
UNIVERSITY OF TORONTO
VELUT ARBOR ÆVO

GRONDEN

DER

NEDERLANDSCHE

WOORDAFLEIDKUNDE,

VOOR ZOO VER DEZELVE EENIGZINS ZEKER IS,

OF

WOORDONTLEEDKUNDIGE BESCHOUWING

van de wijze, waarop in het Hollandsch de woorden uit elkander voortspruiten, en met elkaâr vermaagschapt, of verbonden zijn.

DOOR

MR. B. H. LULOFS,

Hoogleeraar te Groningen, *Lid van het Koninklijk-Nederlandsch Instituut* enz.

De prijs is *f* 2 - 40.

T. Schlimmer

ONDEN

DER

E WOORDAFLEIDKUNDE,

DEZELVE EENIGZINS ZEKER IS,

OF

DRUNDIGE BESCHOUWING

IN HET HOLLANDSCH DE WOORDEN UIT
RTSPRUITEN, EN MET ELKAÂR
IAPT, OF VERBONDEN ZIJN.

ren Schoolonderwijzers, en voorts ten ge-
ie zich een geleidelijk overzigt onzer
rming verschaffen wil.

OGELIJK, DUIDELIJKEN EN BEVATTE-
TRANT VOORGEDRAGEN

DOOR

I. LULOFS,

ningen, *Lid van het Koninklijk-*
ındsch Instituut enz.

Hoe onzeker tot nog toe de konst van Afleiding genomen zij geweest, nogtans vond ze t' aller uere, zo lang de Letteroefeningen in bloeij stonden, zo vele Liefhebbers, en daer onder van de schranderste Geesten, dat men niet behoeft te twijffelen, of die stoffe heeft iets in, 't gene de gedagten streelt en kittelt.

LAMBERT TEN KATE.

RONINGEN, BIJ

OMKENS,

ıdemie-drukker.

1833.

GRONDEN

DER

NEDERLANDSCHE WOORDAFLEIDKUNDE,

VOOR ZOO VER DEZELVE EENIGZINS ZEKER IS,

OF

WOORDONTLEEDKUNDIGE BESCHOUWING

VAN DE WIJZE, WAAROP IN HET HOLLANDSCH DE WOORDEN UIT ELKANDER VOORTSPRUITEN, EN MET ELKAÂR VERMAAGSCHAPT, OF VERBONDEN ZIJN.

Tot zelfoefening voor de Heeren Schoolonderwijzers, en voorts ten gebruike van elkeen', die zich een geleidelijk overzigt onzer Woordvorming verschaffen wil.

IN EEN', ZOO VEEL MOGELIJK, DUIDELIJKEN EN BEVATTELIJKEN TRANT VOORGEDRAGEN

DOOR

MR. B. H. LULOFS,

Hoogleeraar te Groningen, *Lid van het Koninklijk-Nederlandsch Instituut* enz.

Hoe onzeker tot nog toe de konst van Afleiding genomen zij geweest, nogtans vond ze t' aller uere, zo lang de Letteroefeningen in bloeij stonden, zo vele Liefhebbers, en daer onder van de schranderste Geesten, dat men niet behoeft te twijffelen, of die stoffe heeft iets in, 't gene de gedagten streelt en kittelt.

LAMBERT TEN KATE.

TE GRONINGEN, BIJ

J. OOMKENS,

Akademie-drukker.

1833.

LIBRARY
JUN 4 1968
UNIVERSITY OF TORONTO

VOORREDE.

Ik heb niet noodig een wijdloopig Voorberigt bij dit Geschrift te voegen, daar het doel en de strekking van hetzelve voor hem, die de moeite neemt het eens in te zien, duidelijk genoeg zijn. In een' geleidelijken en bevattelijken trant, en zonder hierbij in de diepten eener bloot gissende Etymologie af te dalen, een kort overzigt te geven van de wijze, waarop in onze taal de woorden uit elkander voortspruiten, zie daar, wat ik beoogd heb, en waarin ik mij gelukkig zal rekenen eenigermate geslaagd te zijn! Vooral heb ik, zoo als men uit den titel zien kan, dit werkje ten dienste dier Heeren Schoolonderwijzers geschreven, die zich-zelven in de kennis onzer taal nog wat verder oefenen willen, en voorts ten gebruike van elkeen', wien het om een beknopt en, zoo veel mogelijk, duidelijk overzigt onzer Woordvorming te doen is. Schoon ik mij dus van alle eigenlijk gezegde geleerdheid in dit boek onthouden en telken reize getracht heb te diep gaande navorschingen te vermijden, vertrouw ik echter op verschillende plaatsen eenige wenken gegeven te hebben, die bij leerlievenden de zucht tot nader onderzoek kunnen opwekken en hen doen beseffen, hoe vele vragen er nog in het vak der Woordafleidkunde te beantwoorden zijn, welk duister nog over de diepere gronden dier wetenschap zweeft, en met wat omzigtigheid men bij het onderzoek naar de wortelen der woorden te werk moet gaan. Inderdaad, men moge

—

ook al hier of daar een' ſtronk van die wortelen kunnen opgraven, hunne uiterſte ſpruiten, vezelen en weefſels zijn zoo diep in den bodem der taal geſchoten, dat al het delven en wroeten naar dezelve menigmalen geheel vruchteloos is, en men de geleerdſte Arbeiders over de rigting, welke die worteldraden onder den grond genomen hebben, verſchillende gevoelens ziet koesteren. Met die diepere wroetingen heb ik mij dus ook, blijkens het aangemerkte in § 14, *niet opgehouden, maar blootelijk de vorming, afſtamming en verwantſchap der woorden door, van, en met elkander beſchouwd, voor zoo ver zulks door* Woordontleding *duidelijk en zigtbaar wordt, en naar eene vaste, kennelijke, in het oog loopende regelmaat plaats heeft. Ik heb daarbij de Etymologiſche en Woordontleedkundige beginſelen van onzen voortreffelijken oud-Nederlandſchen Taalkenner* LAMBERT TEN KATE Hermansz. *ten leiddraad genomen, want ik kan niet genoeg zeggen, met welk een' eerbied ik voor dien grooten man vervuld ben, niet, omdat ik al zijne Etymologiën, elk in het bijzonder, voor waar houde (daarvoor heeft* TEN KATE *zelf ze nooit uitgegeven, en er zijn er ongerijmde onder), maar wijl ik de theoretiſche gronden zijner* Woordafleidkunde in haar geheel beſchouwd *zoo uitnemend vind, wijl ik b. v. alleen reeds zijne leer over de oudheid der zoo lang miskende en als onregelmatig uitgekretene zoogenaamde* Ongelijkvloeijende Werkwoorden *een meesterſtuk vind van ſcherpzinnigheid en eenvoudigheid, een grondbeginſel, welks ontdekking der Taalkennis meer voordeel heeft aangebragt, dan de honderd en duizend gelukkige Etymologiën van* enkele *woorden, die door andere taalbeoefenaars geopperd zijn; — kortom, een grondbeginſel, dat in niet weinig opzigten de ſchering en den inſlag uitmaakt van het tegenwoordige reuzenwerk van* JAKOB GRIMM, *dien ſchranderen, dien bovenmenſchelijk*

—

vlijtigen Geleerde, dat wonder van taalkunde in Duitschland. Maar ik behoef niet te herhalen wat ik tot lof van GRIMM, *en tevens over de verpligting, die hij aan* TEN KATE *heeft, in dit Geſchrift-zelf op meer dan ééne plaats gezegd heb. Ook heeft zich onze beroemde Landgenoot, de Hoogleeraar* KINKER, *met zijne gewone ſcherpzinnigheid daarover zeer duidelijk verklaard, gelijk wij hem, mitsgaders den Heer* SIEGENBEEK, *tevens dank moeten zeggen voor de wijze, waarop hij de eer van* TEN KATE *tegen de hoogst onbeſcheidene aanvallen van wijlen onzen grooten, maar grilligen, en ſoms, zoo 't ſchijnt, op eens anders lauweren wat naijverigen* BILDERDIJK *gehandhaafd heeft. En waarlijk, de Heer* BILDERDIJK *had zijn zwart maken, zijn uitjouwen van* TEN KATE *wel achterwege mogen laten, hij, die dikwerf op tienwerf losſer, muller zandgrond zijne Etymologiſche gebouwen optrekt, dan de zoo voorzigtige* TEN KATE, *en vele van wiens zoo apodictisch uitgevente verklaringen onzer* Achtervoegſels *of wat dies meer zij, op zijn hoogst voor niet veel meer dan vernuftige gisſingen kunnen aangezien worden, gisſingen, op welke de Ervaring of geenen, of maar een' zeer zwakken ſtempel der waarheid drukken kan. Dit zij hier gezegd, zonder in andere opzigten den roem van* BILDERDIJK *afbreuk te willen doen, een' man, ook in zijne dwalingen, drogredenen en magtſpreuken vaak nog onvergelijkelijk, en voor wien ik mijne bewondering dikwerf genoeg openlijk aan den dag gelegd heb, ſchoon ik tevens reeds, toen hij nog leefde, in eenige vlugtige aanmerkingen op des Heeren* BOWRING'S *overzigt onzer Letterkunde van zijne lastige en onaangename zijde niet heb gezwegen. Maar mijn oordeel zal tot des Heeren* BILDERDIJK'S *waarde en onwaarde luttel afdoen. Wij wonen echter, Goddank! nog in een vrij land, waarin ieder zijn gevoelen gul uitſpreken mag,*

—

en van die vrijheid heb ik gebruik gemaakt. Anderen ſtaat het even vrij die meening gering te achten, of er zelfs over te lagchen.

Ten ſlotte dezer Voorrede wil ik aan deskundigen nog ruiterlijk, en wijl ik ſchijngeleerdheid haat, gezegd hebben, dat ik mij, ſchoon dikwerf van oud-Duitſche talen ſprekende, en mij ook een overzigt van haar zamenſtel hebbende trachten te verſchaffen, in geenen deele voor een' grondgeleerd *kenner dier talen uitgeve, weshalve ik ſoms in bijzonderheden meer op de naſporingen in dezelve van anderen, dan op mijne eigene, de ſlotſommen mijner redekavelingen gegrondvest heb. Wel zoude ik tot eene diepere ſtudie der oud-Duitſche talen, zoo als die door* GRIMM *en zulke Geleerden tegenwoordig met zulk eene ijzeren vlijt, tot in de grootſte kleinigheden toe, gedreven wordt, lust gevoelen, maar eilieve, voor wien zulk een', in ons beknopt landeke ondankbaren arbeid te ondernemen? Voor de Heeren Studenten? Die trekt men met recitéren en declaméren, met nieuwere Poëzij en Welſprekendheid, maar jaagt men met Moeſo-Gòthisch en Angelſakſisch de gehoorzalen uit. — Voor het Hollandſche Publiek? Schrijf daar Preken, Romans, Reisbeſchrijvingen, Nieuwspapieren, of praktikaal-bruikbare, populaire Taalgeſchriften voor. Ik wenschte toch wel eens te zien, hoe men b. v. van een werk, als dat van* GRIMM, *(thans reeds uit bijna drieduizend fijn ineengedrukte bladzijden beſtaande) tien bladzijden bij ons gedrukt kreeg, zonder de drukkosten uit zijn' eigen zak te betalen. — Voor zichzelven? Maar ik houde niet veel van die kundigheden, die men, zonder er van aan anderen iets te hebben kunnen mededeelen, weêr met zich in de kist neemt. — Voor Buitenlanders? Maar lezen die Hollandsch? — Ja, toen het Latijn nog de algemeene taal was, die alle Geleerden in Europa tot burgers ééner groote Republiek verbond, toen kon*

—

men hier in Holland voor Buitenlanders ſchrijven, toen gaf zelfs Holland, het vrije, het verlichte, het verdraagzame Holland, die haven en wijkplaats voor allen, wie Dweepzucht en Dwingelandij van haardſteden en altaren verdreven hadden, in een groot deel van het overige, nog half barbaarſche Europa den toon, ja, Hollands Geleerden waren de Opperpriesters in het algemeene heiligdom van kunst en wetenſchap! Thans echter is dit voorbij. Elk volk ſchrijft in zijne eigene taal, en wee der ſprake, die geen Fransch, Duitsch, of Engelsch is! Ook is men buiten af ('t zij ſtil in het oor gefluisterd) op vele plaatſen niet zoo bot meer, als vóór een paar eeuwen, en men begrijpt de wijsheid, die men weleer, te gader met koffij en thee, zindelijk ingepakt uit Holland ontving, thans zelf in pacht te hebben. Kortom, wij zijn met onze letterkundige waren, gelijk, helaas, met vele andere, tegenwoordig tot ons eigen Vaderland beperkt, en welke wetenſchappelijke handel van belang kan in een, ſinds de jammerlijke ſcheuring van Zuid en Noord, nu weêr zoo klein gewest plaats grijpen? Zeker ten minſte geen handel in het groot, geene geleerde kantoorverrigtingen (mag ik het boertend zoo eens heeten), als onder de firma van GRIMM en Comp. *in Duitschland gedreven worden, maar zoo wat koopmanſchap in dagelijkſche benoodigdheden, zoo wat marskramerij, zoo wat uitveiling en uitventing van voor elke maag verduwbare letterkost. Ziedaar, waarmede wij ons — althans in bloot theoretiſche Wetenſchappen, die noch S. S.* Theologia, *noch* Jurisprudentia, *noch* Medicina, *dat wil zeggen, geene broodgevende Wetenſchappen of* broodwetenſchappen *zijn — op den duur zullen moeten te vrede ſtellen!*

Maar ik had gedacht deze Voorrede in een paar regels af te zullen doen, en zie, dezelve is tot eenige bladzijden aangegroeid! Lig daar, mag ik met den Dichter wel

uitroepen: lig daar, mijne veder! en Gij, geëerde Lezer! vergeef het mij, dat ik in zulke uitweidingen vervallen ben, ja, het zelfs gewaagd heb op het laatst in een' half schertsenden en min deftigen stijl te schrijven, dan vóór zulk een bedaard en ingetogen boek, als het onderhevige, misschien wel vereischt wierd. Het is echter eene mijner erfzonden noch altijd even statig te kunnen denken, noch altijd even statig te kunnen spreken, als de helden uit een ouderwetsch Fransch Treurspel. Beginnen daarenboven de gedachten eens in beelden voor mijne verbeelding te wemelen, en grijpt mij de aangeboren zucht aan, om mij figuurlijk uit te drukken, zoo bekreun ik er mij weinig om, of die figuren en metaphoren meer hoogadellijk, dan wel meer burgerlijk zijn, een onderscheid trouwens, dat in onzen liberalen *tijd ook minder te pas komt. En kan men het een' Hollander van ouder tot ouder, ook wel euvel duiden, dat hij van den handel eenige verbloemde zegswijzen ontleent? Gewisselijk niet! Zoo wil ik dan in dien trant ook eindigen, van harte namelijk wenschend, dat dit Geschrift eene letterkundige koopwaar zij, die veler gading is, en aan de vereischten dier hier boven vermelde soort van wetenschappelijke waren voldoet, welke in ons klein land nog eenigen aftrek en te gelijker tijd toch haar nut hebben. Zijt daartoe echter, geachte Lezer! een niet te kieskeurig en vitziek kooper!*

GRONINGEN, **B. H. LULOFS.**
20 April 1833.

INLEIDENDE AANMERKINGEN.

§ 1.

De Nederlandſche WOORDAFLEIDKUNDE is de Wetenſchap, die ons den oorſprong, de vorming en afleiding, mitsgader de verwantſchap en vroegſte beteekenis der in het Nederlandsch voorkomende woorden leert kennen. Men noemt die Wetenſchap ook wel WOORDVORSCHING, omdat zij naar den oorſprong der woorden vorscht; of wel WOORDGRONDING, omdat zij den grondſlag der woorden opdelft. Met een onduitsch, hoewel zeer bekend, en uit het Grieksch ontleend woord, heet zij ETYMOLOGIE, dat letterlijk zoo veel zegt, als *Waarkunde* of *Waarheidkunde*, als houdende de Woordafleidkunde zich op met het opſporen van het ware in den oorſprong en de beteekenis der woorden. Anderen vertalen Etymologie door *Waarſpreking*.

§ 2.

De ſtoffe dus, waaromtrent de Nederlandſche Woordafleidkunde werkzaam is, zijn woorden. Die woorden beſchouwt zij in hunne verſchillende béſtanddeelen, dat is, in de letteren en lettergrepen, waaruit ze zijn zamengeſteld. Zij onderzoekt, hoe

uit de vereeniging dier letteren en lettergrepen op duizenderlei wijze woorden en welke woorden gevormd worden, en hoe dan weêr van die woorden andere woorden ontſtaan, die dikwerf ook al weêr nieuwe woorden telen.

Zij doorloopt dus, om zoo te ſpreken, alle woordfamiliën, gaat derzelver ſtamboomen, zoo ver zij maar eenigzins met hare blikken reiken kan, na, en kan dus in een' zekeren zin de Geſlachtsrekenkunde of *Généalogie* der taal geheeten worden. Doordien zij tevens de woorden in hunne beſtanddeelen ontleedt, zweemt zij ook iets naar eene Ontleedkunst of *Anatomie* der taal. Of wel, ten gevolge van het door haar in het werk geſtelde ſchiften en uiteenſcheiden dier beſtanddeelen, zou men haar de Scheidkunde of *Chemie* der taal kunnen noemen.

§ 3.

De Woordafleidkunde is van tweederlei aard, of 1) meer vast en zeker, of 2) bloot gisſend of gisbaar. De eerstgemelde verkeert met hare beſchouwing omtrent woorden, wier oorſprong en afſtamming genoegzaam buiten bedenking kunnen geſteld worden. Zeker is het, b. v., dat *loop*ER uit het worteldeel *loop* van het ongelijkvloeijend werkwoord **loopen / liep / geloopen /** met toevoeging van het achtervoegſeltje ER ontſtaan is, en dat honderd andere woorden als *ſchrijv*ER, *zwemm*ER, *vlieg*ER op dezelfde wijze gevormd worden. Zeer onzeker is echter de oorſprong van het werkwoord *loopen* zelf. Over zoo iets kan de Etymologie ſlechts gisſingen, ja ook ſoms deze niet eens, opperen.

§ 4.

De Nederlandsche Woordafleidkunde is eene allerbelangrijkste wetenschap. 1) Zij maakt ons met het kunstig zamenstel der taal bekend. 2) Zij doet ons de verwantschap van een aantal woorden en den band, die de meeste talen meer of min met elkander verbindt, opmerken. 3) Zij verspreidt daardoor licht over den oorsprong der volkeren. 4) Zij strekt tot eene fakkel bij verschillende betwiste punten van spelling, spraakleer enz. 5) Zij vergewist ons van de ware en oorspronkelijke beteekenis veler woorden, die thans voor een' onkundigen iets duisters hebben. Zoo leert zij ons b. v., dat *Bruidegom* is zamengesteld uit *Bruid* en het oude *gomo*, *guma*, dat in de Duitsche talen *man*, *mensch* beteekende, zoo dat *Bruidegom* zoo veel als *Bruidman*, dat is, aanstaande man der bruid is, dat *Jonker* uit *Jonk-heer* is verbasterd; dat *Freule* eene versmelting is van *Frouwlijn* (in het Hoogd. nog *Fräulein*), hetwelk eigenlijk, krachtens het verkleinend, voorheen ook bij ons zeer gebruikelijk achtervoegsel *lijn*, hetzelfde als *Vrouw-tje* beteekende, en al vleijend op een jong, adellijk meisje werd toegepast; dat *Juffer* verzacht is uit *Jong-fer* (in 't Hoogd. nog *Jungfer*) dat is *Jong-vrouw*, wordende het woord *Ver* bij onze oud-Hollandsche schrijvers nog dikwerf voor Vrouw gebruikt; dat *Kermis* verloopen is uit *Kerk-mis*, welk woord oudtijds in den zin van jaarmarkt genomen werd, wijl in de middeleeuwen groote kerkelijke plegtigheden en missen vele kooplieden en kramers met hunne waren bijeenlokten, om ter plaatse, waar het kerkfeest gevierd werd, die waren uit te venten en te slijten. 6.) De Etymologie is dus somtijds de eenige sleutel, die ons in oude, middeleeuwsche handschriften en oorkonden den

zin van verſchillende, thans niet meer in zwang zijnde en daardoor duistere woorden ontſluiten kan.

§ 5.

Van de Woordafleidkunde kan echter ook groot misbruik gemaakt worden, wanneer men niet op hechte gronden in haar bouwt, en meer zijn vernuft dan kundigheden en geleerdheid te baat neemt. Vooral geldt dit van de Etymologie, welke wij de gisſende genoemd hebben. (Zie § 3.) Deze heeft tot het uitkramen der zotſte ſtellingen aanleiding gegeven, ſtellingen, die, hoewel ſoms door beroemde mannen verdedigd, vaak de geheele wetenſchap in een beſpottelijk licht hebben doen voorkomen. Maar ook zelfs in het uitleggen van den oorſprong en den zin van zeer duidelijke en gemakkelijk te verklaren woorden kan een onkundige feilen, als hij, blootelijk op den klank en het uiterlijk voorkomen dier woorden afgaande, ze alleen naar dien klank en ſchijn verklaren wil. Hoe dwaas b. v. zou men handelen, als men het woord *godsvrucht* uitlegde door: eene vrucht, uit God voortkomende; terwijl toch dat woord niets anders dan *godsvrees* beteekent. Immers *vrucht* is hier geen ooft, is hier geen boom- of tuinvrucht, maar door letterverzetting, dat is door verplaatſing der *r* vóór, in ſtede van achter de *u*, uit *furcht* voortgeſproten, welk *furcht* vrees wil zeggen en door de Hoogd. nog altijd in dien zin gebruikt wordt. *Godsvrucht* is dus hetzelfde als het Hoogduitſche *Gottesfurcht*, dat is, de vreeze Gods, de vreeze des Heeren. — Zoo is *oordeelen* niet het oor verdeelen tusſchen twee partijen, gelijk ſommigen op eene dwaze wijze dit woord hebben willen verklaren, maar het woordje *oor* ſchijnt met ons *ver-* en *uit* zamen te hangen, en *oordeelen* is *verdeelen*, *uit-* of *uiteendeelen*, dat is, de gronden voor en tegen iets uiteenſcheiden met zijn verſtand, om daarnaar dan zijn gevoelen in te rigten.

Op dezelfde wijze toch gebruiken de Latijnen hun werkwoord *discernere*, dat ook oorſpronkelijk niets dan verdeelen, ſcheiden, uiteenſchiften beteekent, en waarvan de Franſchen *discerner*, *discernement* enz. gevormd hebben. Zoo heeft de uitgang *dom* in *Christen*DOM, *adel*DOM, *mensch*DOM enz. met ons *dom*, onverſtandig, of eigenlijk *bedompt* of bedampt van herſenen beteekenend, niets te maken, maar is een oud woord, hetwelk begrijpen, zamenvatten, of omſluiten van iets te kennen geeft, zoodat *adeldom*, *Christendom* dus het denkbeeld uitdrukt van omvatting, begrip van hetgeen tot de Christenen (of Christenleer), tot de menſchen enz. behoort. Zoo duidt *mostert* in de ſpreekwijze: *hij ruikt naar den mostert* niet die ſpecerij aan, welke wij *mostert* heeten, maar is eene verbastering van *mutsaard*, dat is, een takkebosch, tot brandſtof dienende. In de rampzalige tijden namelijk, toen men onze voorvaderen om het geloof verbrandde, zeide men van iemand, die van ketterſche gevoelens verdacht werd: *hij riekt al naar den* MUTSAARD, d. i. hij heeft al den brandreuk der vlammende takkebosſchen aan zich; men zal hem ook ſpoedig gijzelen en ten vure doemen. Indiervoege is ons *bakhuis* in de platte ſpreekwijze: *iemand een klap' in zijn* BAKHUIS *geven*, niet uit *bak* en *huis* zamengeſteld, maar eene verbastering van *bakkes*, welk *bakkes* weêr misvormd is uit *bakken*, een woord, dat bij de Hoogduitſchers nog altijd in den zin van *wang* of *wangen* gebruikt wordt, en wij-zelve nog bezigen in het koppelwoord *kinnebakken*, d. i. dat gedeelte der wang, hetwelk aan de kin ſluit; alsmede in het woord *bakkebaard*, (waarvoor ſommigen dom genoeg *bokkebaard* ſchrijven) zijnde de baard, die langs de wang groeit. Zoo is *likdoorn* niet een likkende, of gelikte doorn, maar *likdoorn*

is hetzelfde als *ligchaamsdoorn*, daar het woord *lik* of *leik* oudtijds ligchaam, lijk enz. beteekende. Om de pijn nu, naar het ſteken van een' doorn zweeemend, die ekſteroogen vaak veroorzaakten, noemde men ze figuurlijk een' doorn in het ligchaam of in 't vleesch, gelijk men in een' nog figuurlijker zin wel eens zegt: dat is mij een doorn in 't oog, of op dezelfde wijze, als de oude Romeinen iets, dat hun kwelde en zorg baarde, een *keiſteentje* (*ſcrupulus*) noemden. Zij zeiden b. v.: die zaak heeft mij een *keiſteentje* ingeworpen, voor die zaak heeft mij kwelling, moeite veroorzaakt. Daar namelijk een kei- of kittelſteentje, in eene ſchoen of laars geraakt, onder 't gaan vrij wat pijn kan veroorzaken, werd dat woord *ſcrupulus* bij overdragt later ook gebruikt van iets, dat aan het gemoed zorg, pijn, kwelling baarde. — En zoo hebben de Franſchen er nog hun *ſcrupule*, en wij ons bastaardwoord *ſcrupuleus* van, b. v. ik ben *ſcrupuleus*, om dit of dat te doen.

Genoeg, de aangehaalde voorbeelden kunnen doen zien, hoe omzigtig een onkundige, ook bij het uitleggen van zeer duidelijk ſchijnende woorden, te werk moet gaan, en hoe ligt men zich door eene woordafleiding, blootelijk op den klank en het uiterlijk voorkomen van een woord gegrond, beſpottelijk kan maken. Van dit laatſte zijn de BECANUSSEN, de SCHRIECKS, de DE GRAVES en ſoortgelijken de treurige voorbeelden geweest.

§ 6.

Hoe veel kundigheden dus iemand bezitten moet, die in den waren zin van het woord een goed Nederlandsch Etymoloog of Woordafleidkundige heeten zal, valt ligt te begrijpen. Hij moet toch in de eerſte plaats zijne eigene taal grondig verſtaan, en zulks niet

alleen, zoo als zij tegenwoordig zich vertoont, maar zoo als zij was van eeuw tot eeuw, zoo lang wij haar kennen. Hij moet zich een overzigt trachten te verſchaffen van de verſchillende volks-tongvallen, die in haar heerſchen, wijl toch uit die dialekten ſoms veel licht over den oorſprong der woorden ontleend kan worden. Hoe menige uitdrukking b. v., die in de beſchaafde ſchrijf-taal duister is, kan uit het Groningsch, het Geldersch enz. worden verklaard. Vooral moet hij tevens eenige hulpmiddelen bezitten tot het verſtaan der vroegere Duitſche tongvallen, uit welke, oók onze taal, zich allengskens gevormd, of waaruit zij woorden ontleend heeft. Tot die tongvallen en talen behooren het Gothisch, Angelſakſisch, Frankduitsch, Friesch en ſoortgelijke (*). Van de hedendaagſche Duitſche talen, die allen met de onze uit ééne bron zijn voortgevloeid, moet hij ook meer of min iets kennen, want van vele woorden vinden wij de wortels in het Hoogduitsch, Platduitsch, Deensch, Zweedsch, IJslandsch enz., of omgekeerd zijn ſomtijds de wortels van woorden uit die talen bij ons te vinden; terwijl daarenboven de beſchouwing van de verſchillende gedaanten, waarin zich een en hetzelfde woord in de onderſcheidene Duitſche talen voordoet, ongemeen veel licht over de Woordafleidkunde verſpreiden kan en den oorſprong van een aantal andere uitdrukkingen ſpoedig kan doen vinden. Ook de kennis van het Fransch is voor een Nederlandsch Etymo-

(*) Zie een kort verſlag van die oud-Duitſche Dialekten in mijne *Schets van een Overzigt der Duitſche taal of der Germaanſche taaltakken in derzelver oorſprong en tegenwoordige verdeeling in het Nederlandsch, Hoogduitsch, Deensch, Zweedsch en andere ſoortgelijke verwantſchapte talen of tongvallen.* Gron., bij J. OOMKENS, 1819.

loog zeer veel waard, daar die taal, offchoon van een' anderen ftam dan de onze, echter van oudsher een' grooten invloed op haar heeft uitgeoefend, en zeer veel woorden in haar heeft weten binnen te fluiken. In het algemeen kan men zeggen, dat hoe meer talen een Woordafleidkundige verftaat, des te beter hij in zijne Etymologifche navorfchingen flagen zal, daar toch vermoedelijk alle talen ten laatfte uit ééne algemeene bron zijn voortgevloeid, en de meesten nog woorden bezitten, die, hoe geheel verfchillend er uitziende, toch voor een fcherpziend oog kennelijke familietrekken verraden. Zoo hebben geleerde mannen ontegenzeggelijk de overeenkomst tusfchen eene menigte Nederlandfche, Griekfche, Hebreeuwfche, Perzifche en andere woorden doen opmerken. Sommigen echter hebben dit ook wel eens te ver gedreven, en gelijkheden willen ontdekken, die niet in de natuur der zaak, maar flechts in hunne verhitte verbeelding aanwezig waren.

Dat een Nederlandsch Woordafleidkundige ook veel nut kan trekken uit de kennis der gefchiedenis, zeden en gebruiken van ons Vaderland en andere gewesten, zal door het voorbeeld, in § 5 aangehaald, duidelijk genoeg zijn, weshalve hij dan ook, met die kennis dient te zijn uitgerust.

Vooral is het noodig, dat een Etymoloog heldere en gezonde begrippen voede over het geheele ontftaan der taal als taal, en over de wijze, waarop de mensch zijne begrippen, voorftellingen en gewaarwordingen door middel van woorden uitdrukt. Zonder den wijsgeerigen blik hierin, zal zijne moeite dikwerf ijdel zijn, en al zijne overige geleerdheid zal hem niet baten, terwijl hij integendeel, met die wijsgeerige fcherpzigtigheid begaafd, foms hetgeen hem aan wetenfchap ontbreekt, door nadenken eenigzins zal kunnen vergoeden. —

Met dat al verlate een Woordafleidkundige zich nooit alleen op zijn vernuft, maar trachte voor elke afleiding, die door dit laatste hem wordt aan de hand gedaan, ook geldige bewijzen uit het taalgebruik-zelf op te delven. Anders toch loopt hij gevaar van zich aan een' ijdelen schijn te vergapen, en eene wolk, gelijk men het noemt, voor JUNO te omhelzen. Zie daar iets, dat den grootsten Woordvorscheren maar al te dikwerf wedervaren is.

§ 7.

Offchoon de Woordafleidkunde dikwerf eene bloot *gisſende* kunst zij, is zij dit echter in de eene taal meer dan in de andere. Hoe meer oorspronkelijkheid eene taal bezit, dat is, hoe meer zij zich uit haren eigen boezem gevormd, hoe minder zij uit vroeger levende, maar nu doode talen hare woorden ontleend heeft, hoe gemakkelijker de Woordafleidkunde in haar zijn zal. Men behoeft dan namelijk niet de geheele wereld door te reizen, om de wortelen der woorden van zulk eene sprake te zoeken, maar vindt die in eigen grond en bodem. Is integendeel eene taal eene voortzetting, om zoo te spreken, van eene geheel andere, vreemde, niet meer gesproken wordende taal, heeft zij van die laatste zonder orde en regelmaat hare woorden voor een groot deel overgenomen, zoo gevoelt men, dat dan het onderzoek naar den oorsprong dier woorden dikwerf zeer moeijelijk zijn moet. Dit is b. v. het geval met het Fransch, dat voor een groot deel uit doode Latijnsche wortelen gesproten is, en daardoor dikwerf hoogst bezwaarlijk is af te leiden. Honderden van Fransche woorden hebben hunne stamwoorden in het Latijn, en zijn onverklaarbaar voor hem, die geen Latijn kent.

Men kan ze bij afgesneden boomtakken of struiken vergelijken, die men uit een ander land heeft medegebragt, en waarvan de stam en de wortelen in dat land zijn blijven steken. Ik vraag elk een, der Fransche taal magtig, of hij, uit het Fransch-zelf, de woorden *parricide*, *suicide*, *matricide*, *décapiter*, *occiput*, *préface*, *exorde*, *ecclésastique*, *transfuge*, *transgresser*, *dériver*, *démence*, *corriger*, *calamité*, *sujet*, *subterfuge* enz. zoo gemakkelijk verklaren kan, als wij de letterlijke overzettingen dier woorden *vadermoorder*, *zelfmoorder*, *moedermoorder*, *onthoofden*, *achterhoofd*, *voorrede*, *inleiding*, *kerkelijk*, *overlooper*, *overschrijden*, *afleiden*, *onzinnigheid*, (*krankzinnigheid* of *waanzin*,) *verbeteren*, *onheil*, *onderdaan*, *uitvlugt*, uit het Hollandsch. Een kind bij ons kan u zeggen, dat *vadermoorder*, *zelfmoorder*, *moedermoorder* enz. moorder van zijn vader, van zich-zelven, van zijne moeder *moet* beteekenen. Is dit ook zoo duidelijk in *parricide*, *suicide*, *matricide* enz., of zijn de bestanddeelen van die woorden, zijn *parri-*, *sui-*, *matri-* en het daarmede vereenigde *cide* niet duister in het Fransch, omdat zij geene Fransche, maar Latijnsche of verfranscht-Latijnsche uitdrukkingen zijn? Verstaat elk een niet dadelijk ons *onthoofden*, daar ieder weet, dat het van *hoofd* komt, terwijl het voorvoegseltje *ont-* bij ons berooving te kennen geeft, zoodat *onthoofden* dus zoo veel zegt als van het hoofd berooven? Maar kan men zoo ook, door ontleding van het woord-zelf, het Fransche *décapiter* verstaan? Moet men de afleiding van *capiter* niet in het Latijnsche *caput*, d. i. *hoofd*, gaan zoeken, daar toch de Franschen voor hoofd niet *caput*, maar *tête* hebben, en het woord dus, om verstaanbaar te zijn, *détêter* zou moeten luiden? En wat is door zich-zelven verklaarbaarder, wat is gemakkelijker te etymologizéren, ons *achterhoofd*, of het

Fransche *occiput*, dat ook alweêr van dat Latijnsche *caput* komt, ja, nog klinkklaar Latijn is? Maar men kan duizend zulke voorbeelden bijbrengen. — Om nu niet eens te spreken van al de Grieksche en Latijnsche kunsttermen, die nog dagelijks bij dozijnen in het Fransch worden ingevoerd. Hem, die Franschen-zelve hierover wil hooren klagen, zij het mij vergund te verwijzen tot mijne Aanteekeningen op den door mij uitgegeven derden druk van BLAIRS *Lessen over de Redekunst, of Voorschriften over taal, stijl, welsprekendheid en dichtkunst.* Gron. bij J. OOMKENS, 1832, bl. 196.

§ 8.

Bij alle Etymologie komt bijzonder in aanmerking, dat men de verschillende deelen kenne, waaruit een woord bestaan kan. In de eerste plaats zijn dit natuurlijk de letteren, en dus is een overzigt van deze, de ontwikkeling van derzelver onderscheidene kracht, verdeeling en verwisseling, vooral bij de dieper doordringende Woordvorsching, van het uiterste belang. Van veel minder belang is zulks evenwel, als wij de Woordafleidkunde bloot van hare meer vaste en zekere zijde beschouwen, gelijk wij in dit geschrift voornemens zijn te doen. Wij zullen ons dus in de bespiegeling der letteren hier niet verdiepen. Maar in alle Etymologie, om het even of zij tot de vaste, dan gissende behoore, is het een vereischte, dat men in de woorden drie hoofddeelen onderscheide, 1) namelijk *het Zakelijk Deel*, ook wel eens *de Wortel* van het woord geheeten, schoon dat woord wortel soms de nog dieper kiem, die in een woord schuilt, beteekent, en daarom wat dubbelzinnig is, 2) datgeen, wat men *Buigingsdeelen* noemt, en 3) de zoogenaamde *Voor en Achtervoegsels* van afleiding. Niet, dat juist

die drie hoofddeelen in ieder woord zich vertoonen. Integendeel, men vindt een aantal woorden die alleen uit een zoogenaamd zakelijk deel of wortel beſtaan, b. v. *loop*, *dronk*, *les*, enz., anderen, die ſlechts het eerſte en tweede bezitten, b. v. *loop*-EN, anderen, die het eerſte en derde vertoonen, b. v. *loop*-ER, maar evenwel ze kunnen in één woord allen gevonden worden, en het is zeer noodig, dat men het eene deel niet met het andere verwarre. Maar wij moeten nader aantoonen, wat men door die verſchillende hoofddeelen verſtaat.

Door HET ZAKELIJKE DEEL van een woord verſtaat men dat gedeelte van hetzelve, waarin deszelfs ware wezen ligt opgeſloten, en dat, wat men ook tot het woord toe of afdoe, noch voor het geheel, noch voor een deel kan weggenomen worden, of het geheele woord en al deszelfs afleidſels zouden ophouden te beſtaan. Zoo zijn in *loopen*, *ſchrijven*, *lezer*, *vrienden*, *geluk* enz., *loop*, *ſchrijf*, *lees*, *vriend*, *luk* de zakelijke deelen. Door de ſyllabe *loop*, *ſchrijf* toch, ziet men, zijn *loop*EN en *ſchrijv*EN, ja alle afſtammelingen derzelve, van elkaâr onderſcheiden, want het lettergreepje of Buigingsdeel EN hebben beide met elkander en duizend andere woorden gemeen, b. v. *hoor*EN, *ſprek*EN, *tred*EN, *boek*EN enz. Even zeer is in *lez*ER de lettergreep *lees* het zakelijke deel, want het Achtervoegſel *er* vindt men in ontelbare andere ſubſtantieven, b v. *bakk*ER (*), *kok*ER, *drukk*ER, *predik*ER enz. enz.

(*) Eens vooral moet ik hier waarſchuwen, dat men zich ten aanzien der ware gedaante van een woord niet late misleiden door de ſpelling. *Bakker* is niet zamengeſteld uit *bak-* en *ker*, of uit *bakk-* en *er*, maar uit *bak* (van *ik bak*) en *er*. De tweede *k* is er ſlechts bijgevoegd, opdat men niet *baker* leze. Zoo is *mannen*, meervoud van *man*, niet *man- nen*, noch *mann- en*, maar *man*, vereenigd met het meervoudsteeken *en*. Men ſpelt het echter met twee *n*,

In *vriend*IN is ook weêr *vriend* het voorname, het zakelijk of wortelachtig deel, want *in* is ſlechts een achtervoegſel of uitgang, dien men even zeer aantreft in *koning*IN, *keizer*IN, *grav*IN enz. Hetzelfde geldt van GE*luk*, waarin nu echter het zakelijk deel in *luk* van *lukken* ligt opgeſloten, terwijl *ge* ſlechts een voorvoegſeltje is, met hetwelk duizend andere woorden even goed voorzien zijn, b. v. GE*hoor*, GE*ſchreeuw*, GE*loop*, GE*krijt* enz. enz.

Geen Nederlandsch woord dus, ja geen woord in eenige taal ter wereld kan zonder zakelijk deel beſtaan. 't Is de ziel van het ligchaam, 't is de ſtam van den boom, die blijven moet, welke takken men ook wegkappe.

BUIGINGSDEELEN zijn die lettergreepjes, nu al, dan niet aan een woord gehecht, welke dienen, om de Declinatie, Conjugatie, Comparatie en wat dies meer zij, welke hetzelve in den ſtijl ondergaat, te kenteekenen. In het woord *loop*EN is *en* zulk een buigingsdeel, want het wijst aan, dat dit werkwoord in de onbepaalde wijze ſtaat, daar toch de onbepaalde wijze of *infinitivus* bij ons op *en* uitgaat; b. v. *loop*-EN, *ſchrijv*-EN, *hoor*-EN enz. — *En* is even zeer een buigingsdeel in het woord *boek*-EN. Hier duidt het nu echter niet een' infinitivus aan, maar is een teeken, dat het woord *boek*EN in het meervoud ſtaat. Zoo is in het woord *kok*-s de letter *s* het buigingsdeel, hetwelk dat meervoud aanwijst. In het woord *groot*ER,

---

opdat onkundigen niet *manen* lezen. *Lezer* beſtaat uit *lees* en *er*; maar de *s* is in *z* verandert, ten einde men ze niet ſcherp uitſpreke, terwijl men voorts ſlechts ééne *e* gebruikt, daar dit, om den klank, dien de *e* in *lezer* hebben moet, uit te drukken, voldoende is. Schreef men echter *ik lees* met éénе *e*, zoo zou elk *ik les* lezen. Ik herhaal dus: noch de ſpelling, noch de wijze, waarop wij de woorden gewoon zijn aan het einde der regels af te breken, moeten ons over hunne ware gedaante in den war brengen.

*dikk*ER is *er* het buigingsdeel van Comparatie, waardoor wordt uitgedrukt, dat iets *meer* groot, *meer* dik is, dan iets anders.

Men ziet, dat deze Buigingsdeelen dus geene deelen zijn, onaffcheidelijk aan de woorden verbonden, maar een en hetzelfde woord nu aanklevende, dan varen latende, al naar mate de gang der denkbeelden, de ftroom der rede zulks medebrengt. Zoo zal ik b. v. zeggen: *groot* als zeeheld was PIET HEIN, *groot*ER M. HZ. TROMP, maar de *groot*STE van allen was DE RUITER. Zie hier hetzelfde woord *groot* door de buigingsdeelen elk oogenblik van gedaante eenigzins veranderende, elk oogenblik een' anderen ftaart, eene andere liverei bekomende, fchoon het ligchaam des woords hetzelfde blijft. —

Van een' geheel anderen, vaster aard zijn de VOOR- EN ACHTERVOEGSELEN VAN AFLEIDING. Hierdoor verftaat men, gelijk wij dit in het vervolg in het breede zien zullen, zoodanige van de woorden onaffcheidbare lettergrepen of letteren, die *vóór* of *achter* aan het zakelijke deel van dezelve gehecht, ftrekken, om van een ftamwoord een aantal nieuwe woorden of afleidfels te vormen. Daartoe behoort b. v. het zoo even aangehaalde lettergreepje *er* in *loop*-ER, *fchrijv*-ER, *bleek*-ER en duizend anderen, gelijk zoo ook het achtervoegfel *in* in *vriend*-IN, het voorvoegfel *ge* in GE-*luk* enz. — Zulke voor- en achtervoegfelen blijven aan het woord gehecht, en zijn in den ftroom der rede niet affcheidelijk van hetzelve, als de Buigingsdeelen. Zij helpen toch het geheele woord mede uitmaken, en ftrekken, om aan het begrip, dat in een zakelijk of worteldeel, of in het algemeen in een vroeger woord bevat is, allerlei bijbegrippen toe te voegen, en daardoor van zulk een woord weêr nieuwe woorden te vormen. Zoo

wordt b. v. in *loop*-ER het begrip van *loopen* met dat van een' mannelijk perſoon, die de werking van loopen uitoefent, verbonden. In *loop*-STER met die van een' vrouwelijk perſoon. Het achtervoegſel *in* in *vriend*-IN brengt even zeer het begrip van' een manvriend op een' vrouwvriend over. — Nimmer kunnen bloote Buigingsdeelen zulk eene kracht uitoefenen, welke laatſte daarenboven ook niet, zoo als de voorvoegſelen en achtervoegſelen, altijd onmiddellijk aan het zakelijke deel gehecht, maar in afgeleide woorden eerst achter het achtervoegſel en geheel aan het einde gevoegd worden. *Loop*ER b. v. *loop*-ER-S, *loop*STER *loop*STER-S.

Met het op het oog houden nu der bovenſtaande hoofdbeſtanddeelen de woorden ontledende, zullen wij zien, dat b. v. in het woord *on-ge*-LUKK-*ig-lijk*, de ſyllabe LUK het zakelijk of worteldeel van het woord is, *on* een eerst, *ge* een tweede voorvoegſel, *ig* een eerst, *lijk* een tweede achtervoegſel van afleiding; dat in MAAT-*ſchapp-ij-en* MAAT het zakelijk deel, *ſchap* een eerst, *ij* een tweede achtervoegſel van afleiding, en het lettergreepje *en* blootelijk een buigingsdeel is, aanwijzende, dat het van MAAT afgeleide woord *maatſchappij* hier nu in het meervoud ſtaat; — dat in OM-STAND-*ig-hede-n* STAND het zakelijk deel, OM nu niet juist een voorvoegſel van afleiding, maar een ook afzonderlijk nog gebruikelijk, met dit STAND vereenigd woord, *ig* een achtervoegſel van afleiding, het oude *hede*, waarvoor wij nu *heid* zeggen, ook zulk een achtervoegſel, en *n* weer het buigingsdeel des meervouds is; — dat in LEV-*end-ig* de ſyllabe LEEF het zakelijk deel, *end* een teeken van het deelwoord of participium, en *ig* een achtervoegſel van afleiding is. Enz. enz.

Elk een gevoelt, dat het wel onderſcheiden dezer hoofdbeſtanddeelen, welke de woorden hebben, of hebben kunnen, den grondſlag uitmaakt van de ge-

heele nafporing, die wij naar hun' oorfprong en vorming in het werk ftellen. En hoe gemakkelijk het ook in vele woorden fchijne, deze onderfcheiding te maken, zijn er echter ook een aantal, waarin het zeer moeijelijk valt, datgene, wat derzelver zakelijk deel bevat, van hetgeen in hen bloot voor- en achtervoegfel is af te zonderen.

Van fommige woorden is dit bij de fcherpzinnigfte Woordafleidkundigen nog niet regt uitgemaakt. Wie zal b. v. zeggen, of in de woorden *roem*, *doem*, *ruim*, *heil*, *deel* en foortgelijke de *m* en *l* tot het worteldeel behooren, dan of zij reeds letteren van afleiding zijn? De Heer BILDERDIJK verklaart woorden van zulk een' ftempel maar ftout weg. Ongelukkig voert deze beroemde man echter zelden bewijzen aan voor de waarheid zijner ftellingen.

Wij zullen ons evenwel in dit gefchrift met woorden, die zulke duistere beftanddeelen hebben, zoo min mogelijk ophouden, maar de Etymologie liever befchouwen in die gedeelten van haar gebied, welke minder in nevelen gewikkeld zijn (*).

(*) Ik wil hier voor hen onder mijne lezers, die Latijn kennen, in 't voorbijgaan deze opmerking maken, dat het wel onderfcheiden der bovengemelde hoofdbeftanddeelen ook in die taal veel licht over den waren aard en de gedaante der woorden verfpreidt, en vaak de overeenkomst derzelve met vele woorden in de Duitfche talen op eene verrasfende wijze zien doet. Vooral moet men op de buigingsdeelen in het Latijn acht geven, en wel in het oog houden, dat zich deze niet alleen, gelijk bij ons, in de zijdelingfche naamvallen, maar ook in den eerften naamval of nominativus vertoonen. Zoo is in het Latijnfche HOM-*o* (mensch) het zakelijk deel HOM, en *o* is het buigingsdeel van den eerften naamval, gelijk *inis* in HOM-*inis* dat van den tweeden naamval is. Enz. Dit *hom* in *homo* is het oud-Duitfche *chom*, *gom*, dat ook man, mensch beteekent. Zie hier boven § 4. Zoo is in FLUM-*en* (rivier) FLUM (fpreek uit *floem*) het zakelijk, EN het

Na deze voorafgaande Inleidende aanmerkingen kunnen wij tot de ontvouwing der Gronden van de Nederlandsche Woordafleidkunde overgaan.

---

buigingsdeel. Dit *floem* nu hangt met ons *vloeijen*, d. i. stroomen, zaam, gelijk ons Hollandsch *bloem* met *bloeijen*. Zoo is het Latijnsche NOM-*en*, als men er het buigingsdeel *en* van afscheidt, niets anders dan ons *naam*, *noeming*, — Het Latijnsche HAB-*ere* (hebben) levert, van het buig- of flectiedeel *ere* beroofd, het zakelijk deel *hab* op. Wat is dit anders dan ons *heb*, of het Hoogduitsche *hab* in HEBB-*en* en HAB-*en*, waarin *en* ons buigingsdeel der werkwoorden is. — Zoo kan men het Latijnsche werkwoord MON-*ere* en ons MAN-*en*, het Latijnsche NAS-*us* en ons *neus*, in 't Hoogduitsch *Nase*, 't Latijnsche *oculus* (spreek uit OOC-*ulus*) en ons *oog*, AUR-*is* en ons oor, DEN-*s* zaamgetrokken uit DENT-*s* en ons *tand*, *tend*, CAP-*ut* en ons *kop*, FALS-*us* en ons *valsch*, TON-*us* en ons *toon*, FRUCT-*us* en ons *vrucht*, PAL-*us* en ons *paal* tegen elkander vergelijken, en als men dan in het Latijn maar de buigingsdeelen wegneemt, ziet men, dat het dezelfde woorden zijn, en dat het oud-Duitsch en oud-Latijn al weder uit ééne bron zijn voortgevloeid. Vraagt men, hoe in het Latijn die buigings- of flectiedeelen regt te onderscheiden, ik antwoord: door te zien, wat in de declinatie, conjugatie en comparatie van een woord stand houdt, wat van gedaante verandert. Het eerste is het zakelijke, het ander slechts buigdeel. Declineer b. v. *homo*, en gij zult zien, dat de syllabe HOM onveranderlijk blijft, en nu eens *o*, dan *inis*, dan *ini*, dan *inem* enz. achter zich neemt. Al dat wisselende behoort niet tot het wezen des woords. Zoo zult gij, HAB*ere* conjugérend, merken, dat alleen de syllabe HAB in alle wijzen, tijden en personen dezelfde blijft, b. v. HAB*ere*, HAB*eo*, HAB*ui*, HAB*ueram*, HAB*uissem*, HAB*iturus* enz. Scheidt men in de Latijnsche woorden tevens de achtervoegselen van afleiding, zoo wordt de oorsprong van een aantal hunner nog duidelijker. Maar dit eene en andere is voor dit geschrift te geleerd, en wordt dus hier slechts ter loops aangeroerd.

EERSTE HOOFDSTUK.

Over de Stamwoorden, of die ten minſte daarvan in meerdere of mindere mate den ſchijn hebben.

§ 9.

Wanneer men de woorden uit een bloot ſpraakkunſtig oogpunt, of in de betrekking, waarin zij tot elkander in eene verſtaanbare rede ſtaan kunnen, beſchouwt, verdeelt men ze in Zelfſtandige en Bijvoegelijke Naamwoorden, Lidwoorden, Voornaamwoorden, Werkwoorden, Voorzetſels, Bijwoorden en Koppelwoorden, waarbij ſommigen nog Getalwoorden en Tusſchenwerpſels gewoon zijn te voegen.

Uit een bloot Etymologisch oogpunt de woorden gadeſlaande, verdeelt men ze 1) in Stamwoorden, 2) in Afgeleide Woorden, en 3) in Zamengeſtelde Woorden (*Primitiva*, *Derivata*, *Compoſita*).

§ 10.

Stamwoorden noemt men zoodanige woorden, die (met of zonder buigdeel) (§ 8) niets dan den ſtam of het zakelijke deel bevatten, of ſchijnen te bevatten, waaruit andere woorden vervolgens, door middel van Voor- en Achtervoegſelen, (zie hier boven § 8) zijn voortgeſproten, of kunnen voortſpruiten. Anders gezegd: Stamwoorden zijn de zoodanige, die bij de berekening der woordgeſlachten, als de vaders van andere woorden kunnen aangezien worden, zoodat met hen die geſlachten hunnen oorſprong nemen. Gelijk men toch, in de familiën der menſchen, van ouder tot ouder opklimmende, eindelijk tot een' zoodanig perſoon komt, die als de ſtamvader van het geheele geſlacht

kan worden aangezien, omdat zijne voorvaders verder onbekend zijn, zoo klimt men ook in eene woordfamilie van het eene woord tot het andere op, tot dat men eindelijk datgene bereikt, welks hoogere afſtamming, of geheel onbekend, of ten minſte meer of min onzeker is, en zulk een woord heet dan Stamwoord of Primitief. In dien zin noemen wij b. v. *berg*, *hond*, *huis*, *muis*, *kind*, *dun*, *vriend*, *dik*, *dol*, *groot*, *klein*, *ſtil*, *ja*, *neen* enz. enz. Stamwoorden. Offchoon men toch over de afkomst dier woorden wel eenige gisſingen kan maken, ja, offchoon ſommigen hunner voor ſcherpziende oogen zelfs de duidelijke kenteekenen dragen, dat zij reeds van anderen zijn afgeleid, is, die afleiding, die afkomst-zelve echter vaak eenigzins twijfelachtig, en ten minſte in dit ons geſchrift, dat omtrent de zekere en ſtellige, niet omtrent de bloot gisſende of gisbare Etymologie verkeert, (§ 3) kunnen wij ze gerustelijk als Stamwoorden beſchouwen. Ook zijn ze zulks in allen gevalle ten aanzien van al die woorden, die kennelijk uit hen zijn voortgeſproten, b. v. van *berg* komt *ge*-BERG-*te*, BERG-*achtig*, van *hond*, HOND-*sch*, enz., van *groot*, GROOT-*heid*, GROOT-*te*, GROOT-*en*, *ver*GROOT-*en* enz.

§ 11.

De Stamwoorden in onze taal zijn of inheemſche, dat is, van zuiver Duitſchen (Opper- of Nederduitſchen) oorſprong, of uitheemſche, dat is, uit andere, niet tot den Duitſchen Spraakſtam behoorende talen ontleend, ſchoon met dat al volkomen het burgerregt verkregen hebbende en vaak bijna geen het minſte merk meer van hunnen vreemden oorſprong dragende. Tot die laatſte klasſe behooren b. v., als men niet te fijn uitpluist, *kaart*, *troon*, *kroon*, *kerk*, *mis*, *ſtool*, *kaars*, *juist*, *plank*, *fier*, *vers*, *koor*,

preek, *zegenen*, *offeren* (*) en ſoortgelijke. Velen van die woorden zijn in de middeleeuwen uit het wereldlijk en kerkelijk Latijn in onze en de overige Duitſche talen geſlopen. Velen ook hebben wij Nederlanders aan het Fransch te danken, dat van oudsher, door de nabuurſchap van Frankrijk, grooten invloed op onze taal heeft uitgeoefend, grooter dan b. v. dien op het Hoogduitsch. —

§ 12.

Stamwoorden, of ten minſte *die voor gewone oogen zich als zoodanig meer of min vertoonen*, treft men onder al de zoogenaamde rededeelen aan. B. v. onder de Zelfſtandige Naamwoorden kan men *berg*, *borst*, *bloed*, *hand*, *baard*, *deel* enz. Stamwoorden noemen. Onder de Bijvoegelijke Naamwoorden *groot*, *dik*, *dun*, *ligt*, *koud* enz. Onder de Voornaamwoorden *ik*, *gij*, *hij*, *zij* enz. Onder de Werkwoorden, *drinken*, *eten*, *ſlapen* enz. Onder de Voorzetſels *in*, *op*, *met*, *na*, *bij*, *af* enz. Onder de Koppel- of Voegwoorden *maar*, *of*, *en*, *dan* enz. Onder de Bijwoorden, *toen*, *hier*, *daar*, *nu*. Onder de Getalwoorden, *één*, *twee*, *drie* enz. enz.

Men ziet, dat al deze woorden éénlettergrepig zijn. Dit is met onze meeste Primitieven het geval, en eene eigenſchap der Duitſche talen, die *misſchien* voor derzelver oorſpronkelijkheid en hoogen ouderdom pleit.

Dat de hier genoemde werkwoorden *eten*, *drinken*, *ſlapen* en alle overige zich als tweelettergrepig vertoonen, is bloot toevallig, wijl wij dezelve met het buigingsdeel van den Infinitivus of de Onbepaalde wijze *en* aanhalen (§ 8). Als men ze in den eerſten

---

(*) Zie over het Onduitſche dier laatſte twee woorden *Aanteekeningen* op BLAIR bl. 132.

perſoon van den tegenwoordigen tijd aanhaalt, b. v. *ik loop*, *drink*, *eet*, merkt men, dat zij even éénlettergrepig, als de meeste overige Stamwoorden zijn, even éénlettergrepig, als b. v. *boek*, *huis*, offchoon deze laatſten ook, door het aannemen des flectiedeels van het meervoud, ſoms voor een oogenblik meerlettergrepig worden kunnen, *boek*, BOEK-*en*, *huis*, HUIZ-*en*. Vergelijk hier boven het gezegde over de buigingsdeelen in § 8.

§ 13.

Bij eene dieper doordringende Woordafleidkunde, die ook den oorſprong van vele ſchijnbare Stamwoorden-zelve nog wederom tracht op te ſporen, wordt het zelfs zeer waarſchijnelijk, (en de beroemdſte Taalkundigen van onzen en ook reeds van wat vroeger tijd ſtemmen hierin overeen) dat alle Stamwoorden zich oorſpronkelijk tot Werkwoorden laten terugbrengen. Zie aanteekeningen op BLAIR. Ieder woord in onze taal moet ten laatſte gerekend worden uit een Werkwoord te zijn voortgeſproten, om het even, of dat Werkwoord inderdaad beſtaan hebbe, dan of het den mensch, bij de eerſte vorming der taal, ſlechts denkbeeldig voor den geest hebbe gezweefd. Werkwoorden, kan men dus vermoeden, zijn de of werkelijke, of meer denkbeeldige Stamvaders, de Adams der geheele taal geweest, ſchoon het dikwerf even onmogelijk zij van ieder woord die opperſtamvaders meer aan te wijzen, als het buiten het bereik van eenig mensch ligt te toonen, hoe elke familie ten laatſte met ADAM zamenhange. Onze groote Nederlandſche Taalkenner LAMBERT TEN KATE, *Hermansz.* heeft, vóór ruim eene eeuw, het eerst die waarheid ten aanzien onzer Hollandſche en der overige Duitſche talen in het licht geſteld, terwijl hij bepaaldelijk het er voor houdt, dat men vooral

onze zoogenaamde Ongelijkvloeijende (*) Werkwoorden als die ſtamvaders moet aanzien. Daar hij ontegenzeggelijk de afſtamming van een aantal woorden van die Werkwoorden bewezen heeft, daar hij tevens voldingende uit de oudſte, ons bekende Duitſche tongvallen de hooge oudheid dier Ongelijkvloeijende Werkwoorden heeft betoogd, heeft dit zijn gevoelen ongemeen veel voor zich, te meer, wijl verſchillende andere gronden voor hetzelve pleiten.

De geleerdſte hedendaagſche beoefenaar der Duitſche talen, JAKOB GRIMM, heeft hetzelve dan ook in zijn reuzenwerk aangenomen, ſchoon hij voorzigtig genoeg moge geweest zijn TEN KATE ſlechts ter loops te noemen. Wij-Hollanders moeten daarom 's laatst gemelden lof te minder vergeten.

§ 14.

In dergelijke Etymologiſche diepten willen wij in dit ons geſchrift, dat wij zoo veel mogelijk bevattelijk zoeken te maken, niet afdalen. Nog minder zullen wij nog al een' trap lager afſtijgen, en, na eerst onze pogingen ingeſpannen te hebben, om alle woorden tot Verba terug te brengen, dan weêr naar

---

(*) Ongelijkvloeijende Werkwoorden zijn, gelijk men weet, de zoodanige, die in den onvolmaakt verleden tijd en het verleden deelwoord in meerdere of mindere mate den klinker van hun zakelijk deel (§ 8) veranderen, b. v. de *e* in *ik l*EES gaat in het imperfect in *a* over, *ik l*AS. *Spr*E*ken* maakt *ik ſpr*A*k*, en in het deelwoord *geſproken*. Hier wordt de *e* tegen *a* en *o* verruild. In de Gelijkvloeijende Werkwoorden heeft zoo iets niet plaats. Hun wortelklinker blijft de geheele conjugatie door onveranderd; b. v. *hooren*, *hoor*DE, *gehoor*D, *maken*, *maak*TE *gemaak*T enz., waartegen zij in het imperfect het lettergreepje *de* of *te* aannemen, en als de ongelijkvloeijende in het deelwoord niet op *en*, maar op *d* of *t* uitgaan.

de wortels dier Verba of Werkwoorden wroeten, ten einde eindelijk de geheele taal te herleiden tot eenige weinige grondklanken, die het alleroudste fondament van het taalgebouw zouden zijn. Sommigen hebben dit gedaan. Sommigen hebben b. v. gezegd: wij weten nu, dat die en die woorden in onze taal, neem maar eens de woorden *slaperig*, *drank*, *aas*, van de ongelijkvloeijende Werkwoorden *slapen*, *drinken*, *eten* enz. afstammen, maar waar komt nu dat worteldeel *slaap*, *drink*, *eet* weêr van? Waarom zijn juist die klanken *slaap*, *eet*, *drink* gekozen, om die handelingen, welke wij slapen, eten, drinken noemen, uit te drukken? Is er tusschen die klanken en die denkbeelden eenige natuurlijke overeenkomst? Is er ook eene zekere kracht in de letters, waardoor b. v. de *s*, vereenigd met de *l*, of voorbedachtelijk, of bloot instinktsgewijze uitgekipt is geworden, om dien toestand des ligchaams, welken men slapen heet, aan te duiden? Kan ons de beschouwing der letterklanken en der wijze, waarop wij die met onze spraakwerktuigen vormen, daarvan ook iets leeren? Kunnen wij ook merken, dat in andere talen dezelfde denkbeelden door meer of min dezelfde woorden, als in de onze, worden uitgedrukt? Zou, voor het overige, bij het eerste ontstaan der taal of talen in het begin der wereld, de mensch, door eigen kracht-alleen, de taal van lieverlede gemaakt hebben, of zou de Godheid hem hierin eerst eenigzins behulpzaam zijn geweest? Zou er in het eerst maar ééne taal, of zouden er meer geweest zijn? — Zie daar, wat, — en hoe veel meer niet! — een aantal Geleerden gevraagd (*), en waarop de eene dit, de andere dat antwoord gegeven hebben, maar

---

(*) Vergelijk over dergelijke vragen het eene en andere in 't eerste deel van BLAIR, hier boven bl. 11 aangehaald, en mijne aanteekeningen op dat werk.

zie daar tevens vragen, die met de meest afgetrokkene befpiegelingen in verband ftaan, en waarop dikwerf fchier geen antwoord te geven is. Wel kan men hier en daar nog fporen aanwijzen van den weg, dien de mensch in het vormen van fommige woorden is gegaan; wel kan men b. v. aantoonen, dat fommige woorden bepaaldelijk naar zekere geluiden gevormd zijn; wel kan men ook in het algemeen opmerken, dat de mensch, om harde voorwerpen aan te duiden, harde, om zachte te beftempelen, zachte letterklanken gekozen heeft, maar dit verfpreidt flechts licht over het ontftaan van enkele uitdrukkingen, terwijl dat van de meeste overige in duisternis verborgen blijft. Men gevoelt dus, hoe onzeker de Woordafleidkunde wordt, die zulke vraagpunten poogt te beantwoorden, en fchoon wij het vernuft, door vele groote mannen hierin ten toon gefpreid, bewonderen, fchoon ook de telkens vermeerderende taalkennis, de telkens meer herhaalde vergelijking der talen onder elkander hoe langer hoe meer licht op die punten begint te werpen, zullen wij ons wel wachten bij derzelver ontwikkeling in dit eenvoudig gefchrift ftil te ftaan. — Neen, wij zullen den ftroom der taal niet tot in zijne eerfte, verborgenfte bronwellen gaan peilen, om afgemat en vaak onverrigter zake van zulk eene navorfching terug te keeren, maar wij zullen hem flechts zoo hoog opvaren, als hij zich in het heldere zonnelicht zigtbaar en duidelijk voor het oog vertoont, en wij de verfchillende vlieten en beken, waarin hij zich vervolgens fplitst, meer of min met gemak overzien kunnen. — Die over de diepere Woordafleidkunde, voor zoo ver zij zich met het ontwikkelen van de kracht, in de letteren-zelve verborgen, onledig houdt, *bij ons* iets lezen wil, raadplege het ftukje van den Heer BILDERDIJK getiteld: *Beginfels der Woordvorfching.*

Ik raad hem echter welmeenend aan een aantal afleidingen, die de Heer BILDERDIJK daar op zijne ſtellingen grondt, voor niets meer dan vernuftige gisſingen te houden, ſommigen misſchien waar, anderen geheel valsch.

Ik kan hier echter niet voorbij ter afwisſeling eenige verzen van dien grooten Geleerde en Dichter aan te halen, waarin hij, uitgaande van het door hem aangenomen gevoelen, dat de Spraak oorſpronkelijk eene regtſtreekſche gift der Godheid geweest is, maar door den zondenval van hare eerſte voortreffelijkheid verbasterd, op de volgende wijze het nog altijd verwonderlijke en ſchier onbegrijpelijke, hetwelk er in het geheele zamenſtel der taal heerscht, treffend bezingt. —

ô Vloeibre klanken, waar, met d' adem uitgegoten,
De ziel (als Godlijk licht, in ſtralen afgeſchoten)
Zich-zelve in meêdeelt! Meer dan licht of melody;
Maar ſchepſel van 't gevoel in de engſte harmony,
Die 't ſtofloos met het ſtof vereenigt en vermengelt!
Door wie zich 't hart ontlast, verademt, en verengelt
Gy, band der wezens; en geen ijdel kunstgewrocht,
Door arbeidzaam verſtand met moeite en vlijt gezocht,
Maar goddelijke gift, met d' ademtocht van 't leven,
Aan 't ſchepſel ingeſtort, zoo verr' er geeſten zweven;
En, tevens met hun val, vervallen en ontaard!
Wat waart ge, als Adams hand zijn ſcepter had aanvaard!
Nog doet ge ons door uw kracht het ſtroomgeruisch der wateren,
't Geplasch van 't klettrend nat, 't geklak der beekjens klateren,
Des afgronds joelen op 't gedonder van de lucht,
En 't ſtormgebulder van den noodſtorm als hy zucht —,
Nog 't zacht geritſel van het lover, 't aaklig loeien
Des woudſtiers naar zijn prooi, door luiſtrende ooren vloeien,
En 't tjilpend piepen der gepluimde burgerſchap
Met krakend raafgekras of knettrend uilgeknap
Verwisſlen, — liefde en haat met onderſcheid van klanken
Bezielen; 't ſpartlen zelfs der dartle wijngaardranken
Erkennen, en den toon, waarmeê de braambosch ſchudt,
Of de olm het hoofd beweegt, wen hy zijn weêrhelft ſtut.

Nog rukt ge 't hart om hoog, of weet het door uw galmen
Met ſombren weemoed, als een mistdamp, te overwalmen;
Stort vreugde en droefheid, ſtort den hemel voor ons uit,
Of 't ſiddren van de hel, vermogend ſpraakgeluid!
ô Schildring zonder verf, door loutre luchtpenceelen!
ô Mocht ge een oogenblik het ſterflijk zintuig ſtreelen,
Als toen ge in Edens hof der Serafijnen lied
Aan 's menſchen adem huwde, en aarde en bosch en vliet,
Van hemelweelde ſtom, den weêrgalm op deed vangen,
Waarby de praalzucht krijscht van onze kunstgezangen;
En elk der woorden, vol van echten wijsheidsſchat,
Meer uitdrukte aan 't verſtand, dan heel onze aard bevat!

TWEEDE HOOFDSTUK.

Over de Afgeleide Woorden of Afleidſels (Derivata).

§ 15.

Afgeleide Woorden, Afleidſels of Derivaten in onze taal zijn alle zoodanige woorden, die zich meer of minder duidelijk aan ons vertoonen, als uit andere woorden voortgeſproten, hetzij nu die andere woorden in den ſtrengſten zin Stamwoorden geheeten kunnen worden, hetzij ze dit ſlechts zijn in betrekking tot de woorden, uit hen afgeleid.

In dien zin, dat wil zeggen, in betrekking tot vroeger woorden, zijn *gebergte*, *achtbaarheid*, *ſpreker*, *eerloos*, *grijsaard*, *tuinier*, *grootte*, *menschheid* en ſoortgelijke Afgeleide Woorden, als zijnde, om zoo te zeggen, de zeer kenbare kinderen van de woorden *berg*, *achtbaar*, *ſpreken*, *eer*, *grijs*, *tuin*, *groot*, *mensch* enz. Sommigen dier vaders zijn zelve echter kennelijk weêr ſpruiten van andere woorden, *achtbaar*, b. v. van *achten*, *mensch* van

man enz., waaruit men ziet, dat derivatie zoo wel van derivaten, als van ſtamwoorden plaats kan hebben, anders gezegd: dat Afleidſels nieuwe Afleidſels, en deze ſoms weêr nieuwe Afleidſels kunnen telen. Ja, zoo als hier boven reeds gezegd is, zeer moeijelijk is het bij eene dieper doordringende Woordvorſching te bepalen, waar de grenzen zijn, die Primitieven (Stamwoorden) en Derivaten van elkander ſcheiden. Wij zullen ons echter zoo veel mogelijk wachten, om plaatſen te betreden, waar wij met die grenzen in den war kunnen raken, en zullen bloot van Afleidſels handelen, die zich kennelijk als zoodanig vertoonen. De afleiding voor het overige kan plaats hebben van allerlei rededeelen, als daar zijn Subſtantieven, Adjectieven, Verba enz. Afleidſels, kenbaar onmiddellijk van een verbum of werkwoord dalend, noemt men met een Latijnsch woord *Verbalia* (Werkwoordelingen).

§ 16.

Afgeleide woorden zijn, even als de Stamwoorden, of *zoogenaamde* Stamwoorden, in onze taal of van geheel zuiver Duitſchen (Opper- of Nederduitſchen) oorſprong, of uit andere talen ontleend, ſchoon evenwel bij ons ingeburgerd. *Grootte* van *groot*, *mensch* van *man*, *lezer* van *lezen*, *gehoor* van *hooren*, *verloop* van *loop* enz. zijn zuiver Nederlandsch of Duitsch (*). *Rivier* integendeel,

(*) Eens, vooral zij gezegd, dat ik door het woord *Duitsch* in dit geſchrift niet het Hoogduitsch alleen, maar alle talen en tongvallen bedoel, die tot den algemeenen Duitſchen ſpraakſtam behooren, of vroeger behoord hebben. *Duitsch* kan dus zoo wel Neder-, als Hoogduitsch beteekenen.

dat ook een afgeleid woord is, *kasteel*, *kanaal*, *koraal*, *keizer*, *kanker*, *prinſes*, *engel*, *duivel*, *bisſchop*, *citer* enz. vertoonen zich als afgeleide woorden van uitheemſche afkomst. Ze zijn echter bij ons thans even goed en wettig gezeten, als in onzen ſtaat de afſtammelingen der Franſche vlugtelingen, die in de tijden der geloofsvervolging hunne woonplaats in de Nederlanden vestigden. Voor een geoefend oog kunnen zulke woorden echter hunne vreemde afkomst niet verbergen.

§ 17.

Gelijk men in alle rededeelen Stamwoorden aantreft, vindt men in alle rededeelen ook Afgeleide woorden. *Drinker* is b. v. een afgeleid Subſtantief; *aardig*, *moedig* zijn afgeleide Adjectieven; *mijn*, *zijn*, afgeleide Pronomina; *trappelen* (van *trappen*) *huppelen* van *huppen* (in 't Hoogd. *hüpfen*) zijn afgeleide Verba; *grootelijks*, *ſlechts* afgeleide Adverbia; *over*, *boven* afgeleide Praepoſitiën; *elf*, *twaalf*, *twintig* afgeleide Getalwoorden. Enz. enz.

Slechts in de Lidwoorden of Artikelen, die trouwens ſlechts uit *een*, *de*, *het* beſtaan, vertoont zich geene derivatie, ten zij men *een*, *de*, *het* zelve reeds als afgeleid wilde beſchouwen. Dit is echter een van die diepere vraagpunten, welke meer in het gebied der bloot vermoedende en gisſende Etymologie te huis behooren, en die wij, als bij herhaling reeds gezegd, in dit geſchrift niet zullen aanroeren.

Ook de Conjunctiën vertoonen weinige of geene eigenlijk gezegde Derivaten, want *indien*, *hoewel*, *offchoon*, *noch* enz., zijn meer als Zamengeſtelde, dan Afgeleide woorden te beſchouwen.

§ 18.

Nieuwere Taalkenners, als b. v. de beroemde JAKOB GRIMM, noemen in de Duitfche talen, alleen die woorden Afleidfels, welke van een Stamwoord, of in het algemeen van een vroeger woord, gevormd worden door middel van eene letter, of lettergreep, *achter* aan dat vroeger woord gehecht; b. v. *lez*ER, *gunst*IG, *fleut*EL enz. van *lezen*, *gunst*, *fluiten*. Woorden, van andere woorden gevormd door de aanhechting eener letter of lettergreep *vóóraan*, b. v. GE*luk*, BE*grip* van *lukken* en *grijpen*, zijn bij hen geene Afgeleide, maar eer Zamengeftelde woorden, even als *voorgaan*, *doorgang*, *hoewel* en foortgelijke ook bij ons geene Afleidfels, maar Zamenftelfels zijn.

Ook de woorden, die, zonder eenige toevoeging vóór of achter, blootelijk uit het zakelijk deel van een ftamwerkwoord ontfpruiten, b. v. *een dronk* van *ik dronk*, *een loop* van *ik loop*, noemen zij geene eigenlijk gezegde Derivaten.

Wij zullen hen hierin niet volgen, maar, in *vele* opzigten op het voetfpoor van onzen grooten TEN KATE, *alle*, *van andere kennelijk afgeleide woorden*, *en die daarbij niet duidelijk voor elks oog uit de vereeniging of zamenkoppeling van twee afzonderlijke*, *ieder op zich-zelf nog gebruikelijke woorden beftaan*, *Afleidfels of Derivaten heeten*, daar deze leerwijze voor min geoefenden de eenvoudigfte is, en daar het tevens, om de benaming van afgeleid te regtvaardigen, genoeg fchijnt, dat er afleiding plaats hebbe; om het even, of dit nu door toevoeging *vóór*, of *achter* aan een ftam- of vroeger woord, dan wel geheel zonder toevoeging gefchiede. Kortom, GE*drink* en *dronk* (b. v. een *dronk water*) heeten wij zoo wel afleidingen van het ongelijkvloeijend werkwoord drinken / dronk / gedronken / als *drink*ER.

§ 18.

De Afleiding der woorden dan nu heeft plaats of 1) door dat blootelijk uit den ſtam of het zakelijk deel-zelve van een vroeger woord, met name van een werkwoord, het Afleidſel, 't zij met of zonder eenige vokaalwisſeling (*), gevormd wordt, of 2) door middel van Voor- of Achtervoegſelen, die aan het vroeger woord worden gehecht. Van het eerſte kan het zoo even gemelde ſubſtantief *dronk*, van **drinken / dronk / gedronken** ſpruitend, van het laatſte *drink*ER ten voorbeeld ſtrekken.

Maar waartoe brengt men dan woorden, als b. v. onze Subſtantieven *het hooren*, *het ſpreken*, *het ſchrijven*, *het ſchoone*, *het verhevene*, *het groote* enz.? Zijn dat ook geen Afleidſels van de werkwoorden *hooren*, *ſpreken*, van de adjectieven *ſchoon*, *groot* enz.? Ik antwoord: men kan zulke woorden eigenlijk minder als Derivaten beſchouwen, dan als woorden, waarvan het begrip ſlechts veranderd is. *Het hooren* is niets anders dan het werkwoord *hooren* als een ſubſtantief gebruikt, gelijk het toch eene fraaije eigenſchap onzer taal is, dat wij op die wijze de Onbepaalde Wijzen onzer meeste werkwoorden, als ſubſtantieven kunnen bezigen; iets, dat b. v. de Franſchen ſlechts zelden doen kunnen. Zoo is *het ſchoone*, *het groote* enz. enz. ook weêr niets anders dan het Adjectief *ſchoon*, in een Subſtantief omgekeerd. Ja, zoo kunnen wij het begrip onzer meeste rededeelen in dat van Subſtantieven doen overgaan, en ſpreken b. v. van

(*) Vokaalwisſeling noemen wij hier de verandering, die er in den Wortelklinker of in den klinker van 't zakelijk deel der ongelijkvloeijende Werkwoorden bij de conjugatie ſoms plaats heeft. Zie bl. 22.

het ik, *het mijn*; *het voor*, *het tegen*, *het heden*, *het namaals*, *het ach en wee*, *zijn ja*, *zijn neen* enz. enz. Ook hebben wij sommige Substantieven, die zuiver Deelwoorden of Participiën van werkwoorden zijn. *Heiland* b. v. is niets anders dan *heelend*, (in het Hoogduitsch *heilend*) oudtijds *heiland*, dat is, de heelende, genezende, behoudende. *Vijand* is *vijend*, dat is, de hatende, van het oude *vijen* in den zin van haten, wrok voeden, waarvan wij nog het woord *veete* voor twist, haat, vijandschap, wrok, krijg hebben.

Ik herhaal echter: men kan dergelijke woorden bijna geene Afleidsels noemen, *daar zij het ten minste niet in den vorm zijn*. Wil men zulks desniettegenstaande, zoo brenge men dan de Derivaten tot drie klassen, en plaatse in de eerste de gemelde woorden met bloot veranderd begrip, in de tweede de woorden, onmiddellijk uit den naakten stam van een vroeger woord gevormd, en in de derde en talrijkste klasse diegene, welke door middel van Voor- en Achtervoegsels hun bestaan erlangen. Wij zullen nu tot de nadere beschouwing dier twee laatste hoofdsoorten en der wijze harer vorming overgaan.

A. *Over de Afgeleide woorden*, *onmiddellijk*, *en zonder eenige toevoeging van letteren of lettergrepen*, *uit het zakelijk deel der zoogenaamde Ongelijkvloeijende Werkwoorden*, *zonder*, *of met Vokaalwisseling*, *gevormd*.

§ 19.

De afleiding uit den naakten stam, het zakelijke deel, of den wortel van een vroeger woord (zie § 8)

heeft vooral plaats uit de zoogenaamde Ongelijkvloeijende Werkwoorden, en zulks of uit de Onbepaalde Wijze (of, wat hetzelfde is, den Tegenwoordigen Tijd van dezelve) of uit hunnen zoogenaamden Onvolmaakt Voorleden Tijd en Verleden Deelwoord. Wat Ongelijkvloeijende Werkwoorden zijn, is hier boven in § 13 reeds gezegd, gelijk mede, dat dezelve allervermoedelijkst tot de oudfte woorden in alle Duitfche talen behooren. Dit toch is door onzen grooten TEN KATE zeer duidelijk in het licht gefteld, en Duitschlands tegenwoordige geleerdfte taalkenner, JAKOB GRIMM fchijnt niet te aarzelen in 's mans voetftappen te treden. Men kan het er dus voor houden, dat, wanneer men het eene of andere woord heeft, hetwelk zich gemakkelijk uit zulk een ongelijkvloeijend werkwoord laat afleiden, dit laatfte buiten kijf als deszelfs vader moet worden aangezien, en niet omgekeerd zulk een woord als de vader van het ongelijkvloeijend verbum. B. v. alles pleit voor de ftelling, dat de Subftantieven *vond*, *dronk* enz. van de Werkwoorden *vinden*, *drinken* ftammen, en niet de Werkwoorden *vinden*, *drinken* van de Subftantieven *vond*, *dronk*. Trouwens, al wilde men ook de Verleden Tijden *ik vond*, *ik dronk* als van de Subftantieven *vond* en *dronk* afgeleid befchouwen, hoe zouden er dan nog de Tegenwoordige Tijden *ik vind*, *ik drink* van gekomen zijn?

Iets anders is het met de zoogenaamde Gelijkvloeijende Werkwoorden. Schoon ook velen van deze als vermoedelijke vaders van fommige Subftantieven enz. moeten worden aangezien, is dit echter zoo uitgemaakt zeker niet. Of b. v. het zelfftandig naamwoord *druk* van het gelijkvloeijend werkwoord, *drukken*, *drukte*, *gedrukt*, dan wel dit laatfte van het Subftantief *druk* fpruite, valt moeijelijker uit te maken. Buiten kijf zijn toch vele gelijkvloeijende

Verba eerst van Subſtantieven ontſtaan, nadat die Subſtantieven-zelve door ongelijkvloeijende geteeld waren. B. v. het woord *zog* ſpruit van het Imperfect *ik zoog* van zuigen/ zoog / gezogen/ maar van het Subſtantief *zog* komt weêr het gelijkvloeijend Werkwoord *zogen*, *zoogde*, *gezogd*, dat is, een kind zog geven.

§ 20. (*).

Maar laat ons de afleiding van een aantal woorden uit den ſtam of het zakelijke deel van Ongelijkvloeijende Werkwoorden door voorbeelden ophelderen! Wij zeiden, dat die derivatie plaats had uit den tegenwoordigen tijd, (en de daarmede overeenkomende onbepaalde wijze) of uit den voorleden tijd, 't zij nu verleden imperfectum, of voorleden deelwoord.

(*) Men gelieve hier niet uit het oog te verliezen, dat ik ſlechts enkele proeven van Woordafleiding uit ongelijkvloeijende werkwoorden geve, en dan nog in die proeven mij tot de *duidelijkſte* voorbeelden bepale. Minder in het oog loopende, of aan eenigen twijfel onderhevige woordvormingen ſla ik over. Ook vergete men niet, dat ik hier ſlechts de *naakte* afleidingen uit de zakelijke deelen der ongelijkvloeijende werkwoorden aanhale, en niet de zoodanige, die, door vermeerdering met voor- en achtervoegſels, uit die worteldeelen ontſtaan zijn. Deze laatſte ſoort van afleidſels behooren, even min als de zaamgeſtelde woorden (compoſita), in de klasſe, waarvan wij hier ſpreken, te huis. Zoo haal ik b. v. als uit *lezen*, *las*, *gelezen* voortgeſproten, alleen *les* aan. *Lezer*, toch *gelees*, *lezing*, *lezeres*, *lesſenaar*, *leeslust* en allerlei dergelijke Afleidſels en Zamenſtelſels zijn ook wel uit het zakelijk deel *lees* ontſtaan, maar met toevoeging der lettergrepen van afleiding *er*, *ge*, *ing*, *es*, *aar*, of met aanhechting van het volledige woord *lust*.

Van schijnen / of ik schijn / scheen / geschenen / komt *de schijn*, d. i. hetgeen schijnt. Zoo ook *schoon*, d. i. fraai, maar eigenlijk zoo veel als helder schijnend of blinkend beteekenend.

Van lezen / las / gelezen komt de *les*, d. i. hetgeen men leest.

Van breken / brak / gebroken / spruit het substantief *braak*, d. i. de daad van het breken, en het daarmede zamenhangend werkwoord *braken*, b. v. in *vlas braken*, *spijs uitbraken*, of *uitbreken* d. i. met geweld uitwerpen. Zoo komt er ook van het adjectief *braak*, d. i. door den ploeg gebroken, gelijk men van land, dat *braak* ligt, spreekt. Voorts *brok* voor een afgebroken stuk, en *broke* of *breuk* voor hetgeen gebroken is. Ook nog *het broek* in den zin van eene met water overal doorbroken en afgebroken vlakte, enz. enz.

Van spreken / sprak / (wij spraken) gesproken stamt de *spraak*, d. i. de daad, of wel het werktuig van spreken. En zoo ook *de sprook*, bij verkleining *sprookje*, d. i. iets, hetwelk bij wijze van vertelsel gesproken wordt. Alsmede, met eene andere uitspraak, *de spreuk* voor iets, dat kort en puntig wordt gesproken.

Van vliegen / vloog / gevlogen spruit *de vlieg*, d. i. zeker insekt, om deszelfs vliegen bepaaldelijk zoo genoemd. En zoo het Substantief *vloge*, 't welk men bij onze oud-Nederlandsche schrijvers vindt voor *het vliegen*, de werking van vliegen, *de vlugt*, gelijk wij thans zeggen. Houd in het oog, dat dit laatste woord *vlug*T ontstaan is van het adjectief *vlug*, met aanstaarting van het achtervoegsel *te*, bij verkorting *t*, waarover straks nader.

Dit adjectief *vlug*, eigenlijk vliegend beteekenend, gelijk wij het nog gebruiken in het zeggen: die jonge vogels zijn al *vlug*, d. i. beginnen al te

vliegen, komt echter weêr van vliegen/ vloog/ gevlogen/ of, zoo als het in andere Duitsche talen luidde, *vliugen*, *vlugen* enz.

Van snuiten/ (ik snuit) snoot/ gesnoten komt *de snote*, thans *snot*, d. i. het uit den neus vloeijend gesnotene. En zoo komt van den tegenwoordigen tijd ik snuit het substantief *de snuit* voor het snuitlid of den neus bij sommige dieren, b. v. *de snuit* van een varken.

Van zuigen/ zoog/ gezogen komt het substantief *zog*, *zoge*, dat is, hetgeen uit de borst gezogen wordt. En zoo ook *zoge*, of *zeuge*, (d. i. zoogster, zoogmoeder) voor het wijfje van een varken. Dit laatste kan evenwel ook eerst later uit het Gelijkvloeijend Werkwoord *zogen*, *zoogde*, *gezoogd*, 't welk weêr van *zog* stamt en zog geven beteekent, gevormd zijn. Den zamenhang van zuigen met *ziek*, *zucht* enz. zullen wij hier, als wat dieper gaande, niet aanroeren.

Van sluiten/ sloot/ gesloten komt *slote*, bij verkorting *slot*, d. i. iets tot sluiting dienend, b. v. het *slot*, de *sloten* van deuren, vensters enz. En zoo ook *slot*, *sloten*, in den zin van wel gesloten, bevestigde, versterkte huizen, of wat wij met een bastaardwoord *kasteelen* heeten.

Van wijken/ week/ geweken komt *wijk*, eigenlijk wijkplaats beteekenend, maar voorts plaats, of deel van eene plaats in 't gemeen. — Zoo ook het adjectief *week*, dat oorspronkelijk terugwijkend, den druk geen' weêrstand biedend aanduidt, b. v. die grond is *week;* men zakt er in. Misschien ook wel *wak* voor plek, waar het ijs geweken, weg is.

Van breiden/ breed/ gebreeden/ nu *breiden*, *breidde*, *gebreid*, komt het adjectief *breed*, d. i. uitgebreid ter zijden uit. *Breiden*, *kousen breiden* of *breijen* hangt er ook mede zamen, en schijnt een

van lieverlede zich uitbreidend dooreenvlechten van draad of garen aan te duiden.

Van graven / groef / gegraven komt *graf*, in 't meervoud *graven*, dat is eene diepte, die men graaft. Zoo ook *groeve*, in eene foortgelijke beteekenis. Insgelijks *greb* of *grup*. Verder komt er dan ook van *graft* of *gracht* voor een gegraven water. Dit *graf*T echter, gevormd uit *graf*, met toevoeging van *t* of *te*, behoort in de volgende klasfe van Afleidfels, waarover wij thans nog niet handelen.

Van bijten / beet / gebeten komt *de bijt* in den zin van eene in het ijs, met de bijl gebeitelde of gekapte opening. Zoo ook de *beet* of *bete* voor mondvol, of zoo veel als men in eens van iets afbijt, b. v. een *bete* broods, een teug waters.

Van blinken / blonk / of oudtijds blank / geblonken komt ons adjectief *blank*, dat eigenlijk blinkend beteekent, gelijk wij nog b. v. zeggen *blank* gefchuurde pannen en ketels, en hetwelk voorts ook in den zin van wit, helder genomen is; b. v. eene *blanke* kleur, *blanke* leliën, *blanke* onfchuld. Alle wit toch is blinkend. Van dit ons *blank* hebben de Franfchen hun *blanc*, *blanche* in dezelfde beteekenis ontleend.

Van blijken / bleek / gebleken / dat oorfpronkelijk helder, witachtig er uitzien, helder fchijnen aanduidt, is ons adjectief *bleek* gefproten, eigenlijk zoo veel als witachtig van kleur beteekenend. B. v. de *bleeke* doodskleur, de *bleeke* maan enz. Van dat *bleek* ontftond vervolgens weêr het Gelijkvloeijend Werkwoord *bleeken*, *bleekte*, *gebleekt* in den zin van wit doen worden door de lucht, b. v. linnen *bleeken*. En zoo het Subftantief *de bleek* voor de plaats, waar gebleekt wordt.

Van het gemelde blijken / of naar de oude uitfpraak blikken / ftamt ook *de blik*, zoo veel als een' helderen

ſtraal of lonk van het oog beteekenend, b. v. een' *blik* op iemand werpen; zijne *blikken* opſlaan enz. Van dat *blik* komt later *blik*-SEM in den zin van een helder ſchitterend licht. Maar dit woord behoort niet in deze klasſe van afleidſels, daar het met een Achtervoegſel, met dat van *ſem* namelijk, gevormd is. Van *blik* komt ook *blikkeren*, en, tegen verwisſeling der lipletter *b* voor de lipletter *f*, *flikkeren.*

Van **ſtaan / ſtond** of **ſtand /** (welk laatſte de Hoogd. bezigen) **geſtaan** komt de *ſtand*, d. i. de werking van ſtaan, of wel de houding, waarin men ſtaat, b. v. *ſtand* van zaken, *ſtand* van een huis. Zoo ook *ſtad*, *ſtede* voor iets, dat ergens ſtaat of geplaatst is, en die plaats voorts zelve. Ook *ſtond* (in den zin van uur) voor eene zekere afdeeling des tijds, waarbij wij denzelven een oogenblik als ſtaande denken. Ook vermoedelijk *ſtut* voor iets opſtaands, om iets anders ſtaande te houden, b. v. *ſtutten* onder een gebouw zetten, Zoo ook *ſteun* in eene ſoortgelijke beteekenis. Ook *ſtaat*, b. v. *ſtaat* van zaken, hetzelfde als *ſtand.* Dit *ſtaat*, gelijk ook *ſtut*, *ſteun* en *ſtad*, zijn echter reeds als afleidſels te beſchouwen, niet uit den naakten wortel van *ſtaan* gevormd, maar met behulp van Achtervoegſels, en dus eigenlijk niet in de klasſe der derivaten, waarvan wij hier ſpreken, te huis hoorende. Zoo is het ook met *ſtoel*, *ſtal* en meer dergelijke woorden gelegen, die alle van *ſtaan* ſchijnen te komen Immers deze wortel is zeer rijk, en vertoont zich in de Duitſche talen onder verſchillende gedaanten, nu eens b. v. in den Onvolmaakten Verleden Tijd *ſtond*, dan *ſtand*, dan *ſtend*, dan *ſtoe*, dan *ſto* enz. luidend. Daardoor zijn uit denzelven woorden voortgeſproten, die, bij den eerſten oogopſlag, weinig met elkaâr gemeen ſchijnen te hebben; *ſtaat* en *ſtoel* b. v. Intusſchen is *ſtaar*

of oudtijds *ſta*TE van *ik ſta* met het achtervoegſel *te* gevormd, gelijk zoo van *ik ſchrijf*, het ſubſtantief *ſchrif*TE, *ſchrif*T komt. *Stoel* ſchijnt integendeel uit het imperfect *ik ſto*, d. i. *ik ſtond*, voortgeſproten, met aanhechting van het achtervoegſel *el*, bij verkorting *l*, waarover hier onder nader. *Stoe*L is dus misſchien zamengetrokken uit *ſto*-EL of *ſtoe*-EL, en beteekent oorſpronkelijk een ſtaand voorwerp, maar voorts bepaaldelijk een zoodanig, waarop men zit. Dat *ſtoel* tevens met *ſtellen* zamen kan hangen, is niet vreemd, wijl het werkwoord *ſtellen* vermoedelijk ook zijn' wortel in *ſtaan* heeft, en eigenlijk iets *doen ſtaan* aanduidt. Van daar, dat b. v. de ſubſtantieven *ſtand* en *ſtelling* ſoms door elkaâr gebruikt worden.

Van **ſpuiten / ſpoot / geſpoten** komt *de* ſpuit, zijnde het werktuig, waarmede men ſpuit, en misſchien ook wel *de ſpot* voor hoon, beſpotting. 't Schijnt toch, dat dit laatſte woord oorſpronkelijk iets vuils beteekent, waarmede iemand beſpoten wordt, en ſlechts eene veranderde uitſpraak van *ſpat* is, hetwelk ook eigenlijk iets op ons geſpotens en waarvan weêr het gelijkvloeijend werkwoord *ſpatten*, *ſpatte*, *geſpat* komt. Even als *ſpot*, ſchijnt ook het woord *hoon* in zijn' oorſprong iets vuils, dat op ons geworpen wordt, te kennen te geven. —

Van **varen / voer / gevaren** komt *voer* in den zin van eene hoeveelheid, die in één varen, in een' rid vervoerd kan worden, b. v. een *voer* hooi, koren enz. Men houde in het oog, dat **varen** oorſpronkelijk niet alleen varen op het water, maar ook rijden te land, en in 't algemeen zich van de eene plaats naar de andere begeven beteekent. Zoo gebruiken het de Hoogduitſchers nog, en in Gelderland zal men ook niet zelden hooren zeggen:

ik ben met den postwagen *gevaren;* ik ben met *gevaar*, d. i. met rijdtuig, gekomen. Van varen komt vermoedelijk ook *voor*, *ploegvoor*.

Het Subſtantief *voer* teelt weêr het Werkwoord *voeren*, *voerde*, *vervoerd* voor iets of iemand varen, of doen varen.

Van buigen / boog / gebogen komt *boog* voor iets, dat gebogen is, b. v. een *boog*, om mede te ſchieten, eene boogachtig gewelfde brug, (te *Groningen* een *boog* geheeten) de *bogen* of booggewelven in eene kerk enz. *Boog* wordt met eene andere uitſpraak *boeg*, en beteekent dan het rondgebogen eind van een ſchip, *de boeg* van een ſchip. Zoo ook het ronde borstdeel van een paard boven de voorpooten, b. v. het ſcheelt dat paard in den *boeg*, het is *boeglam*. —

Van ſmelten / ſmolt / geſmolten komt *ſmout* in den zin van geſmolten, of ſmijdig ſmeer en vet. Dat wij dit niet *ſmolt*, maar *ſmout* heeten, is toe te ſchrijven aan eene geneigdheid onzer uitſpraak, om den klank *ol* en *al* dikwerf in dien van *ou* te veranderen. Zoo zeggen wij b. v. *goud*, *hout*, *oud*, *woud*, waar de Hoogduitſchers *gold*, *holz*, *alt*, *wald* zeggen, en men bij ons onder het volk ook nog dikwerf *gold*, *holt*, *old*, *wold* hoort. 't Is iets, dat wij met de Franſchen gemeen hebben. Bij onze oud-Nederlandſche ſchrijvers conjugeert men zelfs vaak ſmelten / ſmout / geſmouten.

Van dit ſmelten komt ook *ſmalt*, zeker geſmolten bergſtof, met een bastaardwoord *émail* geheeten.

Van vlieten / vloot / gevloten komt *vliet* voor een vloeijend water, ſtroompje of beekje. Ook *vloed*, dat hetzelfde, maar in wat grooter, ſterker beteekenis uitdrukt. Men kan echter dit *vloed* ook van vlieden / vlood / gevloden afleiden. — Van vlieten ſtamt tevens het adjectief *vloot* voor ondiep. Ook

het adjectief *vlot* voor aan 't vlieten, aan 't drijven rakend, b. v. het schip is *vlot*, wordt *vlot*. POOT zingt bij overdragt in een lijkdichtje op zijn zoontje zeer fraai:

Zijn zieltje moê van 't zuchten,
Nu VLOT *in 't lijfsgevaer,*
Nam zijne kans des waer,
Om 't pijnlijk vleesch te ontvluchten.

Ook het substantief *vlot* voor een vlietend, op het water drijvend getimmerte van planken hebben wij van **vlieten**. Van 's gelijken *vloot* (Hoogduitsch *flotte*) voor eene menigte van zulke *vlotten* in 't groot, dat wil zeggen, van schepen.

Van *vloed* komt weêr het gelijkvloeijend werkwoord *vloeden*, bij verzachting van uitspraak *vloeijen*, *vloeide*, *gevloeid*, gelijk op dezelfde wijze van *gloed*, *gloeijen*, van *broed broeijen*, van *moede*, *moeijen*, *vermoeijen*, van welk laatste, met het achtervoegsel *lijk*, *moeijelijk*.

Van **binden / vand / gevonden** komt *vond*, in den zin van eene schrandere looze uitvinding, b. v. een aardige *vond*, looze streken en *vonden*.

Van **binden / bond** of **band /** (zoo als in 't Hoogduitsch) **gebonden** komt *bond* voor vereeniging, verbinding, en meest in de afleiding VER*bond* gebruikelijk. Zoo ook *band* voor werktuig of middel van verbinding, of waar men iets mede bindt; b. v. *band* van broederschap, schoene*band* enz.

Van **snuiven / snoof / gesnoven** komt *snuif* of *snuf*, bij verkorting voor *snuiftabak*, d. i. fijn gemalen tabak, dien men snuift. Voorts *snove* of *snof*, oorspronkelijk *gesnuif*, *snuiving* beteekenende, en vervolgens voor verkoudheid in 't hoofd genomen, als in welke kwaal men moeijelijk met den neus opsnuift, of wel een snuivend geluid doet hooren. Dit

ſnove, *ſnof* teelt weêr het gelijkvloeijend werkwoord *ſnoeven*, *ſnoefde*, *geſnoefd*, dat eigenlijk hetzelfde als **ſnuiven** te kennen geeft, maar in een' figuurlijken zin voor pogchen, pralen, opſnijden, wind maken genomen wordt. *Snoeven* is dus veel wind, veel geſnuif, veel geblaas maken, een windbreker, een blaaskaak zijn. Op dezelfde wijze beteekent ons werkwoord *ſnorken* in zijne eerſte beteekenis: een ronkend geluid door den neus in den ſlaap doen hooren, maar vervolgens pogchen, ſnoeven. B. v. die vent doet niets dan *ſnoeven* en *ſnorken*; 't is een pochhans, een *ſnorkers*-baas; belagchelijk pralen! belagchelijke *ſnorkerij!*

Van **drinken/ dronk/** of op zijn Hoogduitsch **dronk/** (*trank*) **gedronken** komt *drenke* of *drinke*, oudtijds een drink- of watervat beteekenend. Voorts *drank* voor hetgeen tot drinken beſtemd is, in tegenoverſtelling van *ſpijs*, die gegeten wordt. Al verder *dronk* in den zin van eene zekere hoeveelheid dranks, b. v. een *dronk* waters, een *dronk* wijns. Van het ſubſtantief *drenke* komt later het gelijkvloeijend werkwoord *drenken*, *drenkte*, *gedrenkt* voor iemand te drinken geven.

Van het wat verouderd **tiegen** of **tuigen/ toog/ getogen/** d. i. trekken, komt *toog*, of, met eene andere uitſpraak, *teug*, in den zin van een' trek of ophaal met den mond, b. v. eene *teug* of *toog* waters. Zoo ſpreekt men ook van eene *toog* of een' trek met een' pasſer. Hooft b. v. zingt van de cirkelvormige, als met den pasſer afgemetene wenkbraauwen zijner Geliefde:

Overjuiste pasſertooghjes,
Teer ſieraadtjes, ebben booghjes,
Booghjes, die de Min ontleent,
Als hij niet te ſchertſen meent!

Van *toog* komt weêr *toogen* of *betoogen*, *betoogde*, *betoogd*. Ook het koppelwoord *zieltogen* in den zin van den laatſten adem, de ziel-zelve, ſtervend, als het ware omhoog trekken, in de keel ophalen, hangt hiermede zamen. De Hoogduitſchers, die naar hunne uitſpraak *Zug* voor ons *toog*, *teug* zeggen, noemen dit *in den letzten* ZÜGEN *liegen*, d. i. letterlijk: in de laatſte *togen* of trekken liggen. — *Tuigen*, *tuigde*, *getuigd*, *tooijen* en meer andere woorden ſchijnen met **tiegen / toog** in verband te ſtaan, waarover TEN KATE verdient nagezien te worden. Zoo ook over **tijgen / teeg / getegen**.

Van **ſteken** / in 't Hoogduitsch *ſtechen*, **ik ſtak (wij ſtaken) geſtoken** komt *ſteek* voor het uitwerkſel van ſteken, b. v. hij bragt mij een' *ſteek* toe. Voorts *ſtek* in den zin van een in den grond geſtoken takje, b. v. een *rozenſtekje*. Voorts *ſtik*, dat ſoms voor *ſtek* gebruikt wordt, maar ook een' fijnen ſteek beteekent, b. v. van een naald enz., en waarvan weêr *ſtikken*, *ſtikte*, *geſtikt*, in den zin van borduren, met de naald ergens in prikken, ſtamt. Voorts *ſtaak*, d. i. een in den grond geſtoken ſtok of paal, b. v. de ſnijboonen aan ſtaken binden. Insgelijks *ſtok*, oorſpronkelijk hetzelfde beteekenend als *ſtaak*, gelijk men dus onverſchillig zegt: aan *ſtokken* of aan *ſtaken* binden, en zoowel *ſtokblind* als *ſtekeblind*. Voorts denkelijk *ſtuk* (*), dat eigenlijk een

---

(*) Hoe kan *ſtuk* en *ſtik* van *ik ſtEEk* komen, zal men vragen, daar in het laatſte de *e*, in de twee eerſte woorden *u* en *i* de vokalen zijn. Mag men zoo maar willekeurig met de vokalen omſpringen? Volſtrekt niet, maar men houde in het oog, dat hetgeen bij ons *ſteken* luidt in andere Duitſche tongvallen *ſtiken*, *ſtyken* zal worden uitgeſproken. — Het behoort juist tot de groote verdienſten van

afgeſtoken deel ſchijnt te beteekenen, gelijk *brok*, van breken / brak / gebroken / een *afgebroken* deel weshalve die twee woorden dan ook eigenaardig vereenigd worden in de ſpreekwijze: iets in ſtukken en brokken breken. Men ziet, dat dit werkwoord ſteken / ſtak / geſtoken rijk is in kinderen, welke laatſten zelve weêr veel nieuw kroost telen, waarmede wij echter hier niet te maken hebben. Zoo laten zich de gelijkvloeijende werkwoorden *ſtaken*, *ſtuiken*, (*verſtuiken*) *ſtikken* (*verſtikken*) *ſtokken* enz. zeer gepast uit deze bron afleiden.

Van gieten / ik goot / gegoten komt *goot* of *geut* voor buis, door welke het water zich uitgiet. Zoo ook misſchien *guit* in den figuurlijken zin van een ſlecht, ondeugend mensch, in hetwelk zich, als in eene moddergoot, allerlei vuil ontlast. Deze afleiding zou wat gezocht kunnen ſchijnen, indien wij niet juist zoo zulk een' ſmeerlap een' *vuilik*, dat is, vuile, vuilige, vuilaard noemden, en indien men niet het oude woord *gietleugen* had voor een' leugenaar, leugenſmeder.

Van bidden / (in 't Hoogd. *beten*) bad / gebeden komt *bede*, d. i. iets wat gebeden wordt. Van welk *bede* later weêr het werkwoord *bedelen* ſtamt, in

---

onzen TEN-KATE, dat hij in zijne *twee Proeven van geregelde afleiding* zoo veel vlijt er aan beſteed heeft, om telkens al de vormen, waarin zich een ongelijkvloeijend werkwoord in de Duitſche talen voordoet, op te geven, en dan eerst daarop zijne afleidingen te gronden. Ik wil intusſchen hiermede in 't minſte niet alle afleidingen van TEN KATE verdedigen, die hij-zelf trouwens ſomtijds niets meer dan gisſingen noemt. Ik prijs ſlechts 's mans *gelegde gronden* en voortreffelijke methode in de Woordafleidkunde, eene methode, die veel beſcheidener is en vaak zekerder, dan die van den voor het overige altijd grooten BILDERDIJK.

den zin van iemand dringend en bij herhaling om iets bidden of verzoeken.

Van **bieden/ bood/ geboden** komt *bod*, zijnde het bieden, of hetgeen geboden wordt, b. v. ik heb op dat huis een *bod* gedaan. Zoo ook *bode*, dat eigenlijk iemand beteekent, die iets komt aanbieden, vervolgens een' boodſchapper in het algemeen.

§ 21.

Deze weinige proeven zullen voldoende zijn, om te doen zien, welk eene aanzienlijke menigte van woorden onmiddellijk uit den ſtam onzer zoogenaamde Ongelijkvloeijende Werkwoorden afſtammen. Wij zeggen onmiddellijk afſtammen, d. i. zonder toevoeging van eene letter of lettergreep vóór of achter aan; want woorden, waar zulk eene aanſtaarting bij plaats heeft, gelijk zoo b. v. van **bieden**/ *bied*-ER, VER*bieden*, GE*bod*, BOOD*ſchap*, *boden* of *baden*, d. i. voor het geregt dagen, enz. ſpruiten; van *lijden*, dat oudtijds zoowel gaan, als pijn hebben beteekende, *belijden*, *overlijden* (letterlijk overgaan naar eene andere wereld) *verlijden*, *beleedigen* (d. i. leed aandoen) misſchien ook wel *lid* enz. ſtammen — zulke woorden, herhaal ik, behooren in de klasſe van derivaten, die wij ſtraks behandelen zullen. Men zal voorts opgemerkt hebben, dat de Afleidſels van de Ongelijkvloeijende Werkwoorden deels uit derzelver Tegenwoordigen Tijd, deels uit den Voorleden Tijd en Voorleden Deelwoord ontſpruiten, gelijk b. v. *ſteek* van **ik ſteek**, *ſtaak* van **ik ſtak/ wij ſtaken** ſpruit. Juist de verandering van klinker of vokaal, welke die Ongelijkvloeijende Werkwoorden in hunnen Onvolmaakt Verleden Tijd, of in hun Verleden Deelwoord, of wel in beiden tevens ondergaan, maakt hen zoo uitnemend geſchikt, om

tot vaders van zulk een talrijk kroost te dienen, en geeft hun zulk eene uitnemende waarde in onze taal. Want terwijl ik b. v. van het gelijkvloeijende werkwoord *drukken*, *drukte*, *gedrukt* ſlechts de afleiding *druk* zou kunnen maken, geeft het ongelijkvloeijende ſtehlen/ ſtahl/ geſtohlen/ waarin men driederlei vokaal hoort, namelijk de *e* in ich ſtehle/ de korte *a* in ich ſtahl/ de lange *a* in wir ſtahlen/ en de *o* in geſtohlen gelegenheid, om van elk zijner tijden afleidſels te vormen, die duidelijk van elkaâr in klank onderſcheiden zijn, en daarenboven nog het voordeel van kortheid bezitten. Immers ook het imperfect ich ſtahl/ is even éénlettergrepig, als het praeſens ich ſtehle. — Zijn daarentegen alle imperfecten van de gelijkvloeijende Werkwoorden niet tweelettergrepig, b. v. *ik hoorde*, *ik drukte*, *ik zuchtte*, *ik hakte* enz. enz.? Wel mogt dus de groote TEN KATE het onwaardeerbare nut der Ongelijkvloeijende Werkwoorden in de Duitſche talen ten hemel toe verheffen! Wel mogt hij tegen de taalkenners van vroeger tijd uitvaren, die, (zoo als nog ſommigen in Duitschland doen) die ſoort van Werkwoorden *onregelmatig* en van de ware conjugatie verbasterd noemden. Wel mogt hij uitroepen, dat onze ſprake, en met haar alle overige Duitſche talen, dan in hare edelſte, oudſte, eerwaardigſte, ſchoonſte deelen de ſchandvlek van onregelmatigheid zou dragen. En ten allen tijde, ik herhaal het, moge zijn naam geprezen zijn, dat hij, Hollander, de eerſte geweest is, welke de Duitſche talen van die blaam heeft gezuiverd, de eerſte, welke heeft aangetoond, dat de ſchijnbare ongeregeldheid van de conjugatie der Ongelijkvloeijende Werkwoorden zich tot eene duidelijke regelmaat terug laat brengen, de eerſte, welke bewezen heeft, dat die Ongelijkvloeijende Werkwoorden, wel verre van latere ver-

basteringen der gelijkvloeijende te zijn, integendeel als de oudfte beftanddeelen van de geheele Duitfche taal moeten worden aangezien, ouder dan honderden van gelijkvloeijende, (wier jonger geboorte toch zeer dikwerf zonneklaar is), ja misfchien de alleroudfte grondfteenen van het ganfche taalgebouw.

Hoe is het mogelijk, dat zulk een groot man als BILDERDIJK was, dergelijke onwaardeerbare verdienften van TEN KATE heeft kunnen minachten, verdienften, die zelfs een buitenlander en de geleerdfte kenner der Duitfche talen van onzen tijd, JAKOB GRIMM niet in twijfel trekt?

Wij willen voor het overige, voor dat wij deze klasfe van Afleidfels, uit den ftam of het zakelijk deel van een vroeger woord gevormd, laten varen, nog een paar opmerkingen maken.

1). Men ziet, dat de Afleidfels, waarvan wij nu gefproken hebben, uit het zakelijk deel of den ftam der Ongelijkvloeijende Werkwoorden gevormd worden, maar dat men foms, om zich hiervan te overtuigen, niet alleen de Tegenwoordige en Voorleden Tijden dier Verba befchouwen moet, zoo als die tijden zich bij ons *thans* vertoonen, maar ook, zoo als zij zich voorheen vertoond hebben, of in andere Duitfche talen nog voordoen.

B. v. van binden/ bond/ gebonden komt het Subftantief *bond*, maar ook dat van *band*. Dit laatfte nu regelt zich naar de Hoogduitfche Conjugatie, waarin men niet conjugeert ich binde/ ich bond/ maar ich binde/ ich band. Of wel het regelt zich naar de oude uitfpraak van het Hollandsch, die vaak de *a* in plaats van de *o* bezigde, ten gevolge waarvan men zelfs nog in onzen Statenbijbel foms zal lezen: hij *vand*, hij *zand*, hij *klam* voor hij *vond*, *zond*, *klom*. En zoo vindt

men in schriften van de dertiende en veertiende eeuw dikwerf *kramp* voor *kromp*, *began* voor *begon*, *drank* voor *dronk*, *vlacht* voor *vlocht*, *vacht* voor *vocht*, *dwang* voor *dwong* enz. enz. Omgekeerd laten zich vele woorden in het Hoogduitsch, Engelsch, Deensch en Zweedsch weêr uit onze conjugatie verklaren. Met het bewijs hiervan kan zich echter dit eenvoudig geschrift niet ophouden.

2). Men kan verschillende Afleidsels aanwijzen, waarvan de Ongelijkvloeijende Werkwoorden, die men als derzelver vaders kan aanzien, heden bij ons niet meer aanwezig zijn, maar nog in andere Duitsche talen gevonden worden. B. v. *slang*, in het Hoogduitsch *schlange*, stamt van het werkwoord slingen / slang / geslongen / dat onder anderen zich ergens omheen slaan of omheen slingeren beteekent. *Slang* is derhalve slingerdier, aldus naar hare slingerende en kronkelende bewegingen geheeten. Het werkwoord slingen / slang / geslongen is echter in het Hollandsch niet meer aanwezig, maar wel in het Hoogduitsch, in welke taal het naar de Hoogduitsche uitspraak schlingen / schlang / geschlungen luidt. Wij hebben van dit werkwoord, behalve het als stamwoord voor het oog zich voordoende *slang*, ook het, door toevoeging van het lettegreepje *er*, afgeleide woord SLING-*er* gevormd, in den zin namelijk van een werktuig, om al zwaaijend steenen mede te werpen. Van dit *slinger* komt weêr het gelijkvloeijend Werkwoord *slingeren*, *slingerde*, *geslingerd*.

Omgekeerd hebben de Hoogduitschers van ons slinden (of verslinden) slond / geslonden / dat naar hunne uitspraak schlinden / schlund / geschlunden zou moeten luiden, nog hun Substantief *schlund* in den zin van een' alles verzwelgenden afgrond. SCHILLER zingt in zijne heerlijke Ballade *der Taucher* (de Duiker):

Und wie er tritt an des Felſen Hang
Und blickt in den Schlund hinab.
(En als hy treedt aan den glooi der rots,
En neêrſtaart in 's afgronds muil).

Zoo helderen alle Duitſche talen elkander beurtelings op, daar zij allen tot één' en denzelfden ſtam behooren.

3). Men moet ook, om een aantal Afleidſels, die van Ongelijkvloeijende Werkwoorden ſtammen, uit te leggen, niet alleen onze taal beſchouwen, zoo als zij tegenwoordig is, maar ook, zoo als zij vroeger was, en dus niet alleen acht ſlaan op de Ongelijkvloeijende Verba, die zij thans bezit, maar ook op diegene, welke zij vroeger bezeten heeft, maar die thans gelijkvloeijend van conjugatie geworden zijn. Hoe hooger men opklimt, des te meer ongelijkvloeijendheid vindt men in onze taal, en dit pleit juist voor de oudheid dier wijze van conjugéren, ja doet vermoeden, dat bij het allereerſte ontſtaan der Duitſche taal, en op het oogenblik, dat onze Duitſche voorouders misſchien nog in Azië vertoefden, alle conjugatie ongelijkvloeijend geweest is. TEN KATE ſchat onze tegenwoordige Ongelijkvloeijende Werkwoorden (wel te verſtaan, bloot de onafgeleide en onzamengeſtelde) op een paar honderd. Vóór een vier, vijf honderd jaren, toen onze eerſte, *eigenlijk gezegde Nederlandsch-Duitſche* ſchrijvers zich begonnen te vertoonen, waren er zeker meer. Ten minſte wij treffen er bij die ſchrijvers verſcheiden aan, die thans gelijkvloeijend zijn; b. v. begeeren/ begar/ begaren (thans *begeeren*, *begeerde*, *begeerd*) laden/ loed/ geladen (thans *laden*, *laadde*), ſchroeven/ ſchroof/ geſchroven/ (thans *ſchroeyen*, *ſchroefde*, *geſchroefd*) waden/ woed/ gewaden (thans *waden*,

waadde, *gewaad*) wreken / wrak of wrok / gewroken / (thans *wreken*, *wreekte*) krijschen / kreesch / gekreschen / (thans *krijschte*, *gekrijscht*) heeten / hiet / geheeten / (thans *heeten*, *heette*) besessen / besief / beseven / (thans *beseffen*, *besefte*, *beseft*) verwaten / verwiet / verwaten / (d. i. *vervloeken*, thans alleen nog maar in het deelwoord *verwaten* gebruikelijk) malen / moel / gemalen / (thans *malen*, *maalde*). Enz.

Sommige dezer vroeger Ongelijkvloeijende Werkwoorden bieden den fleutel aan ter uitlegging van afleidfels, uit hen voortfpruitende. Ons *wraak* b. v. ftamt duidelijk van ik wrak / wij wraken, van wreken / terwijl ons *wrok* weêr van ik wrok en gewroken kan worden afgeleid. Ons *mol*EN, met het achtervoegfel *en*, komt van ik moel van malen / gelijk zoo *meel* insgelijks van malen komt.

Wij krijgen nog meer dergelijke fleutels, wanneer wij al de Ongelijkvloeijende Werkwoorden befchouwen, die in de overige oud-Duitfche talen en tongvallen aanwezig waren. Dan wordt de hoogere afkomst van een aantal woorden, die zich voor het oog als ftamwoorden vertoonen, en die men in betrekking tot hun kroost ook gerust zoo heeten kan, (vergelijk § 12) in één oogenblik zigtbaar. Onze beroemde TEN KATE heeft zulks in de tweede Proeve zijner geregelde afleiding door eene menigte voorbeelden bewezen, en dezelve zijn nog met eene wolke van nieuwen vermeerderd door den reusachtig geleerden JAKOB GRIMM, dat licht der tegenwoordige taalkenners in Duitschland. Zoo kan men b. v. van ons *oud*, *koud*, *fpeen*, (tepel) *ftap*, *ftoep*, *fchaaf*, *fchok*, *dom*, *rijk* enz., waarvan wij thans niet, of niet dan gewrongen, de vaders onder onze Ongelijkvloeijende Werkwoorden vinden kunnen, die vaders nog in het oud-Noordsch, of wel in het Gothisch, Angelfakfisch, Frank-Duitsch, oud-

Friesch, en hoe die oud-Duitfche talen en tongvallen verder heeten mogen, (zie bl. 7) op het duidelijkst en ontegenzeggelijkst aanwijzen.

Inderdaad, het is waar wat de zoo even aangehaalde beroemde Hoogduitfche Taalkenner zegt, dat men in geene Sprake op vele plaatfen zoo duidelijk nog tot op den grond en bodem, gelijk in de diepte van een kristalhelder water, neêrzien kan, als in de Duitfche talen. En juist hieruit blijkt het, dat die talen niet, gelijk het Fransch en andere dergelijke fpraken van het Zuidelijk en Westelijk Europa, voor het grootfte deel uit vroeger, thans reeds doode talen zijn zamengefteld — b. v. het Fransch uit het Latijn — maar dat zij een uit zich-zelve opgegroeid geheel uitmaken, en bij een' boom vergeleken kunnen worden, die van de kroon tot aan de wortelen nog vol leven is. Vergelijk § 7.

4). Wij zagen, dat, en uit den Tegenwoordigen, en uit den Onvolmaakt Verleden Tijd (of foms ook het Verleden Deelwoord) der Ongelijkvloeijende Werkwoorden, woorden gevormd werden. Schoon nu, oppervlakkig befchouwd, dit onderfcheid van tijden, op de beteekenis dier woorden geen' invloed fchijnt te hebben, is het echter aan fommige Taalkenners, bij fcherper toezien, voorgekomen, dat men in de woorden, uit den Tegenwoordigen Tijd of het Praefens ontleend, meer het begrip van iets, dat nog gefchiedt en werkt, in diegene integendeel, welke van het Imperfect ftammen, meer het begrip van het reeds gefchiede of gewerkt hebbende kan opmerken. *Drop* b. v. van ik droop/ van druipen/ is het water, dat gevallen is, *kloof* van ik kloof/ van klieven/ is het gefpleten zijnde, enz. Men moet daartoe echter vooral de woorden befchouwen, zoo als zij zich vóór eenige eeuwen voordoen. Thans valt dit onderfcheid minder in het oog, en wij laten daarom

ook deze en ſoortgelijke meeningen, als te diep gaande voor dit eenvoudig geſchrift, verder onaangeroerd.

5). Wij willen ons uit dien hoofde ook niet verdiepen in de beſchouwing van den gang en de verbinding der denkbeelden, welke men in de wijze, waarop een aantal woorden van Ongelijkvloeijende Verba gevormd zijn, kan opmerken. Hoogst belangrijk en aangenaam tevens is anders deze ſtoffe. Zoo ziet men b. v., hoe de werkingen of eigenſchappen van geluid en kleur zich aan 's menſchen verbeelding in ſommige opzigten als gelijk voordoen, en hoe daardoor helder klinken en helder ſchitteren, dof klinken en dof ſchitteren door woorden van denzelfden oorſprong worden aangeduid. In vroeger tijd b. v. treft men de oud-Duitſche ongelijkvloeijende Werkwoorden hellen / galen / in den zin van klinken, galmen, aan. Van het eerſte is *hel*, of *helder* in den zin van helder-klinkend, maar voorts ook in den zin van helder-ſchitterend geſproten. Wij zeggen toch zoo wel: eene *heldere* kleur, als een *heldere* klank, op dezelfde wijze, als wij, omgekeerd, zoowel van het licht, (dus van iets, dat wij zien) als van het geluid (dus van iets, dat wij hooren) zeggen, dat het verdooft of uitdooft, weshalve ook en van *doffe* klanken en van *doffe* verwen geſproken wordt. Van het oude werkwoord galen hebben wij nog *gaal* in het zamengeſtelde woord *nachte*GAAL, d. i. *nacht-galmer*, vogel, geluid makend in den nacht. Wij hebben er ook vermoedelijk van gelden / gold / gegolden / dat eigenlijk hetzelfde als *galen*, (gillen, gellen) voorts door luid geraas opzien verwekken, en ten gevolge daarvan zich ontzag verwerven beteekent; gelijk wij daarom ook zeggen b. v. hij heeft zich LUID doen gelden. Van dit gelden / gold / ſtamt ons Subſtantief *goud*, (bij de Hoogduitſchers, en bij ons ook onder 't volk, *gold* luidend) welks eerſte beteekenis zoo veel

als iets klinkends en ſchitterends tevens uitdrukt. Want dat ook in het oude werkwoord galen de begrippen van ſchitteren en klinken zich oorſpronkelijk weêr vereenigen, blijkt uit ons daarvan afſtammende *geel*, dat eigenlijk iets blinkends aanduidt, daar onder de verwen *geel* het naast bij de meest blinkende van allen, *het wit*, komt. Zoo hangt zelfs misſchien *kling*, (lemmer van een' ſabel of degen) als zijnde een klinkend en blinkend ſtaal, met het werkwoord *klinken* (bij de Hoogduitſchers *klingen*) te zamen, ja ons *zengen*, d. i. verbranden, kan, door die vermenging der begrippen van zigtbare en hoorbare werkingen, uit singen / sang / gesungen / d. i. geluid met den mond maken, ontſtaan zijn. *Zengen* namelijk is ſchroeijen met een ſisſend geluid. — Van diezelfde toepasſing, wat nu woorden, tot den reuk betrekking hebbende, op voorſtellingen van den ſmaak aangaat, zijn ook voorbeelden genoeg bij te brengen. Kortom, men ziet in een aantal woorden, hoe de verbeelding onderſcheidene zinnelijke gewaarwordingen met elkander verbindt, ter uitdrukking van beiden dezelfde letterklanken bezigt, en vervolgens van het ſtoffelijke tot het meer onſtoffelijke opklimt. Hoe kan, zal men b. v. vragen, lesen / las / gelesen niet alleen bij ons, maar zelfs in het Latijn, zoowel beteekenen: een boek *lezen*, als iets *verzamelen*, *bijeenzoeken*, gelijk het dit laatſte doet in de ſpreekwijze: bloemen, korenaren *lezen?* — Zeer natuurlijk! Lesen beteekent oorſpronkelijk niets dan verzamelen, bijeenbrengen, bijeenzoeken. Dat is deszelfs eerſte, grofſte, zinnelijkſte beteekenis, eene beteekenis, die het vermoedelijk reeds had, toen men nog van letters en boeken niets wist. Met datzelfde woord heeft men echter later het denkbeeld dier handeling pogen uit te drukken, welke wij uitoefenen, als wij een boek *lezen*. Wij zamelen en brengen dan name-

lijk zekere figuren, letters genoemd, met onze oogen tot woorden bijeen, en maken er voor ons verſtand een' zin uit. Indiervoege beteekent ons voormalig werkwoord *reden*, dat is ſpreken, waarvan wij nog *leer*REDE, *voor*REDE enz. hebben, en dat de Hoogduitſchers nog altijd bezigen, in de oud-Duitſche talen oorſpronkelijk ook al *verzamelen*. Trouwens, wat is *ſpreken* anders dan zekere klanken, woorden geheeten, bijeenzamelen, en met den mond uitbrengen?

Men houde wel in het oog, dat in alle talen de woorden oorſpronkelijk van uitwendige, onder de zinnen vallende voorwerpen ontleend zijn, maar dat men naderhand die zelfde woorden ook op meer geestelijke denkbeelden heeft toegepast. Men kon toch niet voor ieder nieuw denkbeeld nieuwe woorden ſcheppen. Zoo beteekent b. v. *hoofd* (vermoedelijk van *hoog* afkomſtig) eerst het hoogſte lid des ligchaams, maar in hoe veel andere beteekeniſſen wordt het thans niet genomen, b. v. *hoofd* van den ſtaat, *hoofd* van een boek, *hoofd* eener zamenzwering enz. enz.?

6). Uit het eene Ongelijkvloeijende Werkwoord, ziet men voor 't overige, ſchieten veel meer onmiddellijke Afleidſels op, dan uit het andere. Hoe veel meer woorden b. v. komen van **vlieten / vloot / gevloten /** dan b. v. van **vinden / vond / gevonden ?** Terwijl wij toch van het eerſte de ſubſtantieven *vliet*, *vloed*, *vlot*, *vloot*, het adjectief *vlot* enz. hebben, bezitten wij van het tweede thans weinig meer dan het ſubſtantief *een vond*. Hiervan is geene andere reden op te ſporen, dan dat het begrip, door het eene ongelijkvloeijend werkwoord uitgedrukt, voor meer onderbegrippen vatbaar is, en dus tot meer woorden aanleiding kan geven, dan dat van een ander. Evenwel ziet men ook oms, dat hetzelfde onge-

lijkvloeijend werkwoord in deze Duitſche taal rijker is, dan in gene. Ook gebeurt het wel, dat hetzelfde ongelijkvloeijend werkwoord, hetwelk arm is in afleidſels, die onmiddellijk uit deszelfs ſtam gevormd zijn, weêr rijk is in derivaten, door toevoeging van eene lettergreep ontſtaan, dat wil zeggen, rijk in zoodanige afleidſels, waarvan wij bij de beſchouwing der volgende klasſe ſpreken zullen. Trouwens, zoo hebben wij van vinden de ſubſtantieven *vind*ER, *vind*ING, het adjectief *vind*IG, (in *uitvindig*) *von*NIS, dat is *vonde*NIS, enz., die wij van vlieten niet bezitten. Want *vliet*ER, *vliet*ING b. v. zijn of geheel niet, of maar weinig gebruikelijk, en nog minder is *vliet*IG bekend.

7). In het gebied der diepere Woordafleidkunde behoort de vraag te huis, of men zelfs niet in de Ongelijkvloeijende Werkwoorden een verſchil tusſchen Stamwoorden en Afleidſels kan waarnemen, dat wil zeggen: of men reeds niet ſommige dier ongelijkvloeijende Verba houden moet als van anderen, even ongelijkvloeijend, afgeleid. Dit is zeer wel mogelijk, en hier en daar vertoonen zich van zulk eene afleiding werkelijk de ſporen. De geleerde GRIMM heeft in zijn reuzenwerk er verſchillende voorbeelden van bijgebragt. Over het algemeen kan men het er voor houden, dat hoe korter van vokaal en hoe minder met conſonanten *achter die vokaal* voorzien, het zakelijk deel van een ongelijkvloeijend werkwoord zich vertoont, des te oorſpronkelijker zulk een werkwoord zijn zal. Zoo ſchijnen werkwoorden, als ſtelen / ſtal / geſtolen / nemen / nam / genomen / breken / brak / gebroken / ſteken / ſtak / geſtoken en ſoortgelijke, geene, ten minſte geene zeer bewijsbare, vroegere afleiding te veronderſtellen, en tot de oorſpronkelijkſte Verba onder de ongelijkvloeijende te behooren.

Integendeel gelden/ gold/ gegolden/ melken/ molk/ gemolken/ binden/ bond/ gebonden/ berſten/ borſt/ geborſten/ drinken/ dronk/ gedronken/ blinken/ blonk/ geblonken/ bergen/ borg/ geborgen en een aantal andere, die, even als zij, *na de wortelvokaal* twee conſonanten hebben, vertoonen meer blijken van zelven reeds uit andere vroeger ongelijkvloeijende werkwoorden te zijn voortgeſproten, ja die vroegere ongelijkvloeijende Verba zijn ſoms nog hier en daar aan te wijzen. Hierover echter verder uit te weiden, zou ons tot uitpluizingen voeren, die in dit geſchrift niet te pas komen. Nog minder zouden wij willen pogen, om alles terug te brengen tot ſlechts gisbare themas, als *tra-ën*, *dra-ën*, *ſlo-ën*, *lo-ën* enz., waarmede de Heer BILDERDIJK telkens in den weêr is, en de beroemde man zich het etymologiſéren misſchien wel eens wat al te gemakkelijk maakt. Vergelijk het gezegde in § 14.

8). De Afleidſels eindelijk, waarvan wij nu geſproken hebben, en die allen uit den naakten ſtamzelven der Ongelijkvloeijende Werkwoorden, zonder eenige voor- of achtervoeging, gevormd zijn, kan men veilig voor zuiver Hollandſche, of laat mij in 't algemeen zeggen: zuiver Duitſche, dat is tot de Duitſche talen behoorende woorden, houden. Geen ongelijkvloeijend werkwoord in onze taal is een bastaardwoord. Alle bastaard-werkwoorden b. v., die wij uit het Fransch of ſoortgelijke ſpraken ontleend hebben, zijn altijd gelijkvloeijend. Slechts van een paar ongelijkvloeijende werkwoorden heb ik in onzen tijd de eerlijke Duitſche afkomst in twijfel zien trekken, namelijk van ſchrijven/ ſchreef/ geſchreven/ en van prijzen/ prees/ geprezen. Die wil men, dat wij aan het Latijn te danken zouden hebben. Is dit echter al waar, dan moeten zij in de

Duitſche talen reeds gekomen zijn, toen de Romeinen het eerst aan de Germanen kennis kregen, en hunne taal en zeden tot hen overbragten. Maar zoude het evenwel niet waarſchijnlijker zijn, dat de oorzaak der overeenkomst, die er tusſchen de gemelde woorden in het Latijn en Duitsch beſtaat, (eene overeenkomst, waarop men dan de afſtamming van *ſchrijven* en *prijzen* uit het Latijn grondt) daarin te zoeken zij, dat de gezamenlijke Aziatiſche voorvaders der Romeinſche en Duitſche volkeren, die woorden reeds in gemeenſchap bezeten hebben, zoodat zij van hen en op de latere Romeinen en op de Germanen zijn overgegaan? Wij laten echter dit ſtuk aan de Geleerden ter beſlisſing over, en zullen nu, na de eerſte klasſe van Afleidſels, die wij echter in vele opzigten ook wel Stamwoorden kunnen noemen en ſoms genoemd hebben, (zie § 10) te hebben beſchouwd, tot de tweede overgaan, namelijk tot de klasſe van woorden, uit andere woorden ontſtaande *door middel van voor- en achtervoegſels.* Hier beginnen alle bronnen, waaruit de taal haren overvloed van woorden put, eerst regt te ſtroomen.

B. *Over de afleiding door middel van Voor- en Achtervoegſels.*

§ 22.

Wij hebben gezien, hoe in de eerſte plaats een aantal woorden uit den ſtam-zelven van Ongelijkvloeijende Werkwoorden ontſtaan, en hoe men daardoor op het denkbeeld zou geraken, dat men bij ieder woord in onze taal een zoodanig werkwoord, 't zij het nog aanwezig, of verloren zij, als vader of grootvader van

hetzelve te veronderſtellen hebbe; (zie § 13) een denkbeeld evenwel, dat, bij gebrek aan beſcheiden over den oudſten toeſtand der Duitſche talen, wel nooit misſchien tot volledige zekerheid zal kunnen gebragt worden. — Het zoude er echter ſober met onzen voorraad van uitdrukkingen uitzien, indien er in de taal geene andere middelen, om woorden te vormen, voorhanden waren, dan blootelijk die vormkracht, in den ſtam der gemelde verba met of zonder vokaalwisſeling opgeſloten; maar, neen, aan die middelen is geen mangel. Door het hechten van één of meer letteren aan het begin of einde der ſtamwoorden; (of die ten minſte van ſtamwoorden eenigzins den ſchijn hebben) vermeerdert de taal nu onophoudelijk haren rijkdom. — Woorden telen daardoor telkens nieuwe woorden, en, gelijk het met de nakomelingen van JAKOB en zijne zonen ging, is het kroost van vaders, die gemakkelijk te tellen waren, op het laatst ontelbaar als het zand der zee geworden.

Maar welke zijn de letteren of lettergrepen — met andere woorden — welke zijn de Voor- en Achtervoegſels, ter afleiding dienende, waarmede de taal dat wonder verrigt? Zijn ze geregeld op te noemen? Kan men ze in ſoorten of klasſen verdeelen? Hebben ze vaste beteekenisſen? Is er orde en regelmaat in hun gebruik te beſpeuren? Kan men ze gemakkelijk van het ligchaam des woords, waarmede ze vereenigd worden, ſcheiden enz. enz.? Wij hopen al deze vragen zoo goed mogelijk te beantwoorden, en zullen met de beſchouwing onzer Achtervoegſelen of Uitgangen beginnen, daar deze toch in den eigenlijken zin des woords aan de Afleiding dienstbaar zijn. Voorvoegſelen immers worden door ſommige taalkenners meer gehouden voor middelen ter zamenkoppeling of compoſitie. Eigenlijke Derivatie, zeggen die geleerden, kan niet plaats hebben aan

het begin, maar alleen aan het einde der woorden.

Hoe wij echter over dat gevoelen denken, hebben wij hierboven in § 18 gezegd. Wij noemen Afleiding het afstammen van het eene woord van het andere, om het even, of dit door bloote vorming uit den stam-zelven, dan met bijvoeging daarenboven van een paar letters of lettergrepen geschiede; om het even voorts, of die bijvoeging vóór, dan achter aan het vroeger woord plaats hebbe. Kortom, wij beschouwen VER*spreken* door het Voorvoegseltje *ver* zoowel afgeleid van *spreken*, als *spre*KER van dit werkwoord stamt door het Achtervoegseltje *er*. Ook noemen wij VER*spreken* geen zamengesteld woord, omdat wij tot het begrip van een zamengesteld woord noodig achten, dat het uit twee, elk op zich-zelf gave en gangbare woorden is aaneengevoegd, b. v. *daglicht*, *zonneschijn*, *toespreken* enz. want *dag* en *licht*, *zon* en *schijn*, *toe* en *spreken* kunnen ook ieder afzonderlijk gebruikt worden. *Ver* in VER*spreken* is integendeel een lettergreepje, dat, zoo min als *er* in *sprek*ER, een woord op zich-zelf, en hetwelk ook afzonderlijk gebruikt kan worden, tegenwoordig uitmaakt.

Intusschen willen wij, beleefdheidshalve, aan het gevoelen, dat Afleiding slechts aan het einde der woorden plaats kan hebben, in zoo ver te gemoet komen, dat wij het eerst van onze Achtervoegsels van afleiding spreken, om daarna de Voorvoegsels te beschouwen.

Wat wij door Achtervoegsels, Achterleden, Uitgangen, Terminatiën, of Suffixen, ter afleiding dienende, te verstaan hebben, is hier boven reeds meer of min aangeduid. Het zijn zoodanige, aan een vroeger bestaand woord gehechte letteren, waardoor een nieuw woord met eene, in meerder of minder mate

andere beteekenis uit dat eerste woord geboren wordt. Zoo komt van *lees* (worteldeel van het werkwoord lezen) *lez*ER, van *jong jong*LING, van *goed goed*HEID, van *rijk rijk*DOM, van *vrucht vrucht*BAAR enz. enz.

Men ziet, dat hier de woorden *lezer*, *jongeling*, *goedheid*, *rijkdom*, *vruchtbaar* door middel der Achtervoegsels er / ling / heid / dom en baar afgeleid worden, en dat nu hier niet meer alleen uit het zakelijke deel van een werkwoord het afleidsel ontstaat, gelijk b. v. *de les* van lezen / *het voer* van ik voer / van varen / voer / gevaren / *de vond* van vinden / vond / gevonden / en al de overige woorden, waarvan wij in de eerste klasse gesproken hebben. Integendeel, men ziet, dat een paar of meer letteren met zulk een zakelijk deel, of in het algemeen met een vroeger woord vereenigd worden, welke letteren het Achtervoegsel of middel van afleiding uitmaken.

Men ziet voorts, dat men die Achtervoegselen vooral niet verwarren moet met hetgeen bloot Buigingsdeelen zijn, zoo als b. v. *en* in *boek*EN, *lez*EN, *hoor*EN, *sprek*EN is, en men gelieve zich nogmaals te herinneren, hetgeen over het onderscheid tusschen Buigingsdeelen en Achtervoegsels hier boven in § 8 is aangemerkt.

Maar hebben wij nu geen meer Achtervoegsels van afleiding, dan het zoo even gemelde er / ling / heid / baar / dom? Wel zeker! Een aantal. Laat ons dezelve geregeld opnoemen, en daartoe met den Grondlegger onzer Woordvorsching, den grooten TEN KATE ze in drie klassen verdeelen (*).

(*) Men zou met den diepgeleerden GRIMM uit Duitschland wel eene geheel andere en ook veel meer uitgeplozene verdeeling kunnen nemen, maar die van TEN KATE is door hare eenvoudigheid en duidelijkheid juist geschikt voor een geschrift, als

TEN KATE namelijk heeft de Achtervoegfels in drie klasfen verdeeld, naarmate zij 1) of bijna geheel geen' accent in de uitfpraak van het woord, waaraan zij gevoegd zijn, naar zich trekken, of 2) zulks eenigzins, of 3) zulks geheel en al doen. De eerfte foort noemt hij *zachtftaartig*, wijl zij een' naauwelijks hoorbaren ftaart aan het woord geven, b. v. er / el in *lez*ER, *meest*ER, *fleut*EL enz. Men laat hier dat er / el naauwelijks hooren. De tweede klasfe noemt hij *onzachtftaartig*, omdat nu de ftaart of het einde van het woord reeds wat meer nadruk van uitfpraak heeft, b. v. *jonge*LING, *rijk*DOM enz. Die ftaart van het woord, dat Achtervoegfel ling / en dom klinkt hier reeds meer door, dan het er / el der eerfte klasfe. Eindelijk wordt de derde klasfe door TEN KATE die der *volopklemftaartige* achtervoegfels geheeten. Zij toch, die in die klasfe behooren, trekken den accent of klem geheel naar zich, ja fchreeuwen in de uitfpraak harder dan het woord-zelf, waarbij ze gevoegd zijn. Tot die fchelklinkende uitgangen behooren b. v. ier in *tuin*IER, ist in *fluit*IST enz. Waarom die Achtervoegfels zoo hard fchreeuwen, zullen wij in het vervolg nader zien. Wij moeten echter nu eerst geregeld al de Achtervoegfels der eerfte klasfe, of de zoogenaamde *zachtftaartigen* befchouwen.

a). *Eerfte klasfe van Achtervoegfels.*

§ 23.

In die klasfe behooren, naar onze tegenwoordige fchrijfwijze en uitfpraak, de uitgangen:

---

het onderhevige, dat op eene populaire wijze en zonder te diep in zee te fteken, van de gronden onzer Nederlandfche Etymologie een kort overzigt poogt te geven.

er / bij verkorting of inkrimping soms r.
ster.
el / bij verkorting soms l.
sel.
em / bij verkorting of inkrimping m.
sem.
en / ingekrompen n of ne.
ig / ingekrompen g / ch.
uw / of we / be / f.
de / bij afkorting d.
te / bij verkorting t.
ke / je / tje / ske / kijn.
ste of st.
sch of se / of s of isch.
tig
ls.

Ten kate voegt hier ook de slotvokaal *e* in enkele woorden, de buigingsdeelen *and*, *end*, *ond*, benevens die van *enen*, *eren*, *elen*, *emen* en *igen* achter sommige werkwoorden bij. Het komt mij echter voor, dat men de eene en de andere eigenlijk niet regt onder de Achtervoegsels kan plaatsen, daar toch de gemelde *e*, op een enkel woord misschien na, niet veel meer dan een verzachtend toevoegsel is, volgens hetwelk men oudtijds *de zone*, *de heere*, *de vrouwe* enz. zeide, en terwijl de staarten *elen*, *enen* enz. zoo als zij b. v. in *teek*ENEN, *wand*ELEN enz. voorkomen, slechts Achtervoegsels zijn, met Buigingsdeelen vereenigd. *Teekenen* b. v. van *teek*EN, *wandelen* van *wand*EL. Even zoo is *and*, in *heil*AND b. v., niets anders dan *end*, het Buigingsdeel van ons handelend Deelwoord. Zie hier boven § 8. Over de Achtervoegsels nu spreken wij van zelve, met de Buigingsdeelen hebben wij niet te maken. Wij zullen echter over den bastaardstaart

eren in *waar*DÉREN, *reden*ÉREN enz. later nog iets zeggen, maar nu vooreerst de hier gemelde *zachtſtaartige* Achtervoegſels, of Achtervoegſels der eerſte klasſe, één voor één, beſchouwen 1) in hun gebruik, 2) in hunne kracht en beteekenis, 3) in hunnen oorſprong, bij welk laatſte wij ons echter ſlechts ter loops zullen ophouden, daar dit onderwerp voor de eenvoudigheid van dit geſchrift te moeijelijk is, en bij den lezer van hetzelve te veel voorafgaande kundigheden zoude vorderen. —

Over het Achtervoegſel **er.**

§ 24.

Dit is een ſtokoud, en een van de meest voorkomende achtervoegſels in onze taal. Wij plaatſen hetzelve achter het zakelijke deel van allerlei, 't zij Ongelijkvloeijende, 't zij Gelijkvloeijende Werkwoorden, ſoms ook achter Subſtantieven enz., en vormen er dan of 1) Subſtantieven, of 2) deze en gene Adjectieven, of 3) enkele Praepoſitiën en Adverbiën mede.

Zoo maken wij van **ik loop** *loop*ER; van *Amſterdam Amſterdamm*ER.

Van **ik eet** *et*ER

Van **ik ſlaap** *ſlap*ER.

Van **ik hang / hing** of **hong / gehangen /** in den zin van tot iets neigen, overhellen, lust gevoelen, (gelijk men zegt: een' hang tot iets hebben) *hong*ER, dat eigenlijk eene ſterke gezindheid of lust tot eten ſchijnt te beteekenen.

Van *ik blaak* (d. i. brand) *blak*ER, in de beteekenis van vlakken kandelaar, blaakwerktuig.

Van **ik bijt /** oulings *ik biet* of *bit*, waarvan *bit*, *gebit*, (voor de tanden, waarmede men *bijt*) *bitt*ER,

dat eigenlijk zoo veel als bijtend beteekent, b. v. *bittere* mostert, *bittere* ſmart, ellende enz. Gelijk door het achtervoegſel **er** het adjectief *bitt*ER van *bijten* of *biten* komt, ſtamt door het Achtervoegſel **ſch** ons adjectief *bit*SCH, d. i. bijtend, ſcherp, vinnig, er ook van af.

Van *ik lek* of *lik lekk*ER, dat dus te kennen geeft behagelijk met de tong lekkend of likkend, om goed te proeven, zoo als lekkerbekken doen. Wij hebben van *likken* ook het werkwoord *likkebaarden*, d. i. den baard likken, b. v.

Wat likkebaardt die kleine kat
Naar boter uit het gindſche vat!

L*ekk*ER wordt voorts genomen voor 't geen aan iemand, die *lekker* is, behaagt, b. v. *lekkere* wijn, *lekker* gebak enz.

Van **ik waak**/ oudtijds ook ongelijkvloeijend gebruikt, *wakk*ER, dat is, wakend, waakzaam.

Van *ver*, in den zin van verwijderd, komt *verr*-ER, of, gelijk wij het met ingevoegde *d* gewoon zijn te ſpellen, *verd*ER. Van het voorzetſeltje *op*, oulings ook wel *of*, *uf*, (gelijk in 't Hoogduitsch *auf*) geſchreven, *ov*ER.

Kracht en beteekenis van dit Achtervoegſeltje **er.**

Over het algemeen zet dit **er** aan de Subſtantieven, die door middel van hetzelve gevormd worden, de beteekenis van eene werkende zelfſtandigheid, en bepaaldelijk meestal van eenen mannelijken werker bij, b. v. *ſpel*ER is een wezen van het mannelijk geſlacht, dat de werking uitoefent van

ſpelen, *loop*ER die van *loopen*, *ſlap*ER, die van *ſlapen*, *bakk*ER die van *bakken* (*).

Somtijds echter wordt door **er** dat denkbeeld van werker ook wel op perſonen van het vrouwelijk geſlacht overgedragen. Zoo is *bak*ER vrouwelijk, en duidt vermoedelijk iemand aan, die koestert of verwarmt, zijnde dit woord van een oud verloren werkwoord *baken* afkomſtig in den zin van warm maken, waarmede ons **bakken/ bakte** (oudtijds **biek** of **boek**) **gebakken** zamenhangt, gelijk ook het Groningſche woord *bagge* voor warm, zoel in de lucht. *Zust*ER, *docht*ER zijn ook vrouwelijk, en beide, even als *vad*ER, *moed*ER, *broed*ER onheugelijk oude, niet alleen in alle Duitſche, maar in een aantal andere talen aanwezige woorden, over wier oorſprong weinig met zekerheid te zeggen valt. — Merk toch op, dat, offchoon vele zelfſtandige naamwoorden, met behulp van het achtervoegſeltje **er** gevormd, zich gemakkelijk verklaren laten, zoo als wij dat in *loop*ER, *bidd*ER, *drink*ER en duizend anderen zien kunnen, de afkomst van zeer velen echter vrij ongewis is, omdat, als wij het achtervoegſel **er** afſcheiden, wij niets dan een' onduidelijken, onkennelijken romp overhouden. Wat is b. v. *docht*-, in *docht*ER? Wie zal dit woord tegenwoordig met zekerheid uitleggen? Ja, is het wel eens volkomen gewis, of men **er** hier als een waar achtervoegſel, gelijk aan **er** in *loop*ER enz., beſchouwen kan? Hier wordt de Etymologie weêr giskunst.

Eenige Subſtantieven, door **er** gevormd, zijn van

(*) Vergelijk over de ſpelling van dergelijke woorden het gezegde in de aanteekening op bl. 12.

het onzijdig geslacht, b. v. *het voed*ER van *ik voed* of geef spijs, *het leg*ER (*legerstede*) van ik lig enz. In deze woorden schijnt er tegenwoordig meer eene werking ondergaande, dan werkende beteekenis te brengen, schoon evenwel *het voeder* in zoo ver werkend is, als het de kracht heeft van te voeden. Gras, hooi b. v. voedt het vee, en is zoo wel iets, dat *voedt*, als *loop*ER iets is, dat *loopt*. In een aantal onzijdige woorden echter is er bijna geheel niet te verklaren, b. v. *kop*ER, *ijz*ER, *zilv*ER, *wed*ER, *wat*ER (welk laatste van het adjectief *wat* of *wet*, dat is nat, vochtig en bij de Engelschen nog gebruikelijk, komt) enz.

De Bijvoegelijke Naamwoorden of Adjectieven, door er gevormd, b. v. *bitt*ER, *lekk*ER, laten zich in den zin van Substantieven en Participiën uitleggen, zoodat, als ik zeg: die wortel is *bitter*, dit zoo veel uitdrukt, als die wortel is een *bitter* of *bijter*, is *een bijtende*, bijt op de tong. Zoo luidt het in een rijmpje op den mosterd:

Geef kind'ren zoeten koek, en vrouwen nieuwen most,
Al wat op de tonge bijt, is regte mannenkost.

Houd tot beter verstand van het woord *bitter* nog in het oog, dat, offchoon het werkwoord *bijten*, waarvan het stamt, bij ons luidt bijten/ beet/ gebeten/ het bij de Hoogduitschers beiszen/ biss/ gebissen geschreven wordt. Daarom zeggen wij Hollanders *een beet*, maar de Hoogduitschers *ein biss*. Zij zeggen echter, even als wij, *bitter*, en niet, zoo als men verwachten zou, *bisser*. Voor ons *bijtachtig*, *bit*SCH zeggen zij echter *biss*IG, of *beiss*IG.

De weinige Bijwoorden (Adverbiën), en Voorzetsels (Praepositiën), die wij door middel van er vormen, schijnen meer of min een' vergrootings- of

comparatieven trap uit te drukken, zoodat b. v. *ov*ER, oorſpronkelijk *meer* OP, *naë*R, *nad*ER (waarvoor wij thans bij zamentrekking *naar* zeggen) *meer* NA, *meer nabij* (*), *verd*ER *meer* VER beteekent, ſchoon evenwel die eerſte beteekenisſen in het gebruik allengskens verdwenen zijn. In dergelijke adverbiën en praepoſitiën is dus **er** meer een buigingsdeel, dan achtervoegſel. Onze Comparatieven toch vormen wij door het buigingsdeel *er*, b. v. *groot*, *groot*ER, *wijs wijz*ER, *dik dikk*ER. Vergelijk bl. 14. Men moet dit Buigdeel *er* niet met het Achtervoegſel **er** verwisſelen. Zie toch hetgeen gezegd is over het onderſcheid tusſchen Buigingsdeelen en Voor- en Achtervoegſelen, hierboven in § 8.

Het achtervoegſel **er** / voor het overige, is achter zeer vele woorden tot eene bloote **r** verkrompen, en bijna van die woorden niet meer te onderſcheiden. — Zoo is *vuu*R vermoedelijk uit *vuë*R zamengetrokken, gelijk de Hoogduitſchers nog *feu*ER zeggen. *Boe*R is *boë*R, dat is bouwer, landbouwer. De Hoogduitſchers zeggen *bau*ER. Op dezelfde wijze ſtaat vermoedelijk *duu*R, (d. i. voortduring, in 't Hoogduitsch *dau*ER) *muu*R (in 't Hoogd., *mau*ER) *luu*R, hetzelfde als *luij*ER, *zuu*R (in 't Hoogd. *ſau*ER) enz. voor *duë*R, *muë*R, *luë*R, *zuë*R enz. Onze Nederlandſche taal bemint zamentrekkingen. Zelfs in het gemeene leven zeggen wij b. v. *teêr* voor *teed*ER, *weêr* voor *wed*ER, *leêr* voor *led*ER, *aâr* voor *ad*ER, *vaâr* voor *vad*ER, *broêr* voor *broed*ER enz., welke zamentrekkingen in het Hoogduitsch zeer zeldzaam zijn.

(*) *Naar* iemand toegaan zegt oorſpronkelijk zoo veel als: gaan in eene rigting, die ons in de *nabijheid* brengt van iemand; dus *naër* of *nader* bij hem.

Oorſprong van het Achtervoegſel er.

Deze ligt zeer in het duister, daar dit achtervoegſeltje eeuwen oud, en reeds in de oudſte Duitſche ſchriften voorhanden is. Even zeer ſchijnt het reeds in het Grieksch en Latijn, ja oud-Perſisch enz. aanwezig, nu eens in die talen den klank van *er*, dan van *ir*, *or*, dan van *ur*, dan van *ar* enz. hebbend. Of het misſchien oorſpronkelijk een op zich-zelf ſtaand woord geweest zij, zoo veel als ons voornaamwoord *hij* beteekenend, zoodat *loop*ER hetzelfde is, als *een hij*, dat is, een mannelijke perſoon, die loopt, — dan of het bloot eene natrilling van de tong zij te noemen, wie zal dit uitmaken? Zeker is het, dat het woordje *er* in het Hoogduitsch ook nog als voornaamwoord voor ons *hij* gebruikt wordt. Men heeft het Achtervoegſel er ook al in verband gebragt met een oud woord *weer*, dat man aanduidt, en waarvan wij nog *weerwolf*, dat is, *manwolf*, man, die zich door tooverij in een' wolf herſchept, *weergeld* voor belasting, door elk man hoofdsgewijze op te brengen, enz. hebben. Anderen hebben er door *Heer*, in 't Hoogduitsch *Herr*, willen uitleggen, als ware b. v. *loop*ER, *loop*HEER of *loop*HER; waarmede een derde weêr te regt den draak geſtoken heeft, en gevraagd, of *kat*ER dan *kat*HEER, *doff*ER ('t mannetje eener duif) dan *duif*HEER was. Intusſchen is het waar, dat zeer enkel er uit heer verbasterd ſchijnt, b. v. *jonk*ER uit *jonk*HEER, gelijk *juff*ER uit *jonk*VROUW. Zie hier boven bl. 3. Genoeg, wij herhalen het: dit achtervoegſeltje ſchiet zijne wortels zoo diep in den bodem der taal, dat het graven naar die wortels vruchteloos ſchijnt. In een geſchrift ten minſte, als dit, komt verder onderzoek in dezen niet te pas. Voor het overige heeft dit ons er veel overeenkomst met het ach-

tervoegfel aar (b. v. *leer*AAR), waarover wij bij de befchouwing van de achtervoegfelen der tweede klasfe fpreken zullen.

Werkwoorden, of van woorden, met er *gevormd, afftammend, of te gelijk daarmede voortgefproten.*

De taal is in eene ophoudelijke voortteling en baring. Van de woorden, door middel van er afgeleid, ontftaan weêr vele fpruiten, met name drielettergrepige werkwoorden. Zoo komt van *dond*ER, dat zijnen oorfprong in het woord *toon*, of *deun* fchijnt te hebben, en met het Latijnfche TON*itru*, het Franfche TONN-*erre* (van TONN-*er*) fchijnt zamen te hangen, *donderen*, — van *ham*ER *hameren*, van *lekk*ER *lekkeren*, of 't nu gebruikelijk *verlekkeren*, van *zwang*ER *zwangeren*, *bezwangeren*, van *akk*ER *akkeren*, van *bek*ER *bekeren*, van *broed*ER *broederen*, *verbroederen*, (dat weêr, door middel van het achtervoegfel ing / *verbroedering* maakt) van *voed*ER *voederen*, van *wat*ER *wateren*, van *bak*ER *bakeren*, van *bitt*ER *bitteren*, *verbitteren*, en duizend andere. Deze werkwoorden zijn allen gelijkvloeijend van conjugatie, al weêr ten bewijze, dat zij niet tot de ftammaar afgeleide woorden behooren. Zie hier boven § 13. Trouwens, zoo is *bitteren*, of het gebruikelijker *verbitteren* een achterkleinkind van bijten / beet / gebeten. Want ik bijt vormt *bit*, *gebit*, en dit *bitt*ER, en dit *bitteren*. Ik moet hier echter bijvoegen, dat dergelijke werkwoorden ook wel *te gelijk* met die Subftantieven op er ontftaan kunnen zijn, ja, dat fomtijds zelfs het Subftantief van het gelijkvloeijend werkwoord zou kunnen zijn gefproten. Vergelijk het gezegde op bl. 32. Voor het overige zijn deze foort van drielettergrepige verba zeer klankrijk, en zetten

veel welluidendheid aan onze taal bij. Hoe fraai b. v. is ons woord *donderen!* Men hoort in hetzelve en het geknal en de nadreuning des donders. Verfcheidene van die werkwoorden drukken het denkbeeld van herhaling, verfterking, foms ook van vermindering, van overhelling enz. uit.

§ 25.

Over het Achtervoegfel ster.

Met het Achtervoegfeltje er hangt dat van ster zeer naauw te zamen, en is als eene foort van onderafdeeling van hetzelve te befchouwen. Wij vormen echter door ster alleen Subftantieven, en wel Subftantieven van het vrouwelijke geflacht. B. v. van *ik loop*, (of wil men van *loop*ER) komt *loop*STER, van *ik bak bak*STER, van *ik fpeel fpeel*STER, van *ik drink drink*STER, van *een tuinier tuinier*STER, van *een babbelaar babbelaar*STER, enz. Men ziet uit deze twee laatfte voorbeelden, dat ster foms een tweede Achtervoegfel der woorden uitmaakt, want in *tuin-ier*ster van *tuin* is *tuin* het zoogenaamde ftamwoord, ier het eerfte, ster het tweede Achtervoegfel enz.

Kracht en beteekenis van dit Achtervoegfel ster.

Het ftrekt, om het denkbeeld eens mannelijken werkers, dat door vele woorden, met er afgeleid, uitgedrukt wordt, op perfonen of zaken van het vrouwelijk geflacht over te brengen. Zoo is *loop*ER, *bakk*ER de man, *loop*STER, *bak*STER de vrouw, die *loopt* en *bakt*. *Hal*STER, of eigenlijk *halt*STER van 't Hoogduitfche werkwoord *halten*, waarvoor wij *houden* zeggen, is het touw of de riem, die het paard vasthoudt, dus *houd*STER. Men zegt ook wel *halt*ER. Wij druk-

ken dit verſchil tusſchen het mannelijke en vrouwelijke der perſonen ook ſoms uit door de Achtervoegſelen 𝔢𝔰 en 𝔦𝔫/ waarover ſtraks nader. Zoo is *zan*GER de man, *zang*STER, *zanger*ES, of op zijn Hoogduitsch *zanger*IN, (*ſängerinn*), de vrouw, die zingt. In Groningerland bezigt men tot een meer of min ſoortgelijk einde wel eens het Achtervoegſel 𝔰𝔨𝔢. B. v. *meest*ER is de man, *meester*SKE, de vrouw van den man, die onderwijst.

Wel, Meesterske, hou 'bistte weêr zoo doen?
(Wel Meestersvrouw, hoe zijt gij weêr zoo dronken)

luidt zeker rijmpje.

Oorſprong van het Achtervoegſel 𝔰𝔱𝔢𝔯.

Deze verliest zich met die van *er*, waartoe het behoort, in de duisternis der eerſte taalwording. Onze vernuftige BILDERDIJK geeft er eene uitlegging van, die ik echter voor niet veel meer dan eene gisſing houde, en waarbij wij in dit geſchrift niet ſtil zullen ſtaan. — 𝔰𝔱𝔢𝔯/ voor 't overige komt, in ſommige Duitſche talen niet, of maar zelden voor.

Onze naaste zuster onder dezelve, het Hoogduitsch b. v. kent het maar weinig. *Naai*STER, *btdelaar*STER, *koppelaar*STER enz., heeten bij onze buren *Nähter*INN, *Bettler*INN, *Kuppler*INN enz.

§ 26.

Over het Achtervoegſel 𝔢𝔩.

Ook dit Achtervoegſel, door ſlapper tongſlag gevormd, is in onze taal, of liever in de Duitſche talen in het algemeen een ſtokoude grijsaard, met dat al nog vol vuur en leven, en zich in een aantal woorden vertoonende, hoewel het evenwel niet

zulk eene groote rol ſpeelt, als het ratelende er. Het wordt op dezelfde wijze, als dit laatſte, achter werkwoorden, ſubſtantieven en meer andere taaldeelen gevoegd, en teelt er dan nieuwe woorden mede, 't zij Subſtantieven en daarmeê zamenhangende Verba, 't zij enkel ook Adjectieven.

Van *ik lep*, d. i. ik ſchep of ſlorp op, b. v. *water leppen*, komt *lep*EL, of op zijn boerſch *lepp*EL, (bij de Hoogd. *löff*EL.)

Van *ik klep*, komt *klep*EL (in het Hoogduitſch *klöpp*EL of *klöpf*EL) dat is werktuig, waarmede men klept, of geluid maakt.

Zoo komt van ik ſluit *ſleut*EL.

Van ik vlieg/ ik vloog/ *vlog*EL of *vleug*EL.

Van ik ſchuif/ ſchoof/ *ſchoff*EL, (voortſchuivend werktuig, om den grond te bearbeiden) en zoo ook het Groningſche *ſcheuv*EL voor *ſchaats*, dat is, ijzer, waarop men zich al glijdend voortſchuift. De Hoogduitſchers noemen een ſchaats *ſledeſchoen* (*ſchlittſchuh*) d. i. een ſchoen, die tot ſchuifſlede voor den voet dient. In Friesland noemt men de ſchaatſen ook wel *riders*, dat is, *rijders*, van *rijden*, en dus werktuigen, waar men mede *rijdt*. Wij zeggen toch: op ſchaatſen *rijden*, *ſchaatsrijden*.

Van ik bind/ bond/ komt *bond*EL of *bund*EL, d. i. zaamgebonden pak.

Van *dremp*, verouderd, maar nog zamenhangend met het platte *tramp*, b. v. iemand een' *tramp* met den voet geven, welk *tramp* hetzelfde als *trap*, *trappel* beteekent, komt *dremp*EL, *dremp*EL*ſteen*, d. i. de ſteen, het eerst met den voet bij het intreden van een huis gedrukt wordende.

Van *ik naai nad*EL, dat de Hoogduitſchers nog gebruiken, maar dat bij ons verkrompen is tot *naald*.

Van ik hef/ hief/ *heuv*EL, d. i. verhevene plaats.

Van *keet*, dat eigenlijk zuivering, opkoking be-

teekent, en nog overig is in *zoutkeet*, ſtamt *ket*EL voor werktuig, waarin het zuiveren en opkoken plaaas heeft.

Men ziet, dat deze en ſoortgelijke woorden, met el afgeleid, duidelijk te verklaren zijn. Naar de afkomst van een aantal andere b. v. *wacht*EL, *ez*EL, *hem*EL, *poed*EL, *waf*EL, *dist*EL, *keg*EL, *kog*EL, *diss*EL, *gaff*EL enz. kan men ſlechts gisſingen maken.

Wij hebben ook eenige afgeleide Adjectieven door middel van el. B. v. van krupen / ik kroop / komt *krop*EL, of, met gewone verandering van *o* in *eu*, *kreup*EL, hetwelk oorſpronkelijk beteekent: moeijelijk, half kruipend zich bewegend.

Van ſchaam, ſchaamte ſtamt *ſcham*EL, dus eigenlijk ſchaamachtig, zich ſchamende, maar vervolgens, voor armoedig, zwak, genomen, b. v. *ſchamele* pogingen, *ſchamele* armoede, d. i. eene armoede, die zich ſchaamt, om zich te vertoonen.

Van *krijgen*, *krijgde*, *gekrijgd*, d. i. ſtrijd voeren, komt *krijg*EL, *krieg*EL, thans meest *kreg*EL geſchreven, en dus eigenlijk krijgziek, ſtrijdlustig, maar voorts ligt geraakt, niets op zich zitten latend beteekenende enz. Uit *krieg*EL is *kriel* zamengetrokken in den zin van prikkelbaar door wellust.

Zoo wordt de KRIELE *lust*
Gebluscht;

zingt ergens onze geestige STARING.

En zoo hebben wij *vermet*EL (van vermeten / ik vermat) in den zin van zich veel aanmetend, aanmatigend, en daardoor wagend; *onnooz*EL van 't oude *nooze*, d. i. ſchuld; *dart*EL misſchien van 't oude *darren*, d. i. durven, — om van de bij oud-Nederl. ſchrijvers te vinden adjectieven *behag*EL, *verget*EL, *wantrouw*EL enz. voor behagend of behagelijk, vergeetachtig, wantrouwend thans niet te ſpreken.

Dergelijke Bijvoegelijke Naamwoorden worden dan ook wel als Bijwoorden of Adverbiën gebruikt, b. v. *lutt*EL.

Kracht en beteekenis van het Achtervoegfel el.

Aan verfcheidene woorden, door el gevormd, fchijnt dit achtervoegfel het begrip van een werktuig bij te zetten, gelijk er die van een' werker. *Sluit*ER is hij, die de werking verrigt van *fluiten*, *fleut*EL het werktuig, waarmede men *fluit*. Zoo zijn *lep*EL, *beit*EL, *klep*EL, *ket*EL, *gord*EL, *hev*EL (van heffen), *rat*EL, *fchoff*EL, *fcheuv*EL, *vleug*EL, *nad*EL, (*naald*) enz. de werktuigen of middelen, waardoor men *lept*, *bijt* (d. i. hakt, inboort), *klept*, *kookt*, *gordt*, *heft*, *ratelt*, *fchuift*, *glijdt*, *vliegt*, *naait* en zoo vervolgens. Somtijds echter heeft el eene nog meer lijdelijke beteekenis; *zet*EL b. v. van zitten / zat / gezeten / is niet het werktuig, waarmede, maar waarop men zit. Zoo ook *zad*EL van *ik zat*, *bond*EL of *bundel* van *ik bond*, dat niet het middel, om te binden, maar de zaak, die gebonden is, aanduidt. In honderden van woorden daarenboven laat zich noch de eene, noch de andere beteekenis van el te pas brengen, en zelfs hunne afleiding is duister. Ei lieve, zeg mij met zekerheid, wat is b. v. *app*EL, *ad*EL, *kog*EL, *keg*EL en foortgelijke woorden, waarvan eenigen reeds hierboven zijn opgenoemd. In *vog*EL is zeker ook niet het denkbeeld van een middel tot vliegen, (gelijk in *vleug*EL of *vlog*EL uit ik vloog van vliegen) maar dat van *vlieg*ER opgefloten. Omgekeerd is *fnuit*ER minder de man die *fnuit*, dan het werktuig om te fnuiten, gelijk zoo ook *ham*ER het werktuig om te *hameren* is. Kortom, de toepasfing van den regel, dat el werktuig beteekent, is of in vele woorden door de onbekendheid hunner afkomst moeijelijk, of in fommigen, wier afkomst bekend is,

aan veel uitzondering onderhevig. Over het algemeen wil ik echter die ſtelling, ten minſte wat woorden op el van het mannelijk geſlacht aangaat, laten gelden.

Van de Adjectieven, door el gevormd, is weinig te zeggen. De beteekenis, die el aan hen geeft, is meer of min door die van het Deelwoord of Participium te omſchrijven, even als die, welke door er aan anderen gegeven wordt. *Kreup*EL ontſtaat van kruipen, gelijk *bitt*ER van bijten. *Kreup*EL is wat in eene zekere mate de eigenſchap van *kruipen* bevat, gelijk *bitt*ER die van *bijten*. *Kreup*EL is *kruipend*, *bitt*ER *bijtend*. Zie daar alles; of men moest er nog bijvoegen, dat el ſoms meer zachte, er meer harde eigenſchappen zou kunnen uitdrukken, waarover de reusachtig geleerde GRIMM verdient nagezien te worden. Sommige dier adjectieven ook, als b. v. *lutt*EL, *ſchrep*EL, zijn van vrij duiſteren oorſprong.

Oorſprong van het Achtervoegſel el.

Deze is, even als die van er / in nevelen verborgen. Wie vermag met het vaak flaauwe lampje der woordafleidkunde in den nacht van het eerſte ontſtaan der taal te dringen, om te zeggen, of el oorſpronkelijk een woord op zich-zelf geweest zij, dat eene bepaalde beteekenis gehad hebbe, dan of het bloot als een onwillekeurig bijvoegſel der tong moet worden aangezien, als een op zich-zelf beduidinglooze klank, ſlechts gevormd, om het eene woord van het andere af te leiden, gelijk b. v. de klank van *s* of *n* bij ons dient, om het meervoud uit te drukken, die van *en*, om de onbepaalde wijze der werkwoorden te beteekenen enz. enz. Zoo iets wil de Heer BILDERDIJK. En toch moet er dan weêr eene zekere reden voor geweest zijn, waarom juist die klank of die lettergreep el hiertoe gekozen is, want op het toeval zich te beroepen is onzin. Er is,

naauwkeurig gefproken, nergens toeval. De minfte klank in de taal moet zijne oorzaak gehad hebben, om het even, of men zich van die oorzaak al, dan niet bewust zij geweest. Of denkt men, dat tong, lippen, keel, tanden, verhemelte ter aanduiding van het eene denkbeeld dezen, van het andere genen klank gevormd hebben, zonder dat zulks zijne phyfieke of moréle oorzaak had, al ware, herhaal ik, die oorzaakzelve ook den fprekenden onbekend, en al gefchiedde die klankvorming fchier onwillekeurig, fchier bij wijze van inftinkt? Maar laat ons hier een fpeldje bij fteken! Zulke onderzoekingen behooren niet in dit gefchrift. Ik verwijs tot hetgeen op bl. 23 over de eerfte grondklanken der taal gezegd is.

Genoeg, finds veertien eeuwen, dat wij de Duitfche talen in gefchrifte beginnen te kennen, is het achtervoegfel el bij alles, wat Duitsch fpreekt, aanwezig, hier echter in de gedaante van *il*, of *ili*, *ila*, *ilo*, daar van *ul* of *ula*, ginds van *al* of *ala*, elders van *ol* enz. te voorfchijn komend. Men moet toch wel in het oog houden, dat, in plaats van den doffen *e-klank*, die thans in onze taal de hoofdrol fpeelt, oudtijds veel meer de helderklinkende vokalen *i*, *u*, *a*, *o* enz. gehoord werden, en de woorden ook dikwerf op eene vokaal uitgingen. De Duitfche talen waren in vroeger dagen juist zoo, als FREDERIK DE GROOTE het Hoogduitsch later hebben wilde. Hij begreep namelijk, dat er te veel medeklinkers en doffe vokalen, zoo als de zoogenaamde ftomme *e* is, in voorkwamen, en oordeelde, (in fcherts of ernst, dit laat ik daar) dat men de woorden, even als in het Italiaansch, op *i*, *o*, *a* enz. moest doen uitgaan, en dus b. v. maar zeggen: *mijni Hero*, *wilda gia mija datto boeki gevena?* (Mijn Heer, wilt gij mij dat boek geven?) 't Zou hem dus best bevallen zijn, dat fommige Duitfche ftammen oudtijds niet *naald*,

maar *nadala*, niet *perel*, maar *perala*, niet *wezel*, maar *wiſala*, niet *appel*, *apfel*, *apul*, *apol*, maar *epli*, *epſili*, enz. zeiden. Zie GRIMM.

Op dezelfde wijze, als zulks van de Subſtantieven, door **el** gevormd, plaats heeft, ſpruiten ook *uit*, of *met*, of ſoms misſchien *vóór* die, welke door **el** in de wereld geroepen worden, een aantal meest drielettergrepige werkwoorden. Uit *wenden* b. v., dat niet alleen zich keeren, maar oorſpronkelijk ook *gaan* beteekent, want de Engelſchen zeggen nog *ik wend* (*I went*) voor *ik ging*, ontſtaat het Subſtantief *wend*EL, of met eene andere uitſpraak *wandel*, d. i. *gang*, en met, of van dat *wandel* komt *wandelen*, *wandelde*, *gewandeld*, in den zin van herhaald gaan, herhaald zich wenden. Houd toch in het oog, dat, niet minder dan in ſommige Subſtantieven en Adjectieven op **el** / ook in dergelijke werkwoorden dikwerf of het begrip van eene zekere herhaling, of dat van eene zekere verkleining, verzachting en wat dies meer zij, ligt opgeſloten. B. v. *wandelen* ſchijnt in ſommige opzigten een *herhaald* keeren en gaan, of wel in andere opzigten een *zacht* keeren en gaan uit te drukken. Zoo ſchijnt *preutelen*, *pruttelen*, *protelen* eigenlijk een ſchielijk, herhaald, zacht *praten* aan te duiden, welk *praten* weêr oorſpronkelijk bloot geluid geven beteekent. *Zamelen* van het Bijwoord *zaam*, *te zamen*, waarvan het min gebruikelijk werkwoord *zamen*, *verzamen*, drukt eene zekere verſterking in het begrip van dat *verzamen* uit. *Trommelen* ſchijnt een herhaald, nadreunend *trommen*. *Lagchelen*, nu wel niet bij ons, maar bij de Hoogduitſchers, die het *lächeln* ſchrijven, gebruikelijk, is een zacht *lagchen*, of wat wij Hollanders *glim-* of *grimlagchen* heeten. *Fonkelen* is *vonken*, dat is, vonken maken, vonken verſpreiden, (en gevolgelijk ſchitteren) met eene zekere herhaling. *Mompelen*, een woord naar den klankzelven gevormd, is een zacht *gemom*, *gemomp* met den

mond maken. Dikwerf vervliegt echter in zulke woorden de oorſpronkelijke beteekenis van herhaling, verſterking, verzachting, vermindering, verkleining enz. Dit evenwel ziet men, dat de werkwoorden, met el gevormd, *over het algemeen*, (uitzonderingen dus daargelaten) niet zulke harde, forſche begrippen uitdrukken, als die uit er ſpruitend. Ik beken echter, dat men onze fraaije, klankrijke en klankſchilderende woorden *ratelen*, *rommelen* en ſoortgelijke niet tot advokaten van dien regel moet oproepen.

Wij moeten ten ſlotte nog opmerken, dat el in ſommige woorden tot *l* verkrompen is, gelijk er bij wijlen tot *r*. Zoo is *zeil* (zeildoek van een ſchip) zamengetrokken uit *zeg*EL, welk *ſegel* de Hoogduitſchers nog gebruiken; *veil* (*veeglap*, bij 't ſchrobben) ſtaat voor *veg*EL van *ik veeg*, gelijk op dezelfde wijze *dweil* voor *dweg*EL van het oude *dwaën*, *dwagen*, d. i. wisſchen, komt. Misſchien is zoo *ſtal*, *ſtoel* voor *ſtaël*, *ſtoël* van ſtaan / dat oudtijds in het imperfect ook wel ich ſtoe had. Zie hier boven bl. 38.

Men ziet, dat die inkrimping van el vooral plaats heeft achter de *g*, die daarbij in *i* verandert. Niets is gewoner in alle talen dan die overgang van *g* in *i*. Onder de Duitſche talen, heeft zij vooral plaats in het Engelsch. Zoo luidt ons *hagel*, *vlegel*, *nagel*, *mag*, *dag* enz. in het Engelsch *hail*, *flail*, *nail*, *may*, *day*. Men kan in het Friesch, dat nog zoo veel van het Engelsch heeft, iets dergelijks ook opmerken.

Over het Achtervoegſel ſel.

§ 27.

Dit achtervoegſel ſchijnt zoo wat te behooren bij el / gelijk ſter bij er. Wij vormen er Subſtan-

tieven van het onzijdig geslacht door. Zoo komt van *ik bak*, *het bak*SEL, van *ik kook* het *kook*SEL, van *ik raad* het *raad*SEL, van *ik doop* het *doop*SEL, van *ik bloei*, het *bloei*SEL, van *ik stijf* het *stijf*SEL, van *ik span uit* het *uitspan*SEL, van *ik wind* het *wind*SEL, van *ik welf*, het *welf*SEL, van *ik maak* het *maak*SEL, van *ik verguld* het *verguld*SEL enz.

Kracht en beteekenis van sel.

Dikwerf zet dit Achtervoegsel bij ons Hollanders eene eenigzins lijdende of passieve beteekenis aan de woorden bij. *Bak*SEL, *kook*SEL, *span*SEL, *welf*SEL, *maak*SEL enz. is wat *gebakken*, *gekookt*, *gespannen*, *gemaakt wordt of is*. Evenwel gaat dat lijdende der beteekenis soms in wat meer handelends over, b. v. *verguld*SEL is wel de oppervlakte van iets, dat verguld is, maar nog meer de stof, die verguld heeft. *Wind*SEL is wel de gewonden wordende band of lint, maar ook het windende. *Stijf*SEL kan soms het gestevene beteekenen, maar meer nog het stijvende, of het middel, de stof om te stijven. *Dek*SEL is regtstreeks het dekkende, en niet het gedekt wordende. De Hoogduitschers zeggen in zoo ver gepaster *dekk*EL. *Bloei*SEL schijnt ook iets actiefs, ten minste onzijdigs te hebben. Evenwel drukt *bloei*SEL meer het gebloeid hebbende, het uitgebloeide, *bloei*, *bloe*SEM meer het nog bloeijende uit. Men zal niet zeggen: de boomen staan in *bloei*SEL, maar in *bloei* of *bloe*SEM; wel integendeel zegt men: *het bloei*SEL (dat is, het nu volbloeide) der boomen valt reeds af. Hier heeft men dus iets meer lijdelijks in de beteekenis.

Oorsprong van sel.

Dit Achtervoegsel schijnt eigenlijk dubbeld. *Bak*SEL

moet ontleed worden als *bak*-ſ-EL. De *ſ* dient men dan als ons achtervoegſel ſel/ bij verkorting ſ/ (waarover hier onder) aan te zien, ſchoon de oorſprong van die ſ ook al duister zij. Kortom, ſel is al even moeijelijk te verklaren, als el. Men vindt het intusſchen reeds, hoewel niet ruimſchoots, in de meeste oud-Duitſche talen, waarin het *ſal* of *ſala* luidt. En zoo zeggen de Hoogduitſchers nog *ſchick*SAL voor *ſchik*SEL, dat is, *beſchikking*, *noodlot*; *ſcheu*SAL, letterlijk *ſchuw*SEL, d. i. voorwerp, 't welk ons afſchuw inboezemt; *lab*SAL., letterlijk vertaald *laaf*SEL enz. Hierdoor laten zich ſommige Bijvoegelijke Naamwoorden bij ons ophelderen. Zoo ſchijnt met toevoeging van het achtervoegſel ig/ (waarover in het vervolg) ons *rampzalig* van een verdwenen *ramp*SAL, *ramp*SEL, dat is, *ramp* ontſtaan. Straks hierover nader.

Enkêle werkwoorden ſpruiten weêr, 't zij uit, 't zij te gader met de woorden, door ſel gevormd. Van *raad*SEL b. v. komt *ontraadſelen*, van *wis*SEL *wisſelen*, van *hut*SEL, dat van *hotten* (ſtooten) ſtamt, *hutſelen*, *hotſelen*, van *ritſel ritſelen.* Evenwel kunnen ſommige van die woorden ook wel als blootelijk door middel van el afgeleid beſchouwd worden.

Over het Achtervoegſel em/ *of bij verkorting* m.

§ 28.

Dit achtervoegſel komt op ver na zoo veel niet voor, als die van el en er/ en is ook ſons moeijelijk van het vroeger woord, waaraan het gehecht is, te onderkennen. Meest krimpt het tot m in, en ſchijnt dan voor min ſcherpziende oogen tot het ſtamwoord, of zoogenaamd ſtamwoord-zelf te behooren. Wie zou b. v. zeggen, dat *ar*M,

*gal*M, *bloe*M, *ſtor*M, *wor*M, *ſtroo*M, *boo*M, *hal*M, *dar*M, *zoo*M, *ſcher*M, *ſchel*M, *hel*M, *droo*M en meer andere woorden vermoedelijk uit *arr*-EM, *ſtorr*-EM, *worr*-EM, *ſtroo*-EM, *gall*-EM, *hall*-EM, *darr*-EM, *boo*-EM, *zoo*-EM, *ſchell*-EM, *ſcherr*-EM, *hell*-EM, *droo*-EM zijn zamengetrokken, ſchoon men naar de beteekenis van ſommige dier woorden ſlechts raden kan? Enkele der opgenoemden laten zich evenwel vrij duidelijk verklaren. *Gal*M b. v. komt van het uit de Duitſche talen bewijsbaar **ik gal / gol / gegollen /** dat klinken beteekent, en waarvan wij nog het werkwoord *gillen* en het ſubſtantief *gaal* in *nachtegaal*, d. i. *nachtgalmer*, hebben. Zie hier boven bl. 51. *Gal*M is dus klinking, klank, geluidgeving, geluid. Zoo ſpruit *wal*M op dezelfde wijze van het verouderde ongelijkvloeijend werkwoord **wallen** of **wellen / wol / gewollen /** waarvoor wij thans *wellen*, d. i. opborrelen, *welde*, *geweld*, zeggen, en *wal*M is dus een opwellende damp, wien wij ook wel, met voorgevoegde **k /** K*wal*M (in 't Hoogduitsch *qualm*) noemen. *Bloe*M is van *bloeijen*. *Wor*M ſtamt van *warren*, *verwarren*, dat vroeger ongelijkvloeijend **werren** of **warren / wor / geworren** luidde, en dooréénwarren en draaijen beteekende, zoodat een *worm* dus naar zijne draaijende en wriemelende beweging genoemd ſchijnt. Maar wie zegt ons, wat *boo* EM, *ſtroo*-EM enz. (*ſtroom*, *boom*) is? De Heer BILDERDIJK moge zulke woorden ſtout weg uitleggen, wij bewonderen zijn vernuft, maar vragen naar het bewijs. En evenwel, de jongſte geleerden, zoo als GRIMM, welke diergelijke woorden, *door alle Duitſche talen heen*, van eeuw tot eeuw, nagegaan hebben, meenen duidelijk te zien, dat men ze niet kan houden voor regtſtreeks uit den ſtam van een ongelijkvloeijend werkwoord, zonder toevoeging van een achtervoegſel, gevormd, zoo als b. v. het ſubſtantief

een vond van *ik vond* van binden / *een voer* van *ik voer* van varen / (zie bl. 40) maar dat het wel degelijk woorden zijn, door middel van het Achtervoegſel em afgeleid. Intusſchen kunnen wij bij dit moeijelijk punt in een geſchrift, dat ſlechts over het klare en duidelijke der Woordafleiding loopt, niet ſtil ſtaan.

Kracht en beteekenis van het Achtervoegſel em *of* m.

Weinig valt er van te zeggen, dan dat door em meest Subſtantieven afgeleid worden, die hoofdzakelijk eene zekere werking of handeling, of wel het gewrocht hiervan ſchijnen aan te duiden. Uit dien hoofde laten de Subſtantieven op em zich dikwerf door woorden, met het Achtervoegſel ing gevormd, meer of min omſchrijven. *Galm* b. v. door *galming*, *walm* door *welling*, *opwelling* enz. Het zijn vooral, zeg ik, Subſtantieven, die door em ontſtaan. Hier en daar ſlechts vertoont zich een Adjectief, dat aan hetzelve zijn aanzijn te danken heeft; b. v. *ar*M, *war*M, *vroo*M, *kal*M (welk laatſte eigenlijk zoo veel als *kil*, *koel*, *koud*, in 't Hoogduitsch *kalt*, is) zijn zamentrekkingen, zoo 't ſchijnt uit *arr*-EM, *warr*-EM enz., daar men ten minſte vele van die woorden in oud-Duitſche tongvallen tweelettergrepig aantreft.

Oorſprong van het Achtervoegſel em *of* m.

Deze is nog duister, als die van el en er. Onze beroemde BILDERDIJK houdt em voor eene veranderde uitſpraak van het Achtervoegſel ing / over welk ing hier onder nader. Wij laten het gegronde of ongegronde van deze ſtelling (die wij echter als niet veel meer

dan eene gisfing befchouwen) daar. Zeker is het, dat het Achtervoegfel em of m in alle Duitfche talen, van de vroegfte tijden aan, voorkomt, nu onder de gedaante van *am*, dan van *um*, ook wel van *amo*, *umo*, maar zeer dikwerf geheel tot m ingekrompen.

Voor het overige telen de verfchillende, 't zij ware, 't zij gegiste Afleidingen op em weêr vele nieuwe Werkwoorden, of ten minfte, zij hangen daarmede te zamen. Uit *warm* b. v., uit *boom*, *ftroom*, *toom*, *bloem*, *adem*, *bezem* enz. ontftaan de Verba *warmen*, *verwarmen*, *boomen*, *ftroomen*, *toomen*, *bloemen*, *verbloemen*, *ademen* enz.

Over het Achtervoegfel sem.

§ 29.

Dit Achtervoegfel maakt eene bijfoort van em uit, gelijk ster van er, sel van el. Het heeft intusfchen een veel duidelijker voorkomen, dan em/ en groeit zoo oogbedriegend niet met de woorden, waaraan het gehecht wordt, te zamen, als wij zagen, dat zulks in die op em vaak plaats heeft. *Bloei*SEM of *bloe*SEM ziet elk duidelijk, dat uit *bloei* en sem/ gelijk *bloei*SEL uit *bloei* en sel/ gefproten is. *Dee*SEM, zoo veel als eene uitdijende of uitdijgende ftof, van het oude dijen of dijgen/ deeg/ gedegen/ is niets anders dan *deeg*SEM, gelijk de woorden *deeg*, *deeg*SEM of *dee*SEM ook wel door elkander gebruikt worden. Zoo is *blik*SEM uit *een blik*, in den zin van een' flikkerenden lichtftraal, en uit sem gevormd. Zie hier boven bl. 36. Wij treffen dit niet veel gebruikte Achtervoegfel flechts in Zelfftandige Naamwoorden bij ons aan, die dan over het algemeen van het mannelijk geflacht zijn.

Beteekenis en kracht van ſem.

't Schijnt, zou men zeggen, het begrip van een' werker mede te brengen. *Blik*SEM is de ſtralende, ſchitterende, *dee*SEM de dijende, uitdijende, uitzettende, *bloe*SEM de bloeijende. Evenwel, men moet hier niet te veel op drukken.

Oorſprong van ſem.

Dit Achtervoegſel ſchijnt, als ſel / eigenlijk tweevoudig te zijn, zoodat men het moet ſplitſen in ſ-em. *Blik*SEM zou dus, ontleed wordende, zijn *blik*-S-EM. Over het Achtervoegſel ſ hier onder. Hoe men in de taal aan die klanken gekomen zij, ligt, wat men er ook naar rade, nog tamelijk in het duister. Vergelijk het gezegde, bl. 74 hier boven, over el. Sem is eeuwenoud.

Over het Achtervoegſel en.

§ 30.

Dit Achtervoegſel, 't welk men vooral niet met het Buigingsdeel *en* verwarren moet, (zie bl. 13) is een van de meest voorkomende in onze taal. Wij voegen het achter verſchillende taaldeelen, en vormen er Subſtantieven, Adjectieven, Praepoſitiën, Adverbiën en Conjunctiën mede, om van de Werkwoorden niet te ſpreken, die er, 't zij onmiddellijk, 't zij middellijk, door afgeleid worden.

Zoo komt van *ik maal*, thans in het Imperfect *ik maalde*, maar oudtijds ik moel hebbende, het Zelfſtandig Naamwoord *moel*EN of *mol*EN, d. i. werktuig, waar men mede maalt. Van wegen (d. i. bewegen) woog/ gewogen ſtamt *wag*EN, d. i. werktuig, om zich mede voort te bewegen.

Van ik lieg / loog / gelogen, ſtamt *log*EN of *leug*EN. Van het oude *hug*, d. i. *ziel*, *zin*, *gemoed*, 't welk wij nog overig hebben in de ſpreekwijze *tegen heug* en *meug*, d. i. tegen onzen zin en vermogen, komt GE*heug*EN. Deze en vele andere woorden, door en afgeleid, laten zich duidelijk genoeg verklaren. Honderden zijn er echter, naar wier oorſprong ſlechts met meerder of minder zekerheid te gisſen valt, b. v. *hav*EN, *ſtev*EN, *wap*EN, *reg*EN, *teek*EN, *lak*EN, *bak*EN, *kor*EN, *gar*EN, enz.

In ſommige, met en afgeleide Subſtantieven verkrimpt en tot n; b. v. in *door*N, (Hoogduitsch *dorn*) welk *door*N van het verouderd werkwoord teren / tor / getoren, d. i. ſcheuren, ſteken, komt, en nog met ons *tornen*, *lostornen* of *lostarnen*, d. i. openhalen, openſcheuren, zamenhangt. Zoo ook in *hoor*N, *toor*N, (Hoogd. *zorn*) vertoorndheid, welk *toor*N insgelijks door dat oude werkwoord teren / ik tor ſchijnt verklaard te kunnen worden, en oorſpronkelijk eene geprikkelde, geraakte, als opengeſcheurde geſteldheid der ziel aan te duiden ſchijnt. In onze zustertaal, het Hoogduitsch, heeft die verkrimping van en tot n nog veel meer plaats, dan in de onze. Ons *gar*EN, *kor*EN, *hor*EN enz. luidt bij de Hoogduitſchers *garn*, *korn*, *horn* enz.

Als voorbeelden van Bijvoegelijke Naamwoorden, door middel van en ontſtaan, kan men aanvoeren *eig*EN, van een oud werkwoord afſtammend, dat hebben, bezitten beteekent. *Eig*EN drukt dus bezit uit. Mijn *eigen* goed is het goed, dat *ik heb*, bezit. Van daar verder weêr *eigen*DOM. — Voorts *dronk*EN van ik drink / dronk / en dat dus te veel gedronken hebbende aanduidt. *Op*EN, vermoedelijk van het voorzetſel *op*, gelijk men zoo wel nog zegt: doe *op*, als doe *open* de deur. Verder *eff*EN of *ev*EN enz.

Vooral echter ontſtaan door en vele Adjectieven, afgeleid van Subſtantieven, welke eene ſtof beteekenen. Zoo komt van *tin*, *zilver*, *koper*, *ijzer*, *marmer*, *ſteen*, *hout* enz. *tinn*EN, *zilver*EN, *koper*EN, *ijzer*EN, *marmer*EN, *ſteen*EN, *hout*EN, waarvan men nooit de n weg mag laten, zoo als ſommigen wel eens verkeerdelijk doen. Want *ijzere*, *zilvere* te ſchrijven is even ongerijmd, als *verheve* in plaats van *verheven*, *ope* voor *open*, *eige* voor *eigen*.

*Bov*EN (in 't Hoogduitsch *ob*EN) is eene met en afgeleide Praepoſitie, vermoedelijk uit een vroeger, met het Voorvoegſeltje be gevormd *be-oven* zamengetrokken, en van *op* afſtammend. Zoo is *binn*EN *be-innen*, van *in*. Zie over het Voorvoegſel be hier onder. De Voorzetſels *teg*EN, *jeg*EN of *jeg*ENS zijn ook door en gevormd.

*Gaar*N, *gaar*NE of *gar*ENE, is een door middel van en afgeleid Bijwoord of Adverbium. Het komt van het werkwoord *geeren*, *begeeren*, oudtijds in den Voorleden Tijd ik gar / thans *ik geerde*, of 't gebruikelijker *begeerde* hebbende. Zie bl. 48. *Gaar*N iets doen is iets doen, waar men begeerte en lust toe gevoelt. In het Duitsch der vierde eeuw heeft men het Bijvoegelijk Naamwoord *gair*NS voor *begeerig*.

*Ondertuſch*EN is een zamengeſteld afgeleid Koppelwoord of Conjunctie. *Tuſch*EN (in 't Hoogduitsch *zwiſchen*) komt van *twee*, (in 't Hoogduitsch *zwei*, oudtijds *zwie*) en drukt het denkbeeld van ſplitſing tusſchen twee zaken uit. Als ik zeg: ik plaats mij *tuſchen* de deur en het venſter, geef ik daardoor te kennen, dat ik mij die beide voorwerpen als door mijne plaatſing van elkander en in twee geſcheiden voorſtel. *Ondertuſch*EN beteekent dus letterlijk het zijn van iets, gedurende dat twee dingen van elkaâr zijn afgezonderd. B. v. „A is rijk,

ondertusschen of *intusschen* moet ik u zeggen, dat hij gierig is." Hier wordt het begrip *rijk* op den persoon A toegepast, maar de aanduiding der daardoor veroorzaakte verbinding van die twee denkbeelden wordt weêr in zoo ver gescheiden, in tweën gedeeld, als ik tusschen die denkbeelden de voorstelling voeg: A is gierig. Voor dat *ondertusschen*, *intusschen*, *tusschenbeide* gebruiken wij ook wel *onderwijl*, dat is, *onder die wijle tijds*. „A is rijk, *onderwijl* is hij gierig," beteekent letterlijk: „A is rijk, maar gedurende den tijd, dat ik u dit zeg, moet ik er bijvoegen: hij is gierig," of liever: „A is rijk, maar in dezelfde wijle tijds, maar te zelfder tijd, maar tevens, (dat is, *te even*) maar te gelijk, maar daarbij, dat hij rijk is, is hij ook gierig." Zoo ziet men, dat er in al dergelijke woorden een verstandige zin ligt opgesloten, en dat ze niet louter ijdele klanken zijn.

Kracht en beteekenis van dit Achtervoegsel **en.**

Deze beteekenis is niet wel tot een' algemeenen regel te brengen, ten minste niet wat de Substantieven aangaat. In sommige Substantieven op **en**/ zou men zeggen, ligt weêr het denkbeeld of van werker of van werktuig opgesloten. *Mol*EN is het werktuig, dat maalt, *door*N het voorwerp, dat scheurt of steekt. Zeer vele Adjectieven op **en** drukken het begrip uit *van te bestaan*, *of te behooren* tot de zaak, door het woord uitgedrukt, achter hetwelk **en** gevoegd is. *Goud*EN is tot goud behoorend, of uit goud bestaande. Zoo *tinn*EN, *zilver*EN enz.

Oorsprong van **en** of **n.**

Deze is ook al even onzeker, als die van **el**/ **er**/ **em**/ en verschuilt zich in den nacht der eeuwen.

Is en in den aanvang der taal een woord op zich-zelf geweest? Wie zal dit zeggen? — Voor zoo ver het in ſommige Adjectieven de ſtof van iets uitdrukt, of liever het uit die ſtof beſtaande of gemaakte, zou men met TEN KATE verleid kunnen worden, om het voor den tweeden naamval der Subſtantieven, waarvan die Bijvoegelijke Naamwoorden afdalen, te houden, zoodat dus *goud*EN zoo veel zou zijn, als *wat* DES *goud*s *of* DES *goud*EN is. Zeker ligt in het Adjectief *goud*EN die beteekenis des Genitiefs opgeſloten, en het Fransch, dat het Achtervoegſel en niet vertalen kan, moet dus ook alle dergelijke Adjectieven omſchrijven door *van goud*, *van zilver*, *van koper* enz. — b. v. *un chaudron* DE CUIVRE, (een *koper*EN ketel) *une table* DE BOIS, (eene *houten* tafel). Is nu echter de tweede naamval op EN uit het Achtervoegſel en/ of dit laatſte uit den tweeden naamval ontſtaan, en wat is dit en eigenlijk dan nog? Wij zullen ons hier in dat ſpitsvondig onderwerp niet verdiepen. Genoeg, het Achtervoegſel en is van de vroegſte tijden aan in alle Duitſche talen en tongvallen te huis; — volgens GRIMM, nu eens *an*, *ana*, *ani*, *anu*, dan *in*, *ina*, *ini*, zeer enkel ook *un*, *unna*, ſoms *ein*, luidend, en niet zelden tot *n*, *na* enz. verkrimpend.

Met en worden ook vele Werkwoorden gevormd, 't zij men die als kinderen, of als broeders van de Subſtantieven, Adjectieven enz. op en gelieve te beſchouwen. Vergelijk bl. 68.

Zoo ſpruiten *van* of *met* de woorden *op*EN, *ev*EN, *wap*EN, *toor*N, *teek*EN, *reg*EN, *log*EN, (dat oorſpronkelijk *ontkenning* beteekent) enz. de Verba *openen*, *evenen*, *wapenen*, *toornen*, *teekenen*, *regenen*, *loochenen*, die allen dan ook, ten blijke van hunne later afſtamming, gelijkvloeijend van conjugatie zijn. Vergelijk bladz. 32.

Over de latere afleidingen van woorden, die door en gevormd zijn, fpreken wij in het vervolg. Van *dronk*EN komt b. v. weêr *dronk*ENSCHAP.

Over het Achtervoegfel **ig**/ (*bij verkorting foms misfchien* **g** *of* **k**.)

§ 31.

Dit Achtervoegfel is een van de meest voorkomende in onze en de overige Duitfche talen. Het wordt en achter zoogenaamde ftamwoorden, en achter afleidfels van verfchillenden aard geplaatst, en doet dan Bijvoegelijke Naamwoorden, mitsgaders daarmede zamenhangende, of wil men, daarvan afftammende Werkwoorden ontftaan. Zoo komt van *bloed bloed*IG, van *goed goed*IG, van *haast haast*IG, van *ik geer*, *begeer*, *geer*IG of *gier*IG, van *man men*IG, (in 't Hoogduitsch *mann*IG, bij zamentrekking *man*CH) en dus zoo veel als *veel mann*EN beteekenend, van *moed moed*IG, van *water water*IG, van *gunst*, *gunst*IG, van *zwavel zwavel*IG enz. Men ziet, dat verfcheiden van deze woorden eene dubbelde afleiding vertoonen; *water*IG b. v. van *wat*ER, en dit laatfte van *wat*, d. i. nat, vochtig ftammend, is, ontleed zijnde, *wat*-ER-IG. *Gunst*IG van *ik gun*, is *gun*-ST-IG. Bij fommige afleidingen door **ig** moet men zich een denkbeeldig werkwoord of fubftantief denken, dat dezelve voorafgegaan is. Van *wind* komt b. v. *wind*IG, maar van het denkbeeldige werkwoord *winderen*, of van een Subftantief *winder*, die van *wind* zouden kunnen ontftaan, ftamt *winder*IG, in den zin van wind makend. Zoo *flaper*IG van *ik flaper*, en dat van *flaap*, welk *flaperen* evenwel niet bij ons, maar wel bij de Hoogduitfchers in hun *fchläfern*, *einfchläfern* werkelijk in gebruik is. Men gevoelt echter, dat bij het vormen van *flaper*IG zulk

een werkwoord *ik ſlaper*, of wel het ſubſtantief *een ſlaper* onzen voorvaderen voor den geest moet hebben gezweefd.

Wie ziet voorts niet, dat het Achtervoegſel **ig** zich meestal duidelijk van het woord, waarmede het vereenigd wordt, laat afſcheiden, en niet, zoo als b. v. **em** / geheel met hetzelve ineengroeit?

In *hon*IG hebben wij een Subſtantief met **ig**. Andere herinner ik mij zoo ſchielijk niet, want in Subſtantieven gaat **ig** bij ons meest in het Achtervoegſel **ing** over. Over dit laatſte in het vervolg nader. De Hoogduitſchers gebruiken echter dikwerf **ig** ook tot het vormen van Subſtantieven, b. v. *kön*IG, *ess*IG (koning, azijn of edik) enz.

Beteekenis en kracht van **ig**.

Wij ſcheppen, zoo als wij zeiden, met dit Achtervoegſel Adjectieven, door welke meestal eene hebbing, bezitting, of overhelling van, of tot de zaak of handeling wordt uitgedrukt, die in het woord, waaraan **ig** gehecht wordt, ligt opgeſloten. Zoo is *haast*IG, *bloed*IG, haast, bloed hebbende, of in zich bevattende. *Water*IG is tot het wezen van water neigend, vele waterdeelen bezittende. Schoon dus de Bijvoegelijke Naamwoorden op **ig** in beteekenis eenigzins met Deelwoorden overeenkomen, is er echter dit verſchil, dat het Deelwoord meer de onmiddellijke werking-zelve, het Adjectief het hebben van, of wel de geneigdheid, of den aanleg tot die werking aanduidt. Een *haastend* mensch is, die op het oogenblik-zelf aan het haasten is. *Haast*IG integendeel is iemand, die er den aard, de eigenſchap, de neiging toe bezit, overvloed van heeft, die dus haasten kan, of gehaast heeft, of haasten zal, al haast hij *nu* ook niet. Men wil dus te regt tegenwoordig in den ſtijl onderſcheid gemaakt hebben tusſchen *levend*

en *levend*ig. *Levend* is een mensch in leven, *levend*IG een mensch, vol eigenschappen, die het leven kenmerken. *Levend* staat tegen *dood*, *levend*IG tegen *dood*SCH (dat des noods ook door *dood*IG had kunnen uitgedrukt worden) over; b. v. eene *levendige*, eene *doodsche* straat. — Somtijds echter vloeit de beteekenis van dergelijke Adjectieven op ig met die van de Deelwoorden of Participiën bijna ineen.

Ig zegt bij wijlen hetzelfde, als het van ig afgeleide Achtervoegsel achtig. Vergelijk b. v. *bedrijv*IG en *bedrijf*ACHTIG, *schreeuwer*IG en *schreeuw*ACHTIG. Ig is ook soms éénbeteekenend met het Achtervoegsel sch / waarover straks nader.

De veelvuldige Verba, die met of van de Adjectieven op ig geboren worden, b. v. *eind*IGEN, *vereen*IGEN, *vervaard*IGEN, *overhand*IGEN, *behart*IGEN, *bekracht*IGEN, *kruis*IGEN, *bemoed*IGEN, *steen*IGEN, *beschuld*IGEN enz., drukken meestal het voortbrengen of maken van de eigenschap uit, in het Adjectief opgesloten. *Vereenigen*, *eindigen*, *krachtigen*, *moedigen* is *eenig*, *eindig*, *krachtig*, *moedig* maken. *Vernietigen* is nietig of te niet maken, hetzelfde dus als *vernielen*, welk *vernielen* uit *vernietelen* (tot *niet* doen keeren) schijnt zamengetrokken. *Steenigen*, *kruisigen* drukken uit met steenen op iets of iemand werpen, iemand of iets aan een kruis hechten.

Oorsprong van het Achtervoegsel ig.

Dit Achtervoegsel behoort in 't algemeen tot de Achtervoegselen met g of k gevormd, die zich van de oudste tijden aan in de Duitsche talen voordoen, nu eens met eene voorgevoegde vokaal *ak*, *ik*, *uk*, *ag*, *ug*, *eig* enz. luidend, dan zonder voorgevoegde vokaal zich vertoonend. Of ons ig met een oud Duitsch werkwoord, dat *hebben*

beteekent, en waarvan wij nog ons Adjectief *eigen* bezitten, afſtamme, valt moeijelijk te zeggen, en in dit eenvoudig geſchrift niet te onderzoeken. GRIMM twijfelt. Zoo behoort insgelijks tot de diepere woordvorſching de vraag: of men niet vele Subſtantieven, op *g* of *k* bij ons eindigende, als oorſpronkelijke Adjectieven op ig te beſchouwen hebbe. Men kan vragen b. v., of *zor*G niet ontſtaan zij uit *zorr*IG van een vermoedelijk Subſtantief *zor* of *zeer*, in den zin van pijn, ongemak, of *bui*K niet zoo veel als *bo*-IG zij, en omſluiting beteekene. Onze geleerde en in weêrwil zijner magtſpreuken en grillen groote BILDERDIJK drijft, naar gewoonte, dit gevoelen meer, dan dat hij het bewijst, en maakt er zich dikwerf zijne Woordafleidkunde wat al te gemakkelijk mede. Intusſchen ſchijnt ook de beroemde GRIMM ſommige Subſtantieven op g voor zamengetrokken, of ten minſte als door g afgeleid te houden. In het oog loopend is de overeenkomst, die men tusſchen het Achtervoegſel ig/ en tusſchen deze en gene Achtervoegſels in de Griekſche en Latijnſche talen aantreft. Met dergelijke geleerdheid hebben wij echter in dit eenvoudig geſchrift niets te maken.

Over het Achtervoegſel uw / *bij verkorting* we / ve *of* f / *of misſchien* g.

§ 32.

Dit Achtervoegſel komt maar in weinig woorden bij ons voor, die deels Subſtantieven, deels Adjectieven zijn. Zoo zien wij het in *ſchad*UW, vroeger *ſchade*, (in 't Hoogduitsch *ſchatt*EN) in *gel*UW, de geelziekte, van *geel*, in *zal*UW, d. i. vuil-geel, tanig, in 't weinig bekende *mel*UW, (van *meel*) welk *meluw*

een houtwormpje beteekent, dat het hout doet vermelen en vermolmen, — in *val*uw, 't zelfde als *vaal*, in *zwal*uw, in *mal*uw (bekende bloem, op zijn Latijnsch *malva* geheeten) in *wed*uw, vermoedelijk van Latijnſchen oorſprong, in *zen*uw van *zeen*, *zene*, dat de Hoogduitſchers, die 't *ſehne* ſchrijven, nog voor ons *zenuw* bezigen, en in enkele andere.

Somtijds verkrimpt uw tot eene bloote w/ met uitwerping der voorgevoegde vokaal. Zoo ſchijnt *mur*w voor *murr*uw te ſtaan, *ver*w voor *verr*uw of *verr*EW. Dit woord *verw* wordt ook wel *ver*VE of verF geſchreven.

Kracht en beteekenis van uw.

Men kan er niet veel meer van zeggen, dan dat het Subſtantieven helpt vormen, die eene eigenſchap of hoedanigheid als zelfſtandigheid uitdrukken. *Gel*uw is de geelte, *ſchad*uw het ſchaaûw gevende. Het verouderd Adjectief *val*uw drukt niet meer uit dan wat *vaal* doet, gelijk *gel*uw ook wel voor het Adjectief *geel* genomen werd.

Oorſprong van uw.

Deze is nog vrij duister, wat ook de Heer BILDERDIJK tot verklaring aanvoere. Men moet dit Achtervoegſel brengen tot die algemeene klasſe van afleidingsmiddelen in de Duitſche talen, die door *v* en *w* worden gevormd, bij welke letters nu eens eene vokaal vóór, dan achter, en nu eens *a*, dan *e*, dan *i*, dan *o* geplaatst worden, terwijl ſomtijds de *v* of *w* alleen wordt aangetroffen, ja in vele woorden geheel verwisſelt. — Onze zuster, het Hoogduitsch, kent tegenwoordig geen uw, ja niet eens eene *v*, *w*, of *f* op het einde van die woorden,

waarin wij die letteren bezigen. *Zwal*uw (misschien met *zwaaijen* zamenhangend en de snelzwaaiende vlugt diens vogels uitdrukkende) luidt in het Hoogduitsch *schwal*BE, *gel*UW, d. i. geel, luidt *gel*B, *schad*UW luidt *schatt*EN, *val*UW *fal*B. In het Engelsch, onze nicht, gaan die woorden meest op *ow* uit. *Schad*UW b. v. wordt *shad*OW. Dergelijke woorden, gevormd door het Achtervoegsel OW, heeft men veel bij onze Britsche buren, onder anderen ook dikwerf dan, als wij ze op g doen eindigen. Ons *zor*G, *mur*G, *bor*G*en*, *wil*G, *tal*G enz., luidt ginds over zee *sorr*OW, *marr*OW, *borr*OW, *will*OW, *tall*OW.

Over het Achtervoegsel de / te / *of bij inkorting* d / t.

§ 33.

Wij hebben eerst onder de *zachtstaartige* of Achtervoegselen der eerste klasse (zie bl. 61) diegene beschouwd, welke zich bij ons met de vokaal vóór den medeklinker vertoonen, en een paar andere, die daarmede in verband staan. Nu zullen wij den aard diergene kortelijk ontwikkelen, die de vokaal achter den medeklinker hebben, en wij zullen beginnen met de / ook te / of zonder vokaal d / t luidend.

Door dat, of door deze Achtervoegsels, welke wij achter Werkwoorden en Adjectieven plaatsen, vormen wij Substantieven. Van *lief* komt *lief*DE, van *groot groot*TE, van *vro* of *vroo*G, blijde beteekenend, oudtijds bij ons en nog bij de Hoogduitschers in hun woord *froh* (d. i. vrolijk) gebruikelijk, stamt *vroog*DE of *vreug*DE. Van *ik dijg*, in het imperfect *ik deeg*, of *doog*, d. i. ik zet uit, ik ben in gezonden toestand, komt *doog*DE, nu met eene andere

uitſpraak *deug*DE, bij verkorting *deug*D, welk woord oorſpronkelijk een uitgedegen, deugenden, gezonden toeſtand der ziel aanduidt (*). Van *dik*, dat insgelijks van het oude **dijgen** of **digen**, **ik deeg**, **gedegen**, d. i. uitzetten, zwellen komt, ſtamt *dik*TE. Van **given**, nu **geven**, *gif*TE; van **ik draag**, *drag*T, d. i. hetgeen men draagt; van **ik vlieg**, **vloog** komt *vlug* en daarvan *vlug*T; van **ik klief kloof**, komt *kloof*, in den zin van hetgeen het geklovene in iets uitmaakt, en van dat *kloof* weêr *kloof*T of *kluf*T, welk *kluft* in het Hoogduitsch hetzelfde als ons Subſtantief *kloof* beteekent, en bij ons in verſchillenden zin voor een afgeſcheiden, afgeſpleten deel van iets genomen wordt. *Schrif*T van **ik schrijf**, **ik schreef**, *drif*T van **ik drijf**, **dreef**, en dus *drijving*, gejaagdheid der ziel beteekenend, *graf*T van **ik graaf**, **ik groef**, *vaar*T van **ik vaar**, **voer**, *tog*T van **ik tijg**, **toog** zijn allen op dezelfde wijze ontſtaan.

Beteekenis en kracht van dit Achtervoegſel, of van deze Achtervoegſels.

Wij vormen er Subſtantieven mede, die niet zelden meer eene onſtoffelijke, onzinnelijke, dan zinnelijke, ſtoffelijke, ligchamelijke geaardheid, werking, toeſtand enz. uitdrukken. *Vreug*DE is de verheuging der ziel, *lief*DE, het lieven, als daad of handeling

(*) De verwisſeling van *o* met *eu* is in onze taal zeer gewoon, b. v. *mogen* en *meugen*, *logen* en *leugen*, *toog* en *teug*, *vlogel* en *vleugel* zijn even zeer bekend. En zoo in de volkstaal *zeun* voor *zoon*, *Teunis* voor *Tonis* (van *Anthonij*) *keuning* en *koning* enz. Hij *doogt* niet, voor hij *deugt* niet, kan men ook nog op vele plaatſen hooren. Dat *deugd* dus voor *doogd* ſtaat, en van *dijgen*, (thans *dijen*, *gedijen*) komt, zal duidelijk genoeg zijn. 't Is, zoo als ik

verperſoonlijkt, *droog*TE het droogzijn, als zelfſtandigheid gedacht. Kortom, deze Subſtantieven zijn dikwerf zoodanig, als men gewoon is afgetrokkene of abſtracte te heeten. Met allen is dit evenwel niet het geval, vooral niet met hen, die zich bloot met t of d vertoonen. Voorts helpt te bij ons zoogenaamde collectieve Zelfſtandige Naamwoorden vormen, als daar zijn *gevogel*TE, *gebloem*TE enz., dat is vogelen, bloemen, collectief of verzameld gedacht.

Oorſprong van deze Achtervoegſels.

Zij behooren tot de algemeene klasſe dier Achtervoegſelen in de Duitſche talen, die uit d of t beſtaan, maar ſchijnen voor het overige bij ons in vele woorden niets dan een Buigingsdeel van Adjectieven met voorvoeging van de letter *d* of *t* te zijn. Namelijk van de Adjectieven *lief lieve*, *warm warme*, *groot groote*, *klein kleine*, *dik dikke*, *dun dunne*, enz. ſchijnt men de Subſtantieven *de lieve*, *de warme*, *de groote*, *de kleine*, *de dikke*, *de dunne* gemaakt, en die naderhand, met inlasſching der *d* of *t*, als *lief*DE, *warm*TE, *groot*TE, *klein*TE enz. uitgeſproken te hebben. Het bewijs hiervoor is, dat men *dik*TE, *lief*DE enz. oudtijs bij onze Nederlandſche ſchrijvers altijd *de dikke*, *de lieve* geſchreven vindt, voorts dat wij nog de *kou*DE, en niet de *koud*TE zeggen, en eindelijk dat de Hoogduitſchers al dergelijke woorden zonder *d* of *t* gebruiken, b. v. *die Liebe*, *die Dicke*, *die Dünne*, *die Wärme* enz. Op verre

zeide, eigenlijk een wel gedijende, gezonde toeſtand van de eene of andere zaak. Daarom ſpreekt men nog b. v. van de *deugd* van hout, ſteen enz.; b. v. dat hout is niet *deugdzaam*, *deugt* niet. Ons adjectief *degelijk*, b. v. een *degelijk* man, hangt hier ook meė zamen.

na kunnen echter alle Afleidſels door **de** of **te** gevormd, bij ons zoo niet uitgelegd worden, en **de** of **te** is ſoms even duister van oorſprong, als **el/ er/ em** enz. Des beroemden BILDERDIJKS uitleggingen er van zijn niet veel meer dan aardige vernuftsſpelingen.

Over het Achtervoegſel **ke / ken / kens /** *of* **je / jen / jens.**

Wij plaatſen die achter Subſtantieven en Adjectieven, en vormen er dan Subſtantieven of Adverbiën, beiden met eene verkleinende beteekenis, door. Van *boek*, *ſchaap*, *paard*, *aap*, enz. komt *boek*JE, *ſchaap*KE of *ſchaap*JE, *paard*JE, *aap*JE. Van *zoet* ſtamt *zoet*KENS, *zoet*JES, of *zoet*JENS. Zeer dikwerf wordt er nog eene **s** voor **ke** gevoegd, om de uitſpraak wat gemakkelijker te maken, terwijl vóór **je** om dezelfde reden wel eens eene **t** geplaatst, en daarenboven ſoms het woord verlengd wordt. — B. v. van *jonge* komt dus *jong*SKE, *jonge*TJE, van *boek* *boek*SKE of *boek*SKEN, van *zee*, *ei*, *zee*TJE, *ei*TJE, van *ſchel*, *bel*, *ſchel*LETJE, *bel*LETJE, van *zak* *zak*SKE *zak*SKEN.

Beteekenis en kracht van die Achtervoegſels **ke / je** enz.

Zij vormen, als gezegd, bij ons Verkleinwoorden of Diminutieven, die dan of het denkbeeld van iets kleins, of van iets zachts, liefs, vleijends uitdrukken. Voorheen bezigden wij daartoe ook het Achtervoegſel **lijn /** en zeiden *Prinse*LIJN, *Slote*LIJN, *nimfe*LIJN voor *Prins*JE, *Sloot*JE, *nimf*JE enz. Thans komt dit Achtervoegſel **lijn** nog maar bij wijlen in *maagde*LIJN van *maagd*, en in *ooge*LIJN

van *oog* voor, maar bloeit nog wakker bij de Hoogduitſchers.

Oorſprong van deze Achtervoegſelen.

Deze is grootendeels duister. **ken** vertoont zich ſinds lang in vele Duitſche talen, nu *chen*, dan *kin*, dan *ken*, dan *kijn*, dan *gen* of *ge* geſchreven. Zoo is ook **lijn** / dat oudtijds *lo*, *li* enz. luidde, eeuwenoud. **Je** is van later oorſprong, en bijzonder ons Nederlanderen, geloof ik, eigen. 't Is niets anders dan **ken** / **ke** of **ge** / bij verzachting en op zijn Fransch uitgeſproken; want de Franſchen ſpreken de *g* voor de *e* bijna als *j* uit. *Schaap*GE werd dus in het aan Frankrijk grenzende Braband ligt *ſchaap*JE, gelijk als *gij* onder 't volk bij ons *jij* luidt. In Duitschland-zelf echter ſpreekt men op vele plaatſen de Hoogduitſche woorden *Gott*, *gut*, *ganz* enz. als *jot*, *jut*, *janz* uit, zoo als men b. v. te *Berlijn* het onder 't gemeen hooren kan.

Daar dus het onderzoek naar den oorſprong van **ke** en **lijn** / door ſommigen als afzonderlijke woorden, door anderen (gelijk door onzen vermaarden BILDERDIJK) als vormingen van Deelwoorden of Participiën, nog weêr door anderen als beteekenlooze vleiklanken beſchouwd, geheel in het gebied der gisſende Woordafleidkunde ligt, (vergelijk § 13) zullen wij er ons hier niet langer bij ophouden.

Over het Achtervoegſel **ſe** / *of ingekort* **ʒ**.

§ 34.

Een, op bl. 61 onder **ſch** genoemd, daarvan echter te onderſcheiden, maar, voor zoo ver het niet bloot gegist wordt, niet veelvuldig voorkomend Achtervoegſel, dienende om Subſtantieven te vormen. Wij

treffen het b. v. aan in *spie*s, *spit*s, van een te vermoeden werkwoord *spieën*, nu *spitsen*, dat scherp, puntig maken, en voorts steken beteekent. In al dergelijke woorden toch, waartoe ook *pin* (b. v. een ijzeren *pin*) behoort, schijnt een zekere grondklank, die men *pi*, *spi*, zou kunnen heeten, te liggen, waardoor het denkbeeld van fijnheid, puntigheid, spitsheid wordt uitgedrukt, en die in zoo ver met den aard der begrippen, door de woorden, waarin die grondklank voorkomt, uitgedrukt, overeenkomstig zou kunnen heeten, als de *i* de fijnste, dunste, scherpstklinkende van alle vokalen is, en bij het geluid *pi*, *spi* de lippen zich het meest spitsen moeten. Vergelijk echter het gezegde over zulke grondklanken in § 14.

Met ſe of ſ wordt ook afgeleid *slond*s of *slon*s, in de beteekenis van een slordig, haveloos vrouwspersoon of sloerie. Dit *slon*s schijnt te stammen van het ongelijkvloeijend Werkwoord ich slind / slond / dat is, *verslind*, *verslodder*, doe verdwijnen. Zoo heeft men ook *slet*s, hetzelfde als *slet*, van ich sleet / en even zulk een haveloos, met gesleten kleederen omloopend, en wat wij dus noemen *sleet*SCH wijf aanduidend. Van 's gelijken *split*s, dat is *split*, *splitting* van ich spleijt / ich spleet. Al verder *bot*s (van 't oude *batten* of *botten*, d. i. slaan, stooten, waarvan de Franschen nog hun werkwoord *battre* hebben. Voorts *Lood*s, dat is *Lood*SER, en dus eigenlijk iemand, die met het lood, peillood of dieplood de zee peilt en voor de schepen den weg aanwijst. De Franschen hebben van dat peillood *pilote* gemaakt.

Ons *gids*, *flits* (d. i. pijl) en *rots* schijnen uit het Fransche *guide*, (geleider) *flêche*, (pijl) en *roche* (rots) gevormd, of er meê zamenhangend. —

*Laar*s, *leer*s echter schijnt ook door ſ afgeleid, en zoo veel als *leer*SCH, d. i. *van leêr*, *uit leder gemaakt* te beteekenen.

Met de Subſtantieven op ſe / s / hangen weêr verſchillende Werkwoorden zamen, b. v. *ſpitſen*, *ſlonſen*, *verſlonſen*, *loodſen*, *binnenloodſen* enz.

Of voor het overige vele zoogenaamde Stamwoorden, (§ 10) met eene s ſluitend, niet als door middel van die letter reeds afgeleid moeten beſchouwd worden; b. v., of men niet de Subſtantieven *gans*, *vos*, *vaars*, *hals*, *vlas*, *blos* enz. te houden hebbe voor ontſtaan uit *gan*-s, *vo*-s, *vaar*-s, *hal*-s, *vla*-s, *blo*-s, behoort tot de diepere, min zekere, ten minſte in dit geſchrift niet aan te roeren Woordvorſching.

Beteekenis en kracht van ſe / s.

Hiervan valt weinig te zeggen, dan dat het ook al weêr een' werker, werkſter, werking, of wel werktuig ſchijnt aan te duiden, ſoms meer actief, ſoms meer pasſief van beteekenis te zijn. Bij wijlen heeft het eene ſoort van vervrouwelijkende kracht.

Oorſprong van ſe / s.

Deze verliest zich, als die van bijna alle Achtervoegſels der eerſte klasſe, in de duisternis van het verleden. De afleidſels toch, vooral de bloot gisbare, met s zijn eeuwen oud, en vertoonen zich in alle Duitſche talen. In ſommige andere Achtervoegſels ſchijnt ſe / s te ſchuilen. Vergelijk het gezegde hier boven bl. 79, 83 over ſem / ſel. Soms ook is s eene verkorting van ſch / waarover in de volgende §.

Over het Achtervoegſel ſch *of* isch.

§ 35.

Wij maken met hetzelve, even als met dat van ig / (§ 31) over het algemeen Bijvoegelijke Naamwoor-

den, die voorts, gelijk alle onze Adjectieven, ſoms ook als Bijwoorden of Adverbiën gebruikt worden. Zoo komt van *dood dood*SCH, welk woord, ware dit door het gebruik gewild, ook *dood*IG zou hebben kunnen luiden. Vergelijk hier boven bl. 90. Van *ik loop* komt *loop*SCH, (b. v. eene *loop*SCHE teef) 't zelfde ſchier als 't min gebruikelijk *looper*IG. En zoo *boer*SCH, *ſleed*SCH, *aard*SCH, *hemel*SCH, *link*SCH, *regt*SCH, *engel*SCH, *Jood*SCH, *Russ*ISCH, *Gall*ISCH enz., in alle welke voorbeelden, zoo als men ziet, ſch zich duidelijk en gemakkelijk van het woord, waarachter het is gevoegd, ſcheiden laat.

Wij hebben ook hier en daar een Subſtantief, dat door dit Achtervoegſel ontſtaan is. Zoo ſtamt *men*SCH door het zelve van ons *man*, dat in ſommige Duitſche talen ook wel *men* luidt. *Men*-SCH is dus oorſpronkelijk een Adjectief, zoo als het woord *men*IG, (in het Hoogduitsch *mann*IG, bij zamentrekking *manch*) welk *men*IG ook uit *man* ſpruit, insgelijks is. Houd hierbij in het oog, dat het woord *man* oudtijds zoo wel vrouw als man beteekende, en dat daarom *men*SCH ook man en vrouw beide aanduidt. Van hier nog de uitdrukking *vrouw*-MENSCH, als bepaaldelijk eene vrouw door het woord *mensch* verſtaan wordt. In ons woordje *men*, (b. v. *men* zegt) hetwelk bij verkorting voor *mannen* ſtaat, beteekent *man* of *men* ook perſonen van beiderlei geſlacht. MEN *zegt* is zoo veel als *de mannen of menſchen zeggen.*

De Adjectieven *Engel*SCH, *Fran*SCH en ſommige andere van die ſoort gebruiken wij zoo ook in het Meervoud wel als Subſtantieven, b. v. *de Engel*-SCHEN, *de Fran*SCHEN. Ik zeg in het Meervoud; want *een Engelsch*, *een Fransch* in het Enkelvoud zeggen wij niet. Dan luidt het *Engelschman*, *Franschman.* Slechts enkel zeggen wij: *eene En-*

gelſche enz. voor eene Engelſche vrouw. De Hoogduitſchers ſpreken van *Engellanders*, b. v. *die Engländer*, *die Franzoſen*, zijnde dit laatſte eene verbasterde uitſpraak van het Franſche *François*, en bij ons oudtijds ook wel *Françooiſen* luidend.

Beteekenis en kracht van ſch.

'tVormt, als wij zeiden, meestal Adjectieven, waaraan het de beteekenis geeft van behoorende of betrekking hebbende tot de perſonen of zaken, uitgedrukt door de woorden, waaraan het gehecht wordt. Zoo is *aard*SCH, *hemel*SCH tot aarde of hemel behoorende, of er naar zweemende, er op gelijkende, b. v. een *hemel*SCH gezigt. Schoon ſch in beteekenis dikwerf met ig zamenſtemt, gaat dit echter niet altijd door. Sch b. v. duidt *ſoms* meer de betrekking van afkomst, afſtamming, landaard enz. aan, als te zien is in *Heiden*SCH, *Duit*SCH, *Fran*SCH, ig *ſoms* meer iets afgetrokkens. Met lijk en achtig komt ſch ook wel eens wat in beteekenis overeen. *Godde*LIJK b. v. ſtaat tot GOD, als *hemel*SCH tot *hemel*. In k*inder*LIJK en *kinds*CH heerscht nu overeenkomst, dan verſchil. Bij wijlen ſchijnt met ſch een zeker denkbeeld van verachting gepaard. *Wijf*SCH b. v. van *wijf*, en in *oudwijfsch* gebruikelijk, duidt iets verachtelijks aan. Evenwel ligt dit misſchien meer in het woord *wijf*, dan in het Achtervoegſel.

Oorſprong van ſch.

Sch luidt in de Duitſche talen van vroeger of later tijd, *ask*, *isk*, *esk*, *sk*, *ska*, *isci*, *isca*, *eskja*, *aeska*, *isch* (welk laatſte *isch* tegenwoordig in het Hoogduitsch nog altijd geldig is, en ook nog bij ons in *Russ*ISCH, *Arab*ISCH enz.). Sch is overoud,

maar daardoor al weêr duister van afkomst. Wij voeren uit dien hoofde de verſchillende gisſingen over dien oorſprong niet aan. *Hemel*SCH b. v. (en zóó al zulke Adjectieven op ſch) als ontſtaan uit den tweeden naamval van het Subſtantief *hemel* (*de hemel*, *des hemels*) uit te leggen, is meer ſchijnſchoon dan waar, daar die verklaring toch ſlecht met de oude gedaante van dit Achtervoegſel, die, met of zonder vokaal, meest ſk is, overeenſtemt. Die vroeger uitſpraak van *sk*, *ske*, in plaats van het tegenwoordige ſch / hebben ſommige Nederlandſche tongvallen in deze en gene Subſtantieven nog bewaard. Zoo zegt men in Groningerland *Meester*SKE, *Pastoor*SKE, *Schipper*SKE, *Dominé*SKE, d. i. *Meester*SCHE of *Meester*SE, *Pastoor*SCHE of *Dominé*SCHE, voor *Meestersvrouw*, *Dominésvrouw*, op dezelfde wijze als ook de Zweden nog *Major*SKA voor *Majoorsvrouw* of *Majoorske* zeggen. En zoo hebben zij *bleker*SKA, *danſer*SKA voor *bleekſter* of *waschvrouw*, *danſeres* enz.

De vergelijking dezer Achtervoegſelen op ſch met ſommige Latijnſche en Griekſche uitgangen, die eene in het oog loopende overeenkomst er mede hebben, is boven de eenvoudigheid van dit geſchrift. —

Over het Achtervoegſel ſt.

§ 36.

Dit Achtervoegſel doet over het algemeen Zelfſtandige Naamwoorden of Subſtantieven geboren worden, en plaatst zich doorgaans achter ſtamwoorden, dat wil zeggen, die zich meer of min als zoodanig vertoonen. Zie § 10. Het Achtervoegſel ig b. v. zal in woorden, daardoor afgeleid, wel achter ſt / maar niet omgekeerd ſt achter ig komen; want dat men hier dit ſt niet met het Buigingsdeel ſt /

waarmede wij den overtreffenden trap of Superlatief uitdrukken, b. v. *klein kleinST*, *groot* grootST, moet verwarren, is uit het gezegde op bl. 13 over het onderſcheid tusſchen Achtervoegſelen en Buigingsdeelen genoegzaam op te maken.

Door ſt dan vormen wij onder anderen *gun*ST van *ik gun*, *kun*ST of *kon*ST van ik kan / ik kon / wij kunnen / *kom*ST van ik kom / *win*ST van ik win / *ang*ST, zamenhangend met *ang*, d. i. *eng*, en oorſpronkelijk beëngdheid, beklemdheid van het gemoed beteekenend, (zoo als het Latijnſche woord ANG-*or*). — *Vang*ST van ik vang / *oog*ST, oudtijds *oeg*ST, d. i. *oek*ST, van een oud werkwoord *oeken*, in den zin van verzamelen, vermeerderen, *dor*ST, vermoedelijk van *dor*, dat is droog, en dus oorſpronkelijk *dorte* of *droogte* der keel te kennen gevend, zijn allen ook door ſt gevormd. Niet echter *vor*ST (koude), verbasterd uit *vro*ST, welk laatſte de Hoogduitſchers nog gebruiken, en dat met achtervoeging der t van ik vries / vroos komt. Men moet met dit ons *vorst* niet *Vorst* in den zin van *Prins* verwarren. Dit laatſte is niets anders dan *Voorst*, d. i. *de voorſte*, hij, die den voorrang boven anderen heeft. Deskundigen weten toch, dat het Latijnſche woord *Princeps*, waarvan de Franſchen hun *Prince* en wij ons *Prins* hebben, letterlijk vertaald zijnde, ook *de eerſte* of *voorſte*, of die de *eerſte plaats*, *het begin* (*principium*, in het Fransch *principe*) inneemt, beteekent.

Men ziet, dat de opgenoemde Subſtantieven op ſt zich nog al duidelijk laten afleiden. Van anderen, die ook met ſt gevormd ſchijnen, is dit moeijelijker. Wat is b. v. *ern*ST enz.? Zelfs is het moeijelijk te bepalen, of men in ſommige woorden op ſt de s tot het ſtamwoord, dan wel tot het Achtervoegſel moet brengen, en of men dus het woord als door ſt / dan wel als door t afgeleid

beschouwen moet. Zie § 33. De beroemde GRIMM houdt dus *dor*ST niet voor bestaande uit *dor*-ST, maar uit *dors*-T. En zoo *lis*T, *kis*T enz. Wij laten deze onderscheidingen, veel te spitsvondig voor dit geschrift, daar. Zeker is het, dat ons bovengemeld *vrost*, (koude) door letterverzetting thans bij ons *vorst* luidend, niet uit *vro*-ST, maar uit *vros*-T, daar het van vriezen / vroos komt, te verklaren is. *Vorst* is *vroos*-T, d. i. de werking van het *vriezen*.

Beteekenis en kracht van het Achtervoegsel st.

Er ontstaan, zoo als wij zeiden, Substantieven door, waarvan dan voorts sommige Werkwoorden weêr afstammen, of mede zamenhangen. Van of te gelijk met *dor*ST b. v. spruit *dorsten*, *dorstte*, *gedorst*, d. i. dorst hebben. De gemelde Substantieven drukken meest eene werking, of wel het uitvloeisel eener werking uit. *Kun*ST is *het kunnen*, *gun*ST of de handeling-zelve, of wel het uitvloeisel, het gevolg van *gunnen*, *win*ST hetgeen gewonnen is, *kom*ST, de werking of handeling van het komen, *vui*ST (in het Hoogduitsch *Faust*, (niet onvermoedelijk van *vouën*, of zoo als wij nu schrijven *vouwen*, spruitend) de gevouwenheid of vouwing der hand. — Men ziet, dat zulke Substantieven op st *meer of min* eene soortgelijke beteekenis hebben, als die, welke met het Achtervoegsel ing (waarover hier onder) gevormd worden. *Kun*ST, *gun*ST, *win*ST, *kom*ST, *vui*ST of *vau*ST zijn eenigermate uit te leggen, als zeide men *kunn*ING, *gunn*ING, *winn*ING, *kom*ING, *vouw*ING.

Oorsprong van dit Achtervoegsel st.

Onzeker! Het vertoont zich in de Duitsche talen

van vroeger of later tijd onder de verſchillende gedaante van *ast*, *ist*, *ust* enz. met ſoms nog eene vokaal er achter, b. v. *ast*, *asta*, maar het is, zoo als reeds gezegd is, ſoms moeijelijk van het Afleidmiddel t te onderſcheiden. Met ſommige Achtervoegſelen in de Latijnſche taal ſchijnt het naauw zamen te hangen. Trouwens, alle talen van Europa zijn in de oudſte tijden uit ééne bron voortgevloeid, ja ten laatſte is dit misſchien het geval met alle talen der wereld. Maar zulke diepe beſpiegelingen behooren niet in dit geſchrift. Zie bl. 23.

De Heer BILDERDIJK geeft eene verklaring van den oorſprong van ſt/ die van 's beroemden mans gewoon vernuft getuigt, maar die wij gaarne wat meer bewezen zouden zien.

§ 37.

Wij kunnen nu rekenen, dat wij de voornaamſte *kennelijk zich voordoende* Achtervoegſelen der eerſte klasſe, of de zoogenaamde Zachtſtaartigen (vergelijk § 23) afgehandeld hebben. *And* of *ond* toch in *vij*AND, *heil*AND, *av*OND, zijn eigenlijk Buigingsdeelen van het Deelwoord en geene Achtervoegſelen. Zie hier boven § 23. Zoo is *av*OND hetzelfde als *av*END, d. i. *de avende* of afnemende dag, van het oude werkwoord *aven*, d. i. afnemen, hetwelk van 't voorzetſel *af* komt.

De eindigingen van ſommige Verba op *enen*, *elen*, *igen* b. v. *teek*ENEN, *wand*ELEN, *beguns*TIGEN, zijn ook al weêr, wat de laatſte ſyllabe aangaat, buigingsdeelen, en wat de eerſte betreft, onder de Achtervoegſelen en/ el/ ig behandeld. Nog een' ſoortgelijken ſtaart van werkwoorden hebben wij in *éren*, b. v. in *waard*EREN, *reden*EREN, *halv*EREN, *trots*EREN enz. Deze ſtaart beſtaat uit twee buigingsdeelen, (§ 8) namelijk uit *er* en *en*. Het eerſte is bastaard-

achtig, het tweede ons gewoon Buigingsdeel *en*, dat het kenteeken der Onbepaalde Wijze onzer werkwoorden uitmaakt, als in *loop*EN, *ſchrijv*EN, *zoek*EN enz. Vergelijk § 8. Te weten, wij Hollanders zijn wel gewoon Franſche woorden te verhollandſchen, en b. v. van *parl*ER, *ſomm*ER, *charm*ER, waarin *er* het Buigdeel der Onbepaalde wijze in het Fransch is, met bijvoeging van ons Buigingsdeel *en*, de bastaardwoorden *parl*EREN, *ſomm*EREN, *charm*EREN te maken. Datzelfde half bastaardachtige *éren* nu hebben wij ook aan ſommige echt-Hollandſche woorden gehangen, en zoo is van *waarde* *waard*EREN, van *reden*, dat is ſpreken, en bij de Hoogduitſchers in dien zin nog gebruikelijk, *reden*EREN, van *trots* *trots*EREN, van *half* *halv*EREN ontſtaan, woorden, die thans het volle burgerregt bij ons hebben, maar die toch het teeken hunner bastaardij daarin vertoonen, dat in hen, tegen den aard onzer taal aan, de accent of klem der uitſpraak op het Buigingsdeel *eren* valt, terwijl anders nooit een echt Hollandsch of Duitsch Buigingsdeel dien accent naar zich trekt. Nooit zal een Hollander *hebben* zeggen, gelijk een Franschman *avoir* zegt, maar altijd *hebben*, *loopen*, *ſchrijven*, *wandelen* enz.

TEN KATE ſpreekt nog van het Achtervoegſel **tig** en **lf** in ſommige woorden, b. v. *twin*TIG, *der*TIG, *veer*TIG, *e*LF, *twaa*LF. Deze Achtervoegſels komen maar alleen in getalnamen voor, en zijn oorſpronkelijk op zich-zelf ſtaande woorden geweest. **Tig** komt van het oude werkwoord **tigen / toog / getogen** / (bl. 41) en beteekent een' trek, haal of reeks. *Twin*TIG is dus twee trekken of halen, ieder van tien, *der*TIG, dat is *drie*TIG, zijn drie zulke reekſen, *veer*TIG, d. i. *vier*TIG, (in 't Hoogduitsch *vier*ZIG) zijn er

vier, enz. *E*LF is zamengetrokken uit *één*LIF, *twaa*LF uit *twa*LIF, d. i. *twee*LIF. Dit *lif* komt van 't oude *liven*, waarvan wij nu nog blijven of blijven hebben, en zegt zoo veel als overblijffel. *E*LF is dus één overblijffel, *twaa*LF twee overblijffels boven de tien; met andere woorden: *e*LF is tien met éénе éénheid, *twaa*LF is tien met twee éénheden er bij. *Dertien* voorts is *drie en tien*, *veertien vier en tien* enz. Waarom heeft men echter ook niet *ééntien*, *twéétien* in plaats van *één*LIF, *twa*LIF, of thans zamengetrokken *e*LF, *twaa*LF, gezegd? Vermoedelijk duidelijkheidshalve, daar ten minfte *ééntien* ligt niet voor *tien en één*, maar eenvoudig voor niets meer dan *ééne* tien zou kunnen genomen zijn.

b.) Tweede klasſe van Achtervoegſelen, of Onzachtſtaartige Achtervoegſels.

§ 38.

Wij herhalen, dat TEN KATE deze Afleidlettergrepen *Onzachtſtaartig* heeft genoemd, wijl op den door hen gevormden ſtaart van het woord de accent of nadruk van uitſpraak wat meer valt, dan op de bijna geheel toonlooze Achtervoegſelen der eerſte klasſe.

Er b. v. is van de eerſte, aar van de tweede klasſe. Men vergelijke nu *Sprek*ER en *Leer*AAR; hoe veel meer doet zich de klank van dat aar in *leer*AAR, dan die van er in *Sprek*ER hooren!

Tot de Achtervoegſelen der tweede klasſe behooren

aar.
aard / of aart / erd / of ert.
achtig en haftig.

ing.
baar.
dom.
heid.
lijk of lik.
ling.
loos.
nis.
schap.
zaam.

Waarbij men met TEN KATE nog voegen kan halve / hande / lei / lier / vol / vegt / wegen / wille / zal / ſchoon deze Achtervoegſelen echter of bijna niet voorkomen, of meer als afzonderlijke woorden beſchouwd moeten worden. —

Over het algemeen zijn de Achtervoegſelen der tweede klasſe veel duidelijker, dan die van de eerſte, ja, in velen kan men zien, dat het in vroeger tijd op zich-zelf ſtaande woorden geweest zijn. Sommige taalkenners brengen dan ook de woorden, door verſcheiden dier Achtervoegſelen gevormd, niet tot de *Afgeleide*, maar tot de *Zamengeſtelde* woorden. Wij doen dit echter niet, daar toch over het algemeen deze Achtervoegſelen, ſchoon zij dan ook al vroeger afzonderlijke woorden mogen zijn geweest, dit *nu* toch niet meer zijn, en daar wij de *Zamenſtelling* of *Zamenkoppeling* (compoſitie) van woorden liefst tot de vereeniging van twee of meer, beide ook nu nog op zich-zelf gebruikt wordende woorden bepalen, b. v. tot woorden, als *raadzaal*, *vuurvlam*, *eervergeten* enz. Vergelijk hier boven bl. 58, en hetgeen wij hier onder uitvoerig over de Koppeling van woorden of *Woordkoppeling* zeggen zullen.

Over het Achtervoegfel aar.

§ 39.

Dit Achtervoegfel is gelijk aan het hier boven in § 24 behandelde er/ fchoon op verre na zoo veel niet voorkomend. Wij zien het b. v. in *Leer*AAR, *zond*AAR, *fchuldenn*AAR, *laster*AAR, *woeker*AAR, *wandel*AAR, *babbel*AAR, *makel*AAR, zijnde dit laatfte van het oude werkwoord *makelen*, dat is vereenigen, in orde brengen, en niet met fommigen onverftandig te verklaren, als wilde *makel*AAR zeggen: *een maak het klaar.* — *Barbaar* is geen Hollandsch woord, maar het Latijnfche *barbarus*, in het Fransch *barbare.* 't Is echter volkomen bij ons ingeburgerd. BILDERDIJK noemt de Engelfchen ergens:

Barbaren, duizendwerf barbaarfcher dan barbaren.

Beteekenis en kracht van aar.

Deze is overeenkomftig met die van er/ fchoon op ver na niet zoo uitgebreid. Aar duidt een' mannelijken werker, foms ook een werktuig aan, zoo als dit laatfte in *lesfen*AAR, d. i. leestafel. Vrouwelijke Subftantieven met aar komen niet voor. Ook geene Bijvoegelijke Naamwoorden. Beide worden wel door el/ er gevormd. Vergelijk hier boven bl. 61 en 72.

Oorfprong van aar.

Is, als die van er/ duister. Aar/ voor het overige, fchijnt oorfpronkelijk niets anders dan een voller, helderder uitgefproken er/ want de oud-Duitfche talen beminden de heldere vokalen *a*, *i*, *u* boven de

doffe, zachtkorte *e*, die thans overal bij ons heerfchend is. Zie aanteekeningen op BLAIR bl. 213, en vergelijk het gezegde hier boven op bl. 75. Aar klonk oudtijds in de Duitfche talen *ari*, *are*, *ar* enz. b. v. *ler*ARI, d. i. *leer*AAR. Onze taalbroeders, de Hoogduitfchers, kennen dat Achtervoegfel tegenwoordig niet meer. Zij gebruiken er er voor. *Leer*AR, *Makel*AAR is bij hen *Lehr*ER, *Mäkl*ER enz.

Over het Achtervoegfel aard / *verdoofd van klank* ert.

Wij vinden dit Achtervoegfel, dat niet dikwerf voorkomt, in *grijs*AARD, *dronk*AARD, *bast*AARD, *Spanj*AARD, *lui*AARD en enkele anderen, waarin het of dadelijk achter een *zoogenaamd* ftamwoord, gelijk in *grijs*AARD achter *grijs*, of achter een afgeleid woord, gelijk in *wandel*AAR achter *wandel* van *wenden* (vergel. bl. 76) geplaatst wordt.

Kracht en beteekenis van aard.

Aard heeft foms met aar en er fchier dezelfde beteekenis. *Grijs*AARD zegt weinig meer dan hetgeen *Grijz*ER, *Grijz*AAR, zoo die woorden gebruikelijk waren, zeggen zouden, en wat wij door *een grijze* aanduiden. Soms echter drukt aard meer een' voortdurenden werker, en dien ten gevolge ook wel éens iets flechters uit dan in er / aar ligt opgefloten.

Zoo is *dronk*AARD een drinker bij uitnemendheid, een zuiper, iemand, die zich dronken drinkt, *ein trunkenbold* zouden de Hoogduitfchers zeggen. *Lui*AARD is iemand, die bij aanhoudendheid lui is, in wiens aard het lui zijn ligt. Uit dien hoofde zet aard ook wel eens het begrip van vergrooting aan de woorden bij; b. v. *rijk*AARD is iemand, die onbefchaamd

rijk is, en dit woord is dus eene ſoort van Vergrootwoord of Augmentatief, welke ſoort van woorden wij anders in onze taal niet hebben. *Gierig*AARD is ook een bij aanhoudendheid *gierige*, dat is *begeerige*. Vergelijk bladz. 88. *Veins*AARD is een *veinzer* bij uitnemendheid en op den duur. Men kan veinzen, zonder een *veins*AARD, dat is, een *altijd veinzende*, men kan gierig zijn, zonder een *gierig*AARD, dat is een *altijd gierige*, of *doorgaans gierige* te wezen.

Oorſprong van aard.

'tIs nog niet gemakkelijk te beſliſſen, of men dit aard voor ons Subſtantief aard/ dat is inborst, hoedanigheid, dan bloot voor eene door t verſterkte uitſpraak van aar of er te houden hebben. Voor het laatſte pleit, dat men het ſoms in ert verandert, b. v. *grijz*ERT, *Spanj*ERT enz. Voor het eerſte, dat het in beteekenis juist ons aard/ d. i. inborst, ſchijnt uit te drukken, want wat is *dronk*AARD, *veins*AARD enz. anders dan iemand, wiens aard of inborst genegen is tot den drank, tot het veinzen? De Hoogduitſchers kennen noch aard/ noch ert/ en over het algemeen vindt men het niet in vroeger Duitſche talen en tongvallen, waarin men evenwel wel het Achtervoegſel *hart* vindt, b. v. *neidhart*, (nijdigaard) uit welk *hart* de beroemde GRIMM aard voor verbasterd houdt. Zie daar dus een derde gevoelen. De Franſchen ſchijnen woorden naar aard gevormd te hebben, *rijk*AARD luidt in het Fransch *rich*ARD, *bast*AARD *bat*ARD, *babbel*AAR *babill*ARD enz. Intusſchen zijn ten minſte *rijk* en *babbelen* woorden, tot de Duitſche talen behoorende. Mij is dus de oorſprong van aard nog niet regt klaar, en ook in dit geſchrift is een verder onderzoek hiernaar niet noodig.

§ 40.

Over de Achtervoegfelen achtig en haftig.

Dit zijn zamengeftelde Achtervoegfels. Achtig uit *acht* en *ig*, *haftig* uit *haft* en *ig*. Zie over ig hier boven bl. 88. Wij zien ze in *leugen*ACHTIG, *geel*ACHTIG, *zwart*ACHTIG, *wit*ACHTIG, *krijgs*HAFTIG, *praat*ACHTIG, *koper*ACHTIG, *ernst*HAFTIG, *fnoef*ACHTIG enz. Men merkt, dat die Achtervoegfels voornamelijk achter Subftantieven, Adjectieven en Werkwoorden geplaatst worden, en dat de woorden, die er mede worden gevormd, Bijvoegelijke Naamwoorden of Adjectieven zijn.

Kracht en beteekenis van achtig *en* haftig.

Achtig geeft over het algemeen te kennen iets van den perfoon of de zaak, die door het woord, waarachter het gevoegd wordt, is uitgedrukt, hebbende of bezittende. *Geel*ACHTIG is iets hebbende van de *gele* kleur, *leugen*ACHTIG naar leugentaal zweemend, den aard van leugen hebbende. Let hierbij op, dat de toon der uitfpraak in dergelijke woorden valt op *leugen*, *geel* enz., want voor zoo ver de toon in dergelijke woorden geheel valt op achtig / dan beteekent achtig niet meer bloot *iets* van eene zaak, maar de geheele zaak hebbende. *Waar*ACHTIG zou dus zijn een weinig waar, gelijk *geel*ACHTIG een weinig geel is, maar *waar*ACHTIG, zoo als wij dat woord uitfpreken, beteekent volkomen waar, het ware volkomen hebbende, b. v. *God is waar*ACHTIG.

Op de eerfte, evenwel ongebruikelijke beteekenis van *waar*ACHTIG, d. i. *een weinig waar*, zinfpeelt HUYGENS in het volgende bekende Puntdicht:

Het is WAERACHTIG , *Jan!*
Ghy zyt een eerlick man;
WAERACHTIG *is het: maer*
Dat is wat min als waer.

Haftig zegt niet *een weinig*, maar *vol op iets hebbende. Krijgs*HAFTIG is vol van krijg, dat wil zeggen, moedig, krijgszuchtig, ſtrijdbaar. *Man*HAFTIG drukt ſchier hetzelfde als *Manne*LIJK, dat is, *mangelijk*, *gelijk aan een' man*, uit. In al die woorden valt de accent wat meer op haftig / dan dezelve in die met achtig (*waar*ACHTIG, *deel*ACHTIG, *woon*ACHTIG enz. uitgezonderd) op dit achtig valt.

Oorſprong dezer Achtervoegſelen.

Ze ſchijnen oorſpronkelijk op zich-zelf ſtaande woorden geweest te zijn. Achtig is af te leiden of van het verouderde werkwoord *agen* of *aegen*, dat is hebben, bezitten, waarvan wij nog het Adjectief *eigen* hebben, (vergelijk bl. 84) of wel het geeft te kennen *te achten zijnde* en komt van *achten*, *achtte*, *geacht*, of wel het is, met wegwerping der *h*, ſlechts eene andere uitſpraak van haftig. Dit haftig nu is kennelijk van ons nog gebruikelijk *hebben*, *ik had*, in het Hoogduitsch *haben*, dat in den Verleden tijd *habe-te*, en nu bij zamentrekking *hatte* heeft, en waarvan voorts *haften*, (ons *hechten*) in den zin van *vasthebben*, *vasthouden komt*. Men kan achtig en haftig dus door *hebbend*, *hechtend*, *gehecht* vertalen.

Het gebruik heeft echter bij ons aan achtig meestal de beteekenis van niet *ten volle*, maar *ten deele hebbend* gegeven. Bij de Hoogduitſchers is maar alleen haftig / of meest, zonder bijvoeging van ig / alleen haft / b. v. *ernst*HAFT, *mann*HAFT, in zwang. Evenwel hun Achtervoegſel icht ſchijnt met ons

achtig doorgaans zoo wat van ééne beteekenis. Het Hoogduitsche *fett*ICHT b. v. is ons *vet*ACHTIG, *schwefel*ICHT ons *zwavel*ACHTIG, *stein*ICHT ons *steen*ACHTIG. Werkwoorden ontstaan niet met achtig en haftig / want b. v. ons *bekrachtigen* is niet uit achtig afgeleid, maar van het Substantief *kracht*, waarvan dan, door middel van ig/ het Adjectief *kracht*IG ontstaat. Vergelijk bij achtig het gezegde over ig bl. 90.

Over het Achtervoegsel ing.

§ 41.

Dit is een onzer meest gebruikelijke Achtervoegsels, na verschillende soorten van woorden geplaatst wordende, en Substantieven (vroeger ook wel eens Adverbiën) vormende, die bij ons over het algemeen van het vrouwelijke geslacht zijn, schoon er echter enkele mannelijke onder hen voorkomen. Wij zien dit Achtervoegsel in *bind*ING, *trouw*ING, *lez*ING, *zend*ING, *wandel*ING, *ligg*ING, *stell*ING, *wrijv*ING, *buig*ING, *kon*ING, *penn*ING, *har*ING, *pal*ING enz. In al deze woorden is, zoo als men ziet, het Achtervoegsel duidelijk van het stamwoord, waarachter het gevoegd wordt, te onderscheiden. Vergelijk daar eens tegen de Achtervoegselen em of m en soortgelijke der eerste klasse.

Van de vroeger met ing gevormde, thans ongebruikelijke Adverbiën kunnen tot voorbeelden strekken *var*INGHE, dat is, in der vaart, haastig, onverwachts, *niew*INGHE, d. i. onlangs, of letterlijk 't geen wij nu *nieuwelings* heeten, en soortgelijke, die men bij Hollandsche Schrijvers uit de dertiende en veertiende eeuw vindt.

Beteekenis en kracht van ing.

Het vormt over het algemeen zakelijke, geen per-

ſoonlijke Subſtantieven, en drukt de daad van een werken of lijden uit. *Wrijv*ING is het wrijven of gewreven worden, *handel*ING het handelen; *won*ING is de plaats, die bewoond wordt. Dergelijke woorden zijn allen vrouwelijk. In *Kon*ING, dat mannelijk is, duidt ing thans een' perſoon aan. Misſchien ſtamt echter, gelijk TEN KATE wil, dit woord van *kunnen*, dat is vermogen, magtig zijn, en beteekent oorſpronkelijk zoo veel als *kunn*ING, dat is *magthebbing*, met welk *magthebbing* vervolgens de *magthebber*-zelf is aangeduid, even als men nu b. v. het woord *Raad*, hetwelk de zaak, die men aanraadt, beteekent, ook wel voor den perſoon, die den raad geeft, gebruikt, b. v. hij is *Raad* der ſtad. In het vroeger gebruikelijke *Edel*ING voor edelman, aanzienlijk man, (gelijk in den *Gijsbrecht van Amſtel* een koor van *Edelingen* voorkomt) ligt ook de beteekenis van perſoon, en niet die van zaak opgeſloten. En zoo in *Vlam*ING, waarin, gelijk in de veelvuldige eigennamen op ing/ dit Achtervoegſel landaard, geſlacht enz. uitdrukt. *Vlam*ING is iemand uit Vlaanderen.

Oorſprong van ing.

Deze is vrij duister. Het voor een Deelwoord of Participium met onzen geleerden en vernuftigen BILDERDIJK te houden, omdat in het Engelsch het handelend Deelwoord thans op *ing* uitgaat, komt mij ongegrond voor, daar dit Engelsch Deelwoord op *ing* eene verbastering van later tijd is, toen het Achtervoegſel *ing* reeds aanwezig was. Ook kent geene andere beſchaafde vroeger of later Duitſche taal zulk een' vorm voor de Deelwoorden. Eer zou men ing dan in veel woorden met den ſcherpzinnigen KINKER voor eene veranderde uitſpraak van het Buigdeel EN der Onbepaalde Wijze onzer Werkwoorden kunnen houden, zoodat *de wrijv*ING niets anders ware dan *het wrijv*EN, met

verandering van *n* in *ng*. Dit gefchrift is echter niet gefchikt, om in hetzelve deze en meer andere gevoelens te beoordeelen. Genoeg, het Achtervoegfel **ing** is zeer oud, en luidde voorheen *ang*, *ung*, *ing*, *ingi*, *inga*, *enga* enz. Het verwart zich dikwerf met het Achtervoegfel **ling**/ waarvan men het echter onderfcheiden moet. Zie over **ling** hier onder § 46. Onze naaste taalmagen, de Hoogduitfchers fchrijven voor **ing** veelal **ung**/ b. v. *les*UNG, *bind*UNG, *fend*UNG (lezing, binding, zending).

Over het Achtervoegfel **baar**.

§ 42.

Wij hebben die Achtervoegfelen der tweede klasfe, die tegenwoordig met eene vokaal beginnen, nu befchouwd, thans gaan wij tot diegene over, wier beginletter eene confonant is. Vooreerst komt **baar** in aanmerking. Dit is een vrij gebruikelijk Achtervoegfel, dienende om Adjectieven te vormen, en te dien einde meestal of achter Subftantieven, of achter Werkwoorden geplaatst wordende. Zoo ontftaan door hetzelve de Bijvoegelijke Naamwoorden of Adjectieven *vrucht*BAAR, *eet*BAAR, *hoor*BAAR, *lees*BAAR, *dienst*BAAR, *bruik*BAAR, *acht*BAAR, *dank*BAAR, *eer*BAAR enz.

Beteekenis en kracht van **baar**.

Baar is in den oorfprong eigenlijk een woord op zich-zelve, en komt van het verouderde werkwoord **beren**/ **bar** of **bor**/ **geboren**/ dat dragen, voortbrengen beteekent en nog in ons *geboren*, hetwelk *gedragen* in den moederfchoot te kennen geeft, voortleeft, gelijk ook het gelijkvloeijend werkwoord *baren*,

baarde, *gebaard* (insgelijks zoo veel als dragen, voortbrengen, b. v. kinderen *baren*) van hetzelve afſtamt. Zoo zien wij ook in de Zelfſtandige Naamwoorden *baar* en *berrie*, zijnde werktuigen, om te dragen, als mede in het werkwoord *beuren*, *opbeuren*, d. i. opheffen van den grond, omhoog dragen, ſpruiten van dat oude beren / bar / geboren. Baar drukt dus letterlijk uit dragend, voortbrengend, of wel de geſchiktheid, de geaardheid daartoe of daarvan; hetzij dit tot het begrip van iets actiefs, of van iets pasſiefs betrekking hebbe. *Vrucht*BAAR is dus *vruchtdragend*, *vruchtbrengend*, of liever geſchikt, bij voortduring geneigd, tot het dragen van vruchten. *Eet*BAAR is letterlijk: het *gegeten worden dragende*, dat is het geſchikt zijn in zich bevattend, om te worden gegeten; gelijk *hoor*BAAR datgene aanduidt, wat gehoord, *lees*BAAR wat gelezen, *voel*BAAR wat gevoeld kan worden. Men ziet, dat achter een Werkwoord, zoo als *eet*BAAR, *hoor*BAAR van *ik eet*, *ik hoor*, baar meer een lijdend of pasſief begrip, ſoms ook met een moeten, als in *ſtraf*BAAR, gepaard, aanduidt. Zelden komt het deswege achter Onzijdige Werkwoorden (*Verba neutra*) voor, wijl deze geen Pasſief hebben. Slechts *vloei*BAAR en een enkel ſoortgelijk woord maken hierop eene uitzondering, zoo zelfs *vloei* hier niet voor eene veranderde uitſpraak van *vloed*, en dus niet voor het Werkwoord *ik vloei*, maar voor het Subſtantief *vloed* te houden zij, zoodat *vloei*BAAR door *vloed*BAAR moet uitgelegd worden. Vergelijk bl. 40.

Het Achtervoegſel baar wint hoe langer hoe meer veld in onze taal, en verdringt dikwerf dat van lijk / waarmede het, even als met dat van zaam / ſoms vrij wat overeenkomst in beteekenis heeft, b. v. *open*BAAR, *open*LIJK, *eer*BAAR, *eer*ZAAM. De beroemde JOH. VAN VOLLENHOVE klaagde over dat indrin-

gen van baar reeds vóór een anderhalf honderd jaren. Wat zou hij thans zeggen, als hij hoorde gewagen van *zielverfcheur*BAAR in den zin van *zielverfcheurend*, gelijk onze groote dichter HELMERS ergens zingt:

En Afrons fchim ftort daar haar ZIELVERSCHEURBRE *klagt.*

eene zamenftelling, die eigenlijk ongerijmd is, daar *verfcheur*BAAR niet *verfcheurend*, maar *wat verfcheurd kan worden* beteekent. Intusfchen, op hoe veel wederregtelijks en onnaauwkeurigs drukt het gebruik niet van lieverlede het zegel! **Baar** is eene heerlijke uitredding voor de Dichters, als zij foms met maat en rijm verlegen zijn. —

Werkwoorden ontftaan door baar niet; wel weêr, met behulp van een tweede Achtervoegfel, nieuwe Subftantieven en Adverbiën, b. v. *acht*BAARHEID, *eer*BAARLIJK enz.

Oorfprong van baar.

Deze is uit het gezegde duidelijk genoeg. Men vindt baar reeds finds eeuwen in vele Duitfche talen, waarin het *bare*, of *pari*, of *baere*, of *ber* enz. luidt. De kennelijke overeenkomst van hetzelve met het Latijnfche Achtervoegfel *fer* in de woorden *fructi*FER, *ftelli*FER (vruchtdragend, fterdragend) enz. aan te wijzen, en hoe het oude werkwoord beren met het Latijnfche werkwoord *fero*, *ferre*, d. i. dragen, zamenhangt, is voor dit eenvoudig gefchrift te geleerd. —

Over het Achtervoegfel dom.

§ 43.

Ook dit komt zeer veel voor, en wordt meest

achter Subſtantieven, ſchoon ſoms ook achter Adjectieven geplaatst, b. v. in *rijk*DOM. Er ontſtaan door hetzelve nieuwe Subſtantieven of Zelfſtandige Naamwoorden, hetzij van het mannelijk, hetzij van het onzijdig geſlacht; b. v. *mensch*DOM, *adel*DOM, *Christen*DOM, *priester*DOM, *maag*DOM, *was*DOM, *vrij*DOM, *rijk*DOM, *engelen*DOM, *Joden*DOM enz. enz.

Kracht en beteekenis van dom.

De Subſtantieven, door dit Achtervoegſel gevormd, kunnen bij ons tegenwoordig een' tweederlei zin hebben. Soms drukken zij het begrip eener geſteldheid of omvatting van zaken en hoedanigheden, b. v. van ſtand, waardigheid, geloof, magt, ziels- of ligchaamseigenſchappen enz. — ſoms dat eener omvatting van perſonen uit. *Het Christen*DOM b. v. beteekent de omvatting van al hetgeen tot het Christen zijn en Christelijk geloof betrekking heeft. Zoo zegt men: hij heeft het *Christen*DOM omhelsd, dat is, hij heeft datgene aangenomen, wat door het begrip van Christen te zijn verſtaan wordt. *De Adel*DOM is wat het adellijk zijn of het adelwezen bevat en uitmaakt. *Het mensch*DOM is de omvatting van alle menſchen, alle menſchen te zamen genomen; b. v. als ik zeg: het *Mensch*DOM wint aan beſchaving, zeg ik zoo veel als: de mensch, de menſchen winnen aan. Beide beteekenisſen van dom wisſelen *thans* in één en hetzelfde woord wel eens af. Zoo kan *Christen*DOM ſoms het Christen zijn of het Christelijk geloof, ſoms alle Christenen beteekenen; het laatſte b. v. in: het geheele *Christen*DOM vloog tegen de Turken te wapen. *Christen*DOM is dan hetzelfde wat ook wel eens *de Christen*HEID geheeten wordt. Zoo ſpreken onze

Dichters van *Engelen*DOM, *Duivelen*DOM voor de *gezamenlijkheid* der Engelen en Duivelen. Deze beteekenis van **dom** ſchijnt echter in de Duitſche talen van later oorſprong en bij de eerſte in vervolg van tijd gevoegd, gelijk over het gemeen het begrip van dit Achtervoegſel zich meer en meer verwijd heeft. Met **ſchap** wisſelt **dom** ook wel eens af. *Het Priester*DOM en *de Priester*SCHAP worden beide ſoms voor de Priesters genomen. Men plaatst in de laatſte beteekenis het woord *Priester* dan echter thans liefst in het meervoud en zegt het *Priester*ENDOM. Het *Priester*DOM toch zou meer 't priesterambt beteekenen.

Oorſprong van **dom**.

Dom ſchijnt een oud afzonderlijk woord te zijn, ſchoon nog moeijelijk tot een bepaald Werkwoord, waarvan het zou afſtammen, terug te brengen. Ons *doemen*, *doemde*, *gedoemd* beteekende oordeelen, thans veroordeelen, zou het dus zoo veel als *doeming*, *oordeeling*, zeggen willen, en dus zoo veel als iets, hetwelk voor dit of dat geoordeeld of gehouden wordt, b. v. *rijk*DOM het rijk te zijn geoordeelde, *Christen*DOM het voor Christen te zijn gehoudene, *maag*DOM dat, wat geoordeeld wordt de maagd uit te maken? TEN KATE ſchijnt zoo iets te vermoeden, terwijl hij weêr andere woorden op **dom** met het Latijnſche woord *dominium*, dat is heerſchappij, in verband brengt. Wij kunnen echter noch zijn, noch anderer gevoelen in dit eenvoudig geſchrift ter toets brengen. **Dom** luidt in de oud-Duitſche tongvallen *tuom*, *duom*, *doom* of *dome*, in het tegenwoordige Hoogduitsch *thum*. Het oudſte, in geſchrifte bekende Duitsch, het zoogenaamde Gothisch of Meſogottisch ſchijnt dit Achtervoegſel niet te kennen.

Over het Achtervoegsel heid.

§ 44.

Wij ontmoeten dit duidelijk en gemakkelijk van de woorden, waaraan het gehecht wordt, te scheiden Achtervoegsel in *goed*HEID, *één*HEID, *drieéén*HEID, *welsprekend*HEID, *bespraakt*HEID, *veel*HEID, *regtvaardig*HEID, *weerloos*HEID, *zuur*HEID, *matig*HEID, *achtbaar*HEID, *dartel*HEID, *schrander*HEID, *levendig*HEID, *manhaftig*HEID, *welvoegelijk*HEID, enz. Het wordt, zoo als men ziet, meest achter allerlei primitieve en afgeleide Bijvoegelijke Naamwoorden en Deelwoorden geplaatst, en vormt met dezelve nieuwe Substantieven, allen van het vrouwelijke geslacht. Met Substantieven, en vooral niet met Werkwoorden, wordt het zelden verbonden. Noch *drink*HEID b. v. van ik drink / noch *dronk*HEID van *een dronk* zijn in onze taal vormbare woorden. — Wel echter kan van het Adjectief *dronken* *dronken*HEID ontstaan, schoon het gebruik meer *dronken*SCHAP hebbe ingevoerd. Wij hebben evenwel *God*HEID, *kinds*HEID, *mensch*HEID, *Christen*HEID en enkele anderen misschien, waarin heid achter Substantieven voorkomt. In *nabij*HEID achter een Voorzetsel.

Beteekenis en kracht van heid.

Heid maakt het begrip van hoedanigheid of van eigenschap in de Adjectieven, waarachter het gevoegd wordt, bevat, tot iets zelfstandigs, en drukt tevens eene verpersoonlijking van die hoedanigheid of eigenschap uit. *Goed*HEID is goed in een' zekeren zin verzelfstandigd en verpersoonlijkt. Het Hoedanige wordt hier tot Hoedanigheid gemaakt. Die man is goed kan omschreven worden door: bij dien

man is *goed*HEID. Daarom zijn evenwel *het Wijze* en *het Goede* nog niet altijd hetzelfde met *Wijs*HEID en *Goed*HEID. Immers in de Subſtantieven, met heid afgeleid, heeft, offchoon zij veelal tot zaken, en niet tot perſonen betrekking hebben, eene zekere meerdere denkbeeldige verperſoonlijking plaats. *Dom*HEID, *wijs*HEID, *goed*HEID, *regtvaardig*HEID kan men meer of min verperſoonlijkte zaken heeten. *Het ſchoone* b. v. is een meer levenloos denkbeeld dan *de ſchoon*HEID, waaruit dan ook voortvloeit, dat wij aan die door heid verzelfſtandige Adjectieven zoo ligt perſoonlijke eigenſchappen en handelingen toekennen; b. v. *de dom*HEID maakt hare ſlaven ongelukkig; *de wijs*HEID wordt geregtvaardigd van hare kinderen. — *God*HEID is het Goddelijk wezen. In *kinds*HEID zegt heid bijna 't zelfde, wat dom in *ouder*DOM. In *Christen*HEID drukt heid de gezamenlijkheid der Christenen uit. Door *mensch*HEID verſtaan wij de menſchen met al hunne betrekkingen, in hun vol begrip als menſchen gedacht. Geſchiedenis der *mensch*HEID zegt daarom nog iets anders dan bloot Geſchiedenis *der menſchen*, of bloot die *des mensch*DOMS. *Mensch*HEID neemt hier iets aan van *menſchelijk*HEID, of van al wat menſchelijk is, of wat het menſchelijk geſlacht aangaat. Men zou „Geſchiedenis der *mensch*HEID" kunnen omſchrijven door: „Geſchiedenis der menſchen, in al hunne hoedanigheden en handelingen, als zinnelijke, zedelijke en redelijke wezens. — Heid heeft ſoms eenige overeenkomst met de en te, waarover bl. 93. Vergelijk *groot*TE, *groot*HEID, *hoog*TE, *hoog*HEID. Soms ook met nis, als in *droef*HEID, *droefe*NIS.

Oorſprong van heid.

Heid ſchijnt oudtijds een woord op zich-zelf ge-

weest te zijn; ten minſte men heeft *heit* en *haad* in het oud-Duitsch in den zin van perſoon, ook wel van kunne, ſtaat enz. Het drukt dus oorſpronkelijk misſchien het begrip van verperſoonlijking, verzelfſtandiging uit. Anderen verklaren heit uit ons werkwoord *hebben*, als ware het *hebbing*, (*goed*HEID b. v. *goedhebbing*) wat mij echter thans minder waarſchijnelijk voorkomt. In de oud-Duitſche talen en tongvallen vindt men heid veel met perſoonlijke Subſtantieven vereenigd, b. v. *bisſchop*HEID, *priest*HEID, *maagd*HEID, en zulke woorden bij ſommige Duitſche ſtammen, dan ook wel mannelijk gebezigd. Bij onze oudſte Nederlandſche ſchrijvers luidt heid zeer veel hede/ b. v. *waar*HEDE voor *waar*HEID. Wij hebben daarvan in de woorden op heid thans nog altijd het meervoud *heden*; *waar*HEID, b. v. *waar*HEDEN, *omſtandig*HEID, *omſtandig*HEDEN. Bij onze taalbroeders, de Hoogduitſchers wisſelt heid met keit bij wijlen af. Het eerſte zien wij b. v. in *Wahr*HEIT, het tweede in *Grauſam*KEIT (gruwzaamheid).

Over het Achtervoegſel lijk.

§ 45.

Dit Achtervoegſel komt duizendmalen in onze taal voor, en plaatst zich meestal achter of meer primitieve, of achter afgeleide Subſtantieven, ook achter Adjectieven en Werkwoorden, terwijl door hetzelve Bijvoegelijke Naamwoorden, en vooral ook Bijwoorden of Adverbiën gevormd worden. Wij zien het in *godde*LIJK, *menſche*LIJK, *adel*LIJK, *ſterfe*LIJK, *doene*LIJK, *ijsſe*LIJK, *eerbaar*LIJK, *deftig*LIJK, *meester*LIJK, *zieke*LIJK enz. enz. Men merkt, dat het zeer gemakkelijk van de woorden, waarachter het gevoegd wordt, af te ſcheiden is, even

als zulks met de overige Achtervoegſelen der tweede klasſe meestal plaats heeft.

Beteekenis en kracht van **lijk.**

Dat **lijk** eene zekere gelijkheid en overeenkomst te kennen geeft met den perſoon of de zaak, die door het woord, waarachter het gevoegd wordt, wordt aangeduid, zal ik niet behoeven op te merken. *Konink*LIJK is gelijk dit of dat van een' koning, *vorſte*LIJK gelijk dit of dat van een' vorst, *maagde*LIJK gelijk dit of dat van eene maagd, *vreesſe*LIJK, gelijk dit of dat van vrees. Een *konink*LIJK geſchenk is dus een geſchenk, zoo als, of gelijk een koning geven zou. *Maagde*LIJKE onſchuld is onſchuld, gelijk aan die eener maagd, eene *vreesſe*LIJKE daad is eene daad, gelijk aan eene zoodanige, welke vrees inboezemt. Men ziet, dat, dien ten gevolge, uitdrukkingen, als: *Konink*LIJK paleis voor paleis *des Konings*, b. v. het ſtadhuis te Amſterdam dient thans tot een *Konink*LIJK paleis, in ſteê van dient tot een paleis *voor den Koning*, in den grond niet zeer naauwkeurig zijn, daar *Konink*LIJK paleis eigenlijk een paleis is, gelijk aan dat eens Konings, of zoo als een' Koning past. Men ziet voorts, dat **lijk** *ſoms* met de Achtervoegſelen **ig** / **baar** / **zaam** / **achtig** en **haftig** eenige overeenkomst van beteekenis heeft, gelijk trouwens *ontrooste*LIJK en *ontroost*BAAR, *ſtat*IG en *ſtate*LIJK, *meester*LIJK en *meester*ACHTIG, *manne*LIJK *en man*HAFTIG, *deugde*LIJK hout en *deugd*ZAAM hout wel eens bijna door elkaâr gebruikt kunnen worden.

De oud-Hollandſche Dichter HUYGENS maakt zelfs van *eten*, *ik eet*, *ete*LIJK voor *eet*BAAR in het volgende geestige Puntdicht, tot een' Predikant gerigt, die

wat te weinig de fijne ſchaaf over zijne leerredenen liet gaan:

Vleesch, versch geſlagen, moet verſterven,
Of 't kost ons menigh taeyen beet,
Soo kan 't een Prediker verkerven,
Die dat verſterven niet en weet.
Hoor, Dominé, ghy pronckt met ſpoedige gedachten,
En brengt ons rijp en groen op ſtoel — en dat is fray,
Maar, liet Ghy 't versch geſlacht verſterven en vernachten,
't Werd ETELICKER *ſpys en onghelyck min taey.*

Ook met ſch wisſelde lijk oudtijds elders wel eens af, gelijk nog b. v. bij ons *kind*SCHE en *kinder*LIJKE ſpelen bijna hetzelfde beduiden. Het vervangt ling wel eens in Adverbiën. De Adverbiën, door lijk gevormd, nemen dikwerf eene *ſ* aan, b. v. *dage*LIJKS; oudtijds ook wel eene *n* of *en*, b. v. *vlijte*LIJKEN. Lijk is in onze taal bij uitnemendheid eene Adverbiale terminatie, en plaatst zich daartoe achter velerlei andere Achtervoegſels, b. v. *eer*BAARLIJK, *deft*IGLIJK enz.

Oorſprong van lijk.

Dit Achtervoegſel ſtamt zonder twijfel van het werkwoord *lijken*, *gelijken*. Er is geene reden voor, om het met den Heer BILDERDIJK als van ig (bl. 88) ontſtaan, te beſchouwen, en dien ten gevolge *ade*LIJK, (gelijk BILDERDIJK wil) in plaats van *adel*LIJK te ſchrijven. Lijk vertoont zich van de oudſte tijden in de Duitſche talen, en ſteeds met het Adjectief *gelijk* in vorm en beteekenis overeenkomſtig. Het luidt voor het overige in dezelve nu eens *leiks*, dan *lih*, *lik*, *lice*, *lich*, enz.

Over het Achtervoegſel ling.

§ 46.

Dit Achtervoegſel ontmoeten wij in *jonge*LING,

*ouder*LING, *kloosterling*, *boete*LING, *ater*LING, *onder*LING, *zonder*LING, *vonde*LING, *leer*LING, *bal*LING, (voor *banne*LING *wellustel*ING, *overwonne*LING, *verworpe*LING, *drie*LING, *vreemde*LING, *kamer*LING, *zilver*LING en vele andere woorden, wier getal nog telkens vermeerderd wordt, daar ling een Achtervoegſel vol leven is, dat zich nog telkens met nieuwe woorden verbinden laat. Zoo zagen wij in onze dagen het woord *lote*LING, in den zin van iemand, die wegens den krijgsdienst loten moet, meer en meer bezigen. Uit de hier aangehaalde voorbeelden ziet men voorts, dat ling aan Subſtantieven, Adjectieven, Werk- en ſoms Deelwoorden en aan meer andere rededeelen gehecht wordt, en dat door hetzelve meest Subſtantieven, enkel ook Adjectieven (b. v. *zonder*LING, *zonder*LINGE) en voorts vele Adverbiën gevormd worden, welke laatstgemelde hierbij dikwerf eene *ſ* aannemen, b. v. *blinde*LINGS, *rugge*LINGS, *kruiſe*LINGS, *zijde*LINGS, waarvan weêr het Adjectief *de zijde*LINGSCHE enz. enz. — Werkwoorden ontſtaan door ling even zelden, als door ing / of ze moesten hier en daar in de boertende volksſpraak gevonden worden; b. v. die vrouw heeft *getwee*LINGD, d. i. heeft *twee*LINGEN gekregen.

Beteekenis en kracht van ling.

De Subſtantieven, die door dit Achtervoegſel gevormd worden, zijn meest perſoonlijk, gelijk die op ing meer zakelijk zijn, dat is meer tot zaken betrekking hebben. Vergelijk over ing bl. 114. Ling brengt het begrip, dat in het woord, waarachter het gevoegd wordt, ligt opgeſloten, in betrekking tot een' perſoon. *Jonge*LING is een perſoon, die jong, (een *jong-perſoon*, *jongman*) *nakome*LING een perſoon, die nakomend, *klooster*LING, een perſoon, die in het klooster, *ſchepe*LING

een perſoon, die te ſcheep, *zuige*LING een perſoon, die zuigend, *vonde*LING een perſoon, die gevonden, *bal*LING een perſoon, die gebannen is. Offchoon zulke woorden veelal mannelijk zijn, worden zij echter op vrouwelijke perſonen ſoms toegepast en dan vrouwelijk gebruikt. B. v. *zuige*LING, *vreemde*LING kunnen zoo wel op iemand van het vrouwelijk, als op iemand van het mannelijk geſlacht zien. In het eerſte geval evenwel, en om zich als vrouwelijk des te beter te kenmerken, nemen zulke Subſtantieven op ling thans bij wijlen ook al eene *e* aan, b. v. *de klooster*LINGE, *de boete*LINGE, want de taal wil telkens meer duidelijkheid, en uit dien zelfden hoofde ſchrijft men zeer gepast *echtgenoot*E, *gemal*IN, ſchoon *echtgenoot* en *gemaal* oorſpronkelijk beide en vrouw en man beteekenen, en men, zulks verkiezende, dus van eene vrouw ook *mijne echtgenoot*, zonder *e* er achter, zeggen kan. — De Adjectieven op ling zijn maar weinig in getal. In hen laat *ling* zich tamelijk wel door lijk of baar omſchrijven. *Zonder*LING b. v. drukt hetzelfde uit, wat *zonder*LIJK zou uitdrukken, (ware dit laatſte gebruikelijk), of wat het wel gebruikelijke *zonder*BAAR te kennen geeft. Dit geldt ook van de Adverbiën op ling. *Blinde*LINGS is nagenoeg 't zelfde, als 't niet in zwang zijnde *blinde*LIJK, d. i. gelijk een blinde, *korte*LINGS zegt zoo veel als *korte*LIJKS, d. i. gelijk aan voor kort. Moeijelijk is ling ſoms van ing te onderſcheiden. Is *wisſel*ING b. v. *wisſe*-LING, of *wisſel*-ING, *ſchel*LING *ſchel*-LING, of *ſchell*-ING? Van *wisſel*ING geloof ik het tweede, wijl het eene zaak uitdrukt, van *ſchel*LING het eerſte, wijl het woord oorſpronkelijk een' klinker, geluidgever, van *ſchellen*, *ſchallen*, (d. i. geluid maken) beteekent.

Oorſprong van ling.

Ling voor één in oorſprong met het Achtervoegſel ing te houden, en dus *vreemde*LING, *ſchepe*LING, *zuige*LING enz. te beſchouwen als uit vermeende Werkwoorden *ik vreemdel*, *ik ſchepel*, *ik zuigel*, met ing daar dan voorts achter gevoegd, ontſtaan, zoodat *vreemde*LING dus zou zijn *vreemdel*-ING, komt mij met den Hoogleeraar KINKER niet zeer gegrond voor, hoe ſterk de Heer BILDERDIJK die ſtelling moge gedreven hebben. Intusſchen ſchijnt de beroemde GRIMM toch ook iets verbasterds in ling te proeven. De uiteenzetting hiervan zou echter te diep voor dit geſchrift gaan. Nog zoo onwaarſchijnlijk misſchien niet is des voortreffelijken TEN KATE's gevoelen, die ling met een oud-Duitsch Subſtantief lyng/ dat beeldtenis beteekent, in verband poogt te brengen, en dit Subſtantief, zoo wel als ons Achtervoegſel ling/ voor geſproten houdt uit het verouderde (bij de Hoogduitſchers evenwel voor een deel nog gebruikelijke) Werkwoord lingen/ lang of long/ gelongen in den zin van zich naar iets ſchikken, naar iets voegen, aan iets gelijkaardig toonen, welk lingen ook vader is van ons gelijkvloeijend Werkwoord *belangen*, *belangde*, *belangd*, d. i. betreffen, aangaan. Ling zou dan kunnen beteekenen de betrekking, de gelijkaardigheid van perſonen of zaken tot en met iets anders. Ling is geen zeer oud Achtervoegſel, ten minſte niet, zoo 't ſchijnt, in het oudſte, ons in geſchrift bekende Duitsch, het Gothisch of Meſo-Gothisch namelijk, voorkomend. 't Luidt in de oud-Duitſche talen en tongvallen *linc*, of *ling*, of *linga* enz. en in 't oud-Noordsch *lingr*.

Over het Achtervoegſel loos.

§ 47.

Ook een zeer duidelijk Achtervoegſel, dienende,

om Bijvoegelijke Naamwoorden of Adjectieven te vormen, als te zien is in *eer*LOOS, *vader*LOOS, *luste*LOOS, *fmake*LOOS, *achte*LOOS, *roeke*LOOS enz.

Men ziet, dat het meest achter allerlei foort van Subftantieven geplaatst wordt, want zelfs *acht* in *achte*LOOS moet men, ten minfte in beteekenis, niet als Werkwoord, maar als Subftantief voor achtgeving aanzien. *Achte*LOOS is loos / dat is *zonder* het achten of de achgeving.

Beteekenis en kracht van loos.

Loos duidt berooving, duidt het *misfen*, of het *zonder zijn* aan van hetgeen in het begrip des woords, waarachter het gevoegd wordt, ligt opgefloten. *Eer*LOOS, *vruchte*LOOS is *zonder* eer of vrucht. *Roeke*LOOS is *ontbloot van roeke*, of zonder *roeke*, d. i. zonder nadenken, doorzigt, van het oude Subftantief *roeke*, d. i. oplettendheid of toezigt enz. Dit eene en andere heeft geen verder betoog noodig.

Oorfprong van loos.

Loos is eigenlijk een woord op zich-zelf, een Adjectief, fpruitend uit een oud Werkwoord lieren of liezen / looz of loos / geloren of gelozen / waarvan wij nog het Afleidfel verliezen / verlooz / verloren in gebruik hebben. Dit laatfte Werkwoord drukt het denkbeeld van kwijt raken, misfen, derven uit, en teelt weêr *verlosfen*, in den zin van aan een' ander iets, dat onaangenaam is, doen kwijt raken. *Eer*LOOS is dus eermisfend, ledig, *loos* van de eer. Houd toch in het oog, dat ons Adjectief *loos*, *looze* in den zin van ledig, ijdel, b. v. eene *looze* noot voor eene noot zonder pit of kern, *looze* kleppen of zakken, voor rokkleppen, rokzakken zonder werkelijkheid, of die het flechts in fchijn zijn, in den grond met ons Achtervoegfel loos één

en hetzelfde is. Zoo hebben wij ook het Werkwoord *loozen* voor ontlasten, vrij of ledig van iets maken, b. v. het water uit het land *loozen*, d. i. het land ledig maken van water. Ja, bij overdragt, hangt ons Adjectief *loos*, in den zin van geflepen, listig, er misfchien ook mede zamen, daar dit woord oorfpronkelijk eene zielsgefteldheid fchijnt aan te duiden zonder waarheid, *loos*, d. i., verftoken, van opregtheid, en daardoor bedriegend voor anderen. Dit maakt dan ook, dat wij aan dit Adjectief *loos*, even als aan dat van *listig*, altijd meer of min het begrip van iets kwaads, ten minfte van iets op kwaad doelend verftandigs, hechten. Wie zou ooit van de Godheid durven zeggen, dat zij *loos* was? De brave is wijs, fchrander, verftandig, de flechte is *loos*, flim en listig. Iemand een' *loozen* vos heeten, is voor hem eene buiging maken en hem tevens een' klap aan de ooren geven. —

Loos is een overoud Achtervoegfel, reeds in het Duitsch der vierde eeuw, en verder in alle Duitfche talen en tongvallen voorkomend. Het luidt in dezelve *laus*, *loos*, *leas* enz.

Vele Subftantieven ontfpruiten, met behulp van het Achtervoegfel **heid**, uit de Adjectieven, door **loos** gevormd. Van *godde*LOOS, *eere*LOOS enz. komt *godde*LOOSHEID, *eer*LOOSHEID enz. In VER*roeke*LOOZEN zien wij **loos** tot een Werkwoord verheven. Dit is echter zeldzaam.

Over het Achtervoegfel **nis**.

§ 48.

Gelijk door **loos**/ **achtig**/ **haftig** enz. alleen Adjectieven ontftaan, ontftaan door **nis** alleen Subftantieven, meest van het vrouwelijk, enkel ook van het

onzijdig geslacht. Voorbeelden hebben wij in *schen*NIS, *droefe*NIS, *getuige*NIS, *geheime*NIS, *gedachte*NIS, *ontvange*NIS, *ken*NIS, *duister*NIS, *vuil*NIS, *beeld*NIS, (*beeldte*NIS, thans geschreven) *begrafe*NIS, *erkente*NIS, *gevange*NIS enz. Men ziet, dat nis vooral achter primitieve en afgeleide Adjectieven, Deel- en Werkwoorden geplaatst wordt, en in sommige gevallen wel eens met ing en heid afwisselt. *Begrafe*NIS b. v. en *begrav*ING, *schen*NIS en *schend*ING kunnen soms bijna hetzelfde beteekenen. Zoo *droefe*NIS en *droef*HEID. Ook nis in *ken*NIS drukt schier hetzelfde uit wat schap in *weten*SCHAP.

Beteekenis en kracht van het Achtervoegsel nis.

Nis slaat nog minder dan heid en ing op personen, maar drukt meest eene werking of uitwerksel, of wel datgene uit, wat in het woord, waarachter het gevoegd wordt, als hoedanigheid of handeling ligt opgesloten. *Schen*NIS is de daad, de handeling, of wel de uitwerking van te schenden, of van geschonden te zijn. *Droefe*NIS is het *bedroefd of droevig wezen*, als handeling gedacht. *Getuige*NIS is de bevatting der handeling van te getuigen, of soms, meer passief, de zaak, die getuigd is geworden. *Von*NIS, zaamgetrokken uit *vonde*NIS, is hetgeen is bepaald of goedgevonden, van vinden / vond / gevonden / dat ook wel bepalen, bestellen, beschikken, schikken beteekent. POOT zingt b. v. ergens van een' minnaar, dat het uur van deszelfs komst op dien en dien tijd *gevonden is*, dat is, bepaald, vastgesteld. En zoo zegt men: de zaak is tusschen hen-beiden *gevonden*, d. i. geschikt, of, met een bastaardwoord, gearrangeerd.

Met of van de Substantieven op nis ontstaan in

zeer enkele gevallen ſoms Werkwoorden. *Von*NIS b. v. teelt het verbum *vonni*SSEN. Hij is *gevon*NIST.

Oorſprong van nis.

Sommigen houden nis in den oorſprong voor een woord op zich-zelf, met ons *nis*, d. i. holte in den muur, zamenhangend, en zoo veel als hol, en dien ten gevolge geſchikt, om in dat holle iets te bevatten, kortom, bevatting, omvatting van iets aanduidend. *Droefe*NIS zou dus *letterlijk* bevatting van het droevige, *duister*NIS bevatting van het duistere beteekenen. *Deze beteekenis* laat ik gelden.

De beroemde GRIMM wil nis echter *in vorm* als geen afzonderlijk wortelwoord beſchouwd hebben, maar brengt het tot de afleidingen, die door middel der letter ſ ontſtaan, waarover hier boven bl. 97 en volg. Ik durf te dezen aanzien, in een geſchrift als het onderhavige, geene uitſpraak doen. GRIMMS gevoelen ſchijnt echter door de oudſte Duitſche tongvallen gerugſteund, en onze ſcherpziende TEN KATE ſchijnt vóór honderd jaren dit ook reeds zoo begrepen te hebben.

Nis/ voor het overige, komt van de oudſte tijden aan in de Duitſche talen voor, luidende 't vroegst, zonder n/ *asſus*, *usſi*, *isſa*, *usſa*, *asſi*, later *nasſa*, *nisſa*, *nisſi*, *nusſi*, *nesſi*, weêr later *nis*, *nesſe*, *nisſe* enz.

Het aantoonen der kennelijke overeenkomst van dit Achtervoegſel met ſommige Griekſche en Latijnſche terminatiën, vooral als men aanneemt, dat het oorſpronkelijk niet nis/ maar, zonder n, is was, behoort niet in dit populair geſchrift.

Over het Achtervoegſel ſchap.

§ 49.

In *Koning*SCHAP, *priester*SCHAP, *bood*SCHAP,

*gezel*SCHAP, *broeder*SCHAP, *zuster*SCHAP, *land*SCHAP, *graaf*SCHAP, *meester*SCHAP, *man*SCHAP, *ridder*SCHAP, *maag*SCHAP, *kond*SCHAP, *verwant*SCHAP, *heer*SCHAP enz., ziet men dit ſterk in het oog vallend, en duidelijk van het woord, waaraan het gehecht is, te onderkennen Achtervoegſel, met hetwelk wij doorgaans Subſtantieven van het vrouwelijk en onzijdig geſlacht vormen, en dat zoo wel achter zoogenaamde ſtamwoorden, als afgeleide woorden geplaatst wordt.

Beteekenis en kracht van ſchap.

Schap komt in beteekenis ſomtijds met dom (bl. 118) overeen, inzonderheid voor zoo ver hetzelve het begrip eener veelheid of verzameling van perſonen uitdrukt. *De priester*SCHAP en *het priesteren*DOM beteekenen beide de gezamenlijke Priesters. Met dat al kan men daarom in zulke gevallen niet altijd dom en ſchap door elkaâr gebruiken, maar men moet zich in dezen naar het gebruik regelen. Men zegt toch wel *de ridder*SCHAP, dat is, de gezamenlijke ridders, die den ridderſtand uitmaken, de *burger*SCHAP, d. i. de burgerij, de *man*SCHAP voor de mannen van eene krijgsbende gezamenlijk, maar daarom kan men niet zeggen *het ridderen*DOM, het *burgeren*DOM, het *mannen*DOM; ten minſte 't zou vreemd luiden. Gelijk voor het overige dom tweederlei beteekenis heeft, als te zien is, hierboven bl. 119, heeft ook ſchap *thans* een' verſchillenden zin, naarmate het of vrouwelijke, of onzijdige woorden vormt. De vrouwelijke Subſtantieven op ſchap beteekenen deze of gene perſonen, in vereeniging of collectief gedacht, zoo als wij dit in *de Priester*SCHAP enz. zien. De onzijdige Subſtantieven op ſchap integendeel drukken meestal den ſtand, de waardigheid,

of de betrekking van zulke perfonen uit; b. v. *het priester*SCHAP, *het burger*SCHAP zegt zoo veel als het ambt, de regten van priester of burger; b. v. hij is met *het priester*SCHAP bekleed, hem is *het burger*SCHAP gefchonken. Niet altijd gaat dit evenwel door. *Het gezel*SCHAP toch drukt niet alleen het zijn van metgezel uit, maar ook de gezamenlijkheid der metgezellen. Het eerfte namelijk, als ik zeg: uw *gezel*SCHAP, d. i. dat gij mijn metgezel zijt, bevalt mij, het tweede bij 't zeggen: *het* geheele *gezel*SCHAP ftond op. — In *het Land*SCHAP fchijnt **fchap** het begrip eener ftreek lands, met al zijn toebehooren gedacht, te beduiden. Zoo ook in *het Graaf*SCHAP, waarin **fchap** hetzelfde zegt, als b. v. **dom** in *het Hertog*DOM. Oudtijds waren bij ons al dergelijke Subftantieven op **fchap** vrouwelijk, weshalve men ook in mijn Geldersch vaderland niet van *het*, maar van *de Graaf*SCHAP Zutphen fpreekt. En zoo levert het Hoogduitsch nog in het geheel geene onzijdige woorden met **fchap** op. — In ons woord *Heer*SCHAP verliest **fchap** zijn' verzamelenden zin. *Zie dat Heer*SCHAP beteekent: zie dien Heer, maar met eene zekere verachting aangeduid. 't Schijnt eene fpotternij op het Hoogduitfche *Herr*SCHAFT, dat, fchoon *heerfchappij* beteekenend, ook wel van een' enkel perfoon, maar met diepen eerbied, gebezigd wordt, b. v. *die gnädige Herr*SCHAFT, *die gnädigen Herr*SCHAFTEN.

In VER*gezel*SCHAPPEN, *bood*SCHAPPEN ziet men Werkwoorden, door **fchap** ontftaan.

Oorfprong van **fchap**.

't Is duidelijk een op zich-zelf beftaan hebbend woord, vorm, gefchapenheid, omvang, geaardheid der dingen uitdrukkend, en later ook op perfonen toegepast. Het

hangt dus met scheppen / schiep / geschapen / met het daarvan stammende *schaffen*, *schafte*, *geschaft*, met een oud-Duitsch Substantief, dat waardigheid, ambt, gesteldheid beteekent, met ons *schip* (zoo veel als omvattend vaartuig), en soortgelijke woorden te zamen. Schap is een oud Achtervoegsel, dat in de oud-Duitsche talen en tongvallen *scaf*, *sceffi*, *scaft*, *scepi*, *sceäft*, *scipe* enz., bij ons oudtijds *scap* en *scepe*, en bij de Hoogduitschers tegenwoordig *schaft*, in het Deensch en Zweedsch *skap*, *skab*, in het Engelsch meestal *ship*, enkel ook *skip* en *skape* luidt.

Van de Substantieven op schap worden, met behulp van andere Achtervoegsels, soms nieuwe Substantieven, Adjectieven en Adverbiën afgeleid, b. v. *maat*SCHAPP-IJ, *maat*SCHAPPE-LIJK en *vriend*SCHAPPE-LIJK, *vriend*SCHAPPE-LIJK-HEID, enz.

Over het Achtervoegsel zaam.

§ 50.

Een Achtervoegsel, Adjectieven scheppend, en achter verschillende woorden, 't meest echter achter, 't zij meer primitieve, 't zij meer afgeleide Substantieven en Werkwoorden geplaatst wordende; b. v. *eer*ZAAM, *deugd*ZAAM, *spraak*ZAAM, *gehoor*ZAAM, *lijd*ZAAM, *voed*ZAAM, *raad*ZAAM, *een*ZAAM, *buig*ZAAM, *vreed*ZAAM, *genoeg*ZAAM enz.

Enkele Werkwoorden spruiten uit of met zulke Adjectieven op zaam dan wel eens verder voort, b. v. *gehoor*ZAMEN, *veronacht*ZAMEN.

Beteekenis en kracht van zaam.

Het drukt een te zamen zijn, eene vereeniging uit met de zaak of handeling, wier begrip in het

woord opgefloten is, waaraan men het hecht. *Eer*ZAAM, *deugd*ZAAM, *leer*ZAAM is letterlijk zoo veel als zamenhangend met eer, met deugd, met leeren. **Zaam** drukt dus vaak fchier hetzelfde uit, wat **baar**/ **lijk**/ **achtig** en **haftig**/ foms ook wel **ig** en **sch**/ te kennen geven. Vergelijk het gezegde hier boven over die Achtervoegfels.

Zoo kunnen b. v. *eer*BAAR en *eer*ZAAM, *deugd*ZAAM en *deugde*LIJK, *voed*ZAAM en *voed*BAAR bij wijlen fchier fynonimisch zijn.

Oorfprong van zaam.

Zaam is oorfpronkelijk een op zich-zelf ftaand woord, dat het begrip van éénheid, gelijkheid, hetzelfde zijn aanwijst. Wij hebben nog het Bijwoord *te zaam* of *te zamen*, het Adjectief *gezamenlijk*, *gezamenlijke*, de Werkwoorden, *zamen* of *verzamen*, *zamelen* of *verzamelen*, d. i. tot of bij één brengen, en in het Engelsch wil (*the*) *fame*, als een woord alleen gebruikt, nog *dezelfde* zeggen. Als Achtervoegfel luidt ons **zaam** in de oud-Duitfche talen en tongvallen *fam*, *famig*, *fum*, *famr* enz., in het tegenwoordig Hoogduitsch *fam*, in het Engelsch *fome*.

§ 51.

Lei/ **hande**/ **vol**/ **vagt**/ **halve**/ **wege**/ **zal** en **tier** worden ook nog door TEN KATE onder de Achtervoegfels der tweede klasfe opgenoemd. Zij komen echter of bijna niet voor, of zijn niet als Achtervoegfels, maar als woorden, ter Zamenftelling of Koppeling dienende, te befchouwen. **Lei** vindt men in *aller*LEI, *veler*LEI en eenige weinige andere woorden. 't Schijnt *lage*, *ligging* of zoo iets te beteekenen.

Hande in *aller*HANDE, *veler*HANDE ſchijnt eigenlijk greep, omvatting aan te duiden.

Vol in *eer*VOL, *roem*VOL is ons nog dagelijks gebruikelijk *vol*, en dus geen bloot Achtervoegſel.

Vest in het bijna verouderde woord *eren*VEST is ons bekend Adjectief *vast*, (Hoogduitsch *fest*) waarvan *vestigen*, dat is, vastmaken, en *vest*, *vesting*, voor ſterk en vast gemaakte plaats. *Eren*FEST is dus *eer*VAST, VAST*houdend* aan de eer.

Halve is ons Adjectief *half*, waarvan het Subſtantief *de halft* of *helft*. *Mijnent*HALVE is letterlijk: wat mijne *helft*, mijn deel aangaat, d. i., met eene basterduitdrukking, *voor mijn part*.

Wege drukt hetzelfde denkbeeld op eene andere wijze uit. *Mijnent*WEGE mag het gebeuren, zegt zoo veel als: de zaak in hare ſtrekking, of in *haren weg* naar mij toe gedacht, zoo mag het gebeuren; met andere woorden: *wegens*, d. i. *om* mij behoeft het niet gelaten te worden. **Wege** is dus ons bekend Subſtantief *weg*, in een' figuurlijken zin genomen.

Zal komt bij ons niet voor. In 't Hoogduitsch is het hetzelfde als ons **sel**. Zie hier boven bl. 79. — ZALIG in *geluk*ZALIG, *ramp*ZALIG, *arm*ZALIG, geeft voorzien, begaafd met iets, 't zij zulks goed of kwaad zij, te kennen. Soms echter ſchijnt *zalig* eene verbastering uit de Achtervoegſelen **sel** en **ig**. Zie bl. 79. **Tier** beteekent boom, ſtam, en komt in het bastaardwoord *eglan*TIER (doornboom), in *aller*TIER (van allerlei ſtam of boom), en misſchien in *goeder*TIEREN voor, zoo dit laatſte van *goeder* TIERING, dat is van goede groeijing of wasdom te kennen mogt geven.

Men ziet, dat dit een en andere bijna niet onder de Achtervoegſelen te rangſchikken is.

c.) Over de Achtervoegſelen van afleiding der derde klasſe, of over de zoogenaamde VOLOPKLEMSTAARTIGE *Achtervoegſelen.*

§ 52.

Onze beroemde oud-Nederlandſche Taalkenner L. TEN KATE heeft deze Achtervoegſelen *volopklemſtaartig* genoemd, omdat, gelijk hierboven bl. 60 met een woord gezegd is, de ſtaart, welke door hen aan een woord gehecht wordt, de klem of den klemtoon, dat is den nadruk der uitſpraak, of den zoogenaamden accent ten volle naar zich trekt, zoodat, tegen de regelmaat onzer taal aan, niet het Zakelijke Deel of het ware ligchaam des woords, (zie § 8) maar het Achtervoegſel, de ſtaart van hezelve, met verheffing van ſtem wordt uitgeſproken. Terwijl wij dus b. v. het woord *ſlap*ER, uit *ſlaap* en het Achtervoegſel er gevormd, (vergelijk hier boven bl. 62) zoo uitſpreken, dat men naauwelijks den ſtaart er hoort, valt integendeel in het woord *tuin*IER, uit *tuin* en het Achtervoegſel der derde klasſe ier beſtaande, de accent met volle kracht op dat ier. In *ſlap*ER is dus de lettergreep *ſlaap* lang (of hooger van toon), die van er kort, in *tuin*IER is omgekeerd *tuin* kort, en ier lang. Ik zeg, dat dit geheel indruischt tegen den aard onzer ſprake en dien der overige echt-Duitſche talen in het gemeen (bl. 106), en juist ook ten bewijze ſtrekt, dat de meeste, zoo niet alle Achtervoegſelen, waarvan wij nu handelen zullen, bastaardachtig en van uitheemſchen, onduitſchen oorſprong zijn. —

Tot de gemelde Volopklemſtaartige Achtervoegſelen van afleiding kan men brengen:

aan en eeſ.
aadje.

eel.
ein.
es / esse.
et.
ier.
iet.
in / inne.
ist.
ij (ije / erij) en het daarmede misschien zamenhangende ei.
ment.
oen.
teit.
en een paar anderen.

Ten kate spreekt ook van eren. Dit is echter eene vereeniging van twee Buigingsdeelen, waarover hier boven bl. 106 reeds gesproken is.

Sommigen, voor het overige, der bovengemelde Achtervoegselen komen schier niet eens achter Nederlandsche woorden voor.

Over het Achtervoegsel aan.

§ 53.

Dit is bijna achter geene echt-Nederlandsche woorden te vinden, of het moest zijn in *Moori*AAN, waarin *Moor* evenwel nog niet eens van volkomen zuiver Hollandschen oorsprong is, schoon Hollandsch genoeg er thans uitziende. In *Afrik*AAN, *Indi*AAN, *Itali*AAN, *Europe*AAN enz. proeft elk niet alleen het onduitsche van het Achtervoegsel, maar ook van het woord-zelf. *Germaan* schijnt door het Latijn eene verbastering van het oud-Duitsche *German*, *Herman* of *Heirman*, dat is, krijgsman, man des heirs te zijn, en dus hier niet te behooren.

Beteekenis en kracht van aan.

Men ziet, dat het dient, om Subſtantieven te vormen, die den landaard van perſonen aanwijzen. *Moori*AAN b. v. is een perſoon uit Moorenland, gelijk *Spanj*AARD (bl. 110) iemand uit Spanje.

Soms gebruiken wij tot zulk een einde ook wel het Achtervoegſel ees. *Chin*EES of *Sin*EES b. v. *Siam*EES enz.

Oorſprong van aan.

Het heeft zijn' oorſprong in het Latijnſche Achtervoegſel *anus*, bij afkorting of zonder het Buigingsdeel *us* (zie § 8) *an* of *aan* luidend. Wat in 't Latijn *Afric*ANUS, d. i. *Afric*-AN-*us*, in het Fransch *Africain* heet, is bij ons een *Afrik*AAN, of, zoo als de Hoogduitſchers, met bijvoeging van het Achtervoegſel er/ zeggen, *ein Afrik*ANER.

Ees is het Franſche *ois*, *ais*, b. v. *Chin*OIS, *Chin*EES, *Portug*AIS, *Portug*EES.

Over het Achtervoegſel aadje.

§ 54.

Men ziet het in *lekk*AADJE, *ſlijt*AADJE, *boel*AADJE, *bosch*AADJE, *vrij*AADJE, welke laatſte drie woorden onze oud-Hollandſche Dichter bezigt in het aardig liedje, dat hij de Herderin DORILÉA in zijn Herderſpel *Granida* zingen laat.

Het vinnigh ſtraalen van de zon
*Ontſchuil ik in 't bosch*AADJE,
Indien dit bosje klappen kon,
*Wat melde 't al vrij*AADJE!

en op het ſlot:

Oft ik hem ook lichtvaardigh von,
*En 't bleef in dit bosch*AADJE?
Indien dit bosje klappen kon,
*Wat melde 't al boel*AADJE.

Zoo hebben wij ook *tuig*AADJE, *ſtell*AADJE (ſtelling, plaatſing van balken) *last*AADJE enz.

Beteekenis en kracht van **aadje.**

Er worden onderſcheidene Subſtantieven door gevormd, die geene perſonen, maar zaken aanduiden. *Paadje* toch moet men hiertoe niet brengen. In dat woord is *aadje* geen Achtervoegſel, maar maakt het ligchaam des woords-zelven uit, dat naar het Franſche *page* geſmeed is. Meestal zou zich **aadje** door het Achtervoegſel **ing**/ of wel door **sel**/ of wel door **ij** (welk laatſte evenwel ook wat bastaardachtig is) laten omſchrijven, b. v. *ſlijt*AADJE is *ſlijt*ING of *ſlijter*IJ, *vrij*AADJE, *vrij*ING, *vrijer*IJ enz. — *Boſch*AADJE is boschje, want dergelijke woorden op **aadje** hebben ook ſomwijlen iets van verkleinwoorden of diminutieven. Vergelijk hier boven bl. 96.

Oorſprong van **aadje.**

Wij hebben het naar den Franſchen uitgang *age*, die weêr met den Italiaanſchen *aggio* zamenhangt, gevormd. *Bosch*AADJE is het Franſche *boc*AGE, (van *bois*, dat één in oorſprong is met ons *bosch*) in het Italiaansch *bosc*AGGIO. En zoo hebben de Franſchen *feuill*AGE, *ram*AGE, *outr*AGE (gebladerte, gekweel, beleediging) enz. enz. De Hoogduitſchers kennen ons **aadje** achter echt-Duitſche woorden niet, een bewijs te meer, dat het oorſpronkelijk in de Duitſche talen niet te huis hoort

Over het Achtervoegſel **eel.**

§ 55.

Dit komt voor in *rond*EEL, *kant*EEL, *bord*EEL, *toon*EEL enz., om van de geheel onduitſche woor-

den *kast*EEL, *kand*EEL, *ab*EEL, *kan*EEL, *penf*EEL, vermoedelijk ook *tafer*EEL, en vele foortgelijke niet te fpreken; want wij handelen flechts over echt-Hollandfche woorden, waarachter dit Achtervoegfel geplaatst wordt.

Kracht en beteekenis van eel.

Men vormt er onzijdige Subftantieven mede, hechtende men het te dien einde aan Subftantieven, Adjectieven en Werkwoorden (gelijk dit laatfte b. v. in *toon*EEL van ik toon / vertoon) De weinige echt-Hollandfche woorden, door eel gevormd, drukken meest ftoffelijke voorwerpen uit, en laten zich over het algemeen niet wel dan door zamengeftelde woorden omfchrijven. *Toon*EEL is *vertoonplaats*, fchoon het foms evenwel ook *vertoon*ING beteekent. *Rond*EEL is *rondhoek*, *rondtoren*, *kant*EEL *kantwering*, *kantfpits*, *bord*E L (van 't oude *bord*, d. i. huis, vertrek) is *hoerhuis*.

Oorfprong van eel.

't Is van het Latijnfche Achtervoegfel *ellum*, *illum*, (zoo als wij dit b. v. aantreffen in *castellum*, d. i. *kasteel*) welk *ellum* bij de Franfchen in *eau* overgaat, waardoor dus het Latijnfche woord *castellum* in het Fransch *chateau* wordt. De Hoogduitfchers kennen eel achter Duitfche woorden bijna niet. Zij hebben echter *bord*ELL, gelijk wij *bord*EEL.

Over het Achtervoegfel ein.

§ 56.

Dit vindt men flechts in oorfpronkelijk onduit-

ſche Zelfſtandige Naamwoorden, b. v. in *font*EIN, van 't Latijnſche *fons*, (eene bron) waarvan de Franſchen *fontaine*, wij *fontein* hebben; in *kapit*-EIN (op zijn echt-Hollandsch *hop*-, dat is, *hoofdman*, in het Hoogduitsch *Hauptmann*) welk *kapitein* van 't middeleeuwsch-Latijnsch *Capitaneus* komt, en dit *Capitaneus* van *caput* (hoofd). — Al verder in *kastel*EIN, ook al een geheel onduitsch woord, verbasterd namelijk uit het Latijnſche *castell*ANUS, Fransch *chatel*AIN, van *castellum*, in het Fransch *chateau*, en dus eigenlijk *ſlotbewaarder*. Men ziet, dat het Achtervoegſel ein bijna geheel niet in aanmerking komt, daar het niet achter oorſpronkelijk Hollandſche woorden gebruikt wordt. 't Is naar het Latijnſche achtervoegſel AN-*us*, ANE-*us*, het Franſche *aine* gevormd. De Hoogduitſchers ſchrijven het *än*, of *aine*, b. v. *der Kapitän*, *die Fontäne* of *Fontaine*, ſchoon zij dit weinig gebruiken.

Over het Achtervoegſel es *of* esse.

§ 57.

Wij treffen het aan in *meester*ES, *zondar*ES of *zondar*ESSE, *god*ES, *dienar*ES, 't onduitſche *prins*-ES en *profet*ES, en in eenige andere Subſtantieven, want men vormt er niet dan Zelfſtandige Naamwoorden mede. Ook wordt het doorgaans ſlechts aan Subſtantieven gehecht, zoo als men in de aangehaalde woorden zien kan.

Beteekenis en kracht van es.

Het dient ter zoogenaamde vervrouwelijking van mannelijke Subſtantieven, of om het begrip van een' mannelijken perſoon, dat in ſommige Subſtantieven

ligt opgefloten, op eene vrouw over te brengen. Zoo wordt *dien*AAR, een dienend man (van *ik dien*) in *dien*ARES, eene dienende vrouw herfchapen. *Meester* is een mannelijke, *Meester*ES een vrouwelijke leeraar of beheerfcher. Tot hetzelfde einde dienen bij ons ook de Achtervoegfelen ſter/ (zie hierboven bl. 69) in/ waarover hieronder, en tegenwoordig foms ook wel e/ b. v. *bakker bak*STER, *Koning Koning*IN, *echtgenoot echtgenoot*E.

Oorfprong van es *of* esse.

De accent of klem van uitfpraak, welken dit Achtervoegfel, tegen de regelmaat onzer taal aan, (zie hierboven bl. 138) naar zich trekt, toont, dat het *in zijne tegenwoordige gedaante* van vreemden oorfprong is. En zoo vinden wij het dan ook bij ons juist op dezelfde wijze gebruikt, als de Franfchen hun *esſe* bezigen in de woorden *Maitr*ESSE, *Princ*ESSE, *Duch*ESSE enz., waarin dat *esſe* weêr met den Grieksch-Latijnfchen uitgang *isſa* zamenhangt. Of voorts dat Franfche *esſe* en Latijnfche *isſa* niet weêr in den oorfprong der talen van Europa met de Duitfche Achtervoegfels op ſ/ ſe/ ſch (vergelijk bl. 97—102) ééne en dezelfde afkomst kunne gehad hebben, zoodat *meester*ES dus verklaard kan worden als bij omzetting gevormd uit *meestere*SE, *meestere*SCHE, *meestere*SKE, *dienar*ESSE *dienare*SCHE, *dienare*SKE, is eene vraag, welker te ver heen voerende beantwoording in dit gefchrift niet te pas komt. Genoeg, es/ *zoo als het tegenwoordig zich vertoont*, is buiten kijf een verfranscht Achtervoegfel. De Hoogduitfchers kennen het ook niet of fchier niet achter *echt-Duitfche* woorden. Zij gebruiken dan het Achtervoegfel in/ b. v. *Sünder*INN, *Diener*INN (*zondar*ES, *dienar*ES).

Over het Achtervoegsel et.

§ 57.

*Tromp*ET, *bank*ET en eenige weinige andere woorden vertoonen zich met dat Achtervoegsel, dat uit Substantieven nieuwe Substantieven vormt. *Sal*ET komt van *zaal*, *klink*ET van *klink*, *tromp*ET van *tromp*, d. i. eene buis of pijp, zoo als wij het woord hebben in *olijfants*TROMP voor de buisachtige snuit van een' olijfant. *Bank*ET stamt van het werkwoord *banken*, dat wel eens *tafelen* beteekende, omdat men op banken aan den disch plag zitten. *Bank*ET duidt dus bij ons een' prachtigen maaltijd aan, of wel de lekkernij, op zulk een' maaltijd gebruikt wordende, en voorts in het algemeen eene soort van lekker gebak. Wij hebben er het bastaardwerkwoord *bankettéren* van, in den zin van smullen, smulpartijen houden, waarvoor men oudtijds ook wel *banken* zeide.

Dit Achtervoegsel schijnt naar het Fransche *et*, *ette*, *uet*, gevormd, zoo als men dit aantreft in *tromp*ETTE, (trompet) in *chanson*ETTE (liedje), in *bosq*UET (bosch, boschje) enz. In het Italiaansch luidt dit Achtervoegsel *etto*, en het dient in die taal, om het denkbeeld van Verkleining uit te drukken; (zoo als daartoe bij ons je en tje dienen; vergelijk bl. 96). Die diminutieve geaardheid heeft het Fransche *et*, *ette* ook wel, als te zien is in het Adjectief *seul*ETTE, hetwelk, letterlijk vertaald, *alleen*TJES beteekent, van *seul* (alleen); en in *Lis*ETTE, d. i. *Lijs*JE, verkleinwoord van den eigennaam *Lise* of *Elise*, die uit *Elizabeth* verkort is. Dat verkleinend vermogen is echter niet in alle Fransche woorden op *et* zigtbaar, en tot ons Hollandsch bastaardachtervoegsel et strekt het zich luttel uit.

De Hoogduitschers bezigen dit Achtervoegsel ook wel, maar schrijven het **ete** / b. v. *tromp*ETE.

Van *tromp*ET ontstaat bij ons het Werkwoord *tromp*ETTEN, van *bank*ET *bankettéren*. Van *sal*ET *saletten*, *salettéren* enz.

Over het Achtervoegsel **ier.**

§ 58.

*Tuin*IER, *koven*IER, *kruiden*IER, *wijngaarden*-IER, *renten*IER, *aalmoesen*IER, *valken*IER, *ban*IER (van *baan*, 't zelfde als vaan, vaandel), *juwel*IER van *juweel* enz. zie daar Hollandsche woorden, door middel van dit bastaardachtervoegsel **ier** gevormd. Men ziet, dat de meesten derzelve afgeleide mannelijke Substantieven zijn, die een' stand, beroep of betrekking in personen van het mannelijk geslacht aanduiden.

Ier is, blijkens den daarop vallenden accent, een Achtervoegsel van onduitschen oorsprong, en niets anders dan het Fransche **ier** / op zijn Hollandsch uitgesproken. *Tuin*IER b. v. is van *tuin* op dezelfde wijs afgeleid, als in het Fransch *jardin*IER van *jardin*, (d. i. tuin) *offic*IER van *office* (d. i. ambt, bediening, en voorts krijgsbediening), *épic*IER (*kruiden*IER) van *épice* (kruiderij, kruiden) enz. In geheel zuiver Hollandsch zou *tuin*IER, *wijngaarden*IER enz. dus *tuin*ER, *wijngaarden*ER (met het Achtervoegsel **er** / (waarover bl. 62) moeten luiden, maar dit heeft het gebruik, die opperste wetgever der talen, nu eenmaal in die woorden niet gewild, en der bastaardij in dezen boven de zuiverheid den voorrang gegeven. De Hoogduitschers hebben zich van deze Fransche besmetting weten te vrijwaren, want **ier** is ook wel bij hen in gebruik, maar bijna alleen in woorden, die

van zelve reeds geheel onduitsch zijn, b. v. in *Offizier* enz. En dan nog vertoont ier zich in de Duitſche talen niet dan met de dertiende eeuw.

Of voor het overige het Franſche Achtervoegſel *ier* niet oorſpronkelijk uit het overal te vinden Achtervoegſel er (bl. 62) geſproten zij, is eene vraag, die wij hier niet behoeven te beantwoorden, en wier bevestigende beantwoording ook niets afdoet tegen het door ons gezegde over het bastaardachtige, dat ier op dit oogenblik bij ons heeft.

Van ſommige Subſtantieven op ier ontſtaan gelijkvloeijende Werkwoorden, als daar zijn *tuinieren*, *hovenieren*, *wijngaardenieren*, *rentenieren* enz. — Ook vervrouwelijken zich die Subſtantieven door middel van het Achtervoegſel ſter, b. v. van *tuin*IER komt *tuin*-IER-STER. Vergelijk hier boven bl. 69. Zij werpen daartoe echter ier niet weg, gelijk de Subſtantieven op er met dit er doen, b. v. *bakk*ER, *bak*STER, niet *bakk*-ER-STER. Es nemen zij niet aan. Van *tuin*IER *tuinier*ES te maken, gelijk van *meester meester*ES, ware tegen 't gebruik.

Over het Achtervoegſel iet.

§ 59.

Dit Achtervoegſel kan eigenlijk niet in aanmerking komen, daar het achter oorſpronkelijke Hollandſche woorden, voor zoo ver ik weet, niet gebruikt wordt.

*Herm*IET, (kluizenaar, woestijnier) van een Grieksch woord, dat woestijn of woestenij beteekent, afkomſtig, is geheel onecht.

Iet is het Latijnſche of Grieksch-Latijnsch Achtervoegſel *ita*, bij de Franſchen *ite*, b. v. *hermite*, *proſelite* (d. i. volgeling of aanhangeling).

Over het Achtervoegsel in/ inne.

§ 60.

Een zeer gebruikelijk Achtervoegsel, gelijk wij het zien in *vriend*IN, *koning*IN, *vorst*IN, *vijand*IN, *god*IN, *wolv*IN, *ap*IN, *beer*IN, *leeuw*IN, *ezel*IN, *grav*IN, *keizer*IN, *gemal*IN, *moor*IN, enz. enz.

Er ontstaan van Substantieven nieuwe vrouwelijke Substantieven of zelfstandige Naamwoorden door dit Achtervoegsel.

Beteekenis en kracht van in.

Het strekt doorgaans bij ons ter vervrouwelijking van mannelijke Substantieven, dat wil zeggen, het strekt, om het begrip van iets, dat aan een' mannelijk persoon wordt toegekend, op eene vrouw over te dragen. *Vriend*, van *vriën*, d. i. *liefhebben*, *vrijen*, is de *vriend-man*, *vriend*IN de *vriend-vrouw*.

In komt dus hierin met het Achtervoegsel es overeen, (vergelijk bl. 143) welk es echter doorgaans aan reeds met een duidelijk Achtervoegsel voorziene woorden gehecht wordt. Van *meest*ER maken wij wel *meester*ES, maar niet *meester*IN, van *zond*AAR *zondar*ES, maar niet op zijn Hoogduitsch *zondar*IN (*sünder*INN). — In sommige woorden heeft men es en in beide, b. v. *god*ES, *god*IN.

Het Achtervoegsel ster/ dat ook in een' zekeren zin vervrouwelijkt, (zie bl. 69) kan in niet vervangen, eerder kan in zulks ster. *Bakk*ER, *bakker*IN zou nog half en half door den beugel kunnen, ja, is zelfs geldig in het Hoogduitsche *Bäcker*INN, maar *vriend*, *vriend*STER voor *vriend*IN ware onzin.

*Woest*IJN van *woest*, schijnt ook bij ons tot de woorden, door in gevormd, te behooren, en zoo

veel als *woest*IN (oud-Duitsch *wuost*-INNA, *wuast*INNA) te zijn. Hier komt het begrip van vervrouwelijking evenwel niet te pas.

Oorſprong van in.

Naar den ſterken klemtoon te oordeelen, die bij ons op dit Achtervoegſel valt, wordt men verlokt het voor onzuiver van oorſprong, ten minſte voor vervalscht door vreemden tongſlag aan te zien. Zie bl. 138.

En zoo zou het wel naar het Latijnſche Achtervoegſel IN-*a*, zoo als wij dit b. v. in *reg*-IN*a* (koningin) van *rex* (koning), dat van *regere* (regeren) komt, aantreffen, kunnen gevormd zijn. Ik moet hier echter opmerken, dat men in het Hoogduitsch niet op in den nadruk der uitſpraak laat vallen. *Gött*INN b. v. wordt niet, (als ons *god*IN) *Gött*INN, maar *Gött*INN uitgeſproken; waardoor de kracht van het bewijs, uit den accent getrokken, zeer verzwakt wordt, en men ten ſlotte misſchien moet zeggen, dat het ſchijnbaar bastaardachtige van dit Achtervoegſel ſlechts aan onze *Nederduitſche* uitſpraak (die zich hier misſchien door het Latijn en Fransch heeft laten van het ſpoor brengen) toe te ſchrijven is. Ook is het niet te ontkennen, dat in reeds in zeer oude Duitſche tongvallen wordt aangetroffen, waarin het *inna*, *unna*, later *in*, *inne* luidt. Tevens vindt men het in vele hedendaagſche Duitſche talen, vooral ook in het Hoogduitsch. Het verdiende dus door TEN KATE eigenlijk niet onder al dat bastaardvolkje der derde klasſe van Achtervoegſelen geplaatst te zijn.

Over het Achtervoegſel igt.

§ 61.

't Is achter ſommige Hollandſche woorden

aan te treffen, b. v. achter de Subſtantieven *fluit*, *droog*, *harp*, *klok*, *bloem*, waarvan de afgeleide Subſtantieven *fluit*IST, *droog*IST, (verkooper van droogerijen, gedroogde kruiden, in het Fransch *drogues*) *harpen*IST, *klokken*IST, *bloem*IST (bloemminnaar, bloemhandelaar) ſtammen. Men ziet, dat er ſoms eene *n* voor **iſt** geplaatst wordt, misſchien om de gemakkelijkheid der uitſpraak te bevorderen. *Klokken*IST (klokkeſpeler) b. v. ſtaat voor *klokke*IST of *klokk*IST. De Hoogduitſchers plaatſen het Achtervoegſel **in** (zie bl. 148) nog wel eens achter zulke met **iſt** gevormde Subſtantieven, die zij anders weinig gebruiken; b. v. van *Harfen*ER (harpenaar of *harpen*IST) heb ik wel *harfen*ISTINN (harpenaarſter) gevonden. Wij doen dat niet. Des noods zou men zich misſchien met toevoeging van **e**/ waarover bl. 127, bij ons kunnen veroorloven te zeggen: zij is eene regte *bloem*ISTE voor bloemliefhebſter.

Iſt zweemt in kracht iets naar **er**/ **ier**. Naar den ſterken klemtoon te oordeelen, ſchijnt het een basterdachtervoegſel, uit het Grieksch-Latijnſche *ista*, in 't Fransch *iste* gevormd, b. v. *Jean Bapt*ISTE (Johannes de Dooper.)

Over het Achtervoegſel **ij**/ **ije**/ *ſchijnbaar ſoms* **erij**/ *voorts over* **ei**.

§ 62.

Wij zien het in *maatſchapp*IJ, *voogd*IJ of *voogd*IJE, *huichelar*IJ, *hovaard*IJ, (van hoogvarend) *bastaard*IJ, *toover*IJ, *woesten*IJ, *bakker*IJ, *boeker*IJ, *razern*IJ, (verbastering van *razer*IJ) *ſnoever*IJ enz. De laatſte woorden ſchijnen uit de denkbeeldige werkwoorden *ik bakker*, *boeker*, *razer*, d. i. ik bak bij herhaling ik zamel boeken enz., en niet uit de Subſtantieven *bakker* en *boeker* te moeten worden afgeleid, ten zij men in zulke vormen als *bakker*IJ enz. bloot misbruik

en verbastering zien wil. **ij** duidt eene handeling, of haar uitwerkfel, of de plaats daarvan aan. In beteekenis komt het veel met **ing** overeen. *Maatfchapp*IJ enz, wilde zulks 't gebruik, zou b. v. met het Achtervoegfel **ij** niet ongepast *maatfchapp*ING, *voogd*ING, *toover*ING enz. kunnen luiden. Er is evenwel foms een denkbeeld van minachting met **ij** verbonden; b. v. dat is *prater*IJ, *babbelar*IJ, *naloo-per*IJ, *zwijner*IJ, (op zijn Hoogduitsch *fchweine-rei*) *aper*IJ, enz., welke woorden echter meer in den omgangs-, dan in de boekentaal te huis hooren. —
Dit Achtervoegfel, oudtijds **ië** luidend, is, blijkens den accent, van vreemden oorfprong, en naar het Latijnsch, of middeleeuwsch-Latijnsch of Romanisch *iă*, *iē* gebootst. De oudfte Duitfche tongvallen kenden het niet. Later begint het zich het eerst in Duitfche woorden van vreemden oorfprong te vertoonen, b. v. in *astronom*IE, *prophez*IE, *abbet*IE, (d. i. *abdij*, van 't Latijnfche *abbat*IA). Met de dertiende eeuw hecht het zich bij ons en andere Duitfchers ook aan echt-Duitfche woorden. De Hoogduitfchers fchrijven het thans **ei**/ en gebruiken 't niet minder dan wij Hollanders. Met **ij** moet men bij ons **ei** niet verwarren, dat in fommige meer onduitfche woorden, als Achtervoegfel voorkomt, b. v. in *liver*EI, *fchalm*EI (zijnde dit laatfte woord vermoedelijk van 't Franfche *chalumeau*, d. i. rietpijp, en dit van 't Latijnfche *calamus*). Evenwel fchijnt **ei** met **ij** zamen te hangen, en een op zijn Hoogduitsch gefchreven **ij** te zijn.

Over het Achtervoegfel **ment.**

§ 64.

Wij hebben het in *dreige*MENT, op zijn goed Hollandsch *bedreiging*, *dreigtaal*. Andere Hollandfche woorden op **ment** herinner ik mij niet. **Ment**

is het Latijnsche Achtervoegsel *mentum* ('t Fransche *ment*) in *docu*MENTUM, *testa*MENTUM, bij ons *docu*MENT, *testa*MENT. Naar zulke bastaardwoorden is *dreige*MENT, waarvan het voorste deel zuiver Duitsch is, gevormd.

Over het Achtervoegsel **oen.**

§ 65.

Dit bastaardachtervoegsel komt eigenlijk niet eens, geloof ik, achter echt-Duitsche woorden voor. *Saiz*OEN, *fest*OEN, *lat*OEN, *kat*OEN, *rantf*OEN, *fatf*OEN (waarvan *fatfoenéren*) *mel*OEN, *galj*OEN, *harp*OEN, *blaz*OEN schijnen allen, ten minste de meesten, uit den vreemden. **Oen** luidt in het Fransch *on*, in het Italiaansch *one.*

Over het Achtervoegsel **teit.**

§ 66.

Ook slechts in 't een of ander vreemd woord gebruikelijk, b. v. in *majest*EIT. **Teit** is het Latijnsche Achtervoegsel *tas*, in het Fransch *té*. *Majes*TAS, *Majes*TÉ beteekenen beide letterlijk *grootheid*, of nog letterlijker *grooterheid*, van het Latijnsche Adjectief *majus*, *major*, d. i. grooter, ouder.

Van meer zulke bastaard-Achtervoegselen spreken wij niet, daar zij bijna niet voorkomen, **ent** b. v. in *Stud*ENT, **aal** in *kan*AAL, **ant** in *predik*ANT, (van 't Latijnsche *praedicare* en zijn Deelwoord *praedicans*), **uur** / 't Latijnsche *ura*, in *schrift*UUR, *kwets*UUR enz.

§ 67.

En zoo hebben wij nu de drie klassen der Achtervoegselen van Afleiding, dat wil zeggen, de zoodanigen, die zich meer of min duidelijk vertoonen, afgehandeld. Men kan bij de opgenoemden nog wel

enkele andere misſchien voegen, maar deze zijn te moeijelijk van de woorden, waarmede zij vereenigd worden, af te ſcheiden, ja ſoms te twijfelachtig, dan dat wij er in een geſchrift, waarin de gronden eener eenigzins zekere, en niet eener bloot gisſende Woordafleidkunde (zie § 3) ontvouwd worden, bij zouden kunnen ſtilſtaan. Ook veronderſtelt de beſchouwing van zulke min zekere Achtervoegſelen meer taalkennis, dan ik bij de Lezers van deze bladen over het algemeen veronderſtellen moet.

Ten ſlotte geven de hier behandelde Achtervoegſelen nog gezamenlijk tot de volgende opmerkingen aanleiding:

1). Men ziet, dat ſommige van dezelve dienen, om Subſtantieven, anderen om Adjectieven, nog weêr anderen om Subſtantieven en Werkwoorden, nog weêr anderen om Subſtantieven, Adjectieven en Werkwoorden, ja meer rededeelen te vormen.

2.) Men ziet, dat bij het vormen der Subſtantieven ſommige dier Achtervoegſelen, als b. v. **er**, **aar**, **ſter** enz. dienen, om het begrip van een' werker of werkſter uit te beelden, anderen, als b. v. **el**, ſoms dat van een werktuig, anderen, als b. v. **ing**, **nis** dat van werking, anderen, als b. v. **ling**, **aard**, **aan** enz. aard, afkomst, bediening, ſtand, betrekking, anderen, als **de**, **te**, **em**, **ſem**, **ſe** enz., om ſoms meer ſtoffelijke, anderen als b. v. **heid**, om ſoms meer onſtoffelijke zaken aan te duiden, anderen, als **ke**, **je**, om het begrip van verkleining te beteekenen enz. enz. — Achtervoegſelen, waarmede wij Adjectieven, en daarvan ſtammende Adverbiën afleiden, drukken, gelijk men ziet, de eigenſchappen uit, of van gelijkheid, overeenkomst, neiging enz., gelijk **ig**, **achtig**, **zaam**, **ſch** enz., of van de ſtof en natuur van iets, als b. v. **en**, of van berooving en gemis, als **loos** enz. enz. enz. Het is echter niet zelden zeer

moeijelijk, de verschillende beteekenissen, die deze en gene Achtervoegselen aan de woorden, door hen gevormd, bijzetten, tot een bepaald hoofdbegrip te brengen, weshalve men vooral niet te sterk drukken moet op hetgeen wij te dien aanzien van sommigen hunner gezegd hebben. De Substantieven b. v. op **de** en **te** geven, ja, soms wel eens iets afgetrokkens of abstracts te kennen (zie bl. 95), en komen daarin eenigzins met die op **heid** (bl. 122) overeen, gelijk men in *stil*TE, *vreug*DE, *lief*DE, *vrolijk*HEID, *goed*HEID enz. zien kan, maar men zou zich zeer bedriegen, indien men die beteekenis in al dergelijke Substantieven zoeken wilde. Vaak drukt **te** / **t** / **de** / **d** bloot het gewrocht eener handeling, en dus iets passiefs uit. *Graf*TE of *graf*T van **graven** / is iets, door graven voortgebragt. *Schrif*T is het geschrevene enz. In nog weêr andere Afleidsels met **d** en **t** heerschen nog weêr andere beteekenissen. Een zoo beknopt geschrift echter als dit, kan onmogelijk al die *nuances* of schaduwingen aanroeren.

3.) Moeijelijk is het ook soms op te geven, achter welke soort van taal- of rededeelen (*partes orationis*) ieder Achtervoegsel zich zoo al hechten laat. Men zal opgemerkt hebben, (en wij hebben het ook hier en daar bepaaldelijk uitgedrukt) dat sommige Achtervoegsels schier alleen achter Werkwoorden, anderen alleen achter Werkwoorden en Substantieven, anderen achter Werkwoorden, Substantieven en Adjectieven, anderen schier alleen achter Substantieven of Adjectieven, enkelen ook achter kleinere rededeelen zich plaatsen. Intusschen is het wel eens niet gemakkelijk te beslissen, of men in deze en gene woorden het Achtervoegsel als gehecht aan een Werkwoord, dan wel aan een ander taaldeel te beschouwen hebbe. Is **ig** in *slaper*IG b. v. vereenigd met een denkbeeldig Werkwoord *slaperen*, of met het Substantief *een slaper?* Vergelijk bl. 88. In

honderden van woorden daarenboven is de geheele romp onkennelijk. Zie het gezegde op bl. 64.

Ik heb, bij die onzekerheid, niet overal bepaaldelijk durven opgeven, achter welke soort van stam- of afgeleide woorden zich dit of dat Achtervoegsel ter voortbrenging van nieuwe woorden hechten laat. 't Liefst, voor het overige, en het meest, paren de Achtervoegsels zich met een Werkwoord, Adjectief of Substantief, 't minst met de kleiner rededeelen of Partikelen, als daar zijn Adverbiën, Conjunctiën, Praepositiën, en Interjectiën. Men heeft evenwel b. v. van *na*, *na*ËR, nu bij zamentrekking *naa*R, (zie bl. 66) van *op* OVER, van *voor vor*IG, van *over over*IG enz. Ook heeft men Werkwoorden, die regtstreeks en zonder Achtervoegsel van een Tusschenwerpsel of Interjectie zijn afgeleid; van *foei*, b. v. *foeijen*, *verfoeijen*, van *ju*, *jui* vermoedelijk *juichen*, van *sus*, *sus* denkelijk *susfen*, van *sa*, *sa* misschien *sarren*.

Afleidsels, door middel van Achtervoegsels uit Voornaamwoorden gevormd, zijn er ook wel, maar voor een ongeoefend oog niet zeer zigtbaar, weshalve wij ze hier met stilzwijgen voorbijgaan. Zoo ook de Afleidsels van Telwoorden, b. v. van *een een*IG.

In een uitvoerig en eigenlijk geleerd geschrift (op welken naam dit werkje geene aanspraak maakt) zou dit alles naauwkeurig moeten uiteengezet worden.

4.) Men ziet, als reeds met een woord gezegd is, dat sommige Achtervoegselen zeer voelbaar zijn, en zich zeer gemakkelijk van het woord, waaraan zij zich hechten, laten afscheiden, als b. v. **aar**/ **aard**/ **ling** en bijna alle overige van de tweede en derde klasse, dat anderen integendeel met zulk een woord bijna zijn ineengegroeid en schier voor een dagelijksch oog niet van hetzelve te onderkennen;

als b. v. em / ſt / ſ / t en vele anderen der eerſte klasſe.

5.) Men ziet, dat ſommigen in zich-zelve een' verſtaanbaren zin opleveren, ja de kennelijkſte ſporen vertoonen van oudtijds afzonderlijke woorden geweest te zijn, dat anderen integendeel bloot uit één of een paar letters beſtaan, zonder dat men zeggen kan, waardoor nu juist die letters, als Achtervoegſel gebruikt, zulk eene kracht van afleiding hebben, of hoe men er in de taal aan gekomen zij, om ze tot zulk een einde te bezigen. Vergelijk de gezegden over den oorſprong van bijna al de Achtervoegſelen der eerſte klasſe.

6.) Men ziet, dat door ſommige Achtervoegſelen veel, door anderen ſlechts weinig woorden gevormd worden. Tot de rijkſten behooren b. v. er / el / ing en dergelijke. Tot de armſten de bastaardachtervoegſelen der derde klasſe, b. v. aan / ier / igt enz.

7.) Men ziet, dat ſommige Achtervoegſelen nog een' frisſchen bloei en jeugdig leven vertoonen, anderen integendeel half dor en vermolmd ſchijnen. Door middel van de eerſte laten zich dus nog dagelijks nieuwe afleidſels ſcheppen. De vormkracht der laatſte bepaalt zich meer tot de woorden, die er nu eens mede gemaakt zijn. Aan niemand zal het b. v. ſtuiten, dat men ons Achtervoegſel er achter een aantal woorden plaatſe, die nu eerst daarmede vereenigd worden. Neem eens, dat men van *viool* *viol*ER, van *orgel* *orgel*ER make. Slechts een paar dagen behoeven zulke woorden gebruikt te worden, en ze hebben het burgerregt. Zou men echter ook nog zoo ligt met het Achtervoegſel aar nieuwe afleidingen kunnen ſcheppen? b. v. *ſluit*AAR, *ſchrijv*AAR voor *ſluit*ER, *ſchrijv*ER enz. Gevoelt men niet, dat dit Achtervoegſel meer binnen den kring van die woorden beperkt is en blijft, die er eens

mede gevormd zijn, en dat het zich aan nieuwe moeijelijker hechten laat, dan er? Zoo is nis veel stugger en onbruikbaarder, dan ing en ling. Vooral het laatste helpt nog dagelijks nieuwe derivaten vormen, als in *lote*LING en soortgelijke woorden te zien is. Maar wij behoeven geen meer voorbeelden, om dat verstorvene van het eene, dat nog meer levende van het andere Achtervoegsel in het licht te stellen. Hoe duidelijker zich de beteekenis van een Achtervoegsel door de groote menigte van woorden, die het in de taal gebragt heeft, voelen laat, of ook hoe meer het een woord op zich-zelf uitmaakt en door zich-zelf verstaan kan worden, des te beter zal het nog telkens nieuwe afleidsels telen kunnen.

8.) Men ziet, dat de echt-Duitsche (Opper- en Nederduitsche) Achtervoegselen der eerste en tweede klasse allen van hoogen ouderdom zijn, terwijl de bastaards of zoogenaamde *Volopklemstaartigen*, die in de derde klasse behooren en waarvan velen alleen aan 't Hollandsch eigen zijn, zich meestal eerst in de elfde, twaalfde en dertiende eeuw beginnen te vertoonen. Evenwel ook de echt-Duitsche Achtervoegselen treden allen niet even vroeg in de Duitsche talen te voorschijn. Ook zijn allen bij alle Duitsche stammen niet even geldig.

9.) Men ziet, dat de woorden, door Achtervoegsels gevormd, soms één, soms meer Achtervoegselen hebben. In *wand*EL (bl. 76) heeft men er één, el namelijk, in *wand*-EL-ING twee, el en ing; in *laster*AAR (voor zoo ver *laster* niet zelf reeds is afgeleid) één, te weten aar; in *laster*-AAR-STER twee, aar en ster. Bij wijlen komen, als in *teug*-EL-LOOS-HEID drie Achtervoegselen in één woord voor, enkele keeren zelfs vier, als men in den wortel-zelven nog een' dieperen wortel zoeken, en woorden, gelijk b. v. *berg* en soortgelijke, reeds als afgeleid,

wil. Eene zoodanige woordafleiding echter ware voor dit geschrift te fijn uitgeplozen. Vergelijk over *berg* bl. 91.

10.) Wij merken nog op, dat vele echt-Duitsche Achtervoegselen zich ook vertoonen in woorden van vreemden oorsprong, b. v. **er** in *keiz*ER, **el** in *temp*EL, **aar** in *kandel*AAR enz. Niet van allen evenwel geldt dit, en in een uitvoeriger geschrift dan dit zijn kan, ware het niet onbelangrijk dit nader te ontwikkelen.

11.) Wij moeten voorts hier nog herhalen, dat wij slechts zoodanige afleidingslettergrepen aan het einde der woorden beschouwd hebben, als zich op eene kennelijke wijze voordoen. Wil men in het gebied der gissende Etymologie (vergelijk § 3) treden, dan moet men geregeld alle letteren doorloopen, en vragen, in welke woorden is b. v. de **r** / de **ſ** / de **l** / de **p** / de **ſt** / de **g** / de **n** / de **nd** / de **ng** / de **ngſ** / de **d** / de **t** / de **ſt** / de **m** enz. enz. een Achtervoegsel van afleiding? Onder de **r** b. v. behooren dan onze Achtervoegsels **er** / **aar** / en zoo in andere vroeger of later Duitsche talen *are*, *ari*, *ur*, *or* enz., waarin nu eens eene vokaal vóór, dan na, dan vóór en na beide, bij de **r** gevoegd wordt, of wel waarin de **r** geheel alleen het middel van afleiding uitmaakt. Vergelijk op bl. 66 het gezegde over de zamentrekking van **er** / als mede dat op bl. 80 over **em** / **m**. Zoo ook hetgeen over sommige vermoedelijke afleidingen door middel der letter **ſ** op bl. 99 is aangemerkt. Wanneer men echter alles zoo fijn uitpluizen wil, wandelt men dikwerf op een' glibberigen en onzekeren bodem, waarvan minkundigen het best doen zich verwijderd te houden, en dien wij dus met de Lezers van dit geschrift niet hebben willen betreden. Tot zulke meer gissende Etymologische onderzoekingen (gelijk ik zoo hier en daar er even een' wenk van heb gegeven) behoort ook

de vraag, of men b. v. niet op dezelfde wijze, als wij *met zekerheid heil*AND, *vij*AND, *a*VOND en ſoortgelijke woorden voor oorſpronkelijke Deelwoorden of Participiën kunnen aanzien, (zie bl. 105) een aantal andere Subſtantieven op **nd** uitgaande voor zulke zamengetrokken Participiën te houden hebbe, b. v. of men de woorden *ha*ND, *ta*ND, *ra*ND, *za*ND enz. niet kunne verklaren door *ha*ËND, *ta*END, *ra*ËND, *za*ËND, d. i. *de haënde*, *de taënde*, *de raënde* enz. Wel mogelijk! maar wie kent evenwel de Werkwoorden *haën*, *taën* enz., waarvan zulke Deelwoorden dan afſtammen? Men kan zulke Verba ſoms wel eenigzins *veronderſtellen*, men kan uit andere beſtaande Werkwoorden wel eenigermate gisſen, dat zulke wortelverba in den eerſten aanvang der taal beſtaan hebben, maar men kan zich ten aanzien van vele woorden hierin ook bedriegen, en zulk een woord op **nd** kan ſoms een Werkwoord van eene geheel andere beteekenis tot vader gehad hebben, dan datgene, hetwelk men voor dien vader houdt.

Om kort te gaan, de Etymologie wordt in zulke gevallen zeer onzeker, en, bij al den eerbied, welken men voor het vernuft en de kundigheden van den Heer BILDERDIJK hebben moge, moet men echter niet zelden meesmuilen, als men ziet, hoe ſtout deze groote Dichter zulke bloot gisbare Etymologiën, als waren het onfeilbare Evangeliën, voordraagt, en daarop zijne leer der Geſlachtsbepaling poogt te gronden. Vergelijk hier ook nog het gezegde op bl. 23.

12.) Eindelijk! Men zal uit het vlugtig daarover door mij aangeſtipte hebben kunnen opmerken, dat de oorſprong van vele Achtervoegſelen nog zeer onzeker is, zoodat ik, al ware ik er ook bekwaam toe, mij niet heb willen verdiepen in gisſingen over dien oorſprong, en ſlechts ter loops het gevoelen van ſommige geleerden over denzelven heb aangeroerd. De hoofdvragen bij zulk

een onderzoek blijven altijd deze drie: 1) is het Achtervoegſel, waarover men ſpreekt, in den oorſprong der taal een afzonderlijk, op zich-zelf ſtaand woord geweest, dat eene bepaalde beteekenis had, of 2) was het oorſpronkelijk eene ſoort van Buigingsdeel (zie bl. 13), of wel 3) was zulk een Achtervoegſel blootelijk eene beteekenlooze toegevoegde letter of ſyllabe, waaraan men evenwel willekeurig of onwillekeurig eene zekere kracht hechtte, om, het zij het begrip van een' werker of werkſter, het zij van eene werking, het zij van het gewrocht eener werking, of wat dan nu het gezegde Achtervoegſel beduiden moge, uit te drukken? Deze vragen zijn ten aanzien van ſommige Achtervoegſelen vrij gemakkelijk te beantwoorden, want verſcheiden derzelve, als b. v. **loos**/ **ſchap**/ **baar**/ **heid** enz. zijn zeer vermoedelijk oudtijds ook afzonderlijk gebruikte woorden geweest, gelijk zoo van den anderen kant AND, OND, END (zie bl. 105) regtſtreeks Buigdeelen des Deelwoords genoemd kunnen worden, maar welk antwoord zal men op die vragen geven, wat b. v. de meeste Achtervoegſelen der eerſte klasſe aangaat, al daar zijn **er**/ **em**/ **el**/ **ſem**/ **ſ**/ **ig** enz? Wie zal ons zeggen, hoe die eigenlijk ontſtaan, wat die oorſpronkelijk geweest zijn? Zijn het afzonderlijke woorden geweest, wat hebben zij dan beteekend, en welke bewijzen kan men voor het beſtaan van zulke woorden bijbrengen? Waren het Buigdeelen, waren b. v. de Achtervoegſelen **ſch** en **en** de *ſ* en *n* van den tweeden naamval (zie bl. 102 en 87) (*), wat

(*) Hier moet ik met een woord opmerken, dat het over 't algemeen eene belangrijke vraag is: in hoe ver kan men ſommige Buigdeelen en ſommige daarmede in gedaante overeenkomende Achtervoegſelen voor één en dezelfde in hunnen oorſprong houden? Is er b. v. in den aanvang der

is men dan nog gevorderd, want zoo rijst de nieuwe vraag: hoe zijn weêr die Buigdeelen ontſtaan, welke reden heeft men er voor gehad, om b. v. het begrip, dat in den tweeden naamval ligt opgeſloten, door middel van *ſ* of *n* bij ons uit te drukken? Moet men die *ſ* of *n* (en welke vokalen men daar nu vóór of achter geliefde te voegen) als bloote letteraanhechtingen, dan wel als in den oorſprong afzonderlijke, verſtaanbare woorden beſchouwen? — Gelooft men het eerſte, en houdt men eindelijk en die Buigdeelen, en tevens al die duistere Achtervoegſelen der eerſte klasſe voor zekere, aan de woorden

taal overeenkomst geweest tusſchen ons Buigdeel van den Comparatief ER (*groot*, *groot*ER) en het Achtervoegſel **er**/ waarover bl. 62? Was de uitgang van den Superlatief ST (*groot*, *groot*ST) oudtijds hetzelfde, als ons Achtervoegſel **ſt** in *kun*ST, *gun*ST enz., waarover bl. 102)? Laat het Flectiedeel der Onbepaalde wijze wijze onzer Werkwoorden, dat van EN, b. v. in *hoor*EN, *ſprek*EN, of wel laat dat EN in den eerſten en derden perſoon des Meervouds van de Verba, b. v. *wij*, *zij lez*EN, *handel*EN enz. zich uit éénе bron afleiden met ons Achtervoegſel **en**/ b. v. in *mol*EN, *goud*EN, waarover bl. 83, en hangen die verſchillende EN dan in den oorſprong ook ſoms weêr met het Buigdeel des Meervouds onzer Subſtantieven en Adjectieven met N of EN (*boek*, *boek*EN b. v.), of wel met het EN des Genitiefs, b. v. *de mensch*, *des menſch*EN, zamen? Is er oorſpronkelijk eenige maagſchap tusſchen s, als Meervouds-, of wel als Genitiefsteeken, (b. v. *de kok*, *de kok*s, *des kok*s) en tusſchen **ſ** als Achtervoegſel van Afleiding in *ſpit*s, *ſlon*s enz., waarover bl. 97)? Heeft het Buigdeel DE of TE in de Onvolmaakt Verleden Tijden onzer Gelijkvloeijende Werkwoorden, b. v. *ik druk*TE, *ik hoor*DE, *ik bouw*DE, ook punten van aanraking gehad met de Achtervoegſelen **de**/ **d**/ **te**/ **t** in *lief*DE, *vreug*DE, *deug*D, *ſchrif*T enz. (waarover bl. 93)? Wie zal op deze en meer

gehechte letteren of lettergrepen, *die ſlechts in verbindtenis met die woorden eenige beteekenis hadden, en die nooit op zich-zelf ſtaande, ook afzonderlijk gebruikte woorden hebben uitgemaakt*, zoo kan men toch altijd vragen: welke is dan de reden, dat men bij die aanhechting van letteren of lettergrepen, om b. v. dit begrip uit te drukken, de **r** / om dat de **l** / om een derde de **m** bezigde? Kortom, men komt dan weêr tot die moeijelijke beſpiegelingen over den aard der eerſte grondklanken in de taal, waarvan hier boven bl. 23 een enkel woord gerept is.

ſoortgelijke diepgaande vragen een ſtellig, hetzij bevestigend, hetzij ontkennend antwoord durven geven; want wie kent nog den oorſprong der Buigdeelen en veler Achtervoegſelen? Wie legt ons uit, hoe men b. v. op het denkbeeld gekomen zij, om het begrip van Meervoud bij ons door de letter N of S aan te duiden? Wie zegt ons, wat die S of N eigenlijk geweest zij, en waarom men niet heengegaan is, om, gelijk, meen ik, in het Maleitsch plaats heeft, het Meervoud door eene herhaling des woords te kenmerken? *Paard paard* b. v. voor *paard*EN, *boek boek* voor *boek*EN? Wie zegt ons, of die Buigdeelen van Naam- en Werkwoorden in den aanvang der taal al dan niet woorden op zich-zelve geweest zijn, of (om bij het Meervoud te blijven) dat EN van ons Meervoud ook b. v. *veel*, *meer*, of zoo iets kunne beteekend hebben, zoodat *paard*EN hetzelfde kunne geweest zijn, als *paard* VEEL, *paard* MEER dat is, *veel paarden*, *meer dan een paard?* Inderdaad, bij dergelijke vragen, waarover het genoeg zij hier voor nadenkenden een' enkelen wenk te hebben gegeven, verliest men zich in gisſingen. Onderwijl is de zamenhang, die er tusſchen Buig- of Flectiedeelen, Voor- en Achtervoegſelen, en Koppelingen (over welke laatſte hier onder breedvoerig) heerscht, bij wijlen te zeer in het oog loopend, dan dat zulke vragen niet bij ons zouden opkomen.

Niemand zal het derhalve vreemd kunnen vinden, dat in een voor het groot Publiek gefchreven werkje, als het onderhevige, fpitsvindige onderzoekingen naar den oorfprong van ieder Achtervoegfel vermeden zijn.

En dit zij over de Achtervoegfelen, die bronnen van rijkdom voor onze taal, genoeg. Wij gaan tot de befchouwing der Voorvoegfelen over, waarbij wij echter herhalen moeten hetgeen op bl. 29. door ons gezegd is, dat namelijk de vorming van woorden met behulp dier Voorvoegfelen door fommige Taalkenners geene *Afleiding*, maar *Zamenftelling* of *Koppeling* geheeten wordt. Wij bepalen echter duidelijkheidshalve met TEN KATE de Zamenftelling tot de vereeniging van twee of meer, elk ook afzonderlijk bruikbare woorden, b. v. *avondmaal*, *ftrandrotskloof*, *voorgevoel* enz. Afzonderlijke woorden nu zijn de onfcheidbare Voorvoegfelen, waarvan wij nu fpreken zullen, niet meer. **Ver** in VER*loopen* is even min alleen te gebruiken, als **er** in *loop*ER en **fchap** in *priester*SCHAP. Nog minder zijn *die* Voorvoegfels of Praefixen als afzonderlijke woorden te befchouwen, welke flechts uit eene enkele letter beftaan, gelijk b. v. de **k** in K-*nijpen*, dat van *nijpen* komt. En of voor het overige het Voorvoegfel de afleiding aan den kop, het Achtervoegfel haar aan den ftaart des woords te weeg brenge, is tamelijk onverfchillig. Ook de wijze, waarop wij woorden, met die Voorvoegfels gevormd, uitfpreken, geeft ons een zeker regt, om ze niet onder de Koppelingen of Compofita te rangfchikken. Terwijl toch (gelijk wij hier onder zien zullen) in Zamenftellingen of Koppelingen de accent doorgaans eenigzins op het eerfte woord rust, b. v. *daglicht*, trekt over het algemeen het Voorvoegfel dien zelden naar zich, b. v. *gehoor*, *begrip*, *ontzet*, *hernieuwd* enz.

d). *Over de Voorvoegſelen van Afleiding.*

§ 68.

Onze voornaamſte Voorvoegſelen van afleiding zijn **ge / be / ver / er / her / on / ont.**

Men kan hier nog een enkel weinig gebruikelijk bijvoegen, b. v. **ant / wan /** en voorts eenige voorgevoegde letters, waarover ſtraks nader.

Over het Voorvoegſel **ge.**

§ 69.

Wij hebben het in GE*lukken*, GE*denken*, GE*raken*, GE*zond*, GE*zwind*, GE*hoorzaam*, GE*ring*, GE*meen*, GE*vogelte*, GE*bloemte*, GE*ſprek*, GE*deelte*, GE*noot*, GE*vloek*, GE*brek*, GE*raas*, en duizend andere Werkwoorden, Subſtantieven en Adjectieven. Men moet het niet verwarren met het voorgevoegde Buigingsdeel onzer Deelwoorden GE, b. v. *hooren*, *hoorde*, GE*hoord*, *ſpreken*, *ſprak*, GE*ſproken.* Dit GE van het Participium bedoelen wij hier niet. Vergelijk het gezegde over het onderſcheid tusſchen Buigingsdeelen en Achtervoegſelen in § 8. Of er intusſchen niet een zamenhang zij tusſchen dat Buigingsdeel GE en het Voorvoegſel **ge** / ziedaar eene vraag, tot de diepere taalkennis, en niet in dit geſchrift behoorende. Zoo ook, of men rekenen moet, dat in woorden als GE*loop*, GE*vloek*, het Voorvoegſel **ge** met het Subſtantief *loop*, *vloek*, dan met het Werkwoord *ik loop*, *ik vloek* vereenigd zij.

Kracht en beteekenis van **ge.**

Dit Voorvoegſel zet in vele Werkwoorden tegen-

woordig dikwerf bijna geene verandering aan hunne beteekenis bij. *Lukken* en GE*lukken*, *denken* en GE*denken* b. v., wat verſchil is er tusſchen, dan dat het tweede wat deftiger luidt dan het eerſte? Van daar dat **ge** in zoo vele woorden nu gebruikt wordt, dan weggelaten, zoo als men in dat *lukken* en GE*lukken*, *luk* en GE*luk* zien kan. Van daar, tevens, dat ſommige Duitſche talen het zelden hebben, zoo als b. v. de Scandinavisch-Duitſche en het Engelsch. Wat meer is, ook het Buigingsdeel GE heeft men niet in de Deelwoorden dier talen. De Engelſchen zeggen: *ik heb hoord*, *ik heb daan*, (*i have heard*, *done*) voor GE*hoord*, GE*daan*, iets waarin de Groningers en Friezen met hen overeenſtemmen, die ook GE in het Participium of Deelwoord weglaten. Met dat al is het niet onmogelijk, dat die talen dit Voorvoegſel oudtijds gehad hebben.

Sommige Subſtantieven, die met **ge** gevormd worden, drukken hetzelfde uit, wat in andere door een Achtervoegſel wordt aangeduid. *Het* GE*hoor* b. v. zou, hadde het gebruik zulks gewild, op eene andere wijze hebben kunnen luiden: *de hoor*ING, *het* GE*zigt*, *de zien*ING. Vergelijk bl. 114. Moeijelijk is het echter, de fijne zinsonderſcheiding in al zulke Subſtantieven met **ge** afgeleid, en hunne verhouding tot andere woorden van denzelfden ſtam op te geven. Vergelijk eens tegen elkaâr *het* GE*lach*, *het lagchen*, en *de lach*, of wel *het* GE*loop*, *het loopen*, *de loop*; of wel *het* GE*bak*, *het Gebakkene*, *het bakken*, *het bak*SEL, over welk **ſel** bl. 77. Dat ſommige Subſtantieven met **ge** zuivere Deelwoorden zijn, kan men uit *het* GE*bak* zien, hetwelk zeker bij afkorting ſtaat voor *het Gebakkene*. *Het* GE*bed* beteekent ſoms meer *het bidden*, ſoms meer *het gebedene*.

Dikwerf duidt het Voorvoegſel **ge** het begrip van vereeniging of gezamenlijkheid aan. Zoo b. v.

in GE*vogelte*, GE*bloemte*, GE*wormte*, GE*boomte*, GE*dierte*, GE*ſtarnte*, en in een aantal ſoortgelijke, in onze taal meer dan in het Hoogduitsch voorkomende woorden. *Gevogelte* enz. zegt hier zoo veel als de vogels, de boomen enz. vereenigd of gezamenlijk gedacht. Men ziet, dat wij hierbij tevens het Achtervoegſel te gebruiken, GE*vogel*TE. Vergelijk over dat Achtervoegſel bl. 95. De Hoogduitſchers laten, voor zoo ver zij zulke woorden bezigen, dat te weg, en zeggen eenvoudig *het* GE*worm*, *het* GE*ſteen*, (*das Gewürm*, *das Geſtein*). Wij hebben evenwel, behalve die opgenoemde Verzamelwoorden of Collectieven in de volle kracht des woords, een aantal andere Subſtantieven, waarin het Voorvoegſeltje ge eenen vereenigenden, verzamelenden, of wel herhalenden zin ſchijnt te hebben, b. v. *het* GE*zin* voor de perſonen, die in een huis behooren, de huisgenooten. GE*noot* behoort hier ook toe. Van 's gelijken GE*maal* (echtgenoot), welk woord, volgens GRIMM, oorſpronkelijk iemand beteekent, die zich bij een ander voegt, om deszelfs regtszaak te verdedigen. Ten blijke dier collectieve kracht van ge vindt men vroeger, in ſtede van het Voorvoegſeltje ge / wel eens de woorden *zamen*, *met* gebezigd b. v. *het* ZAMEN*zin* voor het GE*zin*. In GE*vaders*, GE*broeders*, GE*zusters* heerscht ook die vereenigende kracht van ge / want die woorden drukken uit wat men in het Fransch, door het Voorvoegſel *com* of *con*, dat *met* beteekent, aanduidt, b. v. in COM*père*, CON*frère*, CON*tubernal*, CON*temporain* enz. Zelfs in *het* GE*vloek*, *het* GE*ſchreeuw*, *het* GE*loop*, *het* GE*tier*, *het* GE*raas*, *het* GE*bulder*, en honderd zulke woorden, die nagenoeg hetzelfde ſchijnen te beteekenen, als *het vloeken*, *het ſchreeuwen*, *het loopen* enz. is toch nog een klein bijbegrip van eene zekere vereeniging en herhaling opgeſloten, dat in 't gemelde *het vloeken*, *het*

ſchreeuwen zoo bevat ligt. Men kan daarom ook niet onverſchillig zeggen: *het vloeken* ſtaat leelijk, en *het* GE*vloek* ſtaat leelijk. Nog duidelijker merkt men die collectieve kracht van **ge**, als men b. v. *een ſchreeuw* tegen *een* GE*ſchreeuw* overſtelt. *Een ſchreeuw* is een enkele ſchreeuw, *een* GE*ſchreeuw* meer eene verzameling van ſchreeuwen. Kortom, het uitdrukken van vereeniging, gezamenlijkheid, zamenzijn of zaamverbinding met iets anders ſchijnt mij de grondkracht, de grondbeteekenis van het Voorvoegſeltje **ge** te zijn, eene grondkracht evenwel, die thans in een aantal woorden afgeſleten, en niet meer aan te wijzen is; zoodat daardoor die woorden hunne zelfde beteekenis ſchijnen te behouden, om het even, of zij met, dan zonder **ge** gebruikt worden. Vergelijk de hier boven aangehaalde voorbeelden, en zoo de Adjectieven *regt* en GE*regt*, *wis* en GE*wis*, *lijk* en GE*lijk*. Men moet evenwel GE*regt* (d. i. *regtvaardig*) niet beſchouwen als afgeleid van het Adjectief *regt*, maar omgekeerd misſchien het laatſte als verbasterd uit het eerſte door weglating van **ge**. Te weten, van het Subſtantief *regt* (afſtammend van een oud Werkwoord *regen*, d. i. zich uitſtrekken, opheffen) komt het Adjectief GE*regt*, b. v. *eene geregte zaak*, hetwelk, ten gevolge der vereenigende kracht van **ge**/ eigenlijk beteekent het vereenigd zijn eener zaak met het regt, iets, dat met een Achtervoegſel, indien het gebruik dit nu medebragt, zou kunnen luiden *reg*TIG, *rigt*IG. Op dezelfde wijze *misſchien* laat zich de vereenigende kracht van **ge** in een aantal andere Adjectieven aantoonen. Een GE*baard* man is een man, die een' baard heeft, dus een man, met wiens voorſtelling ik in mijne gedachten dé voorſtelling vereenig van een' baard, welke vereeniging ik nu in de taal door voorvoeging van **ge** poog uit te drukken.

Hij is GE*baard* zegt zoo veel, als: hij is MET een' baard, iets, dat met een Achtervoegfel zou kunnen luiden: hij is *baard*IG, zoo als de Hoogduitfchers hun Adjectief *bartig* gebruiken. GE*haird*, (voor *har*IG) GE*tand* enz., kunnen op dezelfde wijze verklaard worden. Wil men dit geene Bijvoegelijke Naamwoorden, maar Deelwoorden noemen van de Werkwoorden *baarden*, *baardde*, *gebaard*, *haren*, *haarde*, *gehaard*, die men zich hierbij dan als beftaande denken moet, 't is mij om het even, ja, zulks brengt mij op het denkbeeld, of het Buigingsdeel GE, 't welk wij in al onze Verleden Deelwoorden bezigen, als *lezen*, *las*, GE*lezen*, *fchrijven*, *fchreef*, GE*fchreven* niet aanvankelijk één en hetzelfde zij met het Voorvoegfel ge/ en in den grond misfchien niets anders te kennen geve dan het begrip van vereeniging. Dien ten gevolge zou het Deelwoord GE*lezen* in de woorden: *het boek is* GE*lezen*, moeten befchouwd worden als uitdrukkende, door middel van ge/ de plaats gehad hebbende verbinding of zamenvatting van het begrip *lezen* met het begrip *boek*. Deze befpiegeling gaat echter, als reeds bl. 164 gezegd is, wat te diep voor dit eenvoudig gefchrift. Ik moet hier nog bij voegen, dat in Werkwoorden, als GE*zeggen*, GE*vallen* enz., ook iets collectiefs heerscht.

Oorfprong van ge.

In aanmerking nemende, dat, *voor zoo ver* ge *bij ons en in de overige Duitfche talen nog een' bepaalden zin heeft*, die zin *meestal* tot het grondbegrip van vereeniging, verzameling, bevatting of zoo iets dergelijks kan worden teruggebragt, komt het mij geheel niet onwaarfchijnlijk voor, dat ge oudtijds een Voorzetfel of Praepofitie geweest is, die

hoofdzakelijk hetzelfde als ons tegenwoordig *met* of *mede* te kennen heeft gegeven, en van één en denzelfden oorfprong geweest is met het Latijnfche voorzetfel *cum*, *con*, *co* (bij de Franfchen *con*, *co*) (*), dat juist in de Latijnfche taal in zeer vele woorden op dezelfde wijze gebruikt wordt, als ons **ge** thans, en voorheen nog veel meer, werd gebezigd. Die de Latijnfche taal magtig is, zal dit genoegzaam inzien. En fchoon ons **ge** in zijne tegenwoordige gedaante weinig overeenkomst fchijnt te hebben met dat *cum*, *con*, *co* der Latijnen, wordt die gelijkheid grooter, als men ziet, hoe **ge** in vroeger eeuwen gefchreven werd. Toen namelijk luidde het dikwerf *ga*, *ka*, *go*, *cha*, fomwijlen vermoedelijk *gam*, *cam*, *cham*, *gan*, *kan*. De beroemde GRIMM heeft dit door honderden van voorbeelden uit alle vroeger en later Duitfche talen aangetoond.

Ik maak hier ten flotte nog opmerkzaam er op, hoe grootelijks door het Voorvoegfel **ge** en al onze overige middelen van afleiding de rijkdom der taal vermeerderd wordt, en op hoe veel onderfcheidene wijzen wij van een ftamwoord afgeleide woorden vormen kunnen. Men neme b. v. het Werkwoord *wandelen*, dat van *wenden* komt. Daarvan of te gader daarmede kunnen wij vier Subftantieven vormen, die de daad of werking van wandelen onder verfchillende kleuren afbeelden, als 1) *het wandelen*, 2) *het gewandel*, b. v. daar is heden een onophoudelijk *gewandel* op de wallen, 3) *de wandel*, b. v.

(*) Men vergelijke het Latijnfche CON*fors*, CON*jux*, CO*haeres* enz., der Franfchen COM*père*, CON*cert*, CO*associé* enz. met ons GE*noot*, *deel*GE*noot*, GE*ërfde*, GE*vader*, GE*zang* enz.

iemands handel en *wandel*, 4) *de wandeling*. En op diezelfde wijze laten zich van onze meeste Werkwoorden drie of ſoms vier zulke Zelfſtandige Naamwoorden afleiden. Stel daar eens de Franſche Werkwoorden, ſtel daar b. v. het Werkwoord *promener* (ons wandelen) tegen. Dat teelt niet anders dan het Subſtantief *la promen*ADE (de wandeling), want van de Onbepaalde Wijze des Werkwoords een Subſtantief te vormen, zoo als wij Hollanders bijna altijd doen kunnen, zeggende *het loopen*, *het ſchrijven*, *het wandelen* enz. is in de Franſche taal maar zelden geoorloofd. *Le promener* kan men ten minſte niet zeggen, en een Voorvoegſeltje, als ons ge/ waarmede men van ieder Werkwoord woorden, als daar zijn GE*loop*, GE*ſchreeuw*, GE*wandel*, GE*lach*, GE*babbel* enz. afleiden kan, is den Franſchen onbekend.

Over het Voorvoegſel be.

§ 70.

Dit Voorvoegſel is zeer gebruikelijk, als elk weet, weshalven het ſchier noodeloos is voorbeelden, gelijk BE*vatten*, BE*grip*, BE*kend*, BE*lang*, BE*vorens*, BE*nevens*, BE*hooren*, BE*ſchrijven*, BE*rekenen*, BE*letten*, BE*vreemd*, BE*vriend*, BE*drag*, BE*toog*, BE*zijden* enz. aan te halen, om te doen zien, dat wij met dit Voorvoegſel allerlei Werkwoorden, Subſtantieven, Adjectieven en Participiën, Voorzetſelen enz. verbinden en afleiden.

Kracht en beteekenis van het Voorvoegſel be.

Be heeft reeds veel meer kracht, en zet meer zinsverſchil aan de woorden bij, dan het dikwerf

niets uitdrukkende **ge**. Soms evenwel heeft het dat beteekenlooze van **ge**/ ja, wordt wel in plaats van hetzelve gebezigd. *Wat* GE*lieft u*, en *wat* BE*lieft u* b. v. zegt in den omgang nagenoeg hetzelfde. Over het algemeen ligt in **be** de kracht opgesloten, om de handeling, die door een Werkwoord uitgedrukt wordt, bepaaldelijk op dit of dat voorwerp toepasselijk, en daardoor van zoogenaamde Onzijdige Werkwoorden Handelende te maken. *Ik wandel* kan geen voorwerp achter zich hebben, waarop het slaat, want men kan even min zeggen b. v. *ik wandel dat pad*, als *ik word gewandeld*. BE*wandelen* integendeel heeft altijd tot zulk een voorwerp of zaak betrekking. *Ik* BE*wandel* zou eene zotte uitdrukking zijn, als er niet bijgevoegd werd, *wat* men bewandelt; dit of dat pad b. v., dezen of genen weg. Zulk eene kracht nu heeft het Voorvoegsel **ge** nooit. Al plaats ik toch vóór Werkwoorden, als daar zijn *loopen*, *gaan*, *springen* enz. enz. honderdmalen het Voorvoegsel **ge**/ nooit zou ik daarom kunnen zeggen: *ik heb dit of dat* GE*loopen*, *ik heb dit of dat* GE*sprongen*, terwijl integendeel, wanneer ik het Voorvoegseltje **be** voor die Werkwoorden hecht, ik dadelijk zeggen kan: *dit of dat heb ik* BE*loopen*, *heb ik* BE*sprongen*, *heb ik* BE*gaan*. Deze kracht is zoo sterk in **be**/ dat het in Werkwoorden, waarin het die niet uitoefent, nietsbeduidend wordt. Zoo zegt BE*rusten in iets*, en *rusten in iets*, (voor zoo ver men nu beide deze uitdrukkingen in een' figuurlijken zin neemt) genoegzaam hetzelfde, want *ik* BE*rust* en *ik rust in Gods bestel* zullen beide door onze Dichters gebruikt worden. En juist misschien wijl in het Werkwoord BE*lieven* **be** zijn gewoon vermogen, om van een zoogenaamd Onzijdig Werkwoord een Actief te maken, eenigzins

mist, wordt het daarin ook met het beduidinglooze ge/ d. i. met GE*lieven*, verwisfeld.

De grondbeteekenis voorts, die in de meeste woorden, met be afgeleid, heerfchend is, is die van *om* en *bij*, of laat mij zeggen, die van *nabijheid* in 't gemeen. — In BE*winden*, BE*fnoeijen*, BE*vatten*, BE*grijpen*, BE*grip*, BE*fproeijen*, BE*dekken*, BE*delven*, BE*graven*, BE*fpringen*, BE*binden*, BE*ftrooijen* enz., fchuilt altijd het hoofdbegrip, dat de handeling van winden, van fnoeijen, van vatten, van grijpen enz. gedacht wordt, als plaats hebbende *in de nabijheid* of *bij* de voorwerpen, die door be met die handeling in aanraking worden gebragt. Die *nabijheid* nu kan beftaan in een *nabijzijn rondom*, en dan beteekent be *om*, *rondom*, zoo als in BE*winden*; of in een *nabijzijn boven op*, en dan beteekent be *over* of *op*, b. v. in BE*dekken*, BE*fproeijen*, dat zich door OVER*dekken*, OVER*fproeijen* laat omfchrijven; of in een *nabijzijn van voren*, en dan beteekent be zoo veel als *aan*, b. v. BE*landen* is komen aan een land, dat men voor zich heeft; of in *een nabij zijn in*, en dan beteekent be zoo veel als *in*, b. v. BE*graven* is iets graven in eene zekere plaats; of in *een nabijzijn ter zijde van iets*, b. v. BE*rooven* is het ter zijde brengen van iets door roof, het afrooven. Kortom, ik geloof, dat men be/ voor zoo ver het iets beteekenen moet, oorfpronkelijk altijd, tot dat algemeen denkbeeld van *nabijheid*, van *een zijn bij iets* kan terugbrengen. Trouwens, wij worden hierin verfterkt door den:

Oorfprong van be.

Be luidt in de oud-Duitfche talen en tongvallen, die 't bezitten, *bi* of *pi*, zoo als nog tegenwoordig ons

Voorzetſel *bij* in vele provinciën door het volk als *bi* wordt uitgeſproken. *Bi* of *pi* beteekent ook in de oud-Duitſche talen zoowel be als *bij;* en dien ten gevolge ſchijnt het Voorvoegſeltje be oorſpronkelijk niets anders dan ons Voorzetſel *bij*, waaraan men dan in het algemeen de kracht moet toekennen van het begrip van een *zijn bij*, van eene *bijheid* (men vergunne mij het nieuwe woord) uit te drukken. Het beperkte begrip echter, dat tegenwoordig in ons Voorzetſel *bij* ligt, en hetwelk zich alleen bepaalt tot dat van eene *bijheid op zijde van iets*, *naast iets*, (b. v. hij ſtond *bij* mij) is in be van oneindig meer uitgebreidheid, en beteekent, zoo als wij zeiden, nu eens *bijheid* IN, dan *bijheid* OP, dan *bijheid* OM, dan *bijheid* OVER, dan *bijheid* AAN, terwijl ſomtijds de gang van den mensch in het uitdrukken zijner denkbeelden door middel van hetzelve niet eens regt meer is na te gaan. Goddelijk vermogen der taal, om zoo veel verſchillende onderbegrippen van één hoofdbegrip door middel van een enkel tweeletterig woordje, dat onnoozele be / uit te beelden!

Merk nog op, geachte Lezer! die der Franſche taal kundig zijt, dat in die ſpraak een Voorvoegſel als be/ hetwelk op zulk eene gemakkelijke wijze de beteekenis van duizenden van Werkwoorden en andere woorden wijzigen kan, evenzeer ontbreekt, als het Voorvoegſel ge. Men make toch eens van de Franſche Werkwoorden *promener*, *courir*, *chanter*, *parler*, *aller*, *sauter*, *pleurer*, *rire* enz. enz. zulke Afleidſels, als wij door ons Voorvoegſeltje be van *wandelen*, *loopen*, *zingen*, *ſpreken*, *gaan*, *ſpringen*, *weenen*, *lagchen* enz. in BE*wandelen*, BE*loopen*, BE*zingen*, BE*ſpreken*, BE*gaan*, BE*ſpringen*, BE*weenen*, BE*lagchen* maken kunnen. Neen, zulke woorden zijn even min in het Fransch te vormen, als GE*ſchreeuw*, GE*loop*, GE*raas*, GE*wan-*

del, GE*ween*, GE*zing*, GE*ſpring* enz., waarvan hier boven bl. 169.

Over het Voorvoegſel ver.

§ 71.

Een Voorvoegſel van menigvuldig gebruik en kracht, en zich aan velerlei ſoort van woorden hechtend, om in dier voege nieuwe Werkwoorden, Zelfſtandige en Bijvoegelijke Naamwoorden of Deelwoorden, Bijwoorden en andere kleiner rededeelen te vormen. Wij zien het in VER*branden*, VER*doen*, VER*langen*, VER*hooren*, VER*bruiken*, VER*misſen*, VER*waarloozen*, VER*geven*, VER*ſtaan*, VER*ſtand*, VER*nuft*, VER*raad*, VER*grijp*, VER*baasd*, VER*vreemd*, VER*heven*, VER*mits*, VER*middels* enz. enz.

Kracht en beteekenis van ver.

Deze is zeer verſchillend in verſchillende woorden. Somtijds zet het bijna geene verandering aan de beteekenis van een woord bij, en is, als ge zoo dikwerf, en ſte enkele keeren is, beduidingloos. B. v. VER*bergen*, VER*misſen*, VER*helen*, VER*meerderen*, VER*wisſelen*, VER*zwijgen*, zeggen weinig meer dan *bergen*, *misſen*, *helen*, *meerderen*, *wisſelen*, *zwijgen*. Somtijds geeft ver vernietiging te kennen, te weeg gebragt door de handeling, in het Werkwoord, waaraan het gehecht wordt, uitgedrukt; b. v. VER*branden*, VER*doen*, VER*ſpèlen*, VER*zuipen*, VER*danſen*, VER*drinken* is door branden, door wegdoen, door drinken enz., vernietigen of vernietigd worden. — Somtijds herhaling; zoo als b. v. in VER*ſchrijven* voor iets overſchrijven; ſomtijds gebrek en verkeerdheid, b. v. in hetzelfde VER*ſchrijven* voor ver-

keerd of mis ſchrijven, zich met ſchrijven vergisſen. Somtijds berooving en vermindering, b. v. VER*achten*, dat zoo veel is als niet of minachten, tegen welk VER*achten* echter VER*eeren* zonderling overſtaat, want VER*eeren* is geenszins niet of minder eeren, maar wel degelijk eeren in de kracht des woords. Somtijds.... Maar het zou vervelend zijn al die verſchillende beteekenisſen op te noemen. HUYGENS zinſpeelt op eenige van dezelve, als hij raadſelachtig zingt:

Mijn paerd gaet ſlijten, dat men 't ſiet,
Het eet en drinckt en anders niet;
Wat reden is hier uyt te delven?
't Vergaet, *omdat het niet* vergaet;
Wat raed? De plaester light op ſtraet;
Verſtaet *Ghy 't niet?* — 't Verſtaet *zich ſelven.*

De zin van dit raadſeltje, waarmede mijne goede Moeder ons kleine kinderen wel plag te verſchalken, is:

„Mijn paard verkwijnt, teert uit op eene wijze, die elk in het oog valt. — En toch heeft het niets te werken, en behoeft niets anders te doen, dan te eten en te drinken. Welke is dan de reden, dat het bij zulk een gemakkelijk leven toch vervalt? Deze. Het VER*gaat*, d. i. het gaat te niet, teert uit, wijl het niet VER*gaat*, d. i. wijl het niet van zijne plaats gaat, altijd op ſtal is, niet afgereden wordt. — Maar wat daar dan nu tegen te doen? Wat raad, wat middel daartegen? Ik zal 't u zeggen: De pleister, het geneesmiddel, is op ſtraat te vinden. Begrijpt gij niet, wat ik hier mede te kennen geven wil? VER*ſtaat* Gij dat niet? Hoor, het paard moet beweging hebben, het bederft zich-zelf door ſtaan; dat is, het VER*ſtaat* zich." —

Het komt mij echter voor, dat men de meeste beteekenisſen van **ver** misſchien tot één algemeen grond-

of hoofdbegrip kan terug brengen, een hoofdbegrip, dat zich uit de Etymologie van dit Voorvoegſel ontwikkelen laat, even als **be** en **ge** ook zulke hoofdbegrippen, maar niet met zoo veel ſchijnbare tegenſtrijdigheden, bevatten. **Ver** namelijk drukt de verſchillende begrippen en onderbegrippen uit, die thans in de woorden *voor*, *voorder* of *verder*, en *voort* opgeſloten liggen, en daar *voorder* of *verder*, mitsgaders *voort*, beide van *voor* ſtammen, is **ver** oorſpronkelijk niets anders dan VOOR. *Hooren* b. v. is bloot hooren, maar VER*hooren* is hooren naar iemand of naar iets, wien ik mij als *voor* mij ſtaande denk, b. v. een' getuige VER*hooren;* en in eene tweede beteekenis beteekent VER*hooren* dan 't geen ik *voor mij*, of ook wel 't geen ik al VOORT*hoorende* gehoord heb, *gunſtig hooren*, b. v. iemands gebed VER*hooren*. VER*ſtaan*, in den zin van begrijpen, is VOOR*ſtaan*, en VOOR*ſtaan* is hetzelfde als VOOR*ſtellen*, d. i. *voor de ziel ſtellen*. Ik VER*ſta* dus eene zaak, als ik ze mij juist, gelijk zij is, voor de ziel ſtel, als zij mij juist *voorſtaat*. Zegt men nog zoo niet *het ſtaat mij voor*, dat dit of dat een paar jaren geleden, gebeurd is, dat is, ik heb in mijne ziel, in mijn geheugen nog eene *voor*ſtelling daarvan. VER*klaren* is klaren, d. i. ophelderen *voor* een' ander. 't Is dus klaren, gedacht in betrekking tot een' tweeden perſoon. — VER*nemen*, in den zin van hooren, gewaarworden, is iets nemen *voor* zijne ziel, *voor* zijne aandacht. VER*branden* is *voortbranden*, dat wil zeggen, wegbranden. Dat huis b. v. is VER*brand*, laat zich verklaren door: dat huis *is voortgebrand*, *is weggebrand*, is *voort*, is *weg door het branden*. Houd hierbij in het oog, dat *voor*T uit *voor* met bijvoeging van *t* ontſtaan is. — VER*ſchrijven*, in den zin van mis ſchrijven, is het geen geſchreven moest

worden *voort-* of *wegſchrijven*, en iets verkeerds daarvoor in plaats ſchrijven, en zoo laat zich VER*grijpen*, waarvan VER*grijp* (misgreep), ook uitleggen. VER*ſchieten*, in den zin van geld leenen, is VOOR*ſchieten*. VER*nagelen* is VOOR*nagelen*, *nagelen voor iets ſlaan*, zoo als de deur VER*grendelen* grendelen *voor* de deur doen beteekent. VER*warren* is *voortwarren*, d. i. meer en meer verwarren, ſchoon het die beteekenis verloren heeft, en thans weinig meer dan *warren* zegt. VER*zetten* is weêr *voortzetten*, dat is *zetten voort* of *weg* van de eene plaats op de andere. Even zoo moet men VER*ſchuiven*, VER*plaatſen*, VER*varen*, VER*huizen*, VER*reizen*, VER*ſchenken*, VER*loopen*, VER*gieten* enz. verſtaan. In al die woorden is **ver** zoo veel als *voort*, en *voort* drukt een geheel of gedeeltelijk *wegzijn* uit. Als ik een' ſtoel VER*ſchuif*, ſchuif ik denzelven of veel, of een weinig *voort*. Hij raakt *voort*, dat is met andere woorden, hij raakt *weg* van de plaats, waar hij ſtond. Zoo is *tijds*VER*loop* de VOORT*loop van den tijd*, en daar het geen VOORT*loopt*, telkens weg raakt van het punt, waar het vroeger was, beteekent VER*loopen* voorts verdwijnen. — VER*dragen* is VOORT*dragen*. Ik VER*draag* mijn leed zegt letterlijk: ik draag dit of dat leed van mij *voort*, van mij af. Ik maak, dat ik ben, als of ik dat leed niet te dragen had, gevolgelijk ik duld het. VER*glazen*, VER*kalken*, VER*ſteenen* is al *voortglazen*, al *voortkalken*, al *voortſteenen*, en dien ten gevolge geheel *overkalken*, *overglazen*, *overſteenen*. VER*ſneeuwen* is al *voort*, en dus ook weêr *overſneeuwen*, b. v. dat huisje is geheel VER*ſneeuwd*. VER*breken* is al *voort*, *al verder en verder* en daardoor ten laatſte in ſtukken breken. VER*leiden* is VOORT*leiden*, en dien ten gevolge van eene

plaats *wegleiden*. Van deugd tot ondeugd iemand VER*leiden* is dus iemand *wegleiden* van de eerste naar de laatste. VER*achten* is VOORT*achten*, dat is, *iemand achten of beschouwen als voort*, of *ver*, of *weg zijnde van 't geen loffelijk is*. VER*eeren* integendeel is *vooreeren*, d. i. *voor of boven anderen eeren*. VER*doemen*, VER*vloeken*, VER*oordeelen* is doemen, vloeken *bij weg-* of *voortzetting* gedacht. VER*geven* is *voort-* of *weggeven*. VER*langen* is *voortlangen*, dat is zijne begeerte *voort-* of *uitstrekken* naar dit of dat. Ik VER*lang* naar geluk zegt in deszelfs eigenlijksten zin: *ik maak mij lang voort*, d. i. *in de strekking naar geluk*: mijne begeerte, mijne ziel rekt zich uit, *maakt zich lang* naar geluk. *De ziel zich lang maken!!* zal men lagchend uitroepen: maar men lagche niet. De zinnelijke mensch ontleent, bij het vormen der taal, van zinnelijke voorwerpen zijne uitdrukkingen, om geestelijke werkingen daarmede aan te duiden. Gelijk men nu zijnen arm uitstrekt en *verlengt*, om iets, dat men hebben wil, te krijgen, zoo heeft men die uitdrukking, welke oorspronkelijk tot de werking van hand en arm betrekking had, later ook van de ziel gebezigd, als deze iets hebben wilde. Zegt men zoo in onze taal ook niet *naar geluk* REIKHALZEN, en wat is *reikhalzen* anders, dan den hals naar iets *reiken* of rekken, gelijk men doet, wanneer men vol verwachting naar iets uitziet? De Hoogduitschers noemen dat *sehnen*, d. i. de zenuwen spannen. Tot opheldering van VER*langen* kan ook nog dienen, dat het Werkwoord *langen* nog in onze volkstaal voor *toereiken*, *overhandigen* gebruikt wordt. LANG *mij dat bord*, *dat glas eens aan* beteekent op vele plaatsen: *reik mij dat bord of glas over*, *maak uw' gebogen arm regt*,

en breng denzelven daardoor in eene VERLENGDE *houding*, om mij dat bord of glas te geven. ER-*langen* is voorts dan weêr ten gevolge van dat *langen* iets bekomen, gelijk zoo in 't Hoogduitsch ER*betteln* iets bekomen door *bedelen* aanduidt. Zie bl. 184. — Zoo lost zich op eene fraaije wijze alles in de taal op, vooral in eene taal, die zoo oorſpronkelijk is als de onze, en die geheel en al uit hare eigen wortelen is opgegroeid. Vergelijk § 7.

Ik twijfel er niet aan, of de aangehaalde voorbeeelden zullen voldoende zijn, om aan te toonen, dat, gelijk in het Voorvoegſel **be** de beteekenis der meeste, door middel van hetzelve afgeleide woorden zich om het begrip van *bij iets zijn* draait, in **ver** het grondbegrip van *voor*, van ons Bijwoord en Adjectief *ver*, van *voort*, *verder* enz. heerſchend is. Trouwens in dit gevoelen, hetwelk door onzen voortreffelijken TEN KATE ſlechts met een enkel woord flaauwelijk wordt aangeduid, maar waarvan hij niet regt weet, of hij het al dan niet omhelzen zal, worden wij bevestigd, als wij op den oorſprong en de Etymologie van **ver** acht geven, zoo als die door den verwonderlijk geleerden GRIMM met duizenden van voorbeelden, uit vroeger en later Duitſche talen ontleend, is in het licht geſteld.

Oorſprong van **ver**.

Ver luidt in de oud-Duitſche talen, die het bezitten, *fair*, *faur*, *fra*, *far*, *fer*, *fir*, *for*, *für* enz. Al deze woordjes, waarvan ſommigen zich van de woorden, waaraan zij gehecht worden, ſcheiden laten, anderen niet, vertoonen eene duidelijke overeenkomst in gedaante met ons Voorzetſel *voor*, in het Hoogduitsch *für*, in 't Engelsch *for*, terwijl zij te gelijker tijd nu eens *voor*, dan *ver*

beteekenen. **Ver** en *voor* met het daarvan gevormde *voort*, alsmede ons Bijwoord *ver* schijnen mij dus toe oorspronkelijk één en dezelfde vorm te zijn, en met elkander op eene soortgelijke wijze zamen te hangen, als (gelijk iemand, der Latijnsche tale magtig, weet) de Latijnsche Voorzetsels en Voorvoegsels *per*, *prae*, *pro*, *por-*, *pre-*, of der Franschen *par*, *pour*, *pre-*, tot elkander in betrekking staan. Dit hier verder uiteen te zetten en aan te toonen, dat die vreemde woordjes-zelve weêr met ons **ver** vermaagschapt zijn, ware met den aard van dit ons eenvoudig en ook voor min geletterden opgesteld geschrift niet overeenkomstig. Ik moet alleen nog opmerken, dat, wanneer ik **ver** als van éénen oorsprong met *voor* beschouw, ik daarmede niet zeggen wil, dat **ver** uit *voor* ontstaan is. Integendeel het omgekeerde kan waar zijn. **Ver** kan ouder zijn van gedaante dan *voor*; maar ik wil er slechts mede aanduiden, dat in **ver**/ in *voor*, en in het daarvan afgeleide *voort* één en hetzelfde grondbegrip, dat namelijk van VOOR ZIJN in al deszelfs gevolgen en wijzigingen, ligt opgesloten, en dat, hetzij men **ver** als uit *voor*, of *voor* als uit **ver** ontstaan beschouwe, men aan beide dezelfde wortelkiem moet toekennen. Welke echter de wortelkiem van dit **ver** en *voor* geweest zij, wie zal ons dit met zekerheid vertellen?

Ik dien hier echter nog met een woord te zeggen, hoe ook de woorden *voort* en *verder* in hunne grondbeteekenis met *voor* kunnen zamenhangen, en hoe daardoor *voort* en *verder* van *voor* kunnen afgeleid zijn. Wat drukt het denkbeeld van *voor* in deszelfs volle kracht en in al zijne gevolgen uit? Wat zou men in den oorsprong der taal met *voor* hebben willen zeggen? Welke onderscheidene begrippen b. v. zou men hebben willen

aanduiden door de uitdrukking: *dat is* VOOR *mij*, in tegenoverſtelling b. v. van *dat is* IN *mij*, *dat is* BIJ *mij*, *dat is* ACHTER *mij* enz.? Laat ons zien!

Dat ſtaat VOOR *mij* duidt iets aan, 't welk niet IN *mij* is, maar op eene zekere wijze VAN *mij* verwijderd.

In het begrip van *voor* ligt dus reeds dadelijk opgeſloten, dat iets *verder* zich bevindt dan de plaats, waar ik mij bevind. Wat *voor* mij is, ſtaat meer *vooruit*, het ſtaat *voorder*, of met eene andere uitſpraak *veurder*, dat is, *meer voor*, dan ik. Het ſtaat *verder*. Zie daar reeds, hoe *verder* en *voorder* in beteekenis oorſpronkelijk zamenhangen, en hoe het dus daardoor reeds vermoedelijk zou zijn, dat *verder* niets dan eene veranderde uitſpraak van *voorder* of *veurder*, dat is, van *meer voor* is. Beteekent zoo ook ons woordje *voorts*, dat weêr van *voort* komt, niet juist hetzelfde als *verder?* VOORTS *moet ik u zeggen* laat zich even goed uitdrukken door: VERDER *moet ik u zeggen.* — Maar ook uit de overeenkomst der gedaante van de woorden *voorder*, *veurder*, en *verder*, als men namelijk ziet, hoe die woorden van oudsher en nog in verſchillende Duitſche talen geſchreven worden, merkt men duidelijk, dat het dezelfde woorden zijn. Het zou ligt vallen, dit hier aan te toonen, indien dit geſchrift met al die geleerdheid gediend ware. Genoeg, er is geene bedenking over, dat *voor* en ver-/ en vervolgens *voorder*, dat is *meer voor*, en *verder*, alsmede het Bijwoord en Adjectief ver dezelfde woorden oorſpronkelijk zijn, en dat in ons Voorvoegſeltje ver reeds al de beteekenisſen liggen opgeſloten, welke thans onder die uitdrukkingen zijn verdeeld. Wat nu het Bijwoord *voort* betreft, ook dit laat zich zeer goed uit het begrip van VOOR

en **ver** afleiden. Wat *voor* mij is kan 1) digt *voor* mij zijn, 't kan 2) *voorder* of *verder* zijn, 't kan eindelijk 3) *zoo* ſterk *voor*, *zoo ver* wezen, dat het mijn gezigt ontſnapt. En wat is het in dit laatſte geval? Dan is het voor mijne uitwendige zinnen VOORT, dat is, *weg*, *verdwenen*. Men gevoelt dus, hoe in het begrip van VOOR ZIJN, in zijne volle kracht en gevolgen gedacht, dat van *voort* of *weg zijn* ligt opgeſloten, en hoe daardoor het Voorvoegſel **ver**/ waaraan wij die volle kracht van VOOR toekennen, onder zijne verſchillende beteekenisſen ook die van *voort* moest hebben, en al mede door *voort* kan verklaard worden (*). Tot

---

(*) Verplaats u in den oorſprong der taal en op een oogenblik, dat de mensch nog ſlechts het woord *ver* of *voor*, niet dat van *voort* bezit. Daar ziet hij een' perſoon *voor* een' ander uitgaan. *Voor!* roept hij: om dit denkbeeld van *vooruit zijn* aan een' derden mede te deelen. Nu raakt echter die *vooruitgaande* perſoon *zoo vooruit*, dat hij hem eindelijk uit het gezigt verliest. Stel nu, dat hij nog geene uitdrukkingen bezit, om dit uit het gezigt verdwijnen aan te duiden. Is het dan niet natuurlijk, dat hij al met meer nadruk *voor! voor!* roept, om den telkens vermeerderenden graad van het *vooruitzijn* te beteekenen, en dat zoo, door toevoeging van de letter *t*, die de tong er misſchien onbewust, ſchoon zeker niet zonder rede, (zie bl. 74) bijvoegt, *voort* ontſtaat? Men moet wel in het oog houden, dat bij den oorſprong der talen, toen men nog maar zeer weinig woorden had, een enkel woord tienwerf meer verſchillende beteekenisſen uitdrukte, dan tegenwoordig, nu men allengskens voor elk van die verſchillende beteekenisſen afzonderlijke woorden gevormd heeft. Ons Voorzetſel VOOR heeft nu zijnen vasten, beperkten zin; in den beginnne integendeel moest het alle mogelijke beteekenisſen bezitten, waarvoor het begrip van *voor iets zijn* in al zijne rigtingen en gevolgen vatbaar is. Al die mogelijke beteekenisſen nu zijn nog in ons Voorvoegſeltje **ver**/ de oudſte gedaante misſchien van *voor*, zigtbaar, en vandaar al die kleuren, die dat woordje aanneemt.

welk Werkwoord voor het overige de Praepofitie *voor* of *ver*, die in dit **ver** nu blootelijk tot Voorvoegfel dient, gebragt moet worden, en of men *voor* misfchien met TEN KATE van het Ongelijkvloeijende Werkwoord **varen / voer / gevaren** zou kunnen afleiden, laat ik in het midden.

Over het Voorvoegfel **er.**

§ 72.

Dit komt flechts in zeer weinig woorden bij ons voor, b. v. in ER*varen*, ER*kennen*, ER*langen*, ER*achten*, waarvan ER*achtens*, en in een paar andere. De Hoogduitfchers gebruiken het duizendmaal meer.

Kracht en beteekenis van **er.**

Deze is bij ons gering en naauwelijks aan te duiden, daar het in zoo weinig woorden voorkomt. Neemt men echter andere vroeger en later Duitfche talen te baat, zoo ziet men, dat **er** oorfpronkelijk het begrip fchijnt uit te drukken van de rigting eens handelens, gedacht naar den kant van den perfoon of het voorwerp toe, die ons dat handelen vermelden, of wel gedacht, als van binnen naar buiten uit iets te voorfchijn komend. Men heeft nog in het Hoogduitsch voor die begrippen een afzonderlijk Bijwoord, dat van HER namelijk. Zoo zegt men toch in die taal b. v. *Er lief* HIN *und* HER, in welke woorden *hin* meer het loopen van onzen kant weg, *her* het loopen naar onzen kant toe te kennen geeft. Van 's gelijken zegt men: *das kommt* DAHER, d. i. dat komt daaruit voort, daar van daan, waarin men ziet, dat *her* de beweging aanduidt, als 't ware van binnen uit eene zaak naar buiten zich vertoonend. Wij gebruikten dat HER vroeger ook wel, en hebben het nog in enkele woorden,

b. v. in ons HER*waarts*, dat is, naar onzen kant toe; b. v. komt HER*waarts*. HER*waarts* is naar ons heen, DER*waarts* van ons af. Misschien is dus **er** en dat **her** oorspronkelijk hetzelfde, en **er** zou in zijn grondbegrip zulk een werken of handelen van binnen naar buiten, of naar zich toe (*) in al zijne wijzigingen kunnen uitdrukken. ER*kennen* zou dus een kennen zijn, uit het diepst des persoons, die kent, uitgaande en tot hem terugkeerend, en *ik* ER*ken*, *dat dit waar is*, zoo veel kunnen zeggen, als: *ik ken* HER, *dat dit waar is*, met andere woorden: uit mij en in de rigting naar mij-zelven toe ken of weet ik, dat dit waar is. Het kennen wordt hier dan als met vollen nadruk van binnen uit het gemoed naar buiten voorstroomend beschouwd, en daarom zegt ER*kennen* meer dan bloot *kennen*. Ik ER*ken* mijne zonden is niet eenvoudig *ik ken ze*, maar ik ben er door en door van overtuigd; ik belijde, ik BE*ken ze*.

Maar genoeg van dit Voorvoegsel, dat bij ons van luttel gebruik is, en meest door **her** en **ver** vervangen. Het luidt in de Duitsche talen, die het bezitten, *us*, *ur*, *ar*, *ir*, *â*, *er* enz.

Over het Voorvoegsel **her**.

§ 73.

Dit Voorvoegsel komt vrij wat meer voor, dan het voorgaande. Wij hebben het in HER*inneren*, HER*vatten*, HER*nieuwen*, HER*boren*, HER*schapen*, HER*stellen*,

---

(*) ER*singen*, ER*betteln* beteekent in 't Hoogduitsch door zingen, door bedelen verwerven. Hier ligt duidelijk het begrip in van een handelen naar ons toe, of welks gevolgen hunne rigting naar ons heen hebben. Op eene soortgelijke wijze moet ons ER*langen* uitgelegd worden. Vergelijk bl. 178.

HER*ademen*, HER*kennen*, HER*overen*, HER*druk*, HER*koop* en een aantal dergelijke Werk- en Deelwoorden, waaruit dan ſoms weêr Subſtantieven enz. ontſtaan. De Hoogduitſchers gebruiken voor hetzelve **er**.

Kracht en beteekenis van **her**.

Dit Voorvoegſel heeft de meest vaste en bepaalde beteekenis. Het drukt, (hierin gelijk aan der Franſchen **re** in RE*faire* enz.) zoo als elk weet, de herhaling of vernieuwing van een handelen uit.

HER*ademen* is op nieuws ademen, HER*overen* weêr op nieuws veroveren, HER*inneren* op nieuws *inneren*, dat is op nieuws weêr inbrengen in de ziel. *Inneren* namelijk, dat buiten de Zamenſtelling HER-*inneren* echter niet gebruikelijk is, komt van het Werkwoord *innen*, welk *innen* van het Voorzetſeltje *in* ſtamt en nog gebruikelijk is in onze ſpreekwijze *geld innen* voor geld beuren, inbeuren. HER*inneren* is dus iets bij vernieuwing in onze gedachten *innen* of *inbrengen*. — HER*trouwen* is andermaal trouwen, het huwelijk HER*halen* enz. enz.

Oorſprong van **her**.

Dit Voorvoegſel, anderen Duitſchen talen vreemd, ſchijnt zamen te hangen met het voorgaande **er**/ en tevens (ſchoon TEN KATE dit niet ſchijnt te willen) met het Bijwoord HER in den zin van naar een voorwerp toe gedacht. Zie bl. 183. Dit Voorvoegſel **er** dan, het gemelde Bijwoord *her* in den zin van *herwaarts*, en ons **her**/ waarvan wij hier nu ſpreken, zijn vermoedelijk van afkomst één en hetzelfde woord, hetzij dit woord nu eerst als

er (bij omzetting *re*) zonder aanblazing, dat is, zonder h/ of als her met eene aanblazing is uitgesproken. Het eerste is evenwel 't waarschijnlijkste, want slechts laat begint her zich te vertoonen, en nog tegenwoordig verwisselen wij het wel eens met er/ b. v. HER*inneren* en ER*inneren* zijn beide te vinden bij onze Nederlandsche schrijvers. De vaste beteekenis voor het overige van *herhaling*, die thans aan ons Voorvoegsel her eigen is, schijnt uit het op bl. 183 hierboven vermelde grondbegrip van er ontwikkeld te moeten worden, schoon mij evenwel de gang, dien de menschelijke geest hierin volgde, nog niet regt duidelijk is.

Over het Voorvoegsel on.

§ 74.

Wij plaatsen dit Voorvoegsel vóór allerlei stam- en afgeleide Substantieven en Adjectieven of Participiën. Vóór Werkwoorden komt het niet voor. Wij vinden het in ON*geloof*, ON*dank*, ON*wetend*, ON*kundig*, ON*wijs*, ON*magtig*, ON*gedaan*, ON*willens*, ON*eens*, ON*ervaren*, ON*voorzigtig*, ON*vermogend*, ON*zin*, ON*doorzigtbaar*, ON*welsprekend* enz. enz.

Kracht en beteekenis van on.

Deze is, even als die van her/ zeer vast en bepaald. On geeft het missen, ontberen, het niet hebben van datgene te kennen, wat door het woord, waarvoor het gehecht wordt, is uitgedrukt; weshalve het zich vaak, schoon niet altijd, door *niet* omschrijven laat. ON*wijs* is die *niet* wijs, ON*magtig* die *niet* magtig is. Voor dit ON*magtig* zeide men oudtijds ook wel A*magtig*, waar-

van wij nu nog *amechtig* hebben. On*geloof* is NIET- *geloof*, het misfen van geloof. On*dank*, ON*dankbaarheid* is NIET-*dank*, NIET-*dankbaarheid*. Met dat al verfterkt zich foms het begrip van het *niet hebben* in on / en on drukt dan nog meer uit, dan wij door *niet* te kennen geven. Een ON*dankbaar* mensch zegt nog meer dan een bloot *niet dankbaar* mensch. Wij bedoelen door het eerfte niet flechts iemand, die het hem bewezen goede niet erkent en met goed vergeldt, maar die bij wijlen er kwaad voor in de plaats geeft. Zoo zal men zeggen: de menfchenmin van CHRISTUS werd door de Joden met den zwartften ON-*dank* beantwoord. Hetzelfde geldt van woorden, als ON*mensch*, ON*dier*, ON*daad*, die eene zeer booze beteekenis hebben.

Oorfprong van on.

On zal wel aanvankelijk een op zich-zelf ftaand woord geweest zijn, welk vermogen, om, ook, afgefcheiden van andere woorden, gebruikt te worden, het misfchien nog vertoont, als het bij onze vroeger Nederlandfche fchrijvers in de gedaante van *oon*, of *one*, of ook wel van *aan* voorkomt. Zoo zingt SPIEGHEL, een oud-Hollandsch Dichter uit de 16de eeuw.

Ghi flokt en ghelptet in OON *proef of kuer.*

d. i. Gij flokt en verzwolgt zonder te proeven of te kiezen.

Oon beteekent hier *zonder*, en in dien zin gebruiken de Hoogduitfchers hun Voorzetfel *ohne* nog duizendmalen. B. v. OHNE *Geld*, OHNE *Wisfenfchaft* enz. (zonder geld, zonder wetenfchap). Dit *oon* en *ohne* nu drukken dus vrij juist uit, wat

on als Voorvoegsel aanduidt, want een ON*wetend* man zou op zijn oud-Hollandsch kunnen luiden een man OON *weten* of *wetenschap*. Voor het overige is on eeuwen oud, en niet alleen in al de Duitsche talen van derzelver vroegsten oorsprong, maar ook in het Latijn en Grieksch aanwezig, hier eens *un*, daar *in*, ginds *o*, *ana*, *an*, *a*, *u* enz. luidend, of met die Voorvoegseltjes ten minste zamenhangend. De Heer BILDERDIJK wil de beroovende of privatieve kracht van dit aloud Voorvoegsel in den aard der neusletter *n* zoeken. Dit kan zeer gegrond zijn. Met soortgelijke onderzoekingen kunnen wij ons echter in dit eenvoudig geschrift niet ophouden. Zie § 14.

Let er op, hoe aardig de taal in honderden van woorden, door dit kleine woordje vóór aan dezelve te hechten, weêr op eene andere eenvoudige wijze hetzelfde uitdrukt, wat zij in honderd anderen door het Achtervoegsel loos te kennen geeft Zoo toch is ON*kundig* meer of min hetzelfde, wat op eene andere wijze *kunde*LOOS zou hebben kunnen heeten, schoon nu evenwel het gebruik dit laatste woord niet heeft goedgekeurd. Vergelijk het gezegde over het Achtervoegsel loos in *godde*LOOS, *eer*LOOS, *vruchte*LOOS enz. op bl. 128. Dit onderscheid heerscht er echter tusschen on en loos/ dat het laatste slechts Adjectieven, het eerste ook vele Substantieven vormt.

Let er ook op, dat de Franschen wel een Voorvoegsel hebben, hetwelk de kracht van ons on/ maar geen Achtervoegsel, hetwelk die van loos bezit. ON*geleerd*, ON*magtig* enz. kan men vertalen door IN*docte*, IM*puissant*, maar *eer*LOOS, *roem*LOOS en zulke woorden moeten omschreven worden door *sans honneur*, *sans gloire*, d. i. *zonder* eer, *zonder* roem. —

Let er eindelijk op, dat dit Voorvoegſel, meer dan de overige, ver en ont in eenige woorden uitgenomen, ſoms eene wat ſterker doorklinkende uitſpraak heeft, b. v. ONzin, ONwil, waardoor des te duidelijker blijkt, dat het vroeger wel een afſcheidbaar woord geweest zal zijn.

Over het Voorvoegſel ont.

§ 75.

Een zeer gebruikelijk Voorvoegſel, gelijk wij het aantreffen in ONT*vlammen*, ONT*moeten*, ONT*ſlag*, ONT*werp*, ONT*zet*, ONT*vreemd*, ONT*bladeren*, ONT*ſteken*, ONT*ſtaan*, ONT*ſteld*, ONT*vonken*, ONT*branden*, ONT*gelden*, ONT*blooten*, ONT*halzen*, ONT*waken*, ONT*rusten* en een aantal andere Werkwoorden, of daarvan afkomſtige, of met die Werkwoorden zamenhangende Subſtantieven en Participiën. Voor eigenlijk gezegde Adjectieven wordt het niet, of maar zelden gevoegd. Woorden, als b. v. ONT*klein*, ONT*groot* zouden zijn, komen bij ons niet voor.

Kracht en beteekenis van ont.

Deze is veel meer uiteenloopend dan die van het voorgaande on / 't welk bepaaldelijk niets dan gemis of berooving uitdrukt. Ont integendeel geeft ſoms berooving te kennen, b. v. in ONT*halzen*, ONT*hoofden*, dat van hals en hoofd berooven wil zeggen. Zoo ook in ONT*bladeren*, ONT*groenen*, ONT*volken*, ONT*heiligen*, ONT*moedigen*, ONT*reinigen*, ONT*zondigen*, ONT*lijven*, ONT*zielen*, ONT*binden* enz. Soms drukt ont een begin of aanvang uit; b. v. ONT*vlammen*, ONT*branden*, ONT*dooijen* enz. is beginnen te branden, te vlammen, te dooijen, in de werking van branden, vlammen, dooijen geraken, AAN*vlammen*, om het zoo te heeten. Bij wijlen ligt weêr in ont het begrip eener

zekere tegenſtelling opgeſloten. B. v. ONT*gelden* zegt zoo veel als tegen hetgeen iemand gedaan heeft, hem iets anders laten doen of lijden. Zoo zeggen wij: dat hij mij dien hoon heeft aangedaan, zal hij met zijn leven ONT*gelden*, d. i. zijn leven zal gelden of moeten opwegen tegen dien hoon. — In ONT*moeten* is ook die kracht van *tegen* opgeſloten. ONT*moeten* is TEGEN*moeten*, d. i. *te gemoet komen*. Fijnere ſchaduwingen der beteekenis van **ont** gaan wij met ſtilzwijgen voorbij. Men ziet, dat ſommige beteekenisſen van dit Voorvoegſel elkander ſchijnen te wederſpreken, zoo als dit met die van **ver** ook dikwerf het geval is. Vergelijk hierboven bl. 175. ONT*vlammen* en ONT*wolken* b. v. ſtaan ſchijnbaar geheel tegen elkaâr over. Immers **ont** drukt in het eerſte *een ontſtaan* (der vlam), en in het tweede *een verdwijnen* (der wolken) uit. Met dat al laten zich misſchien alle beteekenisſen van **ont** wel uit één hoofdbegrip verklaren, namelijk uit dat van *tegen* en *weder*, welk hoofdbegrip, (als men de oud-Duitſche talen raadpleegt) het oorſpronkelijkst, het grondbegrip van dit Voorvoegſel ſchijnt te wezen.

Zoo drukt ONT*vlammen*, ONT*ſlapen* het beginnen eener handeling uit, die men zich, als *tegen* haar vroeger *niet daar zijn* overgeſteld denkt, want die ONT*ſlaapt* doet iets, *tegen* het *niet ſlapen* of waken overſtaande. Even zeer is ONT*hoofden* het tegenovergeſtelde van hetgeen *hoofden* zou beteekenen, indien wij zulk een Werkwoord hadden. *Hoofden* zou dan *het hoofd geven* moeten aanduiden. Hiertegen ſtaat *het hoofd nemen* over, d. i. ONT*hoofden*. Maar deze ontwikkeling van het grondbegrip van **ont** / en de poging, om tot die grondbeteekenis alle overige terug te brengen, zou voor dit geſchrift ligt te ſpitsvondig kunnen worden. Wij willen er dus een ſpeldje bij ſteken.

Oorſprong van ont.

Ont zal in den vroegſten tijd wel een oud op zich-zelf ſtaand woord, een ſcheidbaar Voorzetſel of Bijwoord geweest zijn, even als de meeste andere Voorvoegſelen. In de oud-Duitſche talen luidt het beurtelings *and*, *int*, *in*, ſoms *en*, *on*. Tegenwoordig is er echter, naar ik weet, geen Voorzetſel aanwezig, dat met hetzelve, gelijk b. v. *oon* of *ohne* met on / zamenhangt. — Bij de Hoogduitſchers wordt het ent geſchreven, welk ent wel eens in emp verbastert, b. v. EMP*fangen* (ons ONT*vangen*) voor ENT*fangen*. Den geleerden laten wij voorts over aan te toonen, hoe ont met deze en gene Latijnſche en Griekſche praepoſitiën zamenhangt, en hoe ook ons Voorvoegſel and of ant in *ant*WOORD (d. i. letterlijk *tegenwoord*, woord, *tegen* een ander woord overgeſteld) denzelfden oorſprong misſchien als ont heeft.

Dit zijn onze voornaamſte Voorvoegſels. And komt ſlechts in ANT*woord* voor. Wan in WAN*hoop* en eenige anderen. Dit wan is een oud woord, ledig, misſend, ijdel beteekenend, en ook wel als Subſtantief gebruikt. Oor in OOR*deel* enz. hangt met er en ver zamen. MIS*daad* enz. behoort tot de Koppelingen.

Over de Voorvoegſels, uit eene enkele letter beſtaande.

§ 76.

Behalve de hier nu opgenoemde, duidelijk van het ligchaam des woords te onderkennen Voorvoegſels, zien wij ook nog ſoms eene enkele letter voor het eene of andere woord gevoegd, en daardoor nieuwe woorden gevormd. Deze letters zijn 1) of verkortingen en zamentrekkingen der door ons beſchouwde Voorvoegſelen, of 2) meer op zichzelve ſtaande aanhechtſels.

Tot de eerſte ſoort b. v. behoort de voorvoeging van *b*/ als verkorting van *be*/ gelijk wij die zien in het Werkwoord B*lijven*, hetwelk uit BE-*lijven* is zamengetrokken, beteekenende het oude Werkwoord *lijven* of *liven* duren, voortduren, en denkelijk vader zijnde van ons Subſtantief *leven*, dat oorſpronkelijk een' ſtaat van during aanduidt. Zoo is B*iechten* uit BE-*iechten* of BE-*jiechten*, d. i. belijden, B*armhartig* uit BE-*armhartig* zamengetrokken.

Tot de tweede ſoort brenge men de voorvoeging der *d* in D*warrelen* van *warrelen*, d. i. *warren*. D*warrelwind* is een wind, die alles dooreen draait en *wart*. Het D*warrelt* mij voor de oogen beteekent: alles draait verward voor mijn gezigt. Zoo ſtamt ook misſchien D*warsch* van *warsch*.

Tot de eerſte ſoort weêr behoort de voorvoeging van *g*/ bij verkorting voor *ge*. G*unnen* b. v. ſtaat voor GE*unnen*, van 't oude Werkwoord *unnen*, d. i. genegen zijn. G*lijden* voor GE*lijden*, van 't oude *liden*/ *leed*/ *geleden*/ in den zin van gaan, zich bewegen, waarvan wij nog *ver-* of *voorleden*, in den zin van voorgaand, voorgegaan, vergaan, of, op zijn Hoogduitsch, *vergangen* hebben. En zoo ſtaat, G*loeijen* voor GE*loeijen*, G*roeijen* voor GE*roeijen*, G*luipen* voor GE*luipen* enz. allen van bekende oude, maar nu niet meer gebruikelijke Werkwoorden afkomſtig. Vooral vertoont zich bij onze Hoogduitſche taalbroeders die zamentrekking van *ge* tot *g* zeer dikwerf. Zij zeggen b. v. G*lück*, G*nade*, G*leich*, G*lied*, G*laube* enz. voor ons GE*luk*, GE*nade*, GE*lijk*, GE*lid* of *lid*, GE*loof* enz. — Bij wijlen vertoont dat verkorte *ge* zich bij ons ook wel onder de gedaante eener voorgevoegde *k*. Zoo komt van *nijpen*, GE*nijpen* in den zin van *bijeen-* of *zamen nijpen* (vergelijk het gezegde bl. 166 over *ge*),

en dat bij zamentrekking K*nijpen*. Zoo zeggen de Hoogduitſchers *nagen*, d. i. knaauwen, knabbelen, maar wij K*nagen*, zijnde zoo vèel als GE*nagen*. En op dezelfde wijze ontſpruit K*nikken* uit *nikken*, K*wellen* (in den zin van opborrelen) uit *wellen*, *opwellen*, K*rimpen* uit *rimpen*, d. i. zamentrekken, ineenplooijen, ineenfronſen, ineenſchrompelen, van welk oud Werkwoord *rimpen* wij het Subſtantief *rimpel* voor plooi, frons in 't gelaat hebben. — K*lap* hangt welligt met *lap* zamen, gelijk wij nog wel zeggen iemand een' *lap*, K*lap*, of F*lap* aan de ooren geven; K*lomp* met *lomp*, in den zin van ſtuk, brok. Wij ſpreken toch van vodden en lompen. Enz. enz.

Ook de f hecht zich wel eens voor de woorden, om daardoor nieuwe Afleidſels te vormen. Zoo komt van *laauw* F*laauw*, van *likken*, in den zin van glad, effen maken, F*likken*, *opflikken*, b. v. hij ziet er regt *gelikt* en *geflikt* uit. Van *niezen* F*niezen*, van *leppen* F*leppen*, waarvan *aan de* FLEP zijn enz. Vermoedelijk ſtaat die f bij verkorting voor fe/ en dit fe is eene veranderde uitſpraak van het Voorvoegſeltje be/ daar toch de b en f/ als beide lipletters zijnde, d. i. door de lippen gevormd, zeer dikwerf in de talen verwisſeld worden. HOOFT zingt van *Cupido*, terwijl deze de ſchoone *Doris* om eenige haren uit heure lokken verzoeken wil:

> *'t Boefje quam, toen zij zich kemde,*
> *Stelen darde* (d. i. *durfde*) *'t niet, maar* LEMDE
> *Met een bedelende ſtem* enz.

Lemmen beteekent hier met eene half ſtamelende, als 't ware gebrokene en *verlamde* ſtem ſpreken, gelijk kinderen al vleijend doen. Het komt van het Adjectief *lam*, waarvan ook het Werkwoord *belemmeren*, dat is *lam maken*. Uit *lemmen* nu is, met voorvoeging

van ſ / ons tegenwoordig Werkwoord *fleemen* ontſtaan, dat nagenoeg hetzelfde als *lemmen* beteekent, en voorts voor vleijen, flikflooijen genomen wordt.

Van de voorvoeging der p hebben wij een voorbeeld in *plomp* van *lomp*, d. i. ruw. Ook in die p ſchijnt men een ingekrompen be te moeten zoeken.

De ſch dient ook wel eens tot Voorvoegſel van afleiding. Zoo komt *schrappen*, *schrapen*, van het verouderde Werkwoord *rappen*, d. i. afſchaven, afkrabben. *Schrompelen*, *verschrompelen*, b. v.: de ouderdom heeft haar vel doen *verſchrompelen*, ſtamt van het reeds aangehaalde *rimpen*, in het Hoogduitsch *rümpfen*, d. i. fronſen, plooijen, waarvan wij *rimpel* en *rimpelen* hebben.

De voorhechting der bloote ſ doet van *lijm* (in het Hoogduitsch *leim*, *leimen*) dat is, eene kleverige ſtof, *slijm* ontſtaan; van 't oude *labben*, d. i. leppen, ſlorpen, *slabben*, *slabberen*. Van 't oude Werkwoord *luimen*, *luimeren*, dat met half geloken oogen, als de katten doen, naar iets zien of loeren beteekende (gelijk wij daarvan nog de ſpreekwijs *op zijn luimen liggen* hebben) komt *sluimeren*, in den zin van zoo wat half en half de oogen digt hebben en ſlapen. Van *muil*, (in 't Hoogduitsch *maul*) d. i. mond, komt het platte *smuil* of *smoel*; van *likken* misſchien *slikken*, van *tronk* *stronk*; van 't Engelſche *trot* (*throt*, *throat*) d. i. keel, ons *strot*; van *trekken*, *strekken*; van 't oude *ropen*, *roppen*, dat is, plukken, afſcheuren, bij de Hoogduitſchers in *rupfen* nog voortlevend, komt, door voorvoeging der ſt / *stroopen*, b. v. een' haas het vel *afſtroopen*.

Ook de t leidt wel eens af. Zoo komt welligt van *rommelen* *trommelen*, van *rekken* *trekken*.

Deze voorvoegingen van ſch / ſ / ſt en t kunnen niet als verkortingen van bekende Voorvoegſels beſchouwd worden. Misſchien echter heeft men oudtijds de nu ver-

dwenen Voorvoegfelen *as*, *is*, *us*, *te*, *to*, gehad, waarvan het nog overblijffels zijn.

Ver krimpt wel eens zaam tot **vr**. Zoo ontftaat, fchoon GRIMM dit ergens in twijfel trekt, *vreten*, (waarvan *vraat*) vermoedelijk uit VER*eten*, dat is al voort en voort eten. Vergelijk het gezegde op bl. 176 over het Voorvoegfel **ver**.

Ook de **w** leidt af en hangt welligt met de f zamen. Door de voorklamping van **w** ontftond *wrijven* uit het oude *rijven*, hetwelk de Hoogduitfchers in hun Werkwoord *reiben*, hetzelfde als ons *wrijven* beteekenende, nog overig hebben.

En zoo kan welligt w*raak* van een vroeger Subftantief *raak* ftammen, bij de Hoogduitfchers in hun *Rache*, dat bij hen wraak beteekent, nog voortlevend. — Van 's gelijken w*roegen* van *roegen*, bij de Hoogduitfchers nog in hun Werkwoord *rügen* gebruikelijk, hetwelk gispen, befchuldigen te kennen geeft. De *wroeging* des geweten is dus de befchuldiging, die het ons doet.

Met eene voorgevoegde **Z** ontfpruiten ook wel woorden. Van **wijken / week / geweken** b. v. komt, gelijk wij bl. 35 gezien hebben, het Adjectief *week*, dat zoo veel als het geen bij den druk *terugwijkt* beteekent. Van dit *wijken* nu, of naar de vroeger uitfpraak *wiken*, komt misfchien z*wiken* of z*wikken*, hetwelk van kinderen gezegd wordt, die men ineen heeft laten zakken, dat is, eensklaps, als het ware, heeft laten weg- of terugwijken. Zoo komt van het Werkwoord *wijken* ook *bezwijken*, in den zin van *neêrzijgen*, *neêrzinken* onder een' last, *terugwijken* voor den last van iets; b. v. hij *bezweek* onder de ellende. — Daartoe behoort ook ons Adjectief z*wak*, eigenlijk en letterlijk zoo veel als week, wijkend, bukkend beduidend. Al verder komt door de z van *wenk* z*wenk*, van *waaijen*

zwaaijen, d. i. al heen en weêr met iets waaijen; van *wellen* of *opwellen zwellen*; van *wanken* of *wankelen zwanken*, bij de Hoogduitſchers in hun Werkwoord *ſchwanken* gebruikelijk. Enz. enz.

Misſchien is die ȝ/ even als de ğ/ eene verkorting van een oud verdwenen Voorvoegſel.

Dit moge over de voorvoeging van enkele letteren genoeg zijn. De kracht van Afleiding, aan haar toegeſchreven, is niet altijd even zeker. Er waren er voorts nog enkele andere op te noemen, deels echter zijn deze te weinig bekend, deels meer verbasteringen van de regte ſchrijfwijze, dan regelmatig gevormde afleidingen te noemen. De voorvoeging der n/ waardoor wij b. v. van *iemand* N*iemand*, van *iets* N*iets*, van *ergens* N*ergens*, van *ooit* N*ooit*, van *immer* N*immer* enz. vormen, is vaak eene afkorting van het in alle oud-Duitſche talen voorkomende woordje NE, of bij omkeering EN, dat berooving, ontkenning aanduidde, en waarvoor wij nu het zamengeſtelde N*iet*, dat is NE*iet*, gebruiken. Zoo zeide men voorheen, *ik* NE, of *ik* EN *kan*, dat is, *ik kan* NIET. *Ik* NE *wil*, *ik wil niet*. Het zij mij vergund kortheidshalve te verwijzen tot mijne aanteekeningen op het eerſte deel van BLAIR bl. 170. Dien ten gevolge is N*iemand*, N*immer* enz. NE *ieman* (niet een man of *man*D, gelijk de Denen voor *man* ſchrijven) NE *immer* enz. N*ijver*, (van *ijver*) N*aars* (van *aars*) enz. moeten op eene geheel andere wijze uitgelegd worden.

§ 77.

Hetgeen wij over de Voorvoegſelen van afleiding te zeggen hadden, zullen wij met de volgende aanmerkingen beſluiten.

1.) Men ziet, dat de Voorvoegſelen deels voor Naamwoorden, deels voor Werkwoorden, deels voor

Naam- en Werkwoorden beide geplaatst worden. **Ver** heeft men b. v. in het Subſtantief VER*lof*, maar daarom geen Werkwoord VER*loven* voor verlof geven, *veroorloven*. Wel integendeel VER*geven* en VER*gift* beide.

2.) Men ziet, dat door middel derzelve de taal een onnoemelijk aantal van woorden vormt, en dat hierin vooral de Duitſche talen zeer boven het Fransch uitmunten. Men beproeve toch eens, (gelijk wij dit hier boven reeds eenigzins aanſtipten) van een Fransch Werkwoord zoo veel Derivaten en Koppelingen te maken, als wij 1) door onze Voorvoegſels, en 2) voorts door onze Voorzetſels of Praepoſitiën van een Hollandsch Werkwoord maken kunnen. Neem eens ons *ſpringen*, BE*ſpringen*, BIJ*ſpringen*, TOE*ſpringen*, IN*ſpringen*, OP*ſpringen*, AF*ſpringen*, NA*ſpringen*, VER*ſpringen*, DOOR*ſpringen*, HER*ſpringen*, MIS*ſpringen*, OVER*ſpringen*, MEÊ*ſpringen*, UIT*ſpringen*, ACHTER*ſpringen*, TEGEN*ſpringen*, ONT*ſpringen*, VOOR*ſpringen* enz. en vergelijk er het Franſche *sauter* tegen.

3.) Men ziet, dat de meeste Voorvoegſelen oorſpronkelijk op zich-zelf ſtaande woorden, met name afſcheidbare Voorzetſels, of liever eene ſoort van Adverbiën van ruimte ſchijnen geweest te zijn, ja, geleerde taalkenners hebben aangetoond, dat men in overouden tijd ſommigen derzelve nog werkelijk afgeſcheiden gebruikt vindt.

4.) Men ziet voorts, dat de Voorvoegſels tot de oudſte beſtanddeelen onzer taal behooren, en dat men uit de menigerlei beteekenisſen, die zij aan de woorden bijzetten, beſluiten kan, dat zij ontſtaan zijn in een' tijd, toen een enkel woord nog dikwerf een aantal verſchillende dingen moest uitdrukken. Vergelijk het gezegde over **ver** bl. 181.

5.) Offchoon onze meeste Voorvoegſelen van

oudsher in de meeste Duitſche talen voorkomen, moet men van die talen echter de zoogenaamde oud-Noordſche of Scandinavisch-Duitſche talen, het oud-Zweedsch, oud-Deensch en IJslandsch uitzonderen. In deze namelijk komen be / ge / ver / er en ont of geheel niet, of ſlechts zeer enkel voor, ſchoon het evenwel niet onvermoedelijk zij, dat dit mangel dier talen toch oorſpronkelijk niet eigen is geweest. Ook tegenwoordig bezigt men ze in het Duitſche Noorden nog niet bovenmatig veel, gelijk ge in het Engelsch uitgeſtorven is.

6.) Bij de Voorvoegſelen ge/ be/ ver/ er/ her en ont moet men nog dit eigenaardige opmerken, dat in de conjugatie der Werkwoorden, waarvoor zij gehecht worden, het lijdende Deelwoord, (Participium Pasſivum of Praeteritum) dat anders in onze taal altijd het Buigingsdeel ge vooropneemt, b. v. *ſchrijven*, *ſchreef*, GE*ſchreven*, dit ge nu wegwerpt. Dus conjugeert men GE*lukken*, GE*lukte*, GE*lukt*, VER*ſchrijven*, VER*ſchreef*, VER*ſchreven*, BE*dekken*, BE*dekte*, BE*dekt*, ONT*loopen*, ONT*liep*, ONT*loopen*, HER*maken*, HER*maakte*, HER*maakt*, ER*kennen*, ER*kende*, ER*kend* enz., niet GE*lukken*, *ge*GE*lukt*, VER*ſchrijven*, *ver*GE*ſchreven*, VER*loopen*, *ver*GE*loopen* enz. Het waarom hier van is nog duister. —

7.) Onze naaste taalverwanten, de Hoogduitſchers, hebben, behalve de door ons opgenoemde Voorvoegſelen, (die zij allen evenwel niet altijd in dezelfde beteekenis als wij bezigen) nog het Voorvoegſel zer/ (ſpreek uit tſer) dat wij misſen. Het drukt bij hen vernieling of vernietiging uit, te weeg gebragt door de handeling, die in de Werkwoorden, waaraan het gehecht wordt, is aangeduid. Zoo zegt men in het Hoogduitsch: ZER*brechen*, ZER*reisſen*, ZER*ſtören*, ZER*trümmern* enz. d. i. *verbreken*, *verſcheuren*, *verwoesten*, *verbrijzelen*, of dit laatſte letterlijk *verpuinen*. Men ziet, dat

wij de kracht van dit zer dikwerf in ons Voorvoegsel ver bezitten. Niet altijd evenwel. De Hoogduitsche woorden ZER*bersten*, ZER*reiben*, ZER*spalten*, ZER*springen*, ZER*kochen*, ZER*kratzen*, ZER*tanzen* en soortgelijke kunnen wij niet wel anders vertalen dan door IN STUKKEN *barsten*, *wrijven*, *klieven*, *springen*, *koken*, *krabben*, *dansen* enz. Of om het met een platte bastaarduitdrukking te benoemen door: KAPOT *barsten*, *wrijven*, *dansen* enz. Oudtijds luidde dit Voorvoegsel *za*, *ze*, *zi*, ook *zar*, *zir* enz. In de volkstongvallen van ons Vaderland, b. v. in mijne Geldersche geboortestreken, hoort men nog wel eens: *dat is* TE*broken* zeggen voor IN STUKKEN *gebroken*. Dit voorgevoegde te is juist het Hoogduitsche zer / want in sommige oud-Duitsche tongvallen vindt men voor zer of wel *ze*, naar den aard van den Neêrduitschen tongslag, die den Opper-Duitschen sisklank *z* gewonelijk in *t* verandert, *te* en *to* geschreven. Ook bij onze Nederlandsche Schrijvers uit de dertiende en veertiende eeuw komt dat *te* in den zin van het Hoogduitsche zer wel voor. — De overeenkomst in gedaante en beteekenis van dit Voorvoegsel zer met het Latijnsche Voorvoegsel *dis* (b. v. in DIS*rumpere* d. i. verbreken) aan te toonen, zou voor dit geschrift te geleerd zijn. —

8.) Ons woord miß in MIS*daad*, MIS*doen*, MIS*greep*, MIS*lukken*, wordt door sommigen wel eens onder onze Voorvoegsels gerangschikt. — 't Is echter daar niet toe te brengen, maar vermoedelijk een oud Substantief, (soms ook Adjectief) dwaling beteekenende, en dat ook thans nog wel als een afzonderlijk woord gebruikt worden, b. v. *ik heb het* MIS. MIS*daad* is dus regtstreeks eene Zamenstelling of Koppeling (*Compositum*) te heeten. Vergelijk bl. 191.

DERDE HOOFDSTUK.

Over de Zamenſtelling, Koppeling of Zamenkoppeling (Compoſitie) van woorden in het Nederlandsch.

§ 78.

Behalve de vorming van woorden door middel van Afleiding, is er in de Duitſche talen nog een ander, zeer vermogend middel, om woorden te ſcheppen, namelijk de *Zamenſtelling*, *Zamenkoppeling*, of korter gezegd *Koppeling*. Hierdoor verſtaan wij, als boven reeds met een woord is aangeroerd, het bijeenvoegen, verbinden of vereenigen van twee of meer, elk op zich-zelve en buiten die verbinding ook afzonderlijk bruikbare en gebruikt wordende woorden, om indiervoege, door die verſmelting als het ware, een nieuw woord te vormen, dat in ſtaat is in eens dat denkbeeld uit te drukken, waartoe men anders eene omſchrijving van meer, los en geſcheiden ſtaande woorden noodig zoude hebben. Zoo maken wij uit *kaars* en *licht kaarslicht*, uit *vuur* en *berg vuurberg*, uit *berg*, *rots* en *kloof bergrotskloof*, uit *bewonderen* en *waardig bewonderenswaardig*, uit *pik* en *zwart pikzwart*, uit *groot* en *magtig grootmagtig* enz. enz.

Dergelijke Woordvereenigingen noemt men *Zamenſtelſels* of *Koppelingen* (in het Latijn *Compoſita*), en, in tegenoverſtelling van haar, noemt men alle woorden, die niet uit zulk eene verſmelting ontſtaan, hetzij ze nu, voor het overige, meer ſtam-, of meer afgeleide woorden, dat is, meer Primitieven of meer Derivaten zijn, (zie bl. 18) *Enkelvoudigen*, of, zoo als men misſchien zeggen zou kunnen, *Enkelvoudelingen* (in het Latijn *Simplicia*).

Men voege deze onderfcheiding van Enkelvoudige woorden en Koppelingen (*Simplicia et Compofita*) bij hetgeen op bl. 18 over het onderfcheid tusfchen 1) Stam-, 2) Afgeleide-, en 3) Zamengeftelde of Gekoppelde woorden gezegd is. Elk blootelijk of Stam-, of Afgeleid woord is altijd een *Enkelvoudig woord*. *Leer*AAR, b. v. *gunft*IG, *flap*ER enz. zijn, zoo wel als *leer*, *gunst*, *flaap*, Enkelvoudig.

Wij moeten echter dit onderwerp der Woordkoppeling of Compofitie wat naauwkeuriger behandelen, daar het in onze en in de overige talen van Duitfchen ftamme vooral geene minder aanzienlijke plaats bekleedt, dan dat der Afleiding, en tevens daar het misfchien door onze Taalkundigen nog niet zoo volledig uiteengezet is, als het wel verdiende. Vreemd is het, dat de voortreffelijke TEN KATE hetzelve fchier niet heeft aangeroerd.

Ten einde in de befchouwing van dit ftuk geleidelijk te werk te gaan, zullen wij de volgende punten ontwikkelen.

1.) Over hetgeen men door Woordkoppeling of Woordzamenftelling (Compofitie), in onderfcheiding van Woordafleiding, verftaan moet, en over het foms moeielijke, om beider ineenloopende grenzen af te bakenen.

2) Over de verfchillende foorten van woorden of zoogenaamde Rededeelen (in het Latijn *Partes orationis*), die zich met elkander laten zamenkoppelen.

3.) Over zekere, bij ons nog ongebruikelijke foort van Koppeling.

4.) Over het onderfcheid in de Koppelingen tusfchen *eigenlijke* en *oneigenlijke*.

5.) Over de Vokaal van verbinding, oudtijds in echte Koppelingen in de Duitfche talen vermoedelijk aanwezig.

6.) Over het getal van woorden, waaruit eene Koppeling beftaan kan.

7.) Over Koppelingen van geheele Zegswijzen of Zinfneden.

8.) Over de twee hoofdbeſtanddeelen, die in elke Koppeling, hetzij ze uit twee, of uit meer woorden beſta, worden aangetroffen, en over den grondregel, ten aanzien dier beſtanddeelen geldend.

9.) Over de verandering of toevoeging, die de woorden door de Koppeling ſoms in hunne gedaante ondergaan.

10.) Over de Declinatie, Motie, Comparatie en Conjugatie der Koppelingen.

11.) Over den Accent of Klemtoon in onze Koppelingen, of op welk gedeelte derzelve die Accent doorgaans valt.

12.) Over de verſchillende zinsbeteekenisſen, die door middel der Woordkoppeling zoo al worden uitgedrukt.

13.) Over het nut en de fraaiheid, die het vermogen, hetwelk onze taal bezit, om op allerlei wijze Koppelingen of *Compoſita* te vormen, aan haar bijzet, en over de voorregten, waarop het Nederlandsch in dat opzigt boven ſommige andere ſpraken roemen mag. —

14.) Over eenige Voorſchriften, tot het vormen van Koppelingen betrekkelijk.

15.) Slotaanmerkingen over de Woordkoppeling.

1.) *Over hetgeen men door Woordkoppeling of Woordzamenſtelling, (Compoſitie) in onderſcheiding van Woordafleiding, verſtaan moet, en over het ſoms moeijelijke, om beider ineenloopende grenzen behoorlijk af te bakenen.*

§ 79.

De AFLEIDING, voor zoo ver zij niet onmiddellijk uit den ſtam van een Werkwoord plaats heeft (zie

§ 18) hecht aan een zoogenaamd Stamwoord (§ 9), of in het algemeen aan een vroeger woord, 't zij aan deszelfs einde, 't zij aan deszelfs begin, één of meer letteren of lettergrepen, die, zoo zij alleen en op zich-zelve ſtaande gebruikt werden, thans niets zouden beteekenen, maar waardoor, in vereeniging met dat vroeger woord, een nieuw woord van eene veranderde of anders gewijzigde beteekenis ontſtaat, terwijl echter het grondbegrip, in het ſtam- of vroeger woord opgeſloten, altijd heerſchend blijft. Zoo komt van **ik lees** *lez*ER, van **gunst** *gunst*IG, van **jong** *jonge*LING enz. enz. In al die woorden ſpeelt het begrip van *lezen*, *gunst*, *jong*, hoe dan ook gewijzigd, en of met perſonen en zaken, of met hoedanigheden in verband gebragt, de hoofdrol.

De WOORDKOPPELING integendeel vereenigt met een ander woord, geene op zich-zelve meer of minder donkere, niets beteekenende letteren of lettergrepen, maar voegt twee of meer, ieder ook voor zich-zelf gebruikelijke en verſtaanbare woorden bij elkander, om indiervoege uit hunne verſmelting een nieuw woord te vormen. Niet echter het eerſte, of de eerſten van die bijeengevoegde woorden maken het hoofdbegrip van dat nieuw woord uit, gelijk in de eigenlijke Afleiding met Achtervoegſelen de kracht in het ſtam- of vroeger woord ligt, (in *lez*ER b. v. in het denkbeeld *lezen*), maar meestal wordt dat hoofdbegrip door het laatſte woord der Koppeling uitgedrukt. Zoo bevat in *avond*STAR het tweede woord, dat van *ſtar* namelijk, het hoofdbegrip, en *avond* ſtrekt ſlechts tot wijziging van dit begrip. Maar ſtraks hierover nader! —

Offchoon dus (om van andere, *minder vast doorgaande* kenmerken van onderſcheid niet te ſpreken), Afleiding en Koppeling reeds hierdoor ge-

noegzaam van elkander onderſcheiden zijn, loopen beider grenzen op ſommige plaatſen echter zeer ineen, en het is dikwerf moeijelijk te zeggen, of men dit of dat woord als Afgeleid, dan als Zaamgekoppeld beſchouwen moet. Vooreerst geldt dit van Afleidſels, gevormd door middel van die Achtervoegſelen, waarvan wij met zekerheid, of ten minſte nagenoeg met zekerheid, zeggen kunnen, dat zij voorheen op zich-zelf ſtaande, afſcheidbare woorden geweest zijn, zoo als dit met **baar / lijk / loos** en de meeste overige Achtervoegſelen der Tweede klasſe het geval is. Vergelijk hierboven bl. 108 en volg. Zijn dit nu Afleidſels of Koppelingen? Het eerſte zijn ze tegenwoordig, nu die Achtervoegſels niet meer als afzonderlijke woorden gebruikt worden. Het laatſte waren ze voorheen, toen dit nog plaats had. Wij hebben ze met TEN KATE als Afleidſels beſchouwd. GRIMM brengt ze onder de Koppelingen. Vergelijk bl. 108.

Van dubbelzinnigen aard ten tweede zijn de Afgeleide Woorden of Afleidſels, gevormd door Voorvoegſels. Ook deze kunnen als Koppelingen beſchouwd worden, voor zoo ver men die Voorvoegſels voor oorſpronkelijk afſcheidbare en ook afzonderlijk toen bruikbare en gebruikte Voorzetſelen of Voorzetſelachtige Adverbiën houdt, iets, wat zeer vermoedelijk is. Vergelijk bl. 197.

Ik heb dus de woorden, door middel van die Voorvoegſelen uit anderen voortſpruitende, met TEN KATE bloot daarom onder de Afleidſelen gerangſchikt, wijl de gemelde Voorvoegſelen, als daar zijn: **be / ge / ver / her** enz., *thans* niet meer als afzonderlijke woorden gebruikt worden, terwijl ons voorts het gevoelen van hen, die *Afleiding* ſlechts *aan het einde*, en niet *aan het begin* der woorden willen doen gelden, in eene vrij willekeu-

rige bepaling des denkbeelds van Afleiding gegrond ſchijnt. Vergelijk het gezegde op bl. 29.

Ten derde kan men vragen: indien men door Koppeling verſtaan moet, gelijk gij er door verſtaan wilt hebben, de vereeniging van twee of meer, ieder nog afzonderlijk bruikbare woorden, hoe het dan te maken met woorden, als *bruidegom*, d. i. bruidman, *juffer*, dat is jongvrouw, (zie bl. 3) en ſoortgelijke, van welke een gedeelte verouderd, en, als zij geſcheiden zijn, niet meer bruikbaar is. Immers het woord *gom* in de beteekenis van man of mensch, is even min meer in omloop, als het oude *ver* voor vrouw. Zijn dit dan nu Afleidſels of Koppelingen? Noemt men ze het laatſte, zoo kan men ons tegenwerpen: waarom is *bruide*GOM minder Afleidſel dan *vruchte*LOOS, welk loos in de beteekenis van *zonder* (zie bl. 129) oudtijds zoo wel een afzonderlijk woord zal geweest zijn, als *gom* in den zin van *man* zulks was? Noemt men ze integendeel Afleidſels, zoo is de tegenwerping even gereed: waarom is *bruide*GOM minder eene Koppeling dan *bruid*MAN b. v. zijn zou? Waren *gom* en *man* oudtijds niet ſchier van eene beteekenis? Zijn het niet beiden Subſtantieven? Ook hier is dus de ſcheidslijn tusſchen Afleiding en Koppeling moeijelijk te trekken, en dat ik *bruidegom*, maar b. v. niet *vruchteloos*, *adellijk* enz. eene Koppeling zou heeten, is alleen daarom, omdat het woord *gom* zich niet, gelijk loos / lijk enz. als een *ieder oogenblik* voorkomend middel vertoont, waarmede men woorden afleidt, maar ſlechts in dat enkele *bruidegom* (of misſchien hier en daar nog in eene dergelijke uitdrukking) zigtbaar is. Het is door de taal dus niet geijkt en geſtempeld als Achtervoegſel, gelijk loos / lijk / baar enz. zulks wel zijn, met welke woorden ik toch honderden van nieuwe Afleidſels vormen kan. —

De gezegde voorbeelden zullen voldoende zijn, om te doen zien, hoe moeijelijk het ſoms zij Afleiding en Koppeling van elkander te onderſcheiden. Maar is dit ſoms ook niet het geval met Afleiding en Buiging, dat is ſmelten hier en daar de Achtervoegſelen en Voorvoegſelen niet met de Verbuig- of Buigingsdeelen (Partikelen van Flectie, zie bl. 13) ineen? Is het niet half en half nog twijfelachtig, of men and in *heil*AND, *vij*AND als Buigdeel, dan als Achtervoegſel hebbe aan te zien? Vergelijk bl. 61 en het gezegde op bl. 105. Hoe zou zich het in veel opzigten gelijkſoortige en gelijkaardige niet vermengen, daar de meest tegenſtrijdige dingen ten laatſte ineenvloeijen? Zelfs het zwart wordt door trapswijze verheldering op het laatst wit, zoodat men aan de grenzen van beider gebied tusſchenkleuren erlangt, waarvan men even moeijelijk zeggen kan, of zij tot het zwart, dan of zij tot het wit behooren. Gelijk echter niemand daarom aan het grondonderſcheid tusſchen wit en zwart zal twijfelen, zoo heeft men evenmin reden Afleiding en Koppeling *tegenwoordig* voor hetzelfde te houden, omdat er woorden zijn, die ſchier met hetzelfde regt zoo wel tot de eerſte, als tot de laatſte zouden kunnen gebragt worden.

2.) *Over de verſchillende ſoorten van Woorden, of van Rededeelen (in het Latijn* Partes Orationis), *die zich met elkanderen laten zamenkoppelen.*

§ 80.

De Rededeelen, in derzelver ruimſten omvang, zijn het Lidwoord of de Artikel, het Zelfſtandig Naamwoord of Subſtantief, het Bijvoegelijk Naamwoord of Adjectief, het Voornaamwoord of *Pronomen*,

het Getalwoord of *Numerale*, het Werkwoord of *Verbum*, het tusfchen Adjectief en Verbum zwevende Deelwoord of *Participium*, het Bijwoord, Bijwerkwoord of *Adverbium*, het Voeg- of Koppelwoord of Conjunctie, het Voorzetfel of Praepofitie, en het Tusfchenwerpfel of Interjectie.

De meesten dezer foorten van Woorden zijn voor Koppeling vatbaar, fommigen harer zelfs met bijna ieder andere foort. Het doet er ook niet toe, of de woorden Stam- of Afgeleide woorden zijn (§ 9). Primitieven koppelen zich met Primitieven, of met Derivaten naar believen.

Het Lidwoord alleen vertoont zich, naauwkeurig gefproken, niet in Koppelingen. Is *de* in DE*gene*, DE*zelve* dit dan niet, zal men vragen. Ik antwoord: die woorden hebben wel den fchijn van Koppelingen, omdat men die woorden meest aanéén fchrijft, maar in den grond is DE*gene*, DE*zelve* even min eene Koppeling, als DE *man* zulks is. Het bewijs hiervoor is, dat men, *degene* en *dezelve* verbuigend, zoowel het woordje *de*, als de woorden *gene* en *zelve* verbuigt, b. v. *dezelve*, *de*s*zelf*s of *de*s*zelve*N enz. Dit nu doet men nooit in Koppelingen. In Koppelingen wordt flechts het laatfte woord gedeclineerd, b. v. *de appelboom*, *des appelboom*s, niet *des appel*s*boom*s. Hierover ftraks nader.

Men heeft fchijnbaar enkele Bijwoorden of Adverbia, waarin zich eene Koppeling van het Lidwoord vertoont, b. v. DES*gelijks*, DES*wege* enz. *Des* is hier echter geen Lidwoord, maar een oud Voornaamwoord.

Wij zullen nu de voornaamfte foorten van Compofita doorloopen, en ons hierbij regelen naar den aard van het woord, dat in de Koppeling *vooraan* ftaat, en dus het eigenlijke middel of werktuig is derzelve.

Het Subftantief hecht zich zeer dikwerf vóór

het Subſtantief, b. v. AVOND*ſtond*, MANE*ſchijn*, *waterſtroom*, *vuurwerk*, *wijnſtok*, *appelboom*, *blikſemlicht*, *morgenuur*, *vreêverbond*, *jaarmarkt*, *kerkgebouw*, *fruitverkooper*, *dagdief*, *pennemes*, *kurketrekker*, *kinderſpel*, *koepok*, *krentebrood* enz. enz.

Het Subſtantief plaatst zich zeer dikwerf vóór het Adjectief, b. v. BLOEM*rijk*, ROEM*ruchtig*, *eerzuchtig*, *rozerood*, *goudgeel*, *jammerhartig*, *bloeddorſtig*, *bijbelvast*, *vogelvrij*, *ijzerhard*, *ijskoud*, *pikdonker*, *grasgroen*, *geldarm*, *ſchatrijk*, *armdik*, *bloedzuur*, *ſtokoud*, *koolzwart*, *ellenlang*, *loodzwaar*, *honigzoet*, *pijlſnel*, *leliewit*, *moedernaakt*, *manmoedig* enz.

Het Subſtantief plaatst zich niet vóór het Voornaamwoord of Pronomen, wel omgekeerd het laatſte vóór het Subſtantief, ſchoon evenwel zelden, b. v. ZELF*moord*, *zelfliefde*.

Het Subſtantief hecht zich niet vóór het Getalwoord, wel omgekeerd het Getalwoord vóór het Subſtantief, b. v. EEN*dragt*, TWEE*dragt*, *honderdman*, *tienman*, *duizendhout*, *duizendkunſtenaar* enz., waarvan ſtraks nader.

Het Subſtantief koppelt zich ſomwijlen met het Werkwoord of Verbum, b. v. KIEL*halen*, DAG*dieven*, *radbraken*, *ledebraken*, *ſtuiptrekken*, *buikſpreken*, *raaskallen* (d. i. kallen of praten in *razernij*) *pluimſtrijken*, *raadplegen*, *handhaven*, *zegevieren*, *zegepralen*, *zieltogen*, *muggeziften*, *glimlagchen*, *weerlichten*, *brandſchatten*, *beraadſlagen* en eenige andere. Over het algemeen echter ſchijnt het Subſtantief het Werkwoord niet gaarne achter zich te nemen. Met deszelfs handelend Deelwoord (*Participium activum*) verbindt het zich niet onwillig, b. v. VUUR*vretend*, BLOED*ſpuwend*, *leedvoorſpellend*, *halsbrekend*, *heilbrengend*, *vruchtdragend*, *tijddoodend*, *oogbetooverend*, *hartver-*

ſcheurend, *haatdragend* enz. Vooral gunnen zich de Dichters in het ſcheppen van zulke Koppelingen veel vrijheid. Enkele Compoſita hebben wij ook met het Verleden Deelwoord (*Participium praeteritum*) b. v. GOD*vergeten*, EER*vergeten*, *ſchriftgeleerd*, *krijgsgevangen*, *mingevangen*, d. i. gevangene der Min, (bij POOT) enz.

Over andere, bij ons nog weinig gebruikelijke Koppelingen met het Verleden Deelwoord of *Participium praeteritum*, als daar zijn *mosbewasſen*, *bloedbevlekt*, zullen wij ſtraks een woord zeggen.

Het Subſtantief koppelt zich enkele keeren vóór het Adverbium of Bijwoord, b. v. SPOOR*ſlags*, HAND*tastelijk*. Evenwel moet men zulke Bijwoorden beſchouwen als eerst gevormd, nadat de Koppelingen *ſpoorſlag*, *handtasten* waren ontſtaan. Hetzelfde geldt van alle, met een Subſtantief voorop gekoppelde Adjectieven, die men, gelijk alle onze overige Adjectieven, ook als Adverbiën bezigen kan; b. v. *vuurrood ſchitteren*, *loodzwaar wegen*. Vuurrood en loodzwaar zijn hier Adjectieven in vorm, maar Adverbiën in beteekenis.

Het Subſtantief hecht zich niet vóór het Voegwoord of de Conjunctie.

Ook niet vóór de Praepoſitie of Interjectie, ten zij men in Koppelingen, als *ſlokop* en ſoortgelijke *ſlok* als een Subſtantief wil aanzien. Maar over die vreemdſoortige Koppelingen ſtraks nader. Wel heeft er omgekeerd Koppeling van die rededeelen met het Subſtantief plaats. Vergelijk § 87.

§ 81.

Het Adjectief plaatst zich vóór het Subſtantief in EIGEN*zin*, ZUUR*ſtof*, *grootmoedigheid*, *lediggang*, *blaauwoog*, *roodborstje*, *geelzucht*, *langoor*, *ſtomp-*

neus, *kroeskop*, *geheimſchrijver*, *roodvonk*, *jonkheer*, *booswicht*, *hoogtijd* enz.

Het Adjectief paart zich met het Adjectief in BLEEK*blaauw*, GOED*hartig*, *kleinmoedig*, *edelaardig*, *boosaardig*, *zoetſappig*, *hooggeleerd*, *halfjarig*, *vrijwillig*, *goedgunſtig* enz. Eigenlijk echter neemt in zulke Koppelingen het Adjectief de beteekenis van een Adverbium aan. GROOT*magtig* is ZEER of GROOTELIJKS *magtig*.

Het Adjectief plaatst zich niet of zelden vóór het Pronomen of Voornaamwoord. Men zou AL*wie*, *alwat* kunnen noemen, zoodat evenwel Compoſita zijn, en men *al* als Adjectief wil aanzien.

Het Adjectief zet zich vóór het Getalwoord in ALL*een*, d. i. *al-één*, hetwelk dan als Adverbium gebruikt wordt.

Het Adjectief hecht zich vóór aan het Werkwoord in LIEF*kozen*, OPEN*baren*, *vermenigvuldigen*, *voltooijen*, *volbrengen*, *volmaken*, *volvoeren*, *minachten*, *grootſpreken*, *hoogachten*, *ſtaroogen* (zoo veel als ſtrakoogen, met ſtrakke oogen zien) *dwarsboomen*, *kortwieken* enz. In den grond ſtrijd het echter tegen den aard van het Werkwoord een Adjectief voorop te nemen, en waar die Koppeling plaats heeft, ontvangt eigenlijk het Adjectief de natuur van een Bijwoord of Adverbium. Koppelingen, als *hoogachten*, *minachten* en ſoortgelijke, verliezen ook nog hunne Koppelgeaardheid, als men ze conjugeert. Men zegt toch niet *ik hoogacht iemand*, maar *ik acht iemand hoog*.

Bij wijlen paart zich het Adjectief alleen met de Deelwoorden der Verba, zonder zulks met die Verba in andere tijden of wijzen te doen. Zoo hebben wij de Koppelwoorden OUD*bakken*, NIEUW*bakken*, *vrijgelaten*, *eerstgeboren*, *alwetend*, *alvermogend*, terwijl wij intusſchen noch *ik oudbak*,

noch *ik bak oud*, noch *ik alweet*, noch *ik weet al* enz. zeggen.

Het Adjectief plaatst zich, zoo men wil, vóór het Bijwoord of Adverbium telkens, als het zich met een Adjectief koppelt, dat bij wijze van Bijwoord genomen wordt, b. v. GROOT*moedig* iets doen. Hier heeft *moedig* de kracht van Adverbium, en ſtaat voor *moediglijk*. Met eigenlijke Adverbia, die zulks niet ſlechts in beteekenis, maar ook in vorm zijn, vindt men zelden Adjectieven gekoppeld, tenzij men *anderwerf*, *anderwaarts*, *eertijds* en ſoortgelijke daartoe brengen wil, of wel in Adverbia, met lijk / loos / zaam enz. afgeleid, Compoſita wil zien, b. v. *eerbaarlijk*, *openlijk* enz. Wij noemen dit echter Afleidingen. Vergelijk bl. 108.

Alhier, *aldaar* enz. zou men ook misſchien Koppelingen van het Adjectief met Adverbia kunnen heeten.

Het Adjectief plaatst zich niet of zelden vóór het Voegwoord of de Conjunctie. *Alhoewel* is meer of min misſchien zulk eene Koppeling, zoo ook *althans*. AL heeft echter dan adverbiale kracht.

Van Koppelingen des Adjectiefs vóór Praepoſitiën en Interjectiën kan ik mij ook weinig voorbeelden herinneren. *Rondom*, uit het Adjectief *rond* en het Voorzetſel *om* gekoppeld, ware aan te voeren.

§ 82.

Het Voornaamwoord hecht zich vóór aan het Subſtantief in *zelfmoord*, ZELF*liefde*, ZELF*bedrog*, *ikzucht* (eene, in onzen tijd in zwang geraakte Koppeling) *ikliefde* en eenige weinige ſoortgelijke, want over het algemeen is die vereeniging der Pronomina en Subſtantiva zeldzaam, en zoo zij plaats heeft, zijn het doorgaans *oneigenlijke* Koppelingen, over welke benaming hieronder nader.

Even ſchaars treft men Koppelingen van Voornaamwoorden met Adjectieven, Verba en de kleinere rededeelen aan. Men kan echter ELK*ander*, *desgelijks*, *dergelijk*, waarin DES en DER geene Lid-, maar oude Voornaamwoorden zijn, *mijnenthalve* enz. eenigzins tot die ſoorten van Compoſita brengen. *Gijlieden*, *ik-zelf* zijn geene Koppelingen. *Elkeen*, *iedereen* zweemen er iets naar.

§ 83.

Het Getalwoord koppelt zich vóór Subſtantieven in DRIE*man*, TIEN*man*, *honderdman*, *driemanſchap*, *vierhoek*, *vijfhoek*, *drieëenheid*, *drielijvigheid*, *viertal*, *zestal*, *duizendtal*, *duizendkunſtenaar*, *eendragt*, *tweedragt*, *eenhoorn*, *zevengeſtarnte* enz. enz.

Vóór Adjectieven in EEN*voudig*, TWEE*voudig* enz. in *eenhoofdig*, *drielijvig*, *vierhoekig*, *zesjarig*, *derdehalf*, *zesthalf*, *tientalig* enz.

Vóór Getalwoorden-zelve in DER*tien*, VEER*tien* enz. ontſproten uit *drietien*, *viertien*.

Vóór Werkwoorden in *ver*TIEN*dubbelen*, *ver*HONDERD*voudigen*, *vereenvoudigen* en enkele ſoortgelijke, waarin echter, gelijk men ziet, het Getalwoord zich eerst met een ander woord reeds gekoppeld heeft, waaruit dan voorts het Werkwoord met voorvoeging van ver (bl. 174) ontſtaan is.

Vóór Adverbiën in alle Adjectieven, als Adverbiën gebruikt. Vergelijk bl. 211. Voorts in TWEE*maal*, *tienmaal* enz. Ook in *eensklaps*, (d. i. als op of met éénen ſlag of klap). Van 's gelijken in *tweezins*, *driezins* enz. Ook in *eenwerf*, *tweewerf* enz. enz. Eigenlijk ſtaat echter in zulke woorden het Getalwoord gehecht vóór aan een Subſtantief, maar uit die Koppeling ontſtaat dan het Adverbium.

Vóór Conjunctiën, Praepofitiën en Interjectiën vertoont het zich zelden of nooit gekoppeld.

§ 84.

Het Werkwoord plaatst zich koppelend vóór Subftantieven en Adjectieven. Schier altijd echter met wegwerping van zijne Buig- of Vervoegdeelen; (zie bl. 13) niet *et*EN*lust*, b. v. maar *eetlust*. In *beminn*ENS*waardig*, *bewonder*ENS*waardig*, die tegen dit laatfte fchijnen te ftrijden, is *beminnen*, *bewonderen* tot Subftantief geworden. Met het Verbum-zelf verbindt oorfpronkelijk zich het Verbum zelden, of nooit. Ook vertoont zich in de Werkwoordkoppelingen van Ongelijkvloeijende Verba geene andere vokaal, dan die van den Tegenwoordigen Tijd (Praefens), of, wat op één uitkomt, van de Onbepaalde Wijze (Infinitivus). EET*lust*, *drinklust*, *breekijzer*, *leesboek* van *ik eet*, *ik drink*, *ik breek*, *ik lees*, dat is, van *eten*, *drinken*, *breken*, *lezen*, zijn bekend, niet AT*lust*, *dronklust*, *brakijzer*, *lasboek* van *ik at*, *dronk*, *brak*, *las*. Vergelijk § 19 en volg. In Compofita, die dit fchijnen te logenftraffen, moet men het fchijnbare Werkwoord als Subftantief aanzien. *Spraakleer* b. v. is niet zamengefteld uit het Werkwoord *ik fprak* (*wij fpraken*), maar uit het Subftantief *de fpraak* en het Subftantief *de leer*. Over het algemeen is het foms moeijelijk uit te maken, of men het eerfte deel van fommige Compofita als Werkwoord, dan als Subftantief hebbe aan te zien. Is in ROOF*vogel* b. v. het woord *roof* het Subftantief *de roof*, of het Werkwoord *ik roof*?

Koppelingen van het Verbum vóóraan het Subftantief ziet men in SCHRIJF*pen*, KNIJP*tang*, *rijdbaan*, *rijdknecht*, *vloeipapier*, *gietkan*, *eettafel*, *dorsch-*

vlegel, *zwemſchool*, *ſpinhuis*, *ſpringvloed*, *brandglas*, *pleegvader*, *leerſchool* enz. Hier is b. v. *ſchrijfpen* uit *ſchrijven* en *pen* verſmolten.

Vóór het Adjectief in EET*graag*, LEER*graag*, *gedenkwaardig*, *woelziek* en eenige weinige andere. Voorts in Adjectieven, uit de Koppelingen van het Werkwoord met het Subſtantief afgeleid, b. v. KNIJP*tangachtig*, *ſpinhuisachtig*. Zeer veel verbindt zich het Verbum met lijk / baar / zaam enz., welke woordjes wij echter onder de Achtervoegſels gerangſchikt hebben. Vergelijk bl. 108.

Wij zeiden, dat het Werkwoord zich niet aan het Werkwoord koppelt. Men heeft echter uit deszelfs Koppelingen vóór het Subſtantief eenige afgeleide Verba; b. v. *kenteeken*, *kenſchets*, *brandmerk* telen de Werkwoorden *brandmerken*, *kenteekenen*, *kenſchetſen*.

Vóór andere rededeelen hecht zich het Werkwoord zelden of nooit. —

De Participiën of Deelwoorden der Verba vertoonen zich gehecht vóór heid / lijk en ſoortgelijke woordjes, b. v. GELEGEN*heid*, *beſcheidenheid*, *gevangenlijk*, *wezenlijk* van de Participiën *gelegen* enz. Wij noemen dat echter Afleidſels, geene Koppelingen. Vergelijk bl. 108.

§ 85.

Het Adverbium of Bijwoord, voor zoo ver het niet een als Bijwoord gebruikt Adjectief is, zien wij zelden in andere Koppelingen vooraan, dan in die met zich-zelf of met Conjunctiën en Praepoſitiën, b. v. DAAR*heen*, DAAR*na*, *daarin*, *daarom*, *werwaarts*, *derwaarts*, *wederom*, *nimmermeer* en eenige ſoortgelijke. In HOE*danig*, *zoodanig* (d. i. hoe gedaan, zoo gedaan) heeft men 't Adverbium vóór een Adjectief.

Koppelingen, als *hoogachten*, *minachten* enz., waarin *hoog* en *min* eene Adverbiale beteekenis bezitten, hebben wij onder die van Adjectieven met Verba gerangſchikt. Zie bl. 210.

§ 86.

Het Voegwoord of de Conjunctie plaatst zich in de Koppeling ook zelden anders dan vóór zichzelf, vóór Adverbiën en Praepoſitiën, OF*ſchoon* (uit de Conjunctie *of* en het Adjectief *ſchoon*) en een paar ſoortgelijke woorden uitgezonderd. Als voorbeelden van Koppelingen met een Voegwoord vóóraan kunnen dienen ALS*nu*, *alsdan*, *zoodra*, *welaan*, *hoewel* en ſoortgelijke, die echter bijna geene Koppelingen te heeten zijn en vaak geſcheiden worden geſchreven.

§ 87.

Allertalrijkst zijn de Koppelingen, waarin het Voorzetſel of de Praepoſitie het eerſte deel uitmaakt.

Wij zien het vóór Subſtantieven in VOOR*keur*, TEGEN*zin*, *naijver*, *inkomſten*, *omſtandigheden*, *afgrond*, *afgod*, *voorhof*, *aandrift*, *oploop*, *overſtap*, *doortogt*, *toevloed*, *bijſtand*, *medelijden*, *uitzet* en tienduizend anderen.

Vóór Adjectieven in alle Adjectieven, van de voorgemelde Subſtantieven afgeleid, b. v. NA*ijverig*, OP*loopend* enz. Zoo in OVER*ſchoon*, OVER*fraai*, *overrijk*, *bovenmatig*, *bovenaardsch*, *inkoud*, *inwarm*, *doortrapt*, *doorſlepen*, *afzigtig*, *meêwarig*, *buitenlandsch*, *aanminnig*, *aanvallig*, *omſtandig*, *uitvoerig*, *voorzigtig*, *voorbarig*, enz.

Vóór Voornaamwoorden ziet men het niet of zelden. Des te meer vóór allerlei Werkwoorden,

Gelijkvloeijende en Ongelijkvloeijende (zie bl. 22), b. v. AAN*lagchen*, AAN*zien*, *aandrijven*, *omloopen*, *overwinnen*, *opbrengen*, *uitkiezen*, *bijſtaan*, *doorſtrijken*, *afleiden*, *bovendrijven*, *toezien*, *toejuichen*, *ondergaan*, *indruiſchen*, *binnenkomen*, *naſpringen*, *voorſpellen* en tienduizend anderen, waarin het ſomtijds ſcheidbaar, ſomtijds onſcheidbaar is; het eerſte b. v. in *aandrijven*, hetwelk, geconjugeerd wordende, niet *ik aandrijf*, maar, geſcheiden, *ik drijf aan* luidt, het laatſte in *voorſpellen*, dat in de conjugatie *ik voorſpel*, niet *ik ſpel voor* heeft. Hierover ſtraks een woord nader.

Vóór Praepoſitiën zelve in VOOR*aan*, ACHTER*aan*, *vooruit* en ſoortgelijke Adverbiale zeggingen met *voor*. Zoo ook in *ondertusſchen*, eene uit twee Praepoſitiën zamengeſtelde Conjunctie.

Vóór Adverbiën in VOOR*waarts*, *achterwaarts*, *overal*, *doorgaans*, *oudtijds*, *terſtond*, *namaals*, zoo men evenwel hier de woorden *al*, *gaans*, *tijds* enz. niet eerder als Adjectieven en Subſtantieven wil aanzien, voor welke de Praepoſitie geplaatst wordt, en die dan, ten gevolge hunner Koppeling met deze, Adverbiën vormen. —

Hetzelfde laat zich zeggen van de Voegwoorden of Conjunctiën, door voorvoeging eener Praepoſitie ontſtaande, b. v. *opdat*, *indien*, *nademaal*, *overmits*, *omdat*, enz.

§ 88.

Tusſchenwerpſels of Interjectiën vertoonen zich zelden in Koppelingen. Men zegt echter wel eens van iemand, die zeer leelijk is, *hij of zij is* FOEI*leelijk*, dat is zóó, dat men er *foei* van zegt. En zoo kunnen er enkele andere zijn. De Interjectiën

ocharm, *eilaas* zijn ook eene halve ſoort van Koppelingen.

Men ziet, op hoe talloos veel wijzen onze taal Koppelingen weet te vormen, maar dat echter die van Subſtantieven met Subſtantieven, van Subſtantieven met Adjectieven, van Adjectieven met Subſtantieven, van Adjectieven met Adjectieven, van Werkwoorden met Subſtantieven en Adjectieven, en van Praepoſitiën vóór Werkwoorden, Adjectieven en Subſtantieven wel de talrijkſte zijn. De overigen zijn ſlechts of daarvan gevormd, of meer Bijeenvoegingen en Aaneenſchrijvingen dan regte Koppelingen, of, zoo 't Compoſita zijn, ſlechts in geringeren getale. Men ziet tevens, dat door Koppeling allerlei ſoorten van nieuwe woorden ontſtaan. *Maanlicht* is b. v. een Koppelſubſtantief, *vuurrood* een Koppeladjectief, *niemand* (uit *niet* en *man* zaamgekoppeld) eene ſoort van Koppelpronomen; *dertien*, *veertien*, gekoppelde Getalwoorden; *pluimſtrijken* een Koppelwerkwoord, *ſtapvoets* een gekoppeld Adverbium, *nademaal* eene gekoppelde Conjunctie, *rondom* eene gekoppelde Praepoſitie, *eilaas*, *helaas*, zoo men wil, gekoppelde Interjectiën.

3.) *Over zekere, bij ons nog ongebruikelijke ſoort van Koppeling.*

§ 89.

Men heeft in andere Duitſche talen nog eene ſoort van Koppeling, die bij ons nog zeldzaam is. Ik bedoel die van een Subſtantief, gehecht vóór aan een Adjectief of wel Participium, bij welke Koppeling dan een Voorzetſel ſtilzwijgend gedacht moet worden. Zoo zeggen de Hoogduitſchers, die in de laatſte jaren deze ſoort van Compoſita veel gevormd

hebben, MOS*bewasſen*, DONDER*zwanger*, *bloedbevlekt*, *woudbekranst*, *zeeomſpoeld*, *winddoorbruist*, *waterdruipend*, *ſluimerzwaar* enz. enz. voor *bewasſen* MET *mos*, *zwanger* VAN *donder*, *druipend* VAN *water*, *omſpoeld* DOOR *de zee* enz. Ook in de Duitſche talen des hoogen Noordens, in het Zweedsch en Deensch, treft men ſoortgelijke Koppelingen aan, terwijl zij van 's gelijken in de ſtammoeder dier talen, het oud Noordsch, vóór eeuwen reeds aanwezig waren. De Engelſchen, wier taal in hare grondbeſtanddeelen Duitsch is, ſchoon later zeer verfranscht, kennen die ſoort van Koppelingen ook zeer goed. Wij ſlechts verſmaden ze nog, dat, mijns inziens, vooral in de Poëzij, jammer is, daar deze Compoſita, *met mate en op hun' tijd gebruikt*, het korte, krachtige en ſchilderachtige van den dichtſtijl zeer bevorderen kunnen, en dikwerf niet dan op eene matte wijze omſchreven kunnen worden. Ik erken, dat men ze bij onze Hollandſche vroeger ſchrijvers wel niet veel aantreft, maar geheel vreemd zijn ze onzer taal toch niet, en zelfs de Heer BILDERDIJK, die tegen derzelver invoering, als tegen iets Hoogduitschachtigs, bij herhaling het harnas heeft aangeſchoten, heeft er enkele geſmeed.

Vergelijk nader hetgeen ik over deze ſoort van Compoſitie gezegd heb in mijne Aanteekeningen op BLAIR's *Lesſen over de Redekunst*. Gron. bij J. OOMKENS, 1832, bl. 145.

4.) *Over het onderſcheid in de Koppelingen tusſchen eigenlijke en oneigenlijke.*

§ 90.

Wanneer men onze onderſcheidene Koppelingen aandachtig gadeſlaat, merkt men, dat allen niet even

vast ineen zijn gegroeid, allen niet een even onverbreekbaar geheel uitmaken, maar dat sommigen slechts los zamenhangen, en bijna even goed gescheiden, of als waren het twee woorden, geschreven kunnen worden. *Wijnstok*, *windmolen*, *leesboek*, *leerlust*, *pluimhoed*, *luchtsprong*, *vuurrood* en soortgelijke Koppelingen zijn veel hechter ineengeklonken, dan b. v. wanneer ik zeg: *de koningsdochter*, *de etenslust*, *de hongersnood*, *het donkerbruin*, voor welke laatsten ik slechts het Lidwoord *de* in *des* behoef te veranderen, zoo kan ik even goed gescheiden schrijven *des konings dochter*, *des etens lust*, *des hongers nood* enz. Dit zou ik met *de wijnstok*, *de windmolen* niet doen kunnen, daar hier het teeken van den tweeden Naamval of Genitivus, de s, in de woorden *wijn* en *wind* ontbreekt. En wat zou ook *des wijns stok*, *des winds molen* beteekenen?

Dit eene en andere nu maakt het onderscheid tusschen *eigenlijke*, aloude Koppelingen, en *oneigenlijke*, zoo van lieverlede in later tijd gevormde uit, een onderscheid, hetwelk zich door alle Duitsche talen heen uitstrekt, en, hoe hooger men in dezelve opklimt, des te duidelijker en sterker in het oog valt. Immers Geleerden van onzen tijd hebben doen zien, dat de oneigenlijke Koppelingen zich in den stijl der oude schriften meestal als van elkander afgescheiden woorden vertoonen, waarvan dan het eerste met het Buigdeel van dien Naamval voorzien is, in welken het met betrekking tot het tweede staat.

Ook merkt men in zulke oneigenlijke Koppelingen niet de Vokaal van verbinding op, die in echte Composita oudtijds gevonden werd, en waarvan wij zoo straks nog een woord zeggen zullen. Kortom, offchoon het onderscheid tusschen *eigenlijke* en *oneigenlijke* Compositie tegenwoordig moeijelijk overal is na te sporen, en offchoon ook vele oneigenlijke

Koppelingen in beteekenis van de eigenlijke niet meer verſchillen, ja, offchoon ſommige, bij ons oneigenlijk ſchijnende Compoſita, weêr in het Hoogduitsch, of in andere verwante Duitſche talen den vorm van eigenlijke hebben zullen — en zoo ook omgekeerd — is echter het gemelde onderſcheid, in deszelfs grondtrekken en grondkleur, nog altijd meer of min zigtbaar, en gevoelt elkeen in ſommige Koppelingen iets meer zaamgeſmoltens, iets meer ineengegroeids, dan in andere. —

Koppelingen, in welker eerſte woord zich het Buigdeel des tweeden naamvals, 't zij van het Enkel-, 't zij van het Meervoud, vertoont, of wel, die men bijna even goed geſcheiden zou kunnen ſchrijven, als b. v. *vriendſchap*s*pligt*, *honger*s*nood*, *kind*EREN- of bij verkorting *kind*ER*ſpel*, *bakker*s-*vrouw*, *land*s*heer*, *ambt*s*bezigheden*, *krijg*s*gevangen*, *boek*EN*lijst*, *oogbetooverend*, *hartvermurwend*, *all*ER*ſchoonst*, *all*ER*liefst*, *midd*ER*nacht*, *bewonder*ENS*waardig*, *leven*s*loop*, *noem*ENS*waard*, *afgod*EN*dienaar*, *adelaar*s*nest*, *leven*s*verzekering*, *All*ER*heilig*EN*dag*, *God*E*welbehagelijk*, *God*E*getrouw*, *menſch*EN*min* en ſoortgelijke, maken, en in beteekenis, en in vorm, veel minder één geheel uit, dan b. v. de hier boven aangehaalde *wijnſtok* enz., alsmede *lotbusch*, *waterland*, *ſtormwind*, *bruggeld*, *landman*, *kerkambt*, *edelman*, *donderlucht*, *dagloon*, *winterkoren*, *almagtig*, *alwijs*, *gedenkwaardig*, *hoogtijd*, *bloeddorſtig*, *breekijzer*, *hartzeer*, *appelboom*, *rosmolen*, *lachſpier*, *radbraken*, *kielhalen*, *welvaart*, *oorvijg*, *brandheet*, *ijskoud*, *bloedwarm*, *kerkgang*, *domkop*, *wijsneus*, *waterbaars*, *peperduur*, *ijsbeer*, *grafſchrift*, *distelvink*, *ſlaapdrank*, *drinklust*, *ſpeelzucht*, *ſpeelziek* enz. Elk van deze laatstgenoemde Compoſita is in den eigenlijken zin één

woord, één begrip, één denkbeeld, maar in allerlei wijzigingen voorkomend en zoodanig, dat het zich niet dan door omſchrijving laat uitdrukken. *Donderlucht* is b. v. eene lucht, vol donder, *dagloon* een loon, voor den arbeid van één' dag verdiend of te verdienen, *ſlaapdrank* een drank, gegeven, om te doen ſlapen enz. De eerstgemelde oneigenlijke Compoſita integendeel drukken zelden meer uit, dan hetgeen wij, buiten Compoſitie, eenvoudig door den Genitivus zouden te kennen geven. *Bakkersvrouw* is eens of des bakkers vrouw, *afgod*ENdienaar der afgodendienaar, *landsheer* des lands heer, *ambtsbezigheden* zijn des ambts bezigheden, *oogbetooverend* is het oog betooverend, *allerſchoonst* de ſchoonſte van allen, *adelaarsnest* eens of des adelaars nest, *bewonderenswaardig* des bewonderens waardig, *Godewelbehagelijk*, aan God welbehagelijk. Ik herhaal echter, dat vele van dergelijke oneigenlijke Koppelingen den meer bekrompen zin, dien zij in den aanvang hebben, allengskens uitbreiden, en daardoor in hare tegenwoordige beteekenis van de eigenlijke Compoſita ſchier niet meer te onderſcheiden zijn. Ook ſchijnen enkele ware, oorſpronkelijke Compoſita welluidendheidshalve wel eens eene s achter het eerſte woord ingelascht te hebben.

Dit moge over dit onderwerp voor dit geſchrift genoeg zijn.

5.) *Over de Vokaal van verbinding, oudtijds in echte Koppelingen in de Duitſche talen vermoedelijk aanwezig.*

§ 91.

Slechts kortelijk zij hier opgemerkt, dat men in ſommige der oud-Duitſche tongvallen, die ons in geſchrifte bekend zijn, de twee woorden, waaruit

eene Koppeling, bepaaldelijk echter eene *eigenlijk gezegde* Koppeling, bestaat, door eene tusscheningelaschte Vokaal verbonden ziet, welke Vokaal dus het eerste met het tweede woord vereenigt, en die men niet als een Buigdeel of iets soortgelijks van het eerste woord aan kan merken. Het ziet er dus in oude Koppelingen uit, als of wij b. v., tegenwoordig *wijn* en *stok* tot één woord vereenigende, niet zeiden *wijnstok*, maar *wijn*-A-*stok*, en dus de *a* tot eene soort van lijmsel gebruikten, om het woord *wijn* aan het woord *stok* (dat is stam, boom) te hechten.

In oneigenlijke Composita treft men zulk eene Verbindingsvokaal niet aan, waardoor dus *eigenlijke* en *oneigenlijke* Koppelingen oudtijds des te beter te onderscheiden waren.

Spoedig is echter die Vokaal van vereeniging, waartoe oorspronkelijk de *a*, die evenwel soms in *o*, en later in *e* overging, gediend schijnt te hebben, uit de Duitsche talen verdwenen, en thans schijnt zij schier nergens meer aanwezig te zijn. Wij voegen, wel is waar, eene *e* achter het eerste woord van sommige Koppelingen. Wij zeggen b. v. *per*E*boom*, niet *peerboom*, *man*E*schijn*, niet *maanschijn*, *hart*E*leed*, *dag*E*raad*, *denn*E*tak*, *paard*E*vleesch*, *hond*E*hok*, en men zou dus kunnen wanen, of die *e* ook nog een overblijfsel van de oude verbindingsvokaal ware; maar, schoon dit in enkele woorden misschien werkelijk zoo zijn kunne, is dit kenteeken over het algemeen echter vrij onzeker. Die *e* toch wordt ook buiten Compositie in vele woorden soms nog aangetroffen, en was voorheen achter een aantal woorden in zwang, gelijk men zeide *de zon*E, *de Heer*E, *de vrouw*E, *de man*E, *de bloem*E, enz. enz. Ook staat die *e* wel eens bij verkorting voor het teeken

des Meervouds EN *leeuwEmoed* b. v. voor *leeuWENmoed*.

Dieper behoeven wij in dit onderwerp hier ter plaatſe niet te treden. Alleen zij nog gezegd, dat deskundigen in vele Griekſche en Latijnſche Compoſita ook zulk eene Vokaal van verbinding, als oudtijds in de Duitſche talen geldig was, kunnen aantreffen. Zie een paar voorbeelden in het Handboek *over Nederlandſche Spraakkunst, Stijl en Letterkennis*, dat ik ten gebruike bij een gedeelte mijner Akademiſche Voorlezingen heb opgeſteld, en waarin ik zoo deze en gene punten van taal- en ſtijlkennis vlugtig aangeroerd heb.

6.) *Over het getal van woorden, waaruit eene Koppeling of Compoſitum beſtaan kan.*

§ 92.

De meeste Koppelingen, ten minſte de *eigenlijke*, beſtaan uit twee woorden, gelijk men uit de tot dus ver aangehaalde voorbeelden zien kan. Men heeft echter ook *Compoſita* van drie, ja, van nog meer woorden, die men wel eens *Decompoſita* of Voortgezette Koppelingen heet. Zoo vinden wij b. v. *veld-post-meester*, *koe-pok-in-enting*, *ſtrand-rots-den*, *zee-meer-min*, *berg-ſneeuw-leeuw*, (bij BILDERDIJK) *lees-lust-koorts*, *hand-ſchoen-maker*, *brande-wijns-vat*, *hemel-vaarts-dag*, *avond-maal-tijd*, *ſchoen-makers-baas*, *moer-bezie-boom*, *hand-werks-man*, *vee-artſenij-kunst*, *aarts-boos-wicht*, *over-groot-vader*, *bet-over-groot-vader*, *bet-over-groot-vaders-ſtoel*, *avond-zonne-ſtraal*, *water-oorlogs-leeuw*, (gelijk de oud-Hollandſche Dichter ANTONIDES onze matrozen heet) *Rijn-ſcheep-vaart*, *opper-hof-maar-ſchalk*, *ſteen-kolen-berg-werk*, *ezels-kinne-bakken*, *Moeder-Gods-beeld*, *Lieven-*

Heers-wormpje en een aantal foortgelijke, waarin men nu eens een Enkelvoudig woord (*vocabulum fimplex*) (bl. 200) met eene Koppeling, dan omgekeerd eene Koppeling met een Enkelvoudig woord, dan zelfs twee Koppelingen vereenigd ziet, en die wij hier niet verder behoeven uit te pluizen. In de vroegere taal zijn echter zulke ellenlange Compofita over het algemeen zeldzaam, en ook thans ftuiten zij ligt door duisterheid en ftroefheid. Onze buren en taalbroeders, de titelzieke Hoogduitfchers, verfcheuren ons dikwerf de ooren met hunne aaneengekoppelde eeretitels, b. v. *Rhein-fchiffahrts-central-commisfion*, *Ober-berg-haupt-mann*, *Kreis-fteuer-ein-nehmer*, met welke ambtsbenamingen hunne Vernuften-zelve vaak den fpot drijven.

Men kan echter foms eene Koppeling van verfcheiden woorden hebben, die toch niet onaangenaam is, hetzij omdat zij uit korte, of wel uit zoodanige woorden beftaat, waarin eene gelukkige opvolging van letteren plaats heeft. *Koe-pok-inenting* b. v. kwetst het oor niet. Even min *moerbeije-boom-blad*. Voor zoo ver men, voor het overige, ook de woorden, met *fommige* Voor- en Achtervoegfelen gevormd, als Compofita wil aanzien, gelijk beroemde Taalkenners thans plegen, kan men Koppelingen, uit een aantal woorden beftaande, aanhalen, die toch in het minfte niet ftooten, b. v. *on-fterfe-lijk-heid*, *on-ver-ant-woordelijk-heid*. Wij noemen dit echter in dit gefchrift liever Afleidingen. Vergelijk bl. 108.

7.) *Over de Koppeling van geheele Zegswijzen of Zinfneden.*

§ 93

Niet alleen echter hebben wij Koppelingen, uit

meer dan twee, ja, uit meer dan drie woorden foms beftaande, maar wij voegen fomwijlen de woorden eener geheele zegswijze met de daarbij behoorende Voorzetfelen enz. bijeen, en maken er eene foort van Compofitum uit. Zoo is b. v. ons Bijwoord *misfchien* uit de volledige zinfnede *het mag gefchieden*, dat is, het kan gebeuren, het is mogelijk; op dezelfde wijze gevormd, als de Franfchen van het zeggen: *il peut être* hun *peut-être* gemaakt hebben. Indiervoege voorts fmeden wij Koppelingen, als daar zijn: *een kijk-in-de-pot*, *een fpring-in-'t-veld*, *een pis-in-de-broek* enz. enz. CATS noemt een' zoogenaamden Jan Hen, die altijd in de keuken omfnuffelt, een' *roer-de-pot*.

Deze laatfte foort van Koppelingen is echter zeldzaam, en meestal ook flechts in den dagelijkfchen fpreek- of fchrijftrant gebruikelijk. Ze ftrijden tevens fomwijlen, zoo als b. v. met *roer-de-pot* voor *potroerder* het geval is, tegen den hoofdregel, die in al onze Compofita geldig is, en waarover wij nu met een woord fpreken zullen.

8.) *Over de twee hoofdbeftanddeelen, die in elke Koppeling, hetzij dezelve uit twee, of uit nog meer woorden befta, worden aangetroffen, en over den grondregel, ten aanzien dier beftanddeelen geldend.*

§ 94.

Ieder Compofitum, het moge uit nog zoo veel woorden beftaan, heeft twee hoofdbeftanddeelen, namelijk één omfchrijvend, wijzigend, of bepalend, en één omfchreven, gewijzigd of bepaald gedeelte. Het omfchrijvende maakt het eerfte, het omfchrevene het tweede gedeelte der Koppeling uit, met

andere woorden: in Koppelingen, die b. v. uit twee woorden gevormd zijn, ligt het hoofdbegrip in het tweede of laatste woord opgesloten, en dit woord maakt dus het voornaamste bestanddeel der Compositie uit, terwijl het begrip, in het eerste woord bevat, dient, om dat van het tweede nader te omschrijven, te bepalen, of te wijzigen. In *avond*STER b. v. wordt het begrip *ster* nader gewijzigd door dat van *avond*, zoodat dus door het geheele woord het denkbeeld wordt uitgedrukt, niet van iedere ster in het algemeen, maar van die ster, die bij het vallen des avonds al mede het eerste zigtbaar is, en die wij *Venus* heeten.

Zoo beteekent *morgen*DAUW, *herfst*BLOEM, *jaar*MARKT, *winter*ROK, *dag*DIEVEN, *oranje*GEEL, *lelie*WIT, *kool*ZWART, *ziel*ROEREND, *helle*WICHT, *engel*SCHOON, *bron*WATER, *donder*GOD, *melk*STRAAT, *spek*VET, *suiker*ZOET enz. de dauw, die 's morgens valt, eene bloem, in den herfst prijkend, eene markt, jaarlijks gehouden wordende, een rok, voor den winter geschikt, een dieven of ontstelen van den tijd, waarin men arbeiden moest, geelachtig als oranje, wit als eene lelie, zwart als eene kool, roerend geheel de ziel, een mensch, als uit de hel geboren, schoon als een engel, water, uit een bron opborrelend, een god, den donder beheerschend, dat gedeelte, dat oord, hetwelk, gelijk eene straat, zich aan den hemel uitstrekt, en er witachtig uitziet, als ware er (luidens de fabelleer) melk op geplengd, — vet als spek, zoet gelijk suiker enz. Telkens wordt, zoo als men ziet, het tweede woord, waarin de hoofdgedachte ligt, nader omschreven door het eerste, DAUW b. v. door *morgen*, BLOEM door *herfst*, SCHOON door *engel* enz.

De hoofdregel dus bij alle Koppelingen is: *plaats het omschrijvend gedeelte vóór-, het omschreven*

achteraan, want, zoo gij dat niet doet, zult gij of onzin ſchrijven, of iets geheel anders uitdrukken dan gij begeerdet.

Geheel iets anders toch is *dag*REGEN, (een regen des daags plaats hebbende, of wel den geheelen dag voortdurend) dan *regen*DAG, *bloem*VELD dan *veld*-BLOEM, *berg*VUUR dan *vuur*BERG, *venſter*GLAS dan *glas*VENSTER, *ambts*REGTER dan *regter*AMBT, *appel*BOOM dan *boom*APPEL (tegen *aard*APPEL overſtaande) *boom*NOOT dan *noote*BOOM, *heuvel*GRAS dan *gras*HEUVEL, *bed*STROO dan *ſtroo*BED, *brief*-WISSEL dan *wisſel*BRIEF, *kelder*BIER dan *bier*KELDER, *ſneeuw*JAGT dan *jagt*SNEEUW, *veld*SLAG dan *ſlag*VELD, *ſpiegel*GLAS dan *glas*SPIEGEL, *zuur*KOOL dan *kool*ZUUR, *pluim*HOED dan *hoed*PLUIM, *vleesch*SOEP dan *ſoep*VLEESCH (vleesch voor ſoep) *boter*VAT dan *vat*BOTER (*winter*BOTER) *berg*ZAND, dan *zand*BERG enz. enz.

Dat elk Compoſitum uit twee hoofddeelen beſtaat, en het omſchrijvende vóór, het omſchreven achteraan komt, geldt niet alleen ten aanzien der Koppelingen van twee, maar ook van die van drie en meer woorden. Hierbij kan echter 1) het omſchrijvende gedeelte ſoms uit twee, het omſchrevene uit één woord beſtaan, of 2) wel het omgekeerde kan plaats hebben, of wel 3) het kan eene dubbelde Koppeling zijn, zoodat beide deelen elk evenveel woorden tellen. In *over*-GROOTVADER heeft het door *over* nader bepaalde tweede hoofddeel GROOTVADER twee woorden. Ook in *veld*- POSTMEESTER is het omſchreven deel POSTMEESTER van twee woorden. *Veld* beperkt dat begrip bepaaldelijk tot een' *postmeester te velde*. Men zou evenwel deze Koppeling ſoms ook omgekeerd kunnen uitleggen, als ware het *veldpost*-MEESTER, dat is, meester of beſtuurder der veldpost.

In *handſchoen*-MAKER is MAKER het omſchreven

deel, dat door de Koppeling *handſchoen* omſchreven of beperkt wordt. *Wateroorlogs*-LEEUW (bij ANTONIDES) is LEEUW in den *wateroorlog*, ſchoon men evenwel het woord ook zou kunnen uitleggen als OORLOGSLEEUW *te water*, (*water*-OORLOGSLEEUW), in welk geval het omſchreven deel uit twee woorden beſtaan zou.

Bergſneeuw-LEEUW, eene Koppeling van BILDERDIJK, is LEEUW in de *ſneeuw* der *bergen* zich ophoudend, de Neméiſche leeuw, die door HERCULES verſlagen werd. In *avond-maal-tijd* zou het weêr wat twijfelachtig kunnen ſchijnen, of dit woord *den tijd des avondmaals*, en dus *avondmaal*-TIJD, dan wel *avond*-MAALTIJD, d. i., de maaltijd, des avonds gehouden, beteekende. Beide kan de zin van het woord zijn, maar daarom moet men het ſoms uitſpreken: *avondmaal*-TIJD, ſoms meer *avond*-MAALTIJD, en den accent dan op het woord *maal* wat laten rusten. In *ſteen-kolen*-BERG-WERK is eene dubbelde Koppeling duidelijk te onderſcheiden. De omſchrevene Koppeling is BERG-WERK, de omſchrijvende of wijzigende *ſteen-kolen*. Het geheel drukt dus uit *een* BERGWERK, *tot het uitdelven van ſteenkolen dienende*. — Men ziet uit deze voorbeelden, dat alle Koppelingen van meer dan twee woorden toch altijd maar uit de twee hoofddeelen van iedere Koppeling beſtaan, en dat dus één dier hoofddeelen ſteeds vroeger reeds eene Koppeling moet bevatten; dat wil zeggen: een Compoſitum b. v. van drie woorden kan nooit gerekend worden te zijn zamengeſteld uit drie afzonderlijke woorden, maar twee dier woorden-zelve moeten altijd reeds vooraf eene Koppeling hebben uitgemaakt, of ten minſte als zoodanig gedacht zijn geworden. *Handſchoen*-MAKER kon niet ontſtaan, of er moest eerst een Compoſitum *handſchoen*, *nacht*-VERREKIJKER, of er moest eerst een Compoſitum *verrekijker* d. i.

werktuig, om in de verte te kijken, aanwezig zijn. —

Het *omſchrijvende* hoofddeel der Compoſita moet, ten gevolge van het gezegde, dus ook altijd ſlaan op het geheel des begrips, dat in het *omſchrevene* gedeelte bevat is, en zulke Koppelingen van meer dan twee woorden, waarin dat niet plaats heeft, zijn eigenlijk gebrekkig, ſchoon wij er intusſchen zulke gebrekkige bezitten, waarop het gebruik zijn zegel heeft gedrukt. Zoo zijn b. v. *een zijdekouſe*-WEVER, *een zoetekoek*-BAKKER, *een oudkleere*-KOOPER onnaauwkeurige Koppelingen, want zij beteekenen eigenlijk niet: *een wever van zijden kouſen*, *een bakker van zoete koek*, *een kooper van oude kleederen*, wat wij intusſchen er mede zeggen willen, maar veeleer, naar de letter genomen: *een kouſen-wever van zijde*, *een zoete bakker van koek*, *een oude kooper van kleederen*. Immers wij hebben geene voorafgaande Koppelingen *zijdekouſen*, *zoetekoek*, *oudekleeren*. De woorden *zijden*, *zoete*, *oud* zijn dus als op zich-zelf ſtaande Adjectieven te beſchouwen, of, voor zoo ver men ze als beſtanddeelen der Koppeling aanziet, en ze aanéén met die Koppeling ſchrijven wil, moeten zij niet bloot op een deel van het omſchrevene hoofdbegrip, maar op dat ganſche hoofdbegrip ſlaan, en *zijdekouſenwever* is niet een *zijdekouſen*-WEVER, dat is een wever van zijden kouſen, maar een *zijden*-KOUSENWEVER, dat is dus letterlijk, een kouſenwever van zijde, een zijden man, die kouſen weeft. Ik herhaal echter, dat het gebruik dergelijke gebrekkige Koppelingen, even als zoo veel ander gebrekkigs, de taalpoort heeft laten binnenſluipen, zonder zulke landloopers behoorlijk naar hun' pas te vragen.

Wij hebben nog enkele Compoſita hier en daar, die tegen den hoofdregel der geheele Compoſitie in

de Duitſche talen, dat het omſchreven begrip het laatſte gedeelte der Koppeling uitmaakt, ſtrijdig zijn, b, v. woorden, als *brekeſpel*, *brekebeen*, *kushand* (onderſcheiden van *handkus*), het ſtraks aangehaalde *roer-de-pot*, *ſtortebeker* (oud-Frieſche bijnaam) *deugniet*, *ſlokop*, *moeial*, en misſchien nog een paar ſoortgelijke. Men ziet toch, dat hier het omſchreven of hoofddeel der Koppeling *vooraan*, in plaats van *achteraan* komt. *Brekeſpel* is een breker of ſtoorder van het ſpel. Het begrip van *breker* is dus het hoofddenkbeeld, dat nader bepaald wordt tot dat van breker van een ſpel. De Koppeling diende dus *ſpelbreker* te luiden. En zoo is een *roer-de-pot* een potroerder, een *ſtortebeker* een bekerſtorter, dat is, iemand, die den wijn met de grootſte gulzigheid inzwelgt, *deugniet* is een *nietdeuger*, *wipſtaart* een den ſtaart opwippend vogeltje, *kwispelſtaart* een hond, die met den ſtaart kwispelt, *houvast* een *vasthouder*, *ſlokop* een *opſlokker*, *moeial* een *albemoeijer* enz. Dergelijke Koppelingen, wier eerſte deel men niet als Subſtantief, maar als Werkwoord moet aanzien, ſchijnen bij ons naar het Fransch gevormd, dat ten allen tijde veel invloed op onze taal heeft uitgeoefend. De weinige echte, uit hunne eigen taal, en niet regtſtreeks uit het Grieksch of Latijn ontleende Koppelingen toch, die de Franſchen hebben, vormen zij meestal op die wijze; b. v. *un porte-manteau* (kapſtok) is letterlijk *een draag-den-mantel*, *un tire-bouchon* letterlijk *een trekkurk*, d. i. *kurketrekker; un vaut-rien* letterlijk ons *deugniet; un casse-cou* letterlijk *een breekhals*, gelijk wij op diezelfde wijze *brekebeen* gekoppeld hebben; *un chauffe-pied* letterlijk *een warmvoet*, d. i. een *voetewarmer*, een voetwarmtuig, eene ſtoof; *un casse-noix* is *een kraak-noot*, d. i. *notekraker; un baise-main een kushand; un cure-*

dent letterlijk een *ſtooktand* of *zorgtand*, d. i. *een tandeſtoker*, *zorg voor de tanden; une garde-robe* een *bewaar-het-kleed*, d. i. *een kleederenkast*, *kleêrenverzamelplaats; une porte-feuille* letterlijk *een draag-(het-) blad*, d. i. *blad- of papierdrager*, iets, waarin men zijne brieven en papieren bij zich draagt. En zoo ſpreken de Franſchen op dezelfde wijze van *un coupe-gorge*, *un coupe-jarrêt*, *un brise-fer*, *un tourne-broche*, *un tourne-sol*, *un tue-mouche*, *un crève-coeur* enz.

Die der Griekſche en Latijnſche tale kundig is, weet, dat men in die ſpraken, vooral in de eerſte, ook ſoortgelijke Koppelingen heeft, hoewel het getal diergene, waarin het omſchrevene deel achteraankomt, in haar toch aanmerkelijk grooter is.

9.) *Over de verandering, of toevoeging, die de woorden, in hunne gedaante, ſoms door de Koppeling ondergaan.*

§ 95.

Deze veranderingen hebben betrekking tot het eerſte of omſchrijvende deel, niet tot het laatſte, hetwelk door de Koppeling, als Koppeling, onveranderd blijft. Het eerſte woord neemt echter ſoms eene *ſ* aan, die men als Buigdeel des tweeden naamvals moet aanzien, en uit het onderſcheid tusſchen *eigenlijke* en *oneigenlijke* Koppeling kan verklaren, ſchoon deze twee ſoorten tegenwoordig wel eens in elkaâr loopen. Vergelijk bl. 219.

De invoeging dier gemelde *ſ* zien wij b. v. in *arend*s*neus*, *havik*s*neus*, *dood*s*nood*, *dood*s*hoofd*, *vriendſchap*s*pligt*, *hond*s*vot*, *hond*s*honger*, *honger*s*nood*, *bewonderen*s*waardig*, *ezel*s*oor* enz.

De eerſte gedeelten van andere Koppelingen vertoonen ſoms op het einde eene *n* of *en*, b. v. *vrien-*

*den*raad', *menſchen*min enz. Dit *vrienden*, *menſchen* ſchijnt men hier als een' tweeden naamval van het Meervoud dier woorden te moeten aanzien, en de Koppeling dus te beteekenen *raad van vrienden*, *min of liefde van* d. i. *tot menſchen*.

Bij wijlen vertoont zich een *er* of *r* achter het eerſte woord; b. v. *kinder*pligt, *ouder*liefde. Dit ſchijnt bij verkorting voor *kinderen*pligt, *ouderen*liefde te ſtaan, en dus ook oorſpronkelijk een Genitief des Meervouds en eene *oneigenlijke* Compoſitie.

In nog andere Koppelingen hecht het eerſte woord zich eene *e* aan, b. v. *penne*mes, *zonne*ſchijn, *mane*ſchijn, (niet *mane*licht evenwel) *zonne*bloem, *eike*boom, *pere*boom enz. Deze *e* ſchijnt of de *e* te wezen, voorheen telkens achter een groot aantal onzer Subſtantieven gevoegd, gelijk men zei en nog wel zegt: *de zonne*, *de mane*, *de vrouwe*, *de zone* enz., of eene verkorting van den zoo evengemelden Genitief des Meervouds *en*. Indiervoege toch zou *roze*koon voor *rozen*koon kunnen ſtaan, en eene koon, als het ware van rozen, d. i. zoo rood als rozen beteekenen. Enkele keeren misſchien kan in die *e* ook nog de oude Verbindings-Vokaal van Compoſitie ſchuilen, waarover bl. 221 geſproken is.

Men ziet voor het overige in ſommige Koppelingen een woord wel eens door lang gebruik, of wel zoetluidendheidshalve verminkt en misvormd. Zoo ſtaat HOO*vaardig* voor HOOG*vaardig*, d. i. eene hooge, trotſche vaart, gang of beweging hebbende, want *varen* beteekent oorſpronkelijk gaan, bewegen. Vergelijk bl. 38. *Jonk*ER is ineengekrompen uit *jonk*HEER, JUF*vrouw* uit JONK*vrouw*, (bl. 3) *vier*EL uit *vieren*DEEL of *vierdedeel*, VRIJ*dag* uit FREYA*dag* of FRIDA*dag*, (dag der Godin *Freya*), KER*mis* uit KERK*mis*, KER*ſpel* uit KERK*ſpel* (*ſpel* beteekent menigte, volksmenigte) *wijnkooper* uit *wijn*VER*kooper*, want hij

koopt zoo zeer niet, maar verkoopt den wijn. HER*berg* ſproot uit HEER*berg*, bergplaats voor een heer of leger, *leid*SELS of *lei*SELS (van paarden) uit *leidz*ÉLEN, 't platte *han*SEN uit *hand*SCHOENEN, BON*gert* uit BOOM-*gaard*. Vooral zien wij zulke vervormingen in eigennamen van perſonen en plaatſen, b. v. *Zut*PHEN uit *Zuid*VEEN, *Bet*UW uit *Bat*AUW, *Wil*LEM uit *Wil*-HELM enz. Omgekeerd ontſtaan weêr ſchijnbare Koppelingen uit woorden, die 't niet zijn. Zoo is *muize*NESTEN in de ſpreekwijze *het hoofd vol* MUIZENESTEN *hebben* verbasterd uit *muize*NIS, dat bepeinzing, zorg beteekende, en een woord is, met het Achtervoegſel nis gevormd, waarover bl. 130. Even zoo is *bakk*ES tot *bak*HUIS verloopen. Zie bl. 5.

10.) *Over de Declinatie, Motie, Comparatie en Conjugatie der Koppelingen.*

§ 96.

Eigenlijk behoort dit onderwerp minder hier, daar wij ſlechts over de wijze, waarop de woorden gevormd worden, ſpreken, en niet, hoe zij verder naar de regelen der ſpraakkunst worden gebruikt. Een enkel woord dienen wij er echter van te zeggen.

De hoofdregel is, dat in alle ware Koppelingen ſlechts het laatſte of omſchreven deel de wijzigingen ondergaat, die, hetgeen men in de talen Declinatie, Motie, Comparatie en Conjugatie noemt, te weeg brengen. *Appelboom* wordt gedeclineerd *de appelboom*, *des appelboom*s, *den appelboom*, *de appelboomen* enz. Het woord *boom* neemt ſlechts het Buigdeel (bl. 13) aan, het woord *appel* ondergaat geene de minſte verandering. Wij zeggen nooit in den tweeden Naamval *des appel*s*booms*, of in het Meervoud *de appel*EN-*boomen*. Even zeer is *edel* in *edelman* altijd onver-

anderlijk, en daardoor juist is die Koppeling onderſcheiden van de twee op zich-zelf ſtaande woorden een *edel man*, eens *edel*EN *mans*, de *edel*E *mannen*. — Hetzelfde geldt van de Koppeling *jonkvrouw*, *der jonkvrouw*, *de jonkvrouw*EN, in tegenoverſtelling van *eene* of *de jong*E *vrouw*, *de jong*E *vrouwen*, in welke laatſte, afzonderlijk ſtaande woorden het Adjectief *jong* zoo wel, als het Subſtantief *vrouw* gedeclineerd, en, wat men noemt, gemoveerd wordt. Op dezelfde wijze zeggen wij *de groot*E, *moedig*E *held*, maar in Koppeling *de grootmoedige held*, het Adjectief *groot* onverbogen latende. Van 's gelijken zeggen wij: *de goedkoop*E *waren*, niet *de goed*E*koope waren*. In de Comparatie der Koppeling *grootmoedig* luidt het ook niet *groot*ER*moediger*, maar alleen het laatſte woord *moedig* neemt het teeken des vergelijkenden en overtreffenden traps ER, of ST aan, en wij zeggen: *grootmoedig*, *grootmoedig*ER, *grootmoedig*ST, *edelaardig*, *edelaardig*ER, *edelaardig*ST, *doldriftig*, *doldriftig*ER, *doldriftig*ST, *hooggeleerd*, *hooggeleerd*ER, *hooggeleerd*ST, *volmaakt*, *volmaakt*ER, *volmaakt*ST, *hooghartig*, *hooghartig*ER, *hooghartig*ST, *langbeenig*, *langbeenig*ER, *langbeenig*ST, *wijdloopig*, *wijdloopig*ER, *wijdloopig*ST, *blaauwoogig*, *blaauwoogig*ER, *blaauwoogig*ST (dat echter weinig gebruikelijk is), *teérgevoelig*, *teérgevoelig*ER, *teérgevoelig*ST, *veelkleurig*, *veelkleurig*ER, *veelkleurig*ST, *algemeen*, *algemeen*ER, *algemeen*ST enz. enz. Men ziet, hoe telkens alleen het tweede of laatſte woord de Comparatie ondergaat. Dien ten gevolge ben ik dan ook in het beruchte verſchil, of men *goedkoop*ER dan BETER*koop* moet ſchrijven, van oordeel, dat men analogisch aan *goedkoop*ER de voorkeur moet geven, daar *goedkoop* buiten kijf als een gekoppeld Adjectief moet aangezien worden. Ware het dit toch

niet, zoo zou men ook niet ſchrijven, b. v. *de goedkoope waren*, maar *de goed*E*koope waren*, welk laatſte echter niemand doen zal. Erkent men dus in de Declinatie en Motie de Koppelnatuur van *goedkoop*, dient men ze ook in de Comparatie aan te nemen. Trouwens, de Hoogduitſchers maken zoo van hun *wohlfeil* ook niet BESSER*feil*, maar *wohlfeil*ER. Wat *koop* in *goedkoop* oorſpronkelijk zijn moge, is in dezen vrij onverſchillig; genoeg, het toont zich in zijne verbuiging van *koop*, *koop*E, *koop*EN enz., (b. v. *ik heb daar een' goedkoop*EN *ring gekocht*) tegenwoordig als een Adjectief, waarmede dat van *goed* tot eene *ware* Koppeling vereenigd is. De Conjugatie van Compoſita heeft ook alleen tot het Werkwoord, dat het *omſchreven* hoofddeel of het laatſte woord uitmaakt, betrekking; het eerſte, het omſchrijvend of wijzigend blijft door haar onaangeroerd. — In de Conjugatie echter der Koppelingen van Werkwoorden met eene voorgehechte Praepoſitie heeft dit merkwaardige plaats, dat zeer dikwerf de Praepoſitie zich geheel van het Verbum afſcheidt, en de Koppeling daardoor ontbonden wordt. B. v. *omloopen*, *aanlagchen*, *aankijken*, *doorzetten*, *inhalen*, *nasnellen* enz. conjugeert men niet *ik omloop*, *aanlach*, *aankijk*, *doorzet*, *inhaal*, *nasnel* enz., maar *ik loop om*, *ik lach aan* enz., terwijl men evenwel in ſommige woordſchikkingen weêr zeggen zal b. v.: zie, hoe hij u *aanlacht*, 't is noodig, dat ik dit *doorzet* enz. In andere dergelijke Koppelingen blijft de Praepoſitie altijd vasthechten; b. v. in *voorſpellen*, *voorzeggen*, *omringen*, *overwinnen* enz., die men toch conjugeert *ik voorſpel*, *ik voorzeg*, *ik omring*, *ik overwin*. Nog weêr andere Koppelingen hebben, naar gelang van hare verſchillende beteekenis, de Praepoſitie nu ſcheidbaar,

dan onſcheidbaar. Maar dit is te bekend, om er hier langer bij ſtil te ſtaan. Ook behoort het niet in dit geſchrift. Intusſchen maakt deze wisſelende ſcheidbaarheid en onſcheidbaarheid de Duitſche talen zeer moeijelijk voor vreemdelingen.

In den grond tevens zijn de Werkwoordkoppelingen met ſcheidbare Voorzetſels (en men kan er die met ſcheidbare Subſtantieven, Adjectieven enz. bijvoegen) geene regte Compoſita, ja, het ware de vraag, of men niet beter deed, b. v. *aan lagchen* geſcheiden, als waren het twee woorden, dan *aanlagchen* vereenigd, als eene Koppeling te ſchrijven. En zoo *ſtorm loopen*, *vol gieten* enz.

Over het algemeen is het dikwerf een moeijelijk punt in onze taal Koppelingen en Niet-Koppelingen te onderſcheiden, en dien ten gevolge te beſlisſen, of men ſommige woorden elk afzonderlijk, dan verbonden te ſchrijven hebbe. Er kunnen ſoms even veel redenen voor het eerſte, als vóor het tweede pleiten. Ik bejegen onder het ſchrijven ieder oogenblik zwarigheden in dezen, en beken eerlijk, dat ik mij dikwerf niet gelijk blijf. Met hoe vele ſchrijvers heb ik dit echter niet gemeen (*).

(*) Moet men b. v. ſchrijven *achteruitgaan* of *achteruit gaan*, of *achter uit gaan*, *naarmate* of *naar mate*, *iedereen*, of *ieder een*, *elk een*, of *elkeen*, *oog betooverend*, of *oogbetooverend*, *ſtorm loopen*, of *ſtormloopen*, *te vrede*, of *tevrede*, *inachtnemen*, of *in acht nemen*, *donker bruin*, of *donkerbruin*, b. v. *zie dien* DONKER BRUINEN *hengst*, of *zie dien* DONKERBRUINEN. De onverbuigbaarheid van het eerſte woord bewijst in dit laatſte voorbeeld niets voor het aanwezen eener Koppeling in *donkerbruin*, want al onze Adjectieven zijn onverbuigelijk, als zij, bij wijze van Bijwoord of Adverbium, in een' zin vóór een ander Adjectief geplaatst worden; b. v. *een* REUSACHTIG GELEERD man. Hier zal niemand *reusachtig geleerd* als een Compoſitum be-

11.) *Over den Accent of Klemtoon in onze Koppelingen, of op welk gedeelte derzelve die Accent doorgaans valt.*

§ 97.

Als een' vrij algemeenen regel kan men aannemen, dat in de meeste Koppelingen de Klemtoon of nadruk der uitſpraak eenigzins op het *eerſte* of *omſchrijvende* woord valt. Neem b. v. *donderbui*, *regenvlaag*, *roemrijk*, *kielhalen*, *wedijveren*, *kaalkop*, *bloedhond*, *ſpeelzucht*, *grasgroen*, *dooſſtom*, *zelfzucht*, *hardlooper*, *naaigaren* enz. telkens hoort gij, dat de eerſte woorden, dat *donder*, *regen*, *roem*, *kiel*, *wed*, *kaal*, *bloed*, *ſpeel*, *gras*, *doof*, *zelf*, *hard*, *naai*, den accent naar zich trekken, zoodat die woorden iets langer dan de tweede worden uitgeſproken, en *donderbui* b. v. niet als *donderbui*, maar meer als *donderbui* klinkt. Men merkt dus reeds door de uitſpraak, dat een *edel man* iets anders dan een *edelman* is, *zuurkool* iets anders dan *zure kool* enz.

Met dat al, ſchoon de bovengemelde regel in de meeste Koppelingen doorgaat, en daardoor ook voor het oor Compoſita van niet Compoſita onderſcheiden worden, houdt dezelve vaak geen ſtreek 1) in ſommige

ſchouwen, en toch wordt het woord *reusachtig* in het zeggen *ik bewonder dien* REUSACHTIG GELEERDEN *man* zoo min verbogen, als het woord *donker* in de Koppeling *donkerbruin* (nu eens aangenomen, dat het werkelijk eene Koppeling is) wanneer ik zeg: *zie dien* DONKERBRUINEN *hengst*. Inderdaad, gelijk de grenzen van Compoſitie en Derivatie vaak *in een warren* (moet het *in een warren* of *ineenwarren*, of *ineen warren* zijn?) zoo als bl. 204 gezegd is, zijn de ſcheidpalen tusſchen die van Compoſitie en niet-Compoſitie ſoms ook moeijelijk te ſtellen.

Koppelingen, waarin het tweede woord een Afleidſel is, gevormd door een Achtervoegſel (bl. 56). Dan toch wordt de Accent zeer dikwerf weifelend, en dezelve ſchijnt van het eerſte woord wat over te ſpringen op het *zakelijk deel* (bl. 12) van het tweede. *Hoogmoed*, b. v. heeft eenigen nadruk op *hoog*, maar in *hoogmoedig*, waarin het tweede woord uit *moed* en het Achtervoegſel **ig** gevormd is, (zie over **ig** bl. 88) verliest het woord *hoog* wat van dien klem, en de toon rust vooral op het zakelijk deel *moed* van MOED*ig*. *Hoog*-MOED-*ig*. Hetzelfde mag men opmerken in *edel*AARD*ig*, *krank*-ZINN*ig*, *bloed*DORST*ig*, *wraak*GIER*ig*, *ſtief*MOED*er-lijk*, *tien*VOUD*ig* en dergelijke woorden meer. Het is, om het ſchertſend uit te drukken, of de Accent in dezelve de tramontane kwijt is geraakt.

2.) In de Koppelingen van een Werkwoord met eene voorgeklampte Praepoſitie valt ook dikwerf de Nadruk der uitſpraak niet op het *omſchrijvende* of *eerſte* gedeelte der Koppeling (vergelijk § 94), en dus niet op de Praepoſitie, maar op het Werkwoord-zelf, en dien ten gevolge op het *omſchreven* deel. B. v. wij zeggen *voorſpellen*, *voorzeggen*, *overwinnen*, *aanbidden*, *ondergaan*, *overhooren* (de les b. v.), *overtreffen* enz. waarin telkens met verlenging (of wil men 't liever *verheffing* heeten?) van toon, de eerſte ſyllaben der woorden *ſpellen*, *zeggen*, *winnen*, *bidden*, *gaan*, *hooren*, *treffen* worden uitgeſproken. Merkwaardig is het hierbij, dat dit juist plaats heeft in zoodanige Koppelingen met Voorzetſels, als met regt zoo heeten mogen, daar in dezelve, ook wanneer zij geconjugeerd worden, de Praepoſitie onſcheidbaar is. Immers men conjugeert *ik voorſpel*, *ik voorzeg*, *ik overwin*, (zie bl. 235). Integendeel in Compoſita met ſcheidbare Voorzetſels, en die dus veel minder van *eigenlijke*

Koppelingen hebben, trekt de Praepositie den Accent naar zich. De Koppelwoorden *aanlagchen*, *aanzien*, *omloopen*, *nasnellen* enz. toch, die in hunne Conjugatie *ik lach aan*, *ik loop om* enz. hunne geheele Koppelbaarheid verliezen, spreken wij uit met den Nadruk op de Voorzetsels aan, *om*, *na*. Ja, zelfs de hier bovengemelde *overwinnen*, *ondergaan*, verliezen den accent op *winnen*, *gaan*, als zij niet meer in de beteekenis van zegevieren, of van lijden, b. v. *den vijand overwinnen*, *zijne straf ondergaan*, maar in die van verdienen en nederdalen genomen, en dan scheidbaar geconjugeerd worden. Iedereen weet toch, dat het twee verschillende Werkwoorden zijn: *ik win geld over*, en *ik overwin den vijand*, *ik ga in droefheid onder*, en *ik onderga mijne straf*, maar iedereen weet tevens, dat de eersten in de uitspraak *overwinnen*, *ondergaan*, de anderen meer *overwinnen*, *ondergaan* luiden.

Het schijnt, dat de Werkwoorden, met onscheidbare Voorzetsels gekoppeld, zich, wat den Accent aangaat, geheel en al geregeld hebben naar de Verba, die door middel der Voorvoegsels **be** / **ge** / **ver** / **her** enz. afgeleid, zijn, welke Werkwoorden door velen als Koppelingen worden aangezien, en die zulks oorspronkelijk zeker ook geweest zijn. Vergelijk bl. 197.

Deze namelijk hebben ook bijna nooit den toon op het Voorvoegsel, maar steeds op het Werkwoord, b. v. VER*hooren*, GE*lukken*, HER*stellen* enz. Zie bl. 163. Ze zijn te versteend, te levenloos geworden, dan dat zij langer voor twee op zich-zelf staande woorden konden worden aangezien.

De *Regel* in Koppelingen is dus, herhalen wij, dat het *eerste* of *omschrijvende* woord den Nadruk van uitspraak heeft, maar die regel is aan verschillende *uitzonderingen* onderhevig.

In de Koppeling van Adverbiën, Conjunctiën,

Praepositiën en soortgelijke rededeelen met elkander, die men echter dikwerf meer voor Aaneenschrijvingen dan voor Koppelingen moet aanzien, is de Accentplaatsing vrij weifelend. Wie zal zeggen, of men b. v. *hierheen* of *hierheen*, *daartegen* of *daartegen* enz. moet zeggen? Beide kunnen op hun' tijd goed zijn.

12.) *Over de verschillende zinsbeteekenissen, die door middel der Woordkoppeling zoo al worden uitgedrukt.*

§ 98.

Ongemeen veel verscheidenheid heerscht er in de *beteekenissen*, die Koppelingen, ten gevolge harer Koppeling, bij ons hebben kunnen, en, schoon die beteekenissen dikwerf uit de vereenigde beteekenis der twee of meer met elkaâr gekoppelde woorden kunnen worden verklaard, leent echter het gebruik wel eens aan de Composita een' zin, dien men door het gebruik-zelf moet leeren kennen. Wie b. v., schoon hij de woorden *kaars* en *schoon* verstaat, zal, zoo hij zulks door het gebruik niet weet, uit de Koppeling dezer twee woorden, uit *kaarsschoon* de beteekenis opmaken, dat *kaarsschoon* iets aanduidt, hetwelk *alleen* bij de *kaars*, en niet bij het daglicht, *schoon* is, in welken zin ook HOOFT dat woord gebruikt. — Zie de Opdragt voor zijne *Nederl. Hist.*

Wij zullen eenige voorbeelden van hetgeen door middel der Koppeling al zoo kan worden uitgedrukt, opgeven, en daartoe de hoofdsoorten van Composita beschouwen, namelijk 1) die van Substantieven met Substantieven, Adjectieven en Werkwoorden, 2) die van Adjectieven met Substantieven, Adjectieven en Werkwoorden, en zoo ook omgekeerd, 3) die van Voorzetsels met de bovengemelde.

In de Koppeling van Subſtantieven met Subſtantieven (bl. 208) dient men in de eerſte plaats het onderſcheid tusſchen *eigenlijke* en *oneigenlijke* Compoſita, waar over wij hierboven in § 90 geſproken hebben, niet uit het oog te verliezen. De zoogenaamde *oneigenlijke* Koppelingen, voor zoo ver zij nog kenbaar zijn, laten zich meestal eenvoudig door de verhouding van eerſten en tweeden Naamval verklaren. *De Koningszoon*, *de menſchenhulp*, *het adelaarsnest*, *de vriendenraad*, *het ezelsoor*, *de vriendſchapspligt*, *de nieuwejaarsdag*, *het doodsuur*, *de hongersnood*, *de tijdsomſtandigheden*, *het tijdsgewricht*, *de krijgsgod*, *de hemelsbode*, *het eigendomsregt*, *de beeldendienst*, *de kleederpracht*, *het pligtsbeſef*, *de pligtsbetrachting*, *de dorpsſchool*, *de ſcheepsbevelhebber*, *de ſcheepskapitein*, *de menſchenzoon*, *het duivelskind*, *het bruidsvertrek*, *de gerſtenkorrel*, *het Godsrijk*, *het Moorenland*, *de broedersvrouw*, *de koningseed*, *de levensvreugd*, *het levensgenot*, *het kalfsvleesch*, *het Hesſenland*, *de gerigtsdag*, *de mansnaam*, *de ambtsbode*, *de doodsangst*, *de manskleederen*, *het landsgebruik*, *de kindskinderen* zeggen niets meer bijna dan *de zoon des (of eens) konings*, *de hulp van menſchen*, *het nest des adelaars*, *de pligt der vriendſchap*, *het oor des ezels*, *de kapitein van het ſchip* enz. of, zoo als men ook zou kunnen zeggen: *des konings zoon*, *der menſchen hulp*, *des adelaars nest*, *der vriendſchap pligt*, *des ezels oor*, *des ſchips kapitein*, of eenvoudig *eens konings zoon* enz. Ware Koppeling, noch in *vorm*, noch in *denkbeeld*, heeft hier plaats, en de Duitſche talen zouden op hare vatbaarheid voor Compoſitie niet veel te roemen hebben, indien alle overige Koppelingen even weinig boven niet gekoppelde woorden vooruit hadden. Maar laat ons niet afdwalen, en

gaan wij voort! Enkele *eigenlijke*, ten minſte *eigenlijk* thans *ſchijnende* Koppelingen van Subſtantieven met Subſtantieven, laten zich ook nog meer of min op dezelfde wijze door de betrekking van Genitivus en Nominativus uitleggen, b. v. *daglicht*, *rundvleesch*, *bergkruin*, *bloeddruppel*, *molenrad*, *jaargetij*, *zomertijd*, *wintertijd*, *vuurvlam*, *watervloed*, *raadhuis*, *geestdrift*, *moederliefde*, *zwaluwnest*, *ridderpligt*, *riddereer*, *bliksemſtraal*, *broedermoord*, *wijndrinker*, *geſchiedſchrijver*, *landbewoner*, *zeeploeger*, *aardbeſchrijving*, *hemeltrans*, *regenvlaag*, *haangekraai*, *paardgebriesch*, enz. zijn ook te omſchrijven door *licht des dags* of *des dags licht*, *vleesch van een rund*, *kruin of top van den berg*, *rad des molens*, *getij des jaars*, *tijd des zomers* enz., en men zou ze, wat dus den zin betreft, vrij goed met de bovengemelde *oneigenlijke* kunnen gelijk ſtellen.

Maar hoe gering is haar getal, als men ze tegen dat van al die overige ware, echte, oorſpronkelijke Koppelingen van Subſtantieven met Subſtantieven ſtelt, die op eene geheel andere wijze dienen verklaard te worden!

Te weten, de zin van velen dier talrijke klasſe van Compoſita moet worden omſchreven of 1) door Voorzetſelen, als daar zijn *aan*, *in*, *naar*, *door*, *met*, *om*, *bij*, *uit* enz., of 2) op eene geheel vrije wijze. Wij zullen van beide ſoorten ſlechts eenige voorbeelden bijbrengen.

Hemelvaart is *vaart* NAAR *den hemel*, *hemelval* is *val* UIT *den hemel*, *landleven* is *leven* OP *het land*, *giftbeker* is *beker* MET of *vol gift*, *ſchildpad* *pad* MET *een ſchild*, *regenkleed* *kleed* TEGEN *den regen*, *adeltrots* *trotschheid* OP *adel*, *krentebrood* *brood* MET *krenten*, *armband* *band* OM *den arm*, *koordedanſer* *danſer* OP *de koord*, *luchtſprong*

ſprong IN *de lucht*, *ſtekelvarken varken* MET *ſtekels*, *venſterſprong ſprong* UIT *het venſter*, *oorvijg vijg* of *veeg* AAN *het oor*, *kinnebakken bakken*, dat is *wang*, AAN *de kin grenzend*, *kerkgang gang* NAAR *de kerk*, *dolkſteek ſteek* MET *een dolk*, *kamerorgel orgel* IN *een kamer*, *huishond hond* IN *huis*, *keelpijn pijn* IN *de keel*, *zilvergesp gesp* UIT *zilver* enz.

Men gevoelt wel, dat men voor deze Compoſita niet in de plaats zou kunnen ſtellen *vaart des hemels*, *leven des lands*, *pad des ſchilds*, *brood der krenten* enz., zoo als de vroeger gemelde Koppelingen zich verklaren laten, ja, dat zelfs niet eens nog door middel van de Voorzetſelen, ter hunner uitlegging gebezigd, hunne beteekenis *volkomen duidelijk* gemaakt wordt; met andere woorden: men ziet, dat men ook niet eens nog *alléén* door Voorzetſelen in den ſtijl hunne Koppeling zou kunnen laten vervangen. *Huishond* b. v., met eene Praepoſitie omſchreven, is *hond* IN *huis*, maar kan ik nu voor het zeggen: *onze* HUISHOND *is uit het huis geloopen* de uitdrukking bezigen: ONZE HOND IN HUIS *is uit het huis geloopen?* Zou zich dat zeggen IN *huis* en UIT *het huis* niet tegenſpreken? Of kan ik even goed zeggen: *Ik heb een'* HOND IN HUIS, als *ik heb een'* HUISHOND? Gevoelt men dus niet, dat er door middel der Koppeling eene veel *inniger* verſmelting van denkbeelden plaats heeft, dan door Praepoſitiën, buiten haar, kan aangeduid worden?

Maar er zijn daarenboven een aantal Koppelingen van Subſtantieven met Subſtantieven, wier zin geheel en al niet door middel van Voorzetſelen, maar ſlechts op eene, voor elk dier Koppelingen verſchillende en vrije wijze kan worden verklaard. Hiervan

wilden wij in de tweede plaats eenige voorbeelden bijbrengen.

Windmolen is niet een molen MET, of AAN, of VAN, of VOOR, of IN, of BUITEN, of OM enz. *den wind*, ook niet een *molen des winds*, maar een molen, *die door den wind gedreven of bewogen wordt*. *Schrikdier* is niet een dier IN, MET, VAN, DOOR *ſchrik*, maar een dier, *dat ſchrik aanjaagt*; *doodzonde* niet eene zonde MET, UIT, VAN, AAN enz. *den dood*, maar eene zonde, *die de ſtraf des doods verdient*. *Bloedgetuige* is iemand, *die zijn getuigenis met zijn bloed*, dat is met zijn leven, *bevestigd heeft*, *bloedwraak* eene wraak, *die om geſtort bloed uitgeoefend en door het ſtorten van 's vijands bloed bevredigd wordt*, *goudvink* een vink, *wiens vederen roodachtig als goud blinken*, *ſtofregen* een regen, *die zoo fijn is als ſtof*, *jagtſneeuw* eene ſneeuw, *die met ſnelle, als voortgejaagde vlokken neêrzinkt*, *weêrhaan* de haan op den toren, *die de rigting van weêr en wind aanwijst*, *vogelroer* een roer of ſnaphaan, *waarmede vogelen geſchoten worden*, *kraambed* een bed, *waarop eene vrouw in de kraam ligt*, of dat daartoe beſtemd is, of was. *Weduwvrouw* eene vrouw, *die weduw*, *weeskind* een kind, *dat wees is*, *koebeest* een beest, *tot de koeijen behoorende*, *grondwet* eene wet, *die tot grond der geheele Staatsregeling ſtrekt*, *zondeval* de val des menſchen, *door de zonde veroorzaakt*, *zondvloed* de watervloed *tot ſtraf voor de zonden* enz. enz.

De beteekenisſen der Koppelingen van Subſtantieven vóór Adjectieven (bl. 208) laten zich tot drie hoofdklasſen brengen. 1.) Eenigen zijn door Praepoſitiën meer of min te omſchrijven. *Bedlegerig* b. v. is *legerig*, dat is, bij voortduring gelegen of liggende TE of OP *het bed*, *lendenlam lam*

IN *de lendenen*, *boeglam lam* IN *den boeg*, *ſchijnheilig*, *ſchijndood* zijn *heilig*, *dood* IN SCHIJN, *waterrijk*, *waterarm*, *geestrijk*, *roemrijk* enz. *rijk*, *arm* IN *water*, IN *geest* enz., *eervol vol* VAN *eer*, *zeeziek ziek* DOOR, of OP *zee*, *wagenziek ziek* DOOR, of IN *den wagen*, *ziek door 't rijden* enz. enz.

2.) Anderen behelzen eene vergelijking en laten zich uitdrukken door invoeging van *als* of *gelijk*; b. v. *galbitter*, *pikzwart*, *korenblaauw* (bij verkorting voor *korenbloemblaauw*), *ijzerhard*, *peperduur*, *aschgraauw*, *rozekleurig*, *engelzacht*, *ſuikerzoet*, *pijlſnel*, *beeldmooi*, *ſpiegelglad*, *ſpekvet*, *doodsbleek*, *puikſchoon* enz. beteekenen zoo veel als *bitter* ALS *gal*, *hard* ALS *ijzer*, *zwart* ALS *pik*, *blaauw* ALS *de korenbloem*, *duur* ALS *peper* (of misſchien *gepeperd*, d. i. bijtend, vinnig, ſcherp, *duur*), *mooi* ALS *het ſchoonſte beeld maar zijn kan*, *ſchoon* ALS *het puikje van iets* enz.

3.) Eene derde klasſe eindelijk bevat Koppelingen van allerlei verſchillende beteekenis. B. v. *moedernaakt* is noch *naakt* ALS, noch IN, noch OP enz. *de moeder*, maar kan niet anders uitgelegd worden, dan door *zoo naakt als een kind*, *dat pas uit moeders ſchoot ter wereld komt*. *Kaarsſchoon* is niet *ſchoon* ALS *eene kaars*, ook niet *ſchoon* BIJ *de kaars*, maar bepaaldelijk *ſchoon* ALLEEN *bij de kaars*, *en niet bij den dag*; — *appelgraauw* (een woord in alle Duitſche talen te vinden, en niet, gelijk de Heer BILDERDIJK wil, uit het Engelsch *dapplegray* verbasterd, maar wel omgekeerd dit laatſte uit het eerſte) is *roodachtig grijs* of *graauw met appelvormige vlakken*; *vogelvrij* is, ja, letterlijk *vrij* ALS *een vogel*, maar beteekent in het gebruik iemand, *wien men als een' vogel in de lucht mag vervolgen*, *vangen en dood ſchie-*

ten. Immers men zegt van hem, wiens hoofd op prijs gesteld is, *hij is* VOGELVRIJ *verklaard.* — *Stokoud* is zoo oud, *dat men een' stok of kruk behoeft, om op voort te hompelen*, *schatrijk*, zoo rijk, *dat men schatten heeft*, *doodziek*, *doodarm*, ziek, arm, *tot stervens toe*, *nagelnieuw*, zoo nieuw, *dat er pas de spijkers of nagels in geslagen zijn*, terwijl *fonkel-nagel-nieuw* beteekent: zoo nieuw, *dat de pas ingeslagen spijkers nog glimmen en fonkelen.* Indiervoege zegt men ook *spik-splinter-nieuw*, d. i. zoo nieuw, dat de *frissche spijkers en splinters nog in het oog vallen.* Al deze uitdrukkingen zijn van timmerlieden ontleend. — *Brandhelder* is zoo helder er uitziende, als iets, *dat door het vuur gereinigd en gelouterd is*, of wel: *helder als eene vlam er uitziende.*

Men ziet, dat deze en soortgelijke Koppelingen van Substantieven vóór, en Adjectieven achter, even als sommige Composita van Substantieven met Substantieven, niet dan door een' geheelen omhaal van woorden omschreven kunnen worden, en op welk eene uitnemende wijze dus de kortheid van uitdrukking door die Koppelingen bevorderd wordt.

In de Composita van Substantieven met Werkwoorden, (bl. 208) welke Composita meestal uit vroeger gevormde of gedachte Substantieven voortspruiten, heerscht ook datzelfde, onder geen' algemeenen regel te brengen verschil van beteekenis. En schoon ook al sommigen door Praepositiën meer of min omschreven kunnen worden, is dit echter nog maar op eene gebrekkige wijze mogelijk, terwijl anderen veel breeder zwier van woorden vorderen.

Kielhalen b. v. is niet blootelijk *halen* ONDER *de kiel*, maar *halen onder door de kiel*, *en dan weêr naar boven; radbraken* is *de leden breken of verpletteren op het rad*, *wedijveren* is *ijveren*, *als om*

eene wedde (Hoogduitsch *Wette*) of *weddingſchap*, *handhaven* is *heffen*, *beſtieren*, *ſtaande houden* met de hand; *plukharen* is elkaâr, al vechtend, *de haren uitplukken* ('t woord zou natuurlijker *haarplukken*, *haarplukkeren* luiden); *kwispelſtaarten* is *met den ſtaart kwispelen*, d. i. heen en weêr flingeren, en dus eigenlijk *ſtaartkwispelen*, *huilebalken* onder *gehuil balken*, *grimlagchen lagchen met een' grim* of *al grimmend*, welk *grimmen* oorſpronkelijk niets anders dan de ſpieren des gelaats vertrekken, zoo wel vrolijkheids-, als droefheids- en toornshalve beteekende, ſchoon het nu echter alleen voor dit laatſte genomen wordt. — *Zinſpelen* is *met zijne zinnen of gedachten op iets toeſpelen; kokermuilen* is *den muil of mond als een' koker ſpitſen*, gelijk men ſpottend wel eens pleegt te doen; *brandſchatten* is *een' prijs doen betalen*, *waarvoor de overwonnenen zich tegen plundering en brandſtichting vrijwaren kunnen*, met andere woorden: ſchatting heffen voor de vrijlating van plundering en brandſtichting; *pluimſtrijken* is letterlijk *met eene pluim ſtrooken*, *ſtreelen*, *aaijen*, of wel, *het pluimachtig bont*, waarmede de ſtaatſiekleederen van groote heeren oudtijds verſierd waren, *glad ſtrijken*, en figuurlijk voorts iemand *vleijen*, hem *honig om den mond ſmeren; tafelſchuimen* is letterlijk: *het beste*, *het vet van den maaltijd afſchuimen*, en overdragtelijk: *zich als een' ongenoodigden gast indringen*, of, gelijk men het wat platter noemt, *op de klep loopen.* Men vergelijke de Koppelingen *zeeſchuimen*, *een zeeſchuimer* enz. — *Kladſchilderen* is *in ruwe omtrekken*, *met kladden en kletſen ſchilderen*, gelijk gewone verwers plegen. *Kladſchilderen* ſtaat dus, als *verwen*, tegen het eigenlijk *kunſtig en fijn ſchilderen* over. — *Rinkelrooijen*, vroeger ook wel *rinkelroden* geſchreven, is *met luid gerinkel*, *ge-*

rinkink, of *geraas* bijeen of zamenrotten, en voorts door de wijken en ſtraten, al tierend, omzwerven; — *kieskaauwen* is *langzaam met de kiezen kaauwen*, gelijk men wel doet, als ons iets niet bijzonder ſmaakt. Men noemt het ook wel *met lange tanden eten. Gatlikken* is te plat om uitgelegd te worden; *muilbanden* is *den muil vast of dicht binden*, van het Subſtantief *muilband.* — *Weêrlichten*, dat is *weder-lichten*, (in 't Hoogduitsch *Wetterleuchten*) is *onweerachtig ſchitteren en ſtralen. Weêrlicht* namelijk is denkelijk bij verkorting voor *onweêrlicht*, en dit Subſtantief *weêrlicht* teelt het Werkwoord *weêrlichten.* Maar genoeg, men ziet, hoe veel onderſcheidene begrippen in zulke Koppelingen verſmelten. — Het is voor het overige in ſommige van die Koppelingen echter nog moeijelijk te bepalen, of men ze al dan niet onſcheidbare Koppelingen heeten kunne, en of men ze dus ſcheidbaar of onſcheidbaar moet conjugeren. Moet het b. v. van *buikſpreken* luiden: *ik buikſpreek*, of *ik ſpreek buik?* Ik geloof, het eerſte, ſchoon men dikwerf hoort zeggen: *die man* SPREEKT BUIK. Kan men ſchrijven, als wel geſchied is, *psalmzingt den Heere*, en dus *psalmzingen* als eene echte Koppeling beſchouwen? Zegt men met gepastheid *ik lofhunker* voor *ik hunker naar lof.* Alles hangt in dezen van het gebruik en de voorbeelden van goede ſchrijvers af. Men dient echter wel in het oog te houden, dat niet elke Koppeling van een Subſtantief met een Werkwoord wettig is, omdat er eene ſoortgelijke van een Subſtantief met een Subſtantief beſtaat. Wijl *loffpraak* gebruikelijk is, kan ik daarom nog niet *ik loffpreek* zeggen. De Heer KINKER heeft over zoo iets treffend geſproken.

§ 99.

Adjectieven, gekoppeld vóór Subſtantieven, (bl. 209) laten zich ſoms meer of min uitleggen, als ſtonden beide geſcheiden; ſoms echter nemen zulke Koppelingen geheel vrije, en ſlechts door breede omſchrijving uit te duiden beteekenisſen aan. *Hij is een* KAALHOOFD zegt weinig meer dan *hij is een* KAAL HOOFD, *een* SCHEEFNEUS, *een* SCHEEVE NEUS, *een* LANGOOR, *een* LANG OOR, *de* GEELZUCHT, *de* GELE ZUCHT. Met dat al zijn de begrippen van *kaal* en *hoofd*, *ſcheef* en *neus* enz. in de Koppeling veel meer verſmolten, dan buiten dezelve. Ook nemen zij ſoms een' meer figuurlijken zin aan, want als ik zeg: *daar gaat een* KAALHOOFD, *een* SCHEEFNEUS *heen*, begrijpt elk een, dat het woord *hoofd* hier figuurlijk voor den geheelen perſoon, en dus in den zin van *man* of *mensch met een kaal hoofd*, *met een' ſcheeven neus* genomen wordt. Integendeel het gezegde: *daar gaat een* KAAL HOOFD, *een* SCHEEVE NEUS heen ('t welk men ook met een' anderen accent uit zou ſpreken; vergelijk bl. 237) zou ſlechts letterlijk kunnen verſtaan worden, als ſtapte daar werkelijk niet geheel een perſoon, maar bloot deszelfs *hoofd* of *neus* heen. Dit figuurlijke is nog ſterker in *heethoofd*, *losbol*, *vrijgeest* en ſoortgelijke woorden, wier beteekenis geheel anders geworden is, dan die van *een vrije geest*, *een heet hoofd* enz. zijn zoude. *Een* VRIJGEEST toch is iemand, die, ten gevolge van zijn vrij denken, aan de gewone godsdienstbegrippen niet gelooft, *een* HEETHOOFD een zoodanige, die allerlei verhitte, doldriftige denkbeelden koestert en poogt te verwezenlijken. Nog veel vrijer moeten andere Koppelingen van Adjectieven vóór Subſtantieven verklaard worden. Zoo is

grootvader niet *een groot vader*, maar *'s vaders vader*, *kleinkind* niet een *klein kind* maar *kindskind*, *oudoom*, niet een *oude oom*, maar iemand, *die reeds de oom van mijne ouders was*, *fchoonzoon* niet een *fchoone zoon*, maar *mijn dochters man*, *bestemoêr* niet eene *beste moeder*, (*) maar eene *groot-* of *over-grootmoeder*, *groffmid* niet een *grove fmid*,

---

(*) Intusfchen zijn dergelijke woorden oorfpronkelijk van eene vrij letterlijke beteekenis geweest. Men fchijnt aan kinderen het denkbeeld van *vader van hun' vader* te hebben willen verduidelijken door middel van het woord *groot*, dat kleine kinderen in allerlei beteekenisfen vaak gebruiken. Zoo was dan de jongere, of hun eigen vader de kleiner, maar de oudere, de vader van hun vader moest *de groote vader* verbeelden. Dat het *kindskind*, in tegenftelling van het volwasfen eigen kind, bij deszelfs geboorte het *kleine kind* genoemd werd, en dat zoo *kleinkind* in den zin van *kindskind* ontftond, is allernatuurlijkst. De *oudoom*, als zoo veel ouder altijd dan de eigenlijke oom, kon ook al ligt dien naam krijgen, want men moest al ligt zeggen b. v.: die man daar is mijn oom, gene is mijn *ouder oom*, waaruit dan bij verkorting en Koppeling van lieverlede *oudoom* geboren werd. *Bestevaâr bestemoêr* is denkelijk eene vleijende benoeming, door kleinkinderen aan hunne grootouders gegeven, en zoo allengskens ook door anderen gebezigd. In Schotland heet zoo de huisbaas bij zijne vrouw en kinderen de *goedman*, de vrouw de *goedvrouw*. *Schoonzoon*, *fchoonvader* fchijnen ook oorfpronkelijk vleijende benamingen te zijn geweest, die aangehuwde ouders en kinderen in de wittebroodsweken elkander gaven; of men moest *fchoon*, dat van *fchijnen* komt (zie bl. 34) uitleggen door *fchijn*, en zeggen: *fchoonzoon* is *zoon in fchijn*, in tegenoverftelling van eigen zoon. De Heer BILDERDIJK wil zulks ergens, meen ik. Maar dit geloof ik niet, wijl de Franfchen even zeer van *beau-père*, *belle-mère*, *beau-fils* fpreken, en hun *beau* met een woord, dat den zin van ons *fchijnen* heeft,

maar die in de grover, ruwer metalen, als ijzer, enz. arbeidt, en die dus tegen een' *zilver-* en *goud-ſmit* overſtaat. Enz. enz.

De Koppelingen van Adjectieven met Adjectieven (bl. 210) drukken meestal datgene, maar op eene inniger wijze uit, wat, buiten de Koppeling, door de plaatſing van een Adverbium vóór het Adjectief zou uitgedrukt worden.

Het HOOGDOORLUCHTIG *huis van Oranje* b. v. zegt zoo veel als *het* HOOG of *het* ZEER *doorluchtig huis van Oranje.* ZACHT*zinnig*, ZACHT*aardig* is *zachtelijk zinnig* d. i. *gezind*, *zachtelijk aardig*, dat is *geaard*, *van aard.* ZOET*ſappig* is *zoetelijk ſappig*, *zoet van ſappen.* Vergelijk zoo DIK*buikig*, HARD*hoorig*, ZWAAR*lijvig*, KORT*halzig.* Met dat al heeft het tweede woord der Compoſitie dikwerf in die Koppelingen eene andere beteekenis, dan wanneer het alléén gebruikt wordt. Wij zien dit reeds in *aardig*, dat, alléén gebruikt wordende, *bevallig*, *aangenaam*, *geestig* beteekent, b. v. een *aardig* mensch, een *aardige* inval — maar in de Koppeling *zachtaardig* blootelijk *van geaardheid*, *van aard* aanduidt. Zoo is *geestig*, als afzonderlijk woord gebezigd, *vernuftig*, *vol geestigheid*, maar *kleingeestig* is niet blootelijk *klein* of *gering van vernuft en geestigheid*, maar *klein en bekrompen van verſtand*, *van geest*, *van ziel* in het algemeen. In ſommige Koppelingen van het Adjectief met het Adjectief laat zich het eerſte woord niet wel als Bijwoord of Adverbium verklaren, maar het eene

---

niet zamenhangt. Vermoedelijk zijn onze Koppelingen *ſchoonvader* enz. naar die der vleijende Franſchen gevormd, want den Hoogduitſcheren zijn ze onbekend. Zij zeggen niet *Schönvater*, *Schönmutter*, maar *Schwiegervater*, *Schwiegermutter*, d. i. *zwager-* of *verzwagerde vader* enz.

Adjectief schijnt aan het andere door middel van eene verzwegene Conjunctie EN verbonden. Zoo is *doofstom* niet wel uit te leggen door *doofachtig stom*, maar eenvoudig door *doof* EN *stom* tevens.

Adjectieven vóór Werkwoorden gekoppeld (bl. 210) zijn in geen grooten getale aanwezig; ten minste geldt dit van de zoodanige, die *onscheidbaar* met het Werkwoord verbonden zijn, want *hoogachten*, ja, schijnt wel, als het zoo in den Infinitivus of Onbepaalde Wijze staat, een Compositum, en wordt dan ook als Koppeling meestal aaneen geschreven (gelijk zoo ook het daarvan afgeleide *hoogachting*), maar in de Conjugatie scheidt *hoog* zich meestal van *achten*, en wij zeggen niet meer *ik* HOOGACHT *dien man*, maar *ik* ACHT *dien man* HOOG (bl. 200, 236). Zuiverder en inniger Koppelingen zijn DWARS*boomen*, KORT*wieken*, VOL*maken*, VOL*tooijen*, VOL*voeren* enz. Deze blijven *ik volmaak*, *ik dwarsboom*, enz. Meestal hebben zij ook een' figuurlijken zin aangenomen. *Volmaken* b. v. is letterlijk en oorspronkelijk wel hetzelfde wat *vol maken* zijn zou, en als ik dus zeg: *ik heb dat werk* VOLMAAKT, drukt dat in deszelfs eerste beteekenis uit: *ik heb dat werk* VOL GEMAAKT, dat is, *ik heb er alles aan gedaan*, *wat noodig was om het* VOL, VOLLEDIG *te doen zijn*. Maar deze eerste, grove, zinnelijke beteekenis heeft zich verfijnd, vergeestelijkt, vervlugtigd, en *volmaken* is nu in het algemeen: eene zaak tot het toppunt van het geen ze zijn moet brengen. Iets anders dus beteekent het tegenwoordig *het snijwerk op een glas te* VOLMAKEN, en *een glas* VOL TE MAKEN, met wijn of bier b. v. De ware, onscheidbare Koppelingen dus van Adjectieven met Werkwoorden hebben alleen soms eene breedvoeriger omschrijving noodig. De scheidbare, als *hoogachten*, *minachten*, *geringschatten*, *volschenken* enz. zeggen niet veel meer dan

hoogelijk achten, *gering achten* enz. Moeijelijk is het echter foms te bepalen, of men zulke Koppelingen voor echte, en dus voor onfcheidbare, dan voor fchijnbare en fcheidbare te houden hebbe. Is b. v. *harddraven*, *hardloopen*, aaneengefchreven, het eerfte, of het laatfte, en moet men dus zeggen: *ik* HARDLOOP, *ik* HARDDRAAF, of *ik* DRAAF, *ik* LOOP HARD? Het gebruik moet dit beflisfen; ik geloof echter, dat men moet zeggen: *ik* HARDLOOP. Zijn zulke woorden toch werkelijke Compofita, zoo zal men ook hunne beteekenis altijd wat veranderd zien. En dit zien wij hier juist. *Wij zullen onze paarden dezen middag laten* HARDDRAVEN zegt wat anders dan: *wij zullen onze paarden dezen middag* HARD *laten* DRAVEN. Ook is een *hard draver* en een *harddraver*, een *hard looper* en een *hardlooper* niet hetzelfde. Even min is zulks hetzelfde, of ik zeg: *welaan*, *ik* HARDLOOP *tegen u*, dan wel: *ó*, *hoe* HARD *moesten wij daar met elkander* LOOPEN! Vergelijk hier boven.

§ 100.

De Koppelingen van Werkwoorden vóór Subftantieven moeten op verfchillende wijze in een' handelenden, lijdenden, of onzijdigen zin (actief, pasfief, of neutraal) uitgeduid en omfchreven worden, waarbij men zich dikwerf van de Voornaamwoorden *die*, *welke* enz., van het woordje *om*, of wel van het Deelwoord bedienen kan. BLAAS*balg* is een *balg*, *die blaast*, of *tot blazen dienende*, HEKEL*dicht* een *gedicht*, dat *hekelt*, een *hekelend gedicht*, SPRING*ftok* een *ftok* om mede te *fpringen*, DRIJF*tol* een *tol*, *die gedreven wordt*, DRINK*beker* een *beker om uit te drinken*, of *waaruit gedronken wordt*, DRAAI*orgel* een *orgel*, *dat gedraaid wordt*, TEEL*drift drift om te telen*, PRAAL*zucht zucht om te pralen*, (tenzij *praal* hier een Subftantief is, en

dus PRAAL*zucht* door *zucht tot praal* uit te leggen), KWEEK*ſchool* een *ſchool om aan te kweeken*, OEFEN*ſchool* een *ſchool*, *die oefent*, of *waarin men geoefend wordt*, of *waarin men zich oefenen kan*, DRAAI*kolk* een *kolk*, *die draait*, een *draaijende kolk*, DWARREL*wind* een *wind*, *die dwarrelt*, alles *dooreen wart*, (bl. 192) TREUR*lied* een *lied*, *dat treurt*, of *het treuren wekt*, of *het treuren uitdrukt*, LAAT*band* een *band om mede ader te laten* of *te aderlaten*, of liever, *dien men bij het aderlaten gebruikt*, SLIJP*ſteen* een *ſteen*, *tot ſlijpen dienende*, *een ſlijpende ſteen*, BERG*plaats eene plaats om in te bergen*, of *waarin geborgen kan worden*, GENEES*heer*, GENEES*meester een heer* of *meester*, *die geneest*, *of poogt te genezen*. Maar genoeg, men kan zoo SCHAAF*bank*, SCHILDER*kunst*, SCHUIF*ſlede*, SCHEID*brief*, SCHIET*gebed*, REN*bode*, LEER*meester*, KLAAG*toon*, LIG*plaats*, BAK*oven*, NAAI*garen*, PLAAG*geest*, PLEEG*vader*, KLATER*goud*, ERF*zonde*, LASTER*tong*, DRINK*gelag*, STAMEL*taal*, STAPEL*regt*, LACH*lust*, DORSCH*vloer*, ZAAG*molen*, RATEL*wacht* en honderd ſoortgelijke Koppelingen, wier *eerſte* woord een Verbum is, vergelijken, en men zal zien, dat zij zich meestal op eene van de bovengemelde wijzen laten omſchrijven, terwijl echter in ſommigen meer dan één zin ligt opgeſloten.

Werkwoorden met een daaraan gehecht Adjectief (bl. 211) komen (voor zoo ver ze niet van Werkwoorden met Subſtantieven afgeleid zijn als b. v. *pleegvaderlijk* van PLEEG*vader*) niet veel voor. Met *lustig*, *graag*, *ziek*, in den zin van *verlangend*, *ſterkbegeerig* (gelijk men wel zegt *ik ben* ZIEK *naar dit of dat*) en ſoortgelijke Adjectieven achterop heeft men BEHAAG*ziek*, SCHRAAP*ziek*, DANS*lustig*, EET*graag*, LEER*graag*, en enkele ſoortgelijke, die door *ziek om te behagen*, *te ſchrapen*,

belust om te danfen uitgelegd kunnen worden. Spring*levend* is eene vrije Koppeling, beteekenende, dat men zoo frisch en levend is, dat men danst en fpringt, of wel zou willen danfen en fpringen. B. v. *is die man niet dood? — Hoe komt gij er aan! hij is nog* SPRINGLEVEND. Zoo moet FONKEL*nieuw* door nieuw, dat het nog fonkelt, worden verklaard. Vergelijk bl. 246. Piep*jong* is zoo jong als een vogel, die pas *piept*, en nog niet *zingt*. Kraak*zindelijk* is zoo zindelijk, dat de geboende matten enz. ons onder de voeten kraken, of wel, dat het huisraad onder al het gewrijf en geboen kraakt. Klink*klaar* is zoo klaar en helder, dat het klinkt; KLINK*klaar goud* b. v., KLINK*klaar zilver* is goud, zilver, dat echt en zuiver is, en, als men 't vallen laat, een' helderen klank geeft. Vergelijk ook het gezegde over de vermenging van zigtbare en hoorbare werkingen, hierboven bl. 51.

§ 101.

Bij het uitleggen der hoofdbeteekenisfen, die andere foorten van Koppelingen, dan de nu opgenoemde, hebben kunnen, willen wij niet ftilftaan. Die van Voorzetfels met Werkwoorden moeten naar de verfchillende, hetzij letterlijke, of figuurlijke beteekenisfen, welke zulke Voorzetfels bij ons in het taalgebruik hebben, worden uitgelegd, b. v. ONDER*gaan*, VOOR*zeggen*, VOOR*fpellen* enz. Meestal zal men, als die Koppelingen fcheidbaar zijn (zie bl. 235), eene meer letterlijke, zijn zij onfcheidbaar, eene meer vergeestelijkte, figuurlijke beteekenis aantreffen. Vergelijk b. v. de zeggingen *iemand iets* VOORZEGGEN, en *iemand iets* VÓÓR ZEGGEN, *de zon* GAAT ONDER, en *een booswicht* ONDERGAAT *de ftraf*. Hoe veel figuurlijker is het laatfte dan

het eerſte! Hier geldt hetzelfde wat van VOLMAKEN en *volmaken* hierboven aangemerkt is, bl. 252.

Koppelingen van een Voorzetſel met Subſtantieven hebben echter veelal de beteekenis, die ook in het Werkwoord, waarvan zij afgeleid zijn, of dat zijzelve ontſtaan deden, heerſchende is. IN*leg*, IN*druk*, IN*ſlag* enz. moeten als IN*leggen*, IN*drukken*, IN*ſlaan* verklaard worden. Niet echter altijd vindt men juist de Praepoſitie met een Subſtantief gekoppeld, waar zij gekoppeld met een Werkwoord voorkomt, — en zoo ook niet omgekeerd. IN*ſlapen* is gebruikelijk, maar daarom niet de INSLAAP (wel *het* IN*ſlapen*). Men zegt IN*ſchuld* voor *ſchuld, die men te vorderen heeft*, maar niet *ik* IN*ſchuld*, of *ik ſchuld* IN voor *ik vorder ſchulden in.* Zoo heeft men OVER*daad*, AF*gunst*, maar daarom niet OVER*doen* in den zin van verſpillen, of AF*gunnen* in dien van *niet gunnen.* Even zoo is het met OVER*ſpel*, MEDE*lijden*, BIJ*geloof*, VOOR*keur* gelegen. Somtijds heeft ook het Compoſitum van de Praepoſitie met het Subſtantief eene meer leenſpreukige beteekenis, dan die, welke in de Koppeling der Praepoſitie met het Verbum heerscht. DOOR*zigt* b. v. is meestal niet letterlijk het gezigt, dat men door iets heen heeft, maar de kennis, het begrip, die men heeft van eene zaak.

Koppelingen van Praepoſitiën vóór Adjectieven laten zich ook uit beider beteekenis, of meer letterlijk, of meer figuurlijk verklaren. IN*net*, IN*keurig*, IN*ſchrander* is net, keurig, ſchrander *tot in zijne binnenſte deelen.* DOOR*kundig*, DOOR*geleerd* is wat *door en door* met geleerdheid en kunde *doortrokken is.* OVER*ſchoon*, OVER*fraai*, OVER*fijn*, OVER*juist* (het laatſte bij HOOFT gebruikelijk) is ſchoon, fraai, fijn *over* of *boven* datgene, wat zulks gewonelijk geheeten wordt, dus *bovenmate*, *buitengewoon* fraai, fijn

enz. Somtijds echter drukt dat OVER wel eens eene *al te groote* mate van iets, en dus iets gebrekkigs uit, b. v. in OVER*tollig*, hetwelk voor OVER*tallig*, dat is, boven het vereischte getal ſtaat, en een' kwaden zin heeft. Even zoo in OVER*gevoelig*, OVER*geloovig*. — AAN*minnig*, AAN*vallig*, AAN*lokkelijk* is *minnig*, *vallig*, (dat is *bijvallend*, *medevallend*, *toevallend*) *lokkelijk*, voor zoo ver wij zulks denken, als die hoedanigheden jegens anderen ten toon ſpreidend. Het Voorzetſel *aan* drukt toch dikwerf eene rigting uit *naar iets toe*. Zoo is AAN*lagchen* op die wijze lagchen, dat dit lagchen zich naar een' ander uitſtrekt, betrekking heeft tot een ander, dien ik mij tegenover den lagchenden denk, gelijk men daarom de uitdrukkingen *iemand* AAN*lagchen* en *iemand* TEGEN*lagchen*, of TOE*lagchen* ſoms door elkander bezigt. — Maar het is niet noodig, dat wij indiervoege meer andere Koppelingen van Praepoſitiën met Adjectieven aanhalen, om bij de beſchouwing van derzelver beteekenis ſtil te ſtaan. Ook de beteekenisſen, die andere, nog zeldzamer voorkomende ſoorten van Compoſita hebben kunnen, zullen wij kortheidshalve niet aanroeren, om liever nog iets te zeggen:

13.) *Over het nut en de fraaiheid, die het vermogen, hetwelk onze taal bezit, om op allerlei wijzen Koppelingen of Compoſita te vormen, aan haar bijzet, en over de voorregten, waarop het Nederlandsch in dat opzigt boven ſommige andere Spraken roemen mag.* —

§ 102.

De vatbaarheid voor Compoſitie is eene der fraaiſte eigenſchappen van de Nederlandſche taal, en van de

Duitſche talen in het algemeen, eene eigenſchap, die zij met het oud-Grieksch gemeen hebben. Niet alleen toch kunnen wij door Koppelingen onzen Woordenſchat onophoudelijk vermeerderen, en de rijkdom der taal wordt dus door die Koppelbaarheid (om ze dus te noemen) ongemeen bevorderd, maar ook de kortheid, de kracht en de nadruk, het fierlijke en ſchilderachtige van den ſtijl hebben aan die eigenſchap zeer veel te danken. Men vergelijke hetgeen wij in de naast voorgaande § § over de verſchillende beteekenisſen onzer Compoſita gezegd hebben, en denke er over na, hoe verlegen wij zijn zouden, indien wij al die beteekenisſen door omſchrijving moesten uitdrukken. Met name zetten Koppelingen veel luister aan de Poëzij bij, en een Hollandsch Dichter is dikwerf in gelegenheid, om door een enkel Compoſitum dit of dat denkbeeld op het levendigst voor den geest af te ſchilderen, en vaak in één woord datgene uit te drukken, waartoe b. v. een Franschman (zoo hij het Grieksch en Latijn niet gaat plunderen) twee en drie woorden noodig heeft. Woorden, die dan nog niet eens juist dat zeggen, wat door het Hollandſche Compoſitum wordt aangeduid!

HELMERS zingt b. v.

Helaas! Europa ſtort in 't graf der Middeneeuwen,
En de aard wordt weêr een MOORDWOESTIJN.

Elders:

Hij komt met ſchrikbre kaak, met BLIKSEMSCHIETENDE *oogen,*
Op RAVENVLEUGLEN *zweeft hij aan.*

Elders:

De MIJNSLAAF *wroete vrij in Peru's tastbaar duister.*

Elders:

De breede ZWANENHALS *is als de ſneeuw zoo wit.*

BILDERDIJK zingt in zijn' *Ondergang der eerste Wareld:*

Zoo lag op 't oogenblik bij 't zich verdelgend heir
Verbitt'ring, grimmigheid en HARTSTOCHTBARNING *neêr.*

Elders in hetzelfde gedicht:

Tavoach GRIJNSLACHT.

Elders:

- - - - - Nacht en dag scheen door elkaâr te spelen,
Niet als de roos der wang met donzig LELIEBLANK,
Of 't git der oogen, met des levens FLONKERSPRANK
Versmolten enz.

Elders:

Nu rezen moord, geweld en BLOEDDORST, *'s afgronds Koning*
Sloeg de ijz'ren valdeur op der Helsche GRUWELWONING.

Elders:

Gij kent hun ECHT-, *en* WEE-, *en* ROUW-, *en* MOORD*geschichten.*

Elders:

Nog hoor ik 't BLIKSEMVUUR, *dat door de wolken gromt,*
Waar nooit dan ENGLENZANG *den weêrklank had doen hooren*
Der HEMELMELODIJ *van de onbevlekte Choren.*

Elders:

Het PARADIJSOOFT *bleekte en 't* VOOGLENZANGCHOOR *zweeg,*
Dat dwars door 't BLADGEWELF *ten hoogsten hemel steeg.*

Elders:

Zij voelt het drukken van die armen, voelt het kloppen
Van d'eigen boezem aan haar hart, en vangt de droppen
Van 't ROZENRIEKEND *hair, dat om zijn schedel speelt,*
En HEMELBALSEMS *dauwt, in hooger lucht geteeld.*

STARING zingt boertend van een moeras:

Ja, klonk het uit de MODDERZEE:

Elders :

Zoo dringt de RAMPMAAR *hem in de ooren.*

Elders van de *ontvleeschte* hand eens ſpooks :

Hij volgt, onmagtig om de BEENDERHAND *te ontſnappen.*

Elders :

- - - - - - De LOSGEGIERDE *ſtaart*
Der ſlang verſchijnt! Rots wordt naast rots geſpleten,
Bij iederen KRONKELSLAG. *Luid ſisſend in heur vaart,*
Schiet nu de VLIJMSPITS *hemelwaart* enz.

Elders. . . . . . Maar genoeg! Andere ſoortgelijke voorbeelden uit onze taal en het Hoogduitsch heb ik aangehaald in mijne Aanteekeningen op het Eerſte Deel eener nieuwe uitgave van BLAIRS *Lesſen over de Redekunst*, of *Voorſchriften over Taal, Stijl, Welſprekendheid en Dichtkunst*, bl. 64 en 207. — Ziet men echter nu in de hier ter plaatſe aangehaalde verzen niet, hoe zinrijk die Koppelingen *moordwoestijn*, *blikſemſchietend*, *ravenvleugelen*, *mijnſlaaf*, *zwanenhals*, *hartstogtbarning*, *grijnslagchen*, *lelieblank*, *flonkerſprank*, *bloeddorst*, *gruwelwoning*, *echtgeſchichten*, *moordgeſchichten*, *blikſemvuur*, *Engelenzang*, *Hemelmelodij*, *paradijsooſt*, *vogelenzangkoor*, *bladgewelf*, *rozenriekend*, *hemelbalſems*, *modderzee*, *rampmaar*, *beenderenhand*, *losgegierd*, *kronkelſlag*, *vlijmſpits* enz. zijn, hoe iedere Koppeling ons twee of drie denkbeelden in eens voor den geest roept?

Het is vooral boven de zoogenaamde Romaniſche talen, waaronder men hoofdzakelijk het Fransch, Italiaansch, Spaansch en Portugeesch verſtaat, maar inzonderheid boven het Fransch, dat de Hollandſche taal, even als het Hoogduitsch en de overige Spraken van Duitſchen bloede, in het vermogen, om Koppelingen te vormen, uitmunt. Het Fransch bezit ſlechts

zeer weinig Compofita, die uit haar' eigen boezem ontleend zijn, en den zin der meeste Hollandfche Koppelingen moet het door omfchrijving met den tweeden Naamval, of door Praepofitiën, of op eene andere dergelijke wijze uitdrukken. Zoo is ons *avondſtar* in het Fransch *étoile du soir*, ons *eetzaal salle à manger*, ons *vederhoed* of *pluimhoed chapeau à plumes*, ons *melkkan pot au lait*, ons *windmolen moulin à vent*, ons *vaderlandsliefde amour de la patrie*, ons *doodzonde péché mortel*, ons *bloeddorst soif de* of *du sang*, ons *huisdieren animaux domestiques*, ons *dolkſteek coup de poignard*, ons *sabelhouw coup de sabre*, ons *geweerſchot coup de feu*, ons *vuistſlag coup de poing* (*), ons *melkſoep soupe au lait*, ons *moederliefde amour maternel*, ons *zonneſtraal rayon du soleil*, ons *heldenmoed*, *heldendeugd*, *heldendaad*, *heldendood* enz. *courage héroïque*, *vertu héroïque*, *fait ou action héroïque*, *mort d'un héros ou des héros*, ons *oogbetooverend ce qui ravit*, *ce qui enchante les yeux*, ons *zielverrukkend ce qui touche ou émeut l'ame*, ons *wellustademend ce qui respire la volupté*, ons

(*) Geen woord heeft het zoo druk in de Franfche taal, als dat arme woord *coup*. Ons *houw*, *ſlag*, *ſteek*, *ſtreek*, *ſchoot*, *ſchot*, *ſnede*, *hak*, *ſchok*, *teug*, al die woorden, en hoe veel andere nog, moeten in het Fransch door *coup* vertaald worden, b. v. fabelhouw is *coup de sabre*, dolkfteek *coup de poignard*, geweerfchot *coup de fusil*, fnede met een mes *coup de couteau*, vuiſtflag *coup de poing*, roedeftreek *coup de verge*, donderflag *coup de foudre*, proefftuk *coup d'essai*, oogopflag *coup d'oeil*, een teug drinken *boire un coup*, rukwind *coup de vent* enz. — 't Is altijd *coup* voor, en *coup* na. Zeker, het pleit niet voor den rijkdom eener taal, dat men hetzelfde woord in zoo talloos veel verfchillende beteekenisfen nemen moet.

omloopen, *naloopen*, *inloopen*, *voorloopen*, *uitloopen*, *medeloopen* en allerlei ſoortgelijke Koppelingen van Voorzetſels en Werkwoorden door *courir ça et là*, *courir après*, *courir dans*, *courir avant*, *courir dehors*, *courir avec* etc.; ons *engelſchoon beau comme un ange*, ons *heethoofd tête de feu*, *tête volcanique*, ons *zelfliefde amour de soi-même* (*égoisme*), ons *ſpiegelglad uni comme un miroir*, ons *ijzerhard dur comme le fer*, ons *marmerkoud froid comme le* of *du marbre*, ons *roemrijk riche en gloire*, ons *overfraai parfaitement beau*, ons *kleingeestig borné d'esprit*, ons *rozerood couleur de rose*, ons *roofvogel oiseau de proie*, ons *regenboog arc-en-ciel*, ons *bloedregen pluie de sang*, ons *vuurdoop baptême de feu*, ons *ſchrikdier monstre horrible*, ons *ridmeester capitaine de cavallerie*, ons *donderſtem voix de tonnerre*, ons *blikſemgod dieu du* of *de la foudre* enz. enz. Men ziet, hoe hier overal drie en meer woorden noodig zijn, om zulke Hollandſche Koppelingen in het Fransch te vertalen, daar men in die taal geene vrijheid heeft, om, als wij, b. v. de woorden *sang* en *pluie*, d. i. *bloed* en *regen*, bij elkaâr te voegen, en daaruit *sang-pluie*, gelijk ons *bloedregen*, te maken. Wel is waar, het Fransch heeft vele Koppelingen, als daar zijn *géographie*, *astro-nomie*, *parri-cide*, *matri-cide*, *légis-lateur*, *odont-algiste*, *my-ope*, *biblio-thèque*, *telescope*, *philo-sophie*, *aéro-naute*, *aéro-lithe*, (d. i. aardrijksbeſchrijving, ſterrekunde, vadermoorder, moedermoorder, wetgever, tandmeester, bijziende, boekerij, verrekijker, wijsbegeerte, luchtſchipper, luchtſteen) enz., en het vermeerdert die in vakken van kunst en wetenſchap nog dagelijks, maar die Koppelingen beſtaan uit geheel vreemde, meest uit het Grieksch of Latijn ontleende woorden. Want welk ongeletterd Franschman weet, wat *géo-* en

graphie in het woord *géographie* beteekent? Het zijn twee Griekfche woorden, die elk afzonderlijk niet in het Fransch gebruikt worden, en waarvan het eerfte *aarde*, het tweede *befchrijving* wil zeggen. *Géographie* is dus in goed Hollandsch *aardbefchrijving*, welk *aardbefchrijving* of *aardrijksbefchrijving* door eigen kracht voor ieder Hollander dadelijk verftaanbaar is, even als in het Fransch het Compofitum *terre-description* zijn zou. Maar zulke Koppelingen, als dit *terre-description*, mogen nu juist de Franfchen niet vormen. Slechts enkele Koppelingen hebben zij, die niet uit vreemde, maar ook in het Fransch nog gangbare woorden beftaan, b. v. *porte-manteau* (kapftok), *tire-bouchon* (kurketrekker), en eenige van die foort op bl. 230 genoemd. Zoo ook *bienveillant* (welwillend), *malfaiteur* (kwaaddoener), *malaise* (kwalijkheid, ongemakkelijk gevoel), *malsain* (ongezond), *oui-dire* (hooren-zeggen) *rendez-vous* (plaatsaanwijzing), *clairvoyant* (helderziende), *bienfaisance* (weldadigheid), *gentilhomme* (edelman), *sang-sue* (bloedzuiger), *pourvoir* (voorzien), *parcourir* (doorloopen), *parfait* (volmaakt, of letterlijk doormaakt, d. i. door en door gemaakt; zijnde dit Franfche woord *parfait* eene foortgelijke Compofitie, als b. v. ons *doorfchrander*), *sans-culotte* (ongebroekt) *demi-dieu* (halfgod) en foortgelijke, wier regelmaat van Koppeling echter niet tot andere woorden mag uitgeftrekt worden, zoo als wij naar ééne Koppeling er honderd anderen van dezelfde foort gemaakt hebben, en foms nog maken mogen. Wij zeggen b. v. *weldadig*, *weldoende* op dezelfde wijze, als de Franfchen *bienfaisant* zeggen, maar tevens hebben wij de Koppelingen *wellustig*, *wellevend*, *welfprekend*, *welvarend*, *welzalig*, *welberaden*, *welkomst*, *welkom*, *welzijn*, *welgemaakt*, *welwil-*

lend, *welaan*, *welgemoed*, *welligt*, *weldra*, *welluidend*, *welgeboren*, *welmeenend*, *welhebbend*, *welgevallen*, *welgeſteld*, *welbehagen*, *welſtand*, *welſtaanshalve*, *welvoegelijk* enz. enz., die allen met *wel* gevormd zijn, terwijl de Franſchen ſlechts voor een paar andere woorden hun Adverbium *bien*, ons *wel*, plaatſen durven. —

Men moet evenwel erkennen, dat de Franſche taal meer Enkelvoudige woorden (*ſimplicia*) heeft, dan de onze, dat wil zeggen, dat zij dikwerf in één woord uitdrukt, waartoe wij eene Koppeling bezigen. Vergelijk bl. 201. Zoo zeggen wij *vederbosch*, *morgenrood*, *pereboom*, *ſtormwind*, *zondvloed*, *godsdienst*, *goedaardig*, *hekeldicht*, *geneesheer*, *regenvlaag*, *ſchildpad*, *hemelvaart*, *behaagziek*, *toonkunst*, *ſchilderkunst*, *beeldhouwkunst*, *nakomelingſchap*, *voorvaderen*, *geldmiddelen*, *ademhalen*, *overtrekken*, *doortrekken*, *oorvijg*, *elleboog*, *zeewezen*, alles met Compoſita, waar de Franſchen eenvoudig *panache*, *aurore*, *poirier*, *ouragean*, *déluge*, *religion*, *débonnaire*, *satire*, *medecin*, *ondée*, *tortue*, *ascension*, *coquet*, *muſique*, *peinture*, *sculpture*, *postérité*, *aïeux*, *finances*, *respirer*, *passer*, *soufflet*, *coude*, *marine*, gebruiken. Van daar, dat dezelfde woorden, en daardoor dezelfde klanken bij ons wel eens wat dikwerf in den ſtijl wederkomen, omdat één en hetzelfde woord in zulk een groot aantal Koppelingen wordt aangetroffen. Zoo hebben wij b. v. *kunst* in *Toon*KUNST, *Schilder*KUNST, *Dicht*KUNST, *Beeldhouw*KUNST, *Teeken*KUNST, *Genees*KUNST enz. Van den anderen kant hebben echter onze Compoſita dikwerf weêr het voordeel van duidelijkheid en ſchilderachtigheid boven zulke Franſche, niet Zamengeſtelde of Enkelvoudige woorden. Vooral ook daarom, wijl zoo velen dier Franſche woorden hunne wortelen

in 't Latijn of Grieksch hebben (vergelijk § 7.) Is b. v. ons woord *Hemelvaart* niet aanschouwelijker van begrip, dan het Fransche *Ascension?* Is *Zelfzucht* niet door zich-zelf verstaanbaarder dan *Egoisme?* Drukt *Godsdienst* (dienst van God) niet duidelijker uit, wat het zeggen moet, dan *Religion?* Bij *Godsdienst* toch *voel* ik de beteekenis, bij het woord *Religion* weet ik ze maar van hooren zeggen, en slechts iemand, die Latijn verstaat, zal mij misschien kunnen leeren, waar dat woord *Religion*, dat het Latijnsche *Religio* is, toch eigenlijk van afstamme, wat deszelfs oorspronkelijke zin zij.

Het is echter vooral in de Poëzij, dat het vermogen van Woordkoppeling bij ons het meest op prijs gesteld moet worden; want juist onze Poëtische Composita zijn het minst in het Fransch, noch door enkele woorden, noch door Koppelingen vertaalbaar. Beproef b. v. eens de vertolking diergene, die hier boven op bl. 258 en volg. en in de aanteekeningen op BLAIR voorkomen.

In dit Geschrift behoeven wij hierbij niet langer stil te staan, daar hetzelve meer over de wijze van woordvorming door Koppeling, dan over de voordeelen dier woordvorming te handelen heeft.

De overeenkomst dus ook onzer taal met het oud-Grieksch, wat Koppelbaarheid aangaat, uiteen te zetten, behoort niet te dezer plaatse. —

14.) *Over eenige voorschriften, tot het vormen van Koppelingen of Composita betrekkelijk.*

§ 103.

Offchoon er, gelijk wij zagen, ongemeen veel partij te trekken is van het vermogen onzer taal,

om uit haren eigen boezem duidelijke, fraaije en ſchilderachtige Koppelingen te vormen, moet men echter in dezen niet buitenſporig te werk gaan, noch wanen, dat men maar voetſtoots allerlei Compoſita maken kan, om het even, of dezelve door het Gebruik al dan niet eenigzins gewettigd, en met den aard der taal al dan niet overeenkomſtig zijn. Niet alles hetgeen wij *kunnen*, *mogen* wij daarom ook, en bij alle Woordkoppeling moeten wij de volgende regels en voorſchriften niet uit het oog verliezen.

1.) Elke Koppeling moet door het Gebruik meer of min bekrachtigd en goedgekeurd zijn. Het gebruik moet haar, om het zoo te noemen, meer of min geijkt en geſtempeld hebben. Gelijk men zonder die ijking geene Afleidſels mag vormen, gelijk men nog niet *Onderwijz*AAR mag zeggen alléén daarom, omdat men *Leer*AAR, *Middel*AAR en meer andere woorden door middel van het Achtervoegſel **aar** afleidt (zie bl. 109), is het ook niet geoorloofd Compoſita, als b. v. *domhoofd*, *wijskop*, *roodkool*, *witkool*, *kwaadbol*, *kwalijkdaad*, *zoetaardig*, *zachthartig*, *zusterlandsch*, *broederlandsch*, *ombeenen*, *ſnelwiekig*, *grootigheid*, *voormoeder*, *hooggedraafd*, *geelkoorts* zoo maar *eensklaps* te bezigen, alléén op grond daarvan, dat men *domkop*, *zuurkool*, *losbol*, *weldaad*, *zachtaardig*, *goedhartig*, *vaderlandsch*, *omarmen*, *ſnelvoetig*, *kleinigheid*, *voorvader*, *hoogdravend*, *geelziekte* bezigt, en dus zou meenen te mogen zeggen: is het Zamenſtel of de Koppeling ZUUR*kool* geoorloofd, waarom mag ik dan ook niet WIT*kool*, ROOD*kool* vormen?

Men gevoelt echter, dat het 1) in dezen een groot onderſcheid maakt, van welken aard de Koppeling zij, voorts, 2) of iemand, die zulk eene nieuwe Koppeling vormt, eenig gezag als ſchrijver

bezitte, en 3) waar ter plaatſe, mitsgaders, onder welke voorbehoedmiddelen, hij zulk een nieuw Compoſitum gebruike. Ook blijft dit altijd het groote voorregt onzer taal, *dat, ſchoon ook al het Gebruik zijne regten in de Woordkoppeling gelden doet, en niet ieder Zamenſtelſel door zich-zelven reeds wettig is, wij echter in allen gevalle in onze taal-zelve en in hare geheele natuur de ſtof en de middelen bezitten, om aan dat gebruik Koppelingen ter goedkeuring aan te bieden*, terwijl integendeel de Franſchen zulks in hunne taal doorgaans zoo niet kunnen, *daar het Fransch de kracht van Woordzamenſtelling of Woordkoppeling over het algemeen mist, en ten gevolge van zijnen aanleg misſen moet.* Voorts, hoewel men dan ook al ſoms aan nieuwgeſmede Koppelingen bij ons Ongebruikelijkheid moge kunnen te last leggen, Onverſtaanbaarheid kleeft haar evenwel zelden aan. *Zachthartig* b. v. zou wel niet gebruikelijk, maar zoo min onverſtaanbaar zijn, als het aan elk bekende *goedhartig*.

2.) Schoon nieuwgevormde Zamenſtelſels of Koppelingen bij ons al ligt verſtaanbaar zijn zullen, zoude men er echter enkele kunnen vormen, die deze deugd niet bezaten. Hiervoor nu moet men zich wachten. Die b. v. naar de regelmaat of Analogie van *kaarsſchoon*, d. i. *ſchoon ſlechts bij kaarslicht*, (zie bl. 240) *dagſchoon* in den zin van *ſchoon ſlechts bij dag* ging koppelen, zou misſchien (ten zij men het uit den zin van andere bijgevoegde woorden kon opmaken) niet verſtaan worden, wijl *kaarsſchoon* ſlechts een enkel Compoſitum van die ſoort is, en een zoodanig, hetwelk zijne beteekenis niet ligt op anderen zal overdragen. Juist op dezelfde wijze zou het met Koppelingen gelegen zijn, die wij

naar *venſterziek* vormen wilden. *Venſterziek* zegt men van iemand, die ligt ongeſteld is, zoodat hij aan het venſter nog zitten kan. Zouden wij nu evenwel daarnaar *bedziek* in den zin van zwaar ziek maar dadelijk invoeren kunnen?

3.) Koppelingen moeten echter ook weêr niet al te duidelijk wezen, dat wil zeggen: de twee deelen, waaruit zij beſtaan, moeten beide niet hetzelfde beteekenen, en één van hen dus overtollig zijn. Zoo zegt tegenwoordig het woord *einddoel* niet veel meer dan wat *doel* alleen reeds aanduidt, weshalve men dan ook het woord omkeeren kan, en zoo goed ſchier *doeleind*, als *einddoel* zeggen. *Sneeuwbuivlaag* ware ook te overduidelijk, want *ſneeuwbui* of *ſneeuwvlaag* drukt niet veel minder uit, dan *ſneeuwbuivlaag*. Wat geeft tegenwoordig *ſtilzwijgen* al meer dan *zwijgen* te kennen? Met dat al wil ik het door het gebruik nog altijd gewettigde *ſtilzwijgen*, zoo min als *einddoel* of *doeleind*, verworpen hebben. Het meest loopt men echter gevaar van zulke nuttelooze Koppelingen te vormen, als men een Hollandsch met een vreemd woord vereenigt. Zoo lacht men onkundigen uit, die van *zeemarine*, *portebriſédeur*, *ridmeester van de kavallerie* enz. ſpreken.

4.) Koppelingen moeten ook niet ſtroef en onwelluidend zijn. In dit gebrek kan men ſomtijds vervallen, als men meer dan twee woorden vereenigt. Stroef klinkt b. v. *gedachtenisleerrede*; zeg liever of *gedenkleerrede*, of zonder Koppeling, *leerrede ter gedachtenis*.

5.) Vooral moet men in Proza, waarin men door maat noch rijm gebonden is, zulke lange Zamenſtelſels liever vermijden. *Wetenſchappenminnaar*, *toonkunstliefhebber*, *godsdienstvoorſchriften* en ſoort-

gelijke *oneigenlijke* Compofita (§ 90) klinken, dikwerf gebruikt, ligt vreemd en onaangenaam. Waarom niet *beminnaar der wetenfchappen*, *liefhebber der toonkunst*, *voorfchriften van den godsdienst?*

6.) Maar ook zelfs in de Poëzij — en hoe veel veel meer dus in Proza — moet men zich voor gezochte en buitenfporige Compofita wachten. Van zulke overdrevene, valsch-vernuftige Koppelingen leveren de nieuwere Hoogduitfche Dichtkunst en Proza voorbeelden genoeg op, want de Hoogduitfchers misbruiken wel eens de vatbaarheid hunner taal, en die der Duitfche talen in het algemeen, voor Zamenftelling, waardoor foms Koppelingen ontftaan, vol onzin en wanfmaak. Wil men fraaije en gepaste Compofita in het Hoogduitsch, zoo kan men ze bij GÖTHE, SCHILLER, TIECK, KLOPSTOCK, VOSS en andere groote Duitfche Vernuften in overvloed aantreffen.

7.) Bij het vormen van nieuwe Koppelingen voege men, wat nu de inlasfching der S, E en dies meer zij betreft (zie bl. 231), dezelfde regelmaat, welke in andere Compofita, naar wier voorbeeld zij gefmeed worden, geldend is. Wij zeggen b. v. *zonn*E*ftraal*, *zonn*E*blik*, niet *zonftraal*, *zonblik*. Zeg dus ook b. v. *zonn*E*lonk*, *zonn*E*lachje* (als gij zulke Compofita gebruiken wilt), en niet *zonlonk*, *zonlachje*. Wij zeggen *reuzen*- of *reuz*E*leest*, *reuz*E*gedaante*, niet *reusleest* enz.; — zeg dus ook *reuzen*- of *reuz*E*geleerdheid*, *reuz*EN*gebouw*. Wij zeggen *kind*ER*fpel*, niet *kindfpel*, zeg dus ook *kind*ER*luim*, *kind*ER*gril* enz. Wij zeggen *arend*s*blik*, *havik*s*neus*, niet *arendblik*, *havikneus*, zeg dus ook *arend*s*klaauw*, *roofvogel*s*neus*, en laat niet uit onkunde, gelijk fommige zotten in Duitschland doen, de s zonder onderfcheid in alle Compofita weg. Zeg evenwel *arendfnel* (niet *arend*s*fnel*), wijl men *vogelfnel*, *windfnel* zegt, en

hier ook geen teeken des tweeden naamvals ooit veronderfteld kan worden. Vergelijk toch bl. 245 over de beteekenis van dergelijke Koppelingen.

8.) Vorm eindelijk geene Koppelingen geheel buiten noodzaak, dat is, vorm ze niet, als gij voor uw denkbeeld reeds een goed, gebruikelijk Compofitum hebt. Waarom zou men *zachthartig* koppelen, daar men *zachtzinnig*, *zachtmoedig*, *zachtaardig* heeft, en één dezer drie Koppelingen al ligt voor hetgeen wij uitdrukken willen voldoende zal zijn. Men heeft *bijgeloof*, zoo kan men misfchien *overgeloof* wel misfen. Men heeft *volkrijk*, *belangrijk*, *roemrijk*, *luisterrijk*, wat zou men in die woorden met het vaak Hoogduitschachtige *vol*, met *belang*VOL, *volk*VOL, *roem*VOL, *luister*VOL doen?

15.) *Slotaanmerking over de Woordkoppeling.*

§ 104.

En zoo hebben wij dan nu het voornaamfte, wat er over de Woordkoppeling of Compofitie in onze taal te zeggen viel, voorgedragen, en van dit belangrijk onderwerp een iets breedvoeriger (fchoon op zich-zelf altijd nog zeer beknopt) overzigt gegeven, dan tot hiertoe van hetzelve bij ons gegeven is.

Men ziet, dat dit onderwerp deze befchouwing allezins verdiende, want de rijkdom onzer taal is vooral niet minder aan haar vermogen van Compofitie, dan aan haar vermogen van Derivatie toe te fchrijven, ja, wij moeten dikwerf het gebrek, dat wij aan *Enkelvoudige*, het zij Primitieve, het zij Derivate woorden hebben, door Koppelingen vervullen. Vergelijk bl. 264.

Merkwaardig is het te zien, hoe in onze taal

ſtam- en afgeleide woorden de plaats allengskens voor Koppelingen inruimen, omdat die Compoſita het voorregt eener meerdere duidelijkheid en aanſchouwelijkheid hebben. Houd toch b. v. het Afgeleide woord *geleid*ER eens tegen het Zamengeſtelde *geleidsman*, of vergelijk *beſcherm*ER en *beſchermheer*, *tuin*IER en *tuinman*, *orgel*IST en *orgelſpeler*, *vrucht*BAAR en *vruchtdragend*, *ſtede*LING en *ſtadbewoner* enz., zoo vindt gij natuurlijk eene meerdere verſtaanbaarheid in de Koppelingen, dan in de Afleidſels; ten minſte het valt gemakkelijker, b. v. naar *ſtadbewoner* de woorden *bergbewoner*, *dalbewoner*, *hutbewoner*, *aardbewoner* enz. te vormen, dan naar de analogie van *ſtede*LING de woorden *berge*LING, *dal*LING, *hutte*LING, *aarde*LING enz. Kortom, het beginſel van Koppeling is tegenwoordig en blijft in onze taal over het algemeen een meer levend beginſel dan dat der Afleiding, gelijk wij trouwens bl. 156 gezien hebben, dat verſchillende Achtervoegſelen zich bijna niet meer achter nieuwe woorden hechten laten. Hoe meer daarom ook de Afleiding tot de Koppeling nadert, gelijk b. v. met de Achtervoegſelen der tweede klasſe het geval is, die toch, zoo als wij bl. 108 zagen, oorſpronkelijk woorden op zich-zelve waren, des te meer levend is zij nog. Niemand zal zwarigheid maken, om het Achtervoegſel loos / (zie bl. 128) met nieuwe woorden te vereenigen, waarmede het nog nimmer vereenigd geweest is. Gelijk het ons toch niet ſtuiten zou, wanneer iemand, ons Adjectief *rijk* achter het Subſtantief *Willempjes* koppelend, al boertend, zeide: *ik ben* WILLEMPJESRIJK, dat is, *rijk in gouden Willempjes*, zou het ons evenmin hinderen, wanneer hij met behulp van het Achtervoegſel loos het Adjectief *willempjesloos* voor *zonder gouden Willempjes* wilde vormen. —

Achter- en Voorvoegſelen zijn evenwel allen oorſpronkelijk misſchien afzonderlijke woorden geweest, ja, de geheele Afleiding is mogelijk niets anders dan Koppeling, wat zeg ik, zelfs de Verbuiging of Flectie der woorden kan in den aanvang der taal Koppeling geweest zijn. Men komt er dus niet zeer ver mede, als men, gelijk de Heer BILDERDIJK wel eens doet, hen belacht, die overal in de Afleiding door middel van Achtervoegſelen Koppeling of Compoſitie zoeken; want zoo men met hem vele Achtervoegſelen als Buigdeelen (bl. 13) beſchouwt — b. v. ing / waarover bl. 115, als Deelwoord — ontſtaat toch altijd op nieuws de vraag: wat zijn dan nu nog die Buigdeelen, zijn dat ook niet misſchien oorſpronkelijk woorden op zich-zelve geweest? Maar dit is een te duister gebied der taalkennis, dan dat wij er ons in wagen willen. Vergelijk het gezegde op bl. 161.

§ 105.

Ziedaar, geachte Lezer! wat ik in dit geſchrift over de gronden der Nederlandſche Woordafleidkunde, en dus over de wijze, waarop de woorden ontſtaan, uit elkander afgeleid, en met elkander gekoppeld worden, zeggen wilde. Ik heb te dikwerf reeds verklaard, dat ik in dit Werkje ſlechts over de Etymologie, voor zoo ver zij zich meer of min duidelijk vertoont, wilde handelen, en te diep gaande onderzoekingen vermijden wilde, dan dat ik dit nogmaals zou behoeven te herhalen, en voor het of niet aanroeren, of niet treden in vele Etymologiſche navorſchingen verſchooning zou behoeven te vragen. Mijn doel was minkundigen op den weg te helpen, waarop zij-zelve nu, zoo het hun lust, verder kunnen voortwandelen,

en aan meer kundigen nog eens geleidelijk datgene te herinneren, wat zij vóór mij reeds geweten hebben, of, voor het grootſte gedeelte ten minſte, hebben kunnen weten. Heb ik dit doel eenigzins bereikt, heb ik, zoo veel de ſtoffe toeliet, mij duidelijk en bevattelijk uitgedrukt, heb ik den rijkdom en de oorſpronkelijkheid onzer moedertaal doen op prijs ſchatten, heb ik doen zien, hoe vol kracht en leven zij tot in hare diepſte wortelen is, en hoe het grootſte aantal harer woorden, zoo te zeggen, van ouder tot ouder op Vaderlandſchen, oud-Duitſchen (d. i. Hoog- en Nederduitſchen, zie bl. 127) grond en bodem geboren en getogen is; heeft men dus hieruit het beſluit kunnen trekken, hoe zeer zij, ten minſte *in dat opzigt*, der anders zoo bevallige, en thans ook zoo rijke Franſche taal de loef afſteekt (vergelijk § 7); heb ik vooral ook de gelukkige vatbaarheid van het Nederlandsch voor hetgeen men Woordkoppeling noemt, en deszelfs groote voorregten te dezen aanzien eenigzins in het licht mogen ſtellen, heb ik eindelijk hier en daar een' wenk gegeven, die bij ſcherpzinniger dan ik ben, den lust tot dieper, mijne eigene en de sfeer van dit werkje te boven gaande, beſpiegelingen van nieuws opwekt, zoo zal ik mij den arbeid en de vlijt, aan dit Geſchrift beſteed, niet beklagen, terwijl ik tevens vertrouw, dat om het goede, hetwelk het misſchien te weeg zal kunnen brengen, *deskundige* lezers, wien het in handen valt, de leemten van hetzelve wel over het hoofd zullen zien.

Als eene toegift laat ik nu hier nog een Ongelijkvloeijend Werkwoord, in deszelfs verſchillende Afleidingen en Zamenſtellingen, volgen, met terugwijzing op de bladzijden van dit geſchrift, waartoe de wijzen van die Afleidingen en Zamenſtellingen betrekking hebben. Ik kies hiertoe het Ongelijkvloei-

jende Werkwoord drinken / dronk / gedronken.

Welke de hoogere afleiding van dit Werkwoord-zelf zij, is moeijelijk te zeggen. Het schijnt echter tot die Ongelijkvloeijende Werkwoorden te behooren, waarvan in allen gevalle een dieper wortel meer dan bij andere te vermoeden is, namelijk tot die Verba, welke achter hunne wortelvokaal eene dubbelde consonant hebben. Vergelijk bladz. 55. — Of dus misschien drinken tot een denkbeeldig *draën*, met het Latijnsche *trahere* zamenhangend, te brengen zij, en zoo veel als *met den mond ophalen*, beteekenen kunne, laat ik daar. Wij zullen, gedachtig aan het zeggen in § 14, den stamboom niet hooger dan tot drinken-zelf naspooren.

I. Van drinken / dronk / gedronken dan komen in de eerste plaats door *Afleiding onmiddellijk uit het Zakelijk deel van het Werkwoord-zelf*, (bl. 31) en wel uit den Onvolmaakt Verleden Tijd ik dronk / of oudtijds (bl. 46) ik drank / de Substantieven *een* of *de* DRONK, *een* of *de* DRANK, en *een* of *de* DRENKE, welk *drenke* vroeger een watervat beteekende, en weêr zamenhangt met het Gelijkvloeijend Werkwoord *drenken*, *drenkte*, *gedrenkt*, dat in den zin van *te drinken geven* thans genomen wordt. Meer Gelijkvloeijende Werkwoorden ontstaan op die wijze van Ongelijkvloeijenden door verandering der Wortelvokaal (bl. 22) *i* in *e*, en nemen dan eene Actieve beteekenis aan, in stede der Onzijdige, die het Ongelijkvloeijend Verbum heeft. Zoo komt van het Ongelijkvloeijend liggen / lag / gelegen het Gelijkvloeijend *leggen*, *legde*, *gelegd*, voor *doen liggen*, want *ik heb dat daar neêrgelegd* zegt eigenlijk zoo veel als: *ik heb dat daar* DOEN NEÊRLIGGEN. Vooral in het Hoogduitsch heeft men vele zulke Werkwoorden. *Drenken*, voor 't overige, beteekende vroeger

ook wel *verdrinken*, en *het land* TE DRENKE *zetten* is (bij HOOFT) *het land onder water zetten.*

DRONK, DRANK, DRENKE en DRENKEN, zijn dus het naaste kroost van het Werkwoord drinken/ dronk/ gedronken. Men kan er nog het Subftantief HET DRINKEN bijvoegen. Vergelijk bl. 30. En zoo ook GEDRINK, b. v. *kijk mij dat gebabbel, dat gekus, dat* GEDRINK *in die boerenherberg eens aan!* Hier komt echter reeds het Voorvoegfel GE bij, waarvan op bl. 164.

Laat ons nu zien, welke Afleidingen *door middel van Achter- en Voorvoegfels* van die woorden, en tevens ook nog van het Werkwoord drinken-zelf, al zoo gevormd worden. Vergelijk bl. 56.

II. Van drinken zelf komt, door middel der Achtervoegfelen er/ ster/ ing/ achtig/ baar (bl. 62, 69, 114, 112, 116) *drink*ER, *drink*STER, *drink*ING, *drink*ACHTIG, *drink*BAAR, *drink*BAARHEID. *Drink*ER teelt met ij (bl. 150) *drinker*IJ, en met ig (bl. 88) *drinker*IG, voor *veel drinkend*, b. v. *hoe zijt gij zoo* DRINKERIG? Zoo bij KILIAAN met lijk (bl. 123) *drinke*LIJK voor tot drinken gefchikt.

Van DRONK komt door en (bl. 83) het Adjectief *dronk*EN, dat met het Achtervoegfel fchap (bl. 132) weêr *dronken*SCHAP vormt, waarvoor men ook wel *dronken*HEID zegt, hetwelk echter meer Hoogduitsch is. Door aard (bl. 110) komt van *dronken* het Subftantief *dronk*AARD, waarvan *dronkaard*ACHTIG. Voorts door de Achtervoegfelen je en ke (bl. 96) de verkleinwoorden *dronk*JE, *dronk*SKE.

Van DRANK ftammen geene Afleidfels. Men zou echter *drank*ACHTIG, *dranke*LOOS (bl. 128) kunnen zeggen, het eerfte voor iets, *dat naar drank gelijkt*, b. v. *dat fchijnt mij meer fpijs- dan* DRANKACHTIG, het tweede voor *zonder drank*, b. v.

wij waren ſpijs- en DRANKELOOS. Ook heeft men van DRANK *drank*JE.

Van DRENKEN kan men weêr door **er** en **ſter** (bl. 62, 69) de Subſtantieven *drenk*ER, *drenk*STER, door **ing** (bl. 114) *drenke*LING vormen, het laatſte in den zin van *een verdronkene*, daar *drenken* oudtijds ook wel voor *verdrinken* genomen werd.

III. *Afleidſels van de woorden* **drinken/** DRANK, DRONK, DRENKEN enz. *door middel van Voorvoegſels* (zie bl. 163).

Van **drinken** komt door Voorvoegſelen het GE*drink*, waarvan reeds geſproken is. Voorts VER*drinken*, HER*drinken*, ONT*drinken*. bl. 174, 184, 189). Het laatſte zou men b. v. kunnen gebruiken, als men zeide: *zij weddeden om een' dukaat, wie het meest zou kunnen drinken. Jan won het, en had dus den dukaat aan Piet* ONT*dronken*, dat is, *door drinken afgewonnen.* Zie bl. 189.

Van DRENKEN ſtamt niet dan HER*drenken*, voor *op nieuws te drinken geven.*

Van DRANK ſtammen geene Afleidſels door middel van Voorvoegſels.

Ook niet van DRONK, of men moest HER*dronk* voor *een dronk op nieuws* bezigen willen, gelijk HER*koop* voor *een koop op nieuw.* Zie bl. 184.

Van **drinking** VER*drinking*, ook HER*drinking* enz.

Drenker, *drenkſter* (gelijk ook *drinker*, *drinkſter*) zouden des noods het Voorvoegſel **her** (bl. 184), voorop kunnen nemen, en men zou HER*drenker*, HER*drenkſter* kunnen zeggen voor een' man of vrouw, die op nieuws te drinken geeft.

Het Adjectief DRONKEN neemt geene Voorvoegſels aan, want VER*dronken* is een Deelwoord van VER*drinken*, en BE*dronken* ſchijnt thans meer Hoogduitsch dan Holandsch. Wij zeggen liever *beſchonken.*

Dronkenschap noch *drenkeling* worden met Voorvoegsels verbonden. *Drinkbaar* vormt door **on**, waarover bl. 186, ON*drinkbaar*.

Wij gaan thans over tot de Koppelingen of Composita met het Werkwoord **drinken** en deszelfs Afstammelingen gevormd.

IV. *Koppelingen van* **drinken**, *van* DRONK, DRANK, DRENKEN *enz. enz.*

1.) Van het Werkwoord **drinken**-zelf ontstaan met voorgehechte Praepositiën (zie bl. 216) de Composita OP*drinken*, UIT*drinken*, IN*drinken*, NA*drinken*, VOOR*drinken*, TOE*drinken*, OVER*drinken*, DOOR*drinken*, BIJ*drinken*, AAN*drinken*, AF*drinken* enz.

Van DRENKEN zijn zulke Koppelingen zoo niet in zwang. Men zou echter zeer goed *na*DRENKEN, *voor*DRENKEN enz. kunnen zeggen voor aan iemand NA, of VOOR *een' ander te drinken geven.*

Vroeger had men ook van DRENKEN met een voorgevoegd Substantief (bl. 208) de Koppeling *wapen*DRENKEN, of *wapel*DRENKEN voor iemand in 't water stooten, of hem water of iets anders vloeibaars in 't aangezigt werpen, over welk woord men onder anderen in het breede het Eerste deel der Werken van de *Maatschappij van Nederl. Letterkunde te Leyden*, bl. 93 en volg. raadplegen kan, schoon daar echter getwijfeld wordt, of *drenken* in *wapel*DRENKEN niet eene andere uitspraak van het Werkwoord *drengen* of *dringen* zijn.

Van het Werkwoord **drinken** ontstaan, met een achteraangehecht woord, en wel *a*) met een Substantief (bl. 213) de Koppelingen DRINKE*broêr*, (ook *drinkzuster* bij KILIAAN) DRINK*glas*, DRINK*beker*, DRINK*kroes*, DRINK*nap*, DRINK*bokaal*, DRINK*schaal*, DRINK*kelk*, DRINK*kan*, DRINK*water*,

DRINK*lied*, DRINK*gezang* enz., DRINK*geld*, DRINK*penning*, DRINK*gelag*, DRINK*gezelſchap*, DRINK*gezel*, DRINK*lust*, DRINK*verlangen*, DRINK*behoefte* enz., DRINK*zaal*, DRINK*vertrek* enz., DRINK*moed* (moed, dien men zich al drinkend verwerft, platweg wel *jeneverkoeragie* geheeten), DRINK*ſpreuk* (d. i. eene gezondheid, feestdronk, *toast*), en een aantal ſoortgelijke, die verklaard moeten worden op de wijze, als bl. 253 gezegd is. Sommigen van die Koppelingen hebben eene meer vrije beteekenis, die ſlechts door het gebruik kan worden geleerd, b. v. het aangehaalde DRINKE*broêr*, DRINK*penning*, DRINK*ſpreuk* enz.

b) Van het Werkwoord **drinken** met een aangehecht Adjectief (bl. 214) heeft men Koppelingen, als DRINK*lustig*, DRINK*graag*, DRINK*begeerig*, DRINK*zuchtig*, DRINK*ziek* enz.

c. Van het Werkwoord **drinken**/ als Subſtantief genomen voor *het drinken*, heeft men de *oneigenlijke* Koppelingen (bl. 218) DRINKENS*zat*, DRINKENS*waardig* enz., b. v. *ik ben* DRINKENS*zat*, dat is een waarlijk DRINKENS*waardige wijn* enz. Zoo ook *het* WIJN*drinken*, *het* BIER*drinken*, *het* TOE*drinken*, *het* AF*drinken*, *het* GEZONDHEID*drinken* enz. enz.; b. v. *het* WIJN*drinken was voorheen minder algemeen, dan thans.*

2.) Van het Werkwoord DRENKEN met een toegevoegd Subſtantief heeft men Koppelingen, als DRENK*plaats*, DRENK*water*, DRENK*trog* (trog, waar men vee uit *drenkt*) DRENK*fontein*, DRENK*bron* DRENK*emmer* enz. enz.

Met een bijgevoegd Adjectief kan men van DRENKEN DRENK*lustig* enz. vormen.

3.) Van het Subſtantief **dronk** komt met een voorgehecht Subſtantief (bl. 208) *wijn*DRONK, d. i. *wijnteug*, maar ook *dronkenſchap van wijn*, b. v.

hij heeft een' kwaden WIJNDRONK. — Voorts *water*DRONK, *feest*DRONK, (d. i. DRINK*spreuk*, *gezondheid*, of *toast*), *morgen*DRONK (een *dronk* of *teug*, 's morgens genomen) *avond*DRONK, *nacht*DRONK enz.

Met eene voorgevoegde Praepositie (bl. 215) zou men er *na*DRONK, *toe*DRONK en soortgelijke Koppelingen van kunnen vormen, b. v. *laat ons nog een' na*DRONK *van Rijnwijn nemen. Ik heb u toe*GEDRONKEN, *maar gij hebt mijn' toe*DRONK *niet beantwoord. Die voor*DRONK *van Madera bij de soep bevalt mij wel* enz. enz. De zoogenaamde *Doctors Nel* ware ook in een' deftigen stijl, waarin dat *Snelletje* te gemeenzaam mogt klinken, *een voor*DRONK te heeten, b. v. *willen wij niet een'* VOORDRONK *wijns nemen?* In het vormen van al zulke woorden heeft onze taal veel gemakkelijkheid. Doe dat eens in het Fransch! Vergelijk bl. 260. — Men moet evenwel van die Koppelbaarheid of dat Koppelvermogen geen misbruik maken, en zich herinneren het gezegde op bl. 265.

Koppelingen, waarin DRONK het eerste woord uitmaakt, zijn weinig in gebruik, daar DRANK en drinken dan meest gebezigd worden.

4.) Van het Substantief DRANK komen met voorgevoegde Substantieven (bl. 208) *morgen*DRANK, *avond*DRANK enz., *feest*DRANK, *koorts*DRANK (drank, in de koorts, of tegen de koorts te nemen), *gift*DRANK, *kinder*DRANK, (b. v. *wijn is geen* KINDERDRANK) enz.

Met voorgevoegde Praepositiën (bl. 215) zou men *na*DRANK, *voor*DRANK enz. kunnen vormen, b. v. *koffij is op den maaltijd geen kwade na*DRANK. *Hij houdt wel van den na*DRANK *van een likeurtje.* De beteekenis van DRANK en DRONK smelten dan wat ineen.

Met nagevoegde Subſtantieven heeft men van DRANK de Koppelingen DRANK*offer*, DRANK*kelder*, DRANK*verkooper*, DRANK*meester* (bottelier), DRANK*winkel* (waarin men *drank* verkoopt) enz.

Met een aangehecht Adjectief (bl. 208) DRANK*begeerig*, DRANK*lustig* (iets anders ſoms dan DRINK*lustig*, en zoo veel als verſlingerd op ſterke dranken beteekenend, want drank heeft ſomtijds den zin van *ſterke drank*, of van *dronkenſchap*, b. v. *hij is aan den drank*). —

5.) Van DRINKER vormen wij de Koppelingen *wijn*DRINKER, *bier*DRINKER, *water*DRINKER enz. enz. En zoo met Praepoſitiën *voor*DRINKER, *na*DRINKER, *toe*DRINKER, *op*DRINKER, *af*DRINKER enz., die echter niet allen even gebruikelijk zijn.

6.) Dezelfde Koppelingen kunnen ook van DRINKSTER ontſtaan, b. v. *wijn*DRINKSTER, *melk*DRINKSTER enz.

7.) Uit DRINKERIJ, dat is *veelvuldig gedrink* of *zuiperij*, zou *jenever*DRINKERIJ enz. kunnen gevormd worden, evenwel ſlechts in een' zeer gemeenzamen of boertigen ſtijl. B. v. *dat was daar een wijn*GEDRINK, een *bier*GEZUIP, eene *jenever*DRINKERIJ!

8.) Van DRINKING (dat weinig in gebruik is) zou men *toe*DRINKING, *af*DRINKING, *wijn*DRINKING enz des noods kunnen vormen. Men zegt echter daarvoor liever *het toe*DRINKEN, *het af*DRINKEN, *het wijn*DRINKEN enz.

9.) Van het Adjectief DRONKEN vormt men in het Hoogduitsch een aantal van die Koppelingen, waarvan in § 89 geſproken is, die echter bij ons nog weinig gebruikelijk zijn. Zoo zeggen de Hoogduitſchers *liefde*DRONKEN, *vreugde*DRONKEN, *wellust*DRONKEN, *vuur*DRONKEN (bij SCHILLER in zijn *lied op de vreugde*) enz., dat is, *dronken van liefde*, *van vreugde* enz.

Enkele van die Compofita fluipen bij ons allengskens in, en waarom de poort voor hen te fluiten? In allen gevalle zeggen wij *zwijmel*DRONKEN voor *dronken tot bezwijming toe*, b. v. *van wellust* ZWIJMELDRONKEN.

Wij hebben ook het Compofitum *ftapel*DRONKEN, vermoedelijk zoo veel beteekenend, als *zoo dronken, dat de herfenen door de opeengeftapelde wijndampen geheel bedwelmd zijn*. Indiervoege zeggen wij ook *ftapelgek*. *Stapel*DRONKEN luidt ook wel *ftom*DRONKEN, *fmoor*DRONKEN (dat is, tot fmorens toe).

Met Praepofitiën zou men *in*DRONKEN, *over*DRONKEN voor *door en door dronken* kunnen zeggen. Vergelijk bl. 256.

Van DRONKEN is ook de Koppeling DRONKE*lap*, dat is *dronkaard*, in gebruik, fchoon men dit woord ook wel gefcheiden *een* DRONKEN *lap* fchrijft.

10.) Van DRONKAARD en DRONKENSCHAP zou men de *oneigenlijke* (bl. 218) Koppelingen DRONKAARDS*zin*, DRONKAARDS*moed*, DRONKAARDS*lust*, DRONKENSCHAPS*roes* enz. kunnen vormen, die echter ligt te lang en ftroef worden. Vergelijk bl. 268.

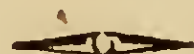
Dit zijn al zoo de voornaamfte foorten van Koppelingen, die uit het Ongelijkvloeijende Werkwoord drinken en deszelfs afftammelingen voort kunnen fpruiten. Sommigen 11) kunnen tot nieuwe Compofita van drie woorden aanleiding geven, b. v. *wijndrinkersvreugd*, *drink-opperzaal*, *drinkwaterkan*, *drinkebroerslied*, *drinklied-wijze*, waarvan dan het Adverbium *drinkliedsgewijze* ftamt, b. v. *dat klinkt meer psalmsgewijze, dan* DRINKLIEDSWIJZE. — En zoo meer andere, te veel om op te noemen. Vergelijk echter bl. 265.

Als men nu eens tegen zulk een woord, als ons drinken / het Franfche BOIRE overftelt, hoe valt dan de mindere talrijkheid van het kroost in het

oog, dat van dit Werkwoord BOIRE geteeld kan worden. Van *boire* ſtamt bijna niet dan *buveur*, *buveuse*, *buvable*, *boisson* (drinker, drinkſter, drinkbaar, drank), en een paar met Voorvoegſelen en Voorzetſelen gevormde woorden, als het Subſtantief *déboire* (walging na het drinken), en het Werkwoord *reboire* (herdrinken, op nieuws drinken). Onze meeste overige Afleidſels en Koppelingen van **drinken** moeten in het Fransch vertaald worden, of 1) door geheel andere Franſche woorden, *verdrinken* b. v. door *noyer*, *drenken* door *abreuver*, *drenktrog* door *auge*, *drankoffer* door *libation*, *drankje* door *potion*, *dronkaard* door *ivrogne*, *indrinken* door *imbiber*, *minnedrank* door *philtre* enz., of 2) door Griekſche en Latijnſche Koppelingen, waaraan dan een Fransch kleurtje gegeven wordt, b. v. drankmeester, keldermeester, door *oenophore*, *waterdrinker* door *hydropote* enz., of 3) door omſchrijving, b. v. *drinklied* door *chanson à boire* enz. Met dat al weet het Fransch die drie hulpmiddelen zoo gelukkig ſoms te gebruiken, dat het de onmagt en onvruchtbaarheid van deszelfs meeste woorden in eene verdere voortteling niet alleen vermomt, maar *tegenwoordig* bij wijlen zelfs een' ſchitterenden rijkdom van uitdrukkingen ten toon ſpreidt. Breedvoeriger kunnen wij hier ter plaatſe daarover niet ſpreken. Vergelijk intusſchen nog tot opheldering van het hier gezegde § 7, bl. 188, bl. 197, bl. 260 enz.

EEN PAAR

NALEZINGEN EN VERBETERINGEN.

Bladz. 1 ſtaat *Waarſpreking*. Hiermede heb ik het Latijnſche *Veriloquium* vertaald. Men leze echter liever *Waarheidſpreking*, daar *Waarſpreking* ook voor *Voorzegging*, *Waarzegging* genomen wordt. Dat voor het overige het woord Etymologie in dit geſchrift niet dien ruimen zin heeft, waarin het *als een deel der Spraakkunst*, tegen *Syntaxis* enz. overſtaat, zal wel geene herinnering behoeven.

Bladz. 17. — Misſchien zal men in ſommige der door mij genoemde merkteekenen der Nominativen van Latijnſche woorden meer Achtervoegſelen van Afleiding, dan Flectiedeelen zien. Ik durf daar niet hard over twisten, daar beiden dikwerf zeer ineen loopen, (bl. 160) en daar het in het Latijn, waarin zich zelden het *zakelijk* deel (bl. 12) van een woord geheel naakt, maar doorgaans met eene toegevoegde letter of lettergreep vertoont, nog moeijelijker ſoms dan bij ons is Buigingsdeelen en Achtervoegſelen te onderſcheiden. De Uitgangen echter van vele Latijnſche Nominativi vergelijk ik bij een toevoegſel, als dat van onze *e* in de woorden wel plag te zijn, b. v. de *zon*E, de *vrouw*E. Die *e* zoude ik geen Achtervoegſel van Afleiding durven heeten, zoo min als de *o* in het Latijnſche *hom*o.

Bladz. 19. Men beſchouwe de door mij in § 11 genoemde woorden van uitheemſchen oorſprong, toch niet als Stamwoorden in den ſtriktſten zin, (want wat woorden zijn dan Stamwoorden te noemen?) maar blootelijk als zoodanige woorden, die niet zoo kennelijk, als wel vele andere, (b. v. die in § 16 vermeld zijn) de gedaante van Afgeleiden vertoonend.

Bladz. 33. § 20. De Derivatie uit een Werkwoord moet veronderſteld worden altijd plaats te hebben uit het Werkwoord, gedacht in de Onbepaalde Wijze, want in haar ligt, zonder eenige wijziging nog van tijden en perſonen, het zuiver begrip der handeling, door het Werkwoord aangeduid, opgeſloten. Als ik dus van Tegenwoordigen en Verledenen Tijd ſpreek, doe ik dit ſlechts duidelijkheidshalve, omdat zich het *zakelijk* deel (bl. 12) des Werkwoords in hen meer naakt vertoont, en men zoo, zonder in den war gebragt te worden door het Buigdeel der Onbepaalde Wijze EN, (bl. 13) het gemakkelijkst ziet, hoe b. v. *lez*ER van *lees* komt. De van het Imperfect gevormde Subſtantieven, b. v. *de ſpraak* van ik ſprak / ontſpruiten dus niet zoo zeer uit het Imperfectum, als wel uit de Onbepaalde Wijze met dezelfde daarbij plaats hebbende vokaalwisſeling, als die, welke wij in het Imperfectum zien. *Spraak* komt van ſpreken met de Vokaalwisſeling van *e* in *a*, gelijk *ik ſprak* met die zelfde wisſeling van *ik ſpreek*.

Bladz. 36. — *Blaken* (d. i. vlammen, gloeijen) hangt ook vermoedelijk met blijken / bleek / gebleken zamen. Ik herhaal echter, dat ik ſlechts eenige, en wel de duidelijkſte voorbeelden van Afleiding uit Ongelijkvloeijende Werkwoorden gekozen heb. Zie de aanteek. op bl. 33.

Bladz. 45. In ſtellen ziet men eigenlijk, zoo als uit het gezegde blijkt, *vierderlei* Vokaal.

Bladz. 55. Sommige Ongelijkvloeijende Werkwoorden vertoonen ook in hunne beginletters ſporen van Afleiding door middel van Voorvoegſelen. B. v. s*melten* uit een vroeger bewijsbaar *melten*. Vergelijk bl. 195.

Bladz. 61. Van de hier opgegeven volgorde der Achtervoegſelen ben ik, bij de beſchouwing van elk hunner in het bijzonder, op eene enkele plaats een weinig afgeweken, waarvoor ik reden meende te hebben. Die volgorde voor het overige is geheel willekeurig.

Bladz. 62. Ik heb wat weinig verſcheidenheid in mijne voorbeelden van Afleidſels met er. Zie hier er nog eenige. *Een veertig*ER, *vijftig*ER, *zeventig*ER enz. zegt men voor een ſchip met zoo veel kanonnen, of een man van zoo veel jaren. *Een barrevoet*ER is eigenlijk een Adjectief, waaronder men *Monnik* verſtaan moet, en dat dan als Subſtantief wordt gebezigd. Zoo is ook *Amſterdamm*ER eigenlijk *een Amſterdammer burger*. Er drukt het mannelijk geſlacht uit in *kat*ER, *doff*ER, *ganz*ER enz. van *kat*, *duif*, *gans*.

Bladz. 78. Zoo is *voed*SEL ook regtſtreeks *het voedende*.

Bladz. 85. *Ondertusſchen* heeft *de kracht* van Conjunctie, maar is *in vorm* eene Koppeling van twee Praepoſitiën, vergelijk bl. 216.

Bladz. 86. Het begrip van *Werker* en *Werktuig* loopt voor onze verbeelding zeer ineen, want b. v.

molen is voor den mensch het werktuig, het middel, waardoor hij maalt, maar op zich-zelf is de *molen* een werker, een *malende.* Zoo is *ſnuiter* het *werktuig* om mede te ſnuiten, maar, verperſoonlijkt, is *ſnuit*ER het ſnuitende voorwerp-zelf, en dus dan weêr *werker.*

Bladz. 90. lees voor de woorden: *als het van* ig *afgeleide* achtig/ duidelijkheidshalve *als het door middel van* ig gevormde enz.

Bladz. 92. In de weinige afgeleide Adjectieven, door het Achtervoegſel uw gevormd, heeft uw eenige overeenkomst met ig/ waarover bl. 88. *Val*UW, hetzelfde als *vaal* beteekenend, is denkelijk zoo veel als *val*IG, gelijk zoo van *zuur zuri*G komt, dat is *zuur*ACHTIG, eenigzins den ſmaak van *zuur* hebbende. Misſchien ligt dus die verkleinende kracht oorſpronkelijk ook in *val*UW.

Bladz. 95. Dikwerf drukken de Subſtantieven door de of te/ bij inkrimping d/ t gevormd, het gewrocht eener werking uit. *Graf*T is b. v. het voortgebragte door graven/ *ſchrif*T het gewrocht van het ſchrijven/ het *geſchrevene*, *drag*T het *gedragene*, *gif*T het *gegevene.* Vergelijk bl. 154. In *vlug*T heerscht een meer actief begrip.

Bladz. 101. Sch ziet *ſoms* (ik zeg *ſoms*) meer op perſonen, ig ſoms meer op zaken. Van de perſoonlijke Subſtantieven *Pool*, *Rus*, *Frank*, *Deen*, *Zweed* enz. zullen wij wel de Adjectieven *Pool*SCH, *Rusſi*SCH, *Fran*SCH, *Deen*SCH, enz. maar niet *Pol*IG, *Rusſ*IG enz. maken.

Bladz. 102. Dat men *Pastoor*SKE ſlechts boer-

tender wijze voor *Predikantsvrouw* zegt, zal wel geene herinnering behoeven.

Bladz. 105. Ik noem flechts de *voornaamfte* vormen op, waaronder **ft** in de oud-Duitfche talen voorkomt. Dit gelieve men ook bij alle overige Achtervoegfelen wel in het oog te houden, en op het woordje *enz.* foms wat te drukken.

Bladz. 111. De beteekenis van **er** en **aard** vermengen zich echter ook wel, zoo dat: *hij is een regte veinz*ER en *veins*AARD foms hetzelfde kan beteekenen. —

Bladz. 112. Zoo is *Jood*ACHTIG iets, in dit of dat opzigt, naar een' Jood of wat Joden aangaat gelijkende, b. v. *eene Jood*ACHTIGE *fpraak*.

Bladz. 186. Oudtijds zag men **on** ook wel vóór Werkwoorden, thans niet meer. Van enkele Adjectieven of Subftantieven met **on** maken wij echter nog wel eens een afgeleid Werkwoord, dat dan **ver** voorop neemt. Zoo b. v. ftamt van ON*achtzaam* *ver*ON*achtzamen*, van ON*geluk* *ver*ON*gelukken* enz. Vóór Adverbiën heeft men **on** in ON*gaarne*. ON*danks* is eene uit het Subftantief ON*dank* ontftane foort van Praepofitie.

On is een van onze meest *levende* en bruikbaarfte Voorvoegfelen. Vergelijk over dat begrip van *levend* bl. 156.

Bladz. 190. Zoo is ONT*loopen*, ONT*wijken* loopen, wijken gedacht *tegen over iets*, of *in verhouding tot iets*, waar men van af loopt. *Ik loop* vormt eene gefloten zegging, maar *ik ontloop* vereischt altijd eene nadere opgave van hetgeen, dat

men ontloopt. *Ik ontloop! Goed*, zal men u vragen, *wat of wien ontloopt gij?*

Ont (in verſchillende oud-Duitſche talen *ant*, *in*, *unt*, *anda*, *aet* enz. enz.) is ook een Voorvoegſel vol leven, en bij onze ſchrijvers op allerlei wijze zoo al gebruikt. Zoo heeft men ONT*ademen* (den adem benemen), ONT*ambten* (van zijn ambt afzetten), ONT*ankeren* (een ſchip van 't anker afrukken, of een' muur van zijne ankers berooven), ONT*ballasten*, ONT*bitteren* (van ballast, van bitter ontdoen), ONT*blinden* (de blindheid wegnemen), ONT*bloemen* (b. v. een ontbloemd meisje, d. i. die hare kuischheid kwijt is), ONT*breinen* (iemand *het brein*, de herſens inſlaan), ONT*darmen* (de darmen uitrukken), ONT*dauwen* (den dauw afwisſchen), ONT*duisteren* (licht maken), ONT*eedigen* (uit den eed ontſlaan), ONT*eenigen* (oneenig maken), ONT*eigenen* (uit zijn eigendom zetten), ONT*gallen* (de gal uitſnijden), ONT*goden* (de godheid ontnemen), ONT*goochelen* (al goochelend ontfutſelen), ONT*grijnzen* (de grijns, het momtuig, of masker afzetten), ONT*gronden* (den grond wegnemen, doen inſtorten), ONT*grondvesten*, ONT*harnasſen* (van grondvest, van harnas ontdoen), ONT*heisteren* (letterlijk misſchien van heesters of plantſoen berooven, figuurlijk vernielen, verwoesten), ONT*helderen* (de helderheid benemen), ONT*hengſelen*, ONT*herſenen*, ONT*heupen*, (allen duidelijk genoeg) — ONT*hokkebanden* (van banden, waarmede men aan een hok gebonden is, ontſlaan), ONT*huiden* (de huid aftrekken, villen), ONT*huiken* (al huikend ontſnappen), ONT*hulden* of ONT*huldigen* (van hulde en eer berooven), ONT*jeugden* (zijne jeugd verliezen), ONT*kerkeren* (uit den kerker vrijlaten), ONT*kernen* (de kern uitligten), ONT*klaauwen* (de klaauwen afſnijden), ONT*knieren* (uit zijn knieren of hengſels beuren), ONT*knochten* (losmaken,

ontbinden), ONT*kommeren*) van kommer bevrijden), ONT*krachten* (de kracht wegnemen), ONT*koningen* (van koningſchap berooven. Een fraai woord, even als ONT*kroonen* en dergelijke. KAREL de X, kan men b. v. zeggen, *de* ONT*kroonde*, *de* ONT*koningde*, *de* ONT*purperde*, *de* ONT*ſchepterde*, *de* ONT*troonde*. — ONT*kusſenen* (van het kusſen der regering ſtooten), ONT*kuiſchen* (de reinheid en zuiverheid wegnemen) ONT*lauweren*, ONT*leeuwen* (van lauweren, van leeuwenmoed berooven), ONT*leven* (met leven uitſcheiden), ONT*lommeren* (van lommer ontblooten), ONT*maagden* (den maagdom plukken), ONT*makkeren* (van makker berooven. HOOFT zet er het Latijnſche *disſociare* mede over), ONT*mantelen* (den mantel afnemen, voorts vestingwerken ſlechten), ONT*maren* of ONT*meren* (het touw van een ſchip losmaken), ONT*menſchen* (van zijn menschzijn berooven), ONT*mergen* (het merg uitzuigen), ONT*muiten* (uit een muit of vogelkooi loslaten), ONT*nevelen* (van nevel bevrijden), ONT*oefenen* (de oefening verliezen, of doen verliezen), ONT*oogen* (van de oogen berooven, blindmaken), ONT*oolijken* (het oolijke van iets wegnemen), ONT*ouderen* (van ouders berooven), ONT*papen* (doen ophouden paapsch te zijn), ONT*pleisteren* (de pleisters van iets afligten), ONT*poorteren* (het poorterregt ontnemen), ONT*purperen* (het purper verliezen of doen verliezen), ONT*rampen* (van ramp ontheffen), ONT*remmen* (een' wagen van zijne remketting ontdoen), ONT*roesten* (den roest doen verdwijnen), ONT*ruigen* (het ruige van iets door ſchaving wegnemen. Zoo kan men zeggen: *de ziel* ONTRUIGEN *en beſchaven*). ONT*ſatannen* (van den ſatan ontdoen, den ſatan van zijn ſatanſchap berooven), ONT*ſcharen* (eene ſchare volks uiteenjagen), ONT*ſcheppen* (zijne aangeſchapen gedaante verliezen, ook ſterven), ONT*ſchepteren* (den

ſchepter ontrukken), ONT*ſcheeden* (van de ſcheede ontblooten), ONT*ſchoeijen* of ONT*ſchoenen* (van ſchoenen ontdoen, maar voorts in meer andere beteekenisſen), ONT*ſchorren* (de ſchorheid wegnemen), ONT*ſchreeuwen* (al ſchreeuwend iets ontkennen), ONT*ſchroeven* (los ſchroeven), ONT*tabbaarden*, (den tabbaard uittrekken), ONT*tanden* (de tanden uitbreken), ONT*tongen* (de tong uitſnijden), ONT*troetelen* (door troeteling afnemen), ONT*trouwen* (een huwelijk ſcheiden), ONT*tuijen* (een kabel los maken), ONT*tweernen* (losdraaijen), ONT*vesten* (eene vesting ſloopen, ontmantelen), ONT*vlakken* (de vlakken uitmaken), ONT*voogden* (van voogdijſchap berooven), ONT*vrienden* (tot onvriend maken), ONT*vrolijken* (de vrolijkheid wegnemen), ONT*waden* (ontkleeden, van gewaad berooven), ONT*walgen* (de walging verdrijven), ONT*wederen* (van goed weder ſlecht weêr maken), ONT*weduwenaren* (ophouden of doen ophouden weduwenaar te zijn), ONT*wervelen* (een' wervel losſchuiven), ONT*wilderen* (van wildheid berooven), ONT*zoedelen*, ONT*zondigen* (van bezoedeling en zonde bevrijden), ONT*zuren* (het zuur wegnemen), ONT*zwachtelen* (de zwachtels losmaken), ONT*zwijmelen* (uit eene zwijmeling ontwaken), enz. enz.

Welk een rijkdom van uitdrukkingen, waarvan men, helaas! vele tegenwoordig bijna niet meer kent, terwijl men zich met langdradige omſchrijvingen gaat behelpen. Men ziet, hoe echter de *berooyende* kracht tegenwoordig in ont wel de meest heerſchende is, en hoe het zich het ligtſte voor woorden plaatst, als het dien zin heeft.

Men ziet ook, hoe het dan vaak *afgeleide* Werkwoorden vormt, waarvan de Primitieven onbekend zijn. ONT*koningen*, ONT*herſenen*, ONT*huiden* enz. enz. zal men zeggen, maar het werkwoord *koningen*

voor koning maken, *herſenen*, *huiden* voor herſenen, een huid geven is onbekend. Zulks komt daarvan, dat elkeen dadelijk voelt, wat ONT*herſenen* zeggen wil, maar dat hij niet zou kunnen begrijpen, wat *ik herſen* beteekent.

Ont neemt enkel weêr on voorop, b. v. *on*ONT*beerlijk*, *on*ONT*gankelijk*, *on*ONT*ſluitbaar*, *on*ONT*wijkbaar*, enkel ook ver b. v. *ver*ONT*ſchuldigen*, *ver*ONT*reinigen*, *ver*ONT*rusten*, *ver*ONT*waardigen*.

Bladz. 218. De Heer BILDERDIJK noemt de *eigenlijke* Koppeling de *innige*, de *oneigenlijke* de *uiterlijke Zamenſtelling*.

Bladz. 237. Men gelieve hier en elders die teekens van langheid en kortheid toch niet in hunne volle Prozodiſche kracht te nemen. 't Is ſlechts een hulpmiddel, om het onderſcheid van uitſpraak van het eene *gedeelte* des woords, in vergelijking van het andere, *eenigzins* te doen gevoelen.

Bij den Drukker dezes zijn mede de volgende werken van Mr. B. H. LULOFS gedrukt:

Inwijdings-Redevoering, gehouden bij het aanvaarden van zijn ambt als Hoogleeraar, op den 15 van Slagtm. 1815, gr. 8vo. . . . . *f* 0 — 40.

Eenige kleine dichtstukken, bij het overlijden van Gade en Kind, 1818. Twee stukjes, te zamen *f* 0 — 55.

Schets van een overzigt der Duitsche Taal, of der Germaansche taaltakken, in derzelver oorsprong en tegenwoordige verdeeling in het Hoogduitsch, Nederlandsch, Deensch, Engelsch, en andere soortgelijke verwantschapte talen en tongvallen, 1817 gr. 8vo. . . . . *f* 1 — 80.

Over Nederlandsche Spraakkunst, Stijl en Letterkennis, als voorbereiding voor de Redekunst of Welsprekendheidsleer, in hare hoogere beteekenis, gr. 8vo. Tweede, geheel overgeziene en verbeterde druk, 1831. . . . . . *f* 3 — 60.

Nederlandsche Redekunst, of Grondbeginselen van Stijl en Welsprekendheid voor Nederlanders, gr. 8vo. Tweede, overgeziene druk, 1831. . *f* 1 — 40.

Akademische Voorlezingen over eenige paragrafen der bovengemelde Nederlandsche Redekunst, welke over de Vinding in de Welsprekendheid, naar de denkbeelden der Ouden, handelen, 1822, gr. 8vo. . . . . *f* 2 — 40.

Redevoering over den omvang en de uitgebreidheid van het vak der Nederlandsche Letterkunde en Welsprekendheid, 1821, gr. 8vo. . . . . . . *f* 0 — 55.

Watersnood, een Gedicht, 1820, gr. 8vo. . . *f* 0 — 40.

Avondmijmering, Dichtst., voorgelezen in verschillende Genootschappen, 1822, in carton, gr. 8vo.. *f* 1 — 00.

Welkomstgroet aan Z. M. den Koning, bij Deszelfs komst te *Groningen*, 1823, 4to . . . . *f* 0 — 27½.

Lijkkrans bij den dood van den Hoogl. HERMAN MUNTINGHE, 1825, gr. 8vo. . . . . . . *f* 0 — 25.

Louize, een landelijk gedicht naar 't Hoogd. van VOSS, 1810, gr. 8vo. . . . . *f* 3 — 00.

Vlugtige woorden over Nederlandsche Taalzuivering en Taalverrijking, inzonderheid ook met opzigt tot hetgene de nieuwe Wetboeken daartoe kunnen en zullen bijdragen, 1826, gr. 8vo. *f* 0 — 50.

Reistogtje, in den Zomer van 1826, met de Stoomboot naar *Hamburg*, verblijf in die Stad, en terugkeer naar *Groningen*, 1ste deel, gr. 8vo, met platen en vignet, 1827. . . . . *f* 4 — 80.

Dito 2de en laatste dl., gr. 8vo, m. pl. en vignet, 1828. *f* 4 — 80.

Gedenkrede, uitgesproken in de Nieuwe Kerk te *Groningen*, op wijlen den Hoogleeraar H. D. GUYOT, 1828, gr. 8vo, met portret . . . *f* 1 — 25.

Dichtregelen, uitgesproken bij het ontblooten en plegtig inwijden van het Gedenkteeken ter eere des Stichters van het Instituut voor Doofstommen te *Groningen*, wijlen den Heer H. D. GUYOT, (en Verslag der Commissie), 1829, gr. 8vo. *f* 0 — 40.

Eenige toelichtingen en bedenkingen op des geleerden Engelschmans, Dr. JOHN BOWRING's aanmerkingen over sommige onzer oudere en nieuwere Nederlandsche Dichters, Redenaren en andere Schrijvers, 1829, gr. 8vo. . . . *f* 1 — 50.

Feestrede, uitgesproken op den 1 Junij 1830, te *Groningen* in de Nieuwe Kerk, toen bijna tweehonderd voormalige Studenten der Groningsche Hoogeschool uit het tijdperk van 1801—1810 waren zamengekomen, om de gedachtenis hunner Akademiejaren te vieren, gr. 8vo. . . . *f* 0 — 90

Drie proeven van opheldering over J VAN DEN VONDEL, 1830. . . . . *f* 0 — 50.

Dichtregelen, uitgesproken op de Groote Markt te *Groningen*, bij het te velde trekken der Heeren Studenten in 1830. . . . . *f* 0 — 25.

Dichtregelen, ter zelfder plaats uitgesproken bij hunne terugkomst in 1831. . . . . *f* 0 — 25.

Lessen over de Redekunst en fraaije Letteren, of Voorschriften over Taal, Stijl, Welsprekendheid en Dichtkunst, naar het Engelsch van HUGO BLAIR, met aanteek., 1ste deel, gr. 8vo, 1832. *f* 4 — 80.

Ook is bij den Drukker dezes te bekomen: Mr. B. H. LULOFS, Lofrede op Prins WILLEM DEN EERSTEN VAN ORANJE; (door de Holl. Maatsch. van Fr. K. en W. met den gouden eerepenning bekroond). 1820.

